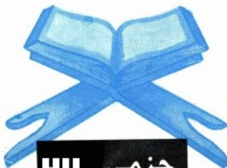
تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی [١٤]

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی



جزمی ٢٧

تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی چواردەیەم

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی (٢٧)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

- تەفسیری رەوان بۆ تێگەیشتنی قورئان.
- نوسینی : مەلا مەحموودی گەلاڵەیی.
- چاپی یەکەم.
- چاپخانەی ئۆفسێتی تیشك.
- تیراژ: (٥٠٠) دانە.
- ژمارەی سپاردن: (٨٢٨)ی ساڵی (٢٠٠٤)

جزمی (٢٧)

سورەتی((الذاریات))

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلذَّٰرِيَٰتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَٱلْحَٰمِلَٰتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَٱلْجَٰرِيَٰتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَٱلْمُقَسِّمَٰتِ أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ ٱلدِّينَ لَوَٰقِعٌ ﴿٦﴾ وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِى قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾ قُتِلَ ٱلْخَرَّٰصُونَ ﴿١٠﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ فِى غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْـَٔلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى ٱلنَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا۟ فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

ئەم سورەتە ناو نراوە (سورة الذاریات) چونکە بەسوێند خواردن بە(الذاریات) دەستی پێ کراوە،کە بەمانای (با)یەك دێ تۆزوخۆڵ هەڵبگرێو بلاوی بکاتەوەو لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر بیگوێزێتەوە. سوێند خواردن بەو جۆرە بایە، خۆی لەخۆیدا مانایەکی سەرنج راکێشو ترس ئاوەری هەیە، ئاماژە بەمەترسییەکی گەورە دەکا.

پەیوەندی ئەم سورەتە بەسورەتی پێشووی‌لە دوو روەوەیە:

١-سورەتی(ق) کۆتایی پێ هێنراوە بەباسی زیندوبوونەوەوحیساب‌و لێکۆڵینەوەو بەهەشت‌و دۆزەخ. کە دەفەرموێ: ﴿ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ﴾(ق٤٤) ئەم سورەتەش بەسوێند خواردن بە(با) وبە هەورو کەشتی‌و فریشتە دەستی پێ کراوەو جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە: کەهاتنی قیامەت‌و حیساب‌و لێکۆڵینەوەو پاداشدانەوەو سزادان گومانی تێدا نیەو حەقن‌و دێنە دی.

٢- لەسورەتی پێشوودا بەکورتی باسی لەناوبردنی نەتەوە بەدرۆخەرەوەکانی کرد، لەم سورەتەشدا بەشێوەیەکی درێژ لێیان دەدوێ.

ئەم سورەتە مەککییە واتە: لەمەککە نازڵ بووە، ناوەرۆك‌و باسەکانی لەچوارچێوەی بنەماکانی عەقیدەو ئیماندا دەسوڕێنەوە،باسی یەکتاپەرستیی‌و پێغەمبەرایەتی‌و هاتنی قیامەت دەکا،جەخت لەسەر زیندوبوونەوەو حیساب‌و لێکۆڵینەوە دەکاتەوە.

سورەتەکە جەوێکی تایبەتی هەیە، سەرەتا بەسوێند خواردن بەچوار هێزی گرنگ دەست پێ دەکا، (١-بای بەهێزو شت جوڵێن. ٢- هەوری باراناوی. ٣ - کەشتی بارهەڵگری ناو دەریاو دەریالوشەکان . ٤- ئەو فریشتانەی رزق‌و رۆزی دابەش دەکەن.) سوێند بەم مەخلوقاتانە دەخواو جەخت لەسەر رابوونی قیامەت دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَالذَّارِيَاتِ

ذَرْواً﴾ سوێند بەو (با) بەهێزەی خشتوخۆڵو هەر شتێك شیاوی رافراندن بێ هەڵدەگرێوبە گەردوندا بلاوی دەکاتەوەو یاسای (جاذبیة)ی زەوی دەشکێنێ.

﴿فَالْحَامِلاتِ وِقْراً﴾ سوێند بەو هەورانەی بارانی زۆر هەڵدەگرنو باریان قورسە، ﴿فَالْجَارِيَاتِ يُسْراً﴾ سوێند بەو کەشتیانەی بەئاسانی بەو بارە گرانەی لەسەریانە بەناو دەریادا دێنو دەچن.

﴿فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْراً﴾ سوێند بەو فریشتانەی رزقو رۆزیو باران دابەش دەکەن، فریشتە هەریەکەیان کارو فرمانو ئەرکی سەرشانی جودایە ، حەزرەتی جوبرائیل تایبەتە بەهێنانی سروش بۆ پێغەمبەران، میکائیل تایبەتە بەدابەشکردنی رزقو رۆزی بەسەر زیندەوەراندا، ئیسرافیل ئەرکی فوو کردنی بەکەرەنای صوردا لەسەر شانە. عیزرائیل گیانکێشانی زیندوانی لەئەستۆیە.

پەروەردگار سوێندی بەو دیاردە بوونەوەریانەو بەو هێزە کاریگەرانە (بەدیارو نادیاریانەوە) خوارد لەسەر ئەوە: کە ئەوەی وادە دراوە بەئادەمیزادان لەزیندوبوونەوەو حەشرو حیسابو لێکۆڵینەوەو سزاو پاداش دێنەجێو نەهاتنیان مەحاڵە. فەرمووی: ﴿إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ﴾ئەوەی وادەتان پێ دراوە لەسەر زمانی پێغەمبەران

کە بریتیە لەزیندوبونەوەو حەشرو نەشر. پاداشدانەوەو تۆڵـە لێـستاندن شتێکی پەیدا بوەو هیچ گومان لەپەیدابوونیدا نیە.

پەروەردگار: کە سوێند بەمەخلوقاتی خۆی دەخوا ئاماژە بەفراوانیو رەهایی دەسەلاتی خۆی دەکا، ئەوە دەگەیەنێ: کە کەسێك بتوانـێ ئـەو شتانە دروست بکاو چۆنی بوی ئاوا وەگەڕیان بخـا، بەئاسـانی دەتوانـێ مردوان زیندو بکاتەوەو قیامەت هەڵسێنێو پاداشـی چـاکەکارو سـزای خراپەکاران بداتەوە. لەلایەکی ترەوە عەرەبەکان پێیان وابوو پێغەمبـەر بەڵگەو دەلیلی بەهێزی هەبوە، لەبەڵگە هێنانەوەدا دەستی بالأی هەبوە، پەروەردگار: کە سوێند بەو شتە ڕێزدارانە دەخوا بۆ ئەوەی جەخت لەسەر راستی پەیامی پێغەمبەر بکاتەوە، لەسەرێکی ترەوە عـەرەبەکان پێیـان وابوو سوێندی بەدرۆ ولأت وێرانکەرەو زیان بەسوێند خۆرەکە دەگەیەنێ، پەروەردگار سوێند بەو شتانە دەخوا بۆ ئەوەی بڕوا بەپێغەمبەر بکـەن، دەشیانزانی پێغەمبەر سوێند بەدرۆ ناخوا، دوای سوێند خواردنەکەشـی تووشی زیان نەبوو.

هێشتا سوێند خواردن بەو چوار شتانە بەکۆتا نەهاتووەو تارماییان ماوە. سـوێندێکی تـر ئاراسـتە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ.إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ. يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ﴾ سوێند بەئاسمان کە خاوەن جوانیو شکۆمەندییە یان سوێند بـەئاسمان کـە ئـەو هـەموو

ئه‌ستێره‌و مانگ‌و خۆره‌ی پێدا دێن‌و ده‌چن، رێگاوبانی قایم‌و قوڵی ئه‌ستێره‌کانی تێدایه، قایم‌و پته‌وو ره‌خته‌یه، مه‌لایین ساڵه دروستکراوه‌و بێ کۆڵه‌که راوه‌ستاوه‌و شوێنێکی نه‌ڕوخاوه. ئێوه ئه‌ی قوره‌یشیه‌کان له‌بیرو باوه‌ڕێکی چه‌واشه‌دان، قسه‌و بڕیارتان بێ سه‌روبه‌ره‌و هیچی به‌سه‌ر هیچه‌وه نییه، بیروبۆچونتان ده‌رباره‌ی قورئان‌و پێغه‌مبه‌ر نابه‌جێ‌و خه‌یاڵ‌و گومانه. جارێك ده‌ڵێن: قورئان شیعره ده‌مێك ده‌بێژن سیحرو جادوبازییه، چه‌ڵێك به‌چیرۆك‌و ئه‌فسانه‌ی حسێب ده‌که‌ن، ده‌رباره‌ی پێغه‌مبه‌ریش رۆژێك ده‌ڵێن: شاعیره، ده‌مێك ده‌ڵێن کوڵه‌وه‌ناتی‌یه، فاڵگره‌وه‌و جادوبازه، کاتێکیش ده‌بێژن شێته، هیچ کاتێك له‌سه‌ر قسه‌یه‌ك یه‌کدیگیر نابن ، بێگومان که‌سێك روو له‌م قورئانه وه‌رده‌گێڕێ: که خۆی له‌خۆیدا گومڕا بێ، نه‌زان‌و گێل بێ‌و شوێن هه‌واو هه‌وه‌سی سه‌رکه‌شی خۆی که‌وتبێ، عه‌قڵ‌و هۆشی خۆی به‌کار نه‌هێنێ، چونکه ئه‌وان ده‌ڵێن: پێغه‌مبه‌ر شێته، وه‌ختی وایش هه‌یه ده‌ڵێن شاعیره ، ساحیره، کاهینه، ده‌ی خۆ شاعیری‌و ساحیری‌و کاهینی. به‌بێ عه‌قڵ ئه‌نجام نادرێن که‌سێك عه‌قڵی نه‌بێ ناتوانێ سیحرو جادو بکا، شیعرو قسه‌ی هه‌ست هه‌ژێنی بۆ داناندرێن، بێ‌عه‌قڵ که‌ی ده‌توانێ کاهینی بکا!؟

که‌وابێ ئه‌ی کافره‌کانی قوره‌یش،ئێوه وان له‌ناو گوفتارو وتوێژی جیاجیا، قسه‌کانتان بێ‌سه‌روبه‌رن هیچیان به‌سه‌ر هیچه‌وه نیه.

دەتوانن راناو لەوشەی (عنه)دا بۆ (قول مختلف) بەرینەوە، ئەو کاتە ماناکە بەم جۆرە دەبێ ﴿يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ﴾ لەو قسە پڕوپوچانە لا دەدرێ کەسێك کەخودا تەوفیقی بدا لێیان لابدرێو نەیانڵێ. ﴿قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ.الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ﴾ بەدرۆخەرەوەکان بەهیلاك چون، فەوتان، بەدبەختو چارەڕەش بوون، ئەوانەی لەبێهۆشیو نەزانیدان، دەربارەی قیامەت هەرچی دەیڵێن : بەگومانو تەخمینە، لەزەلکاوی کوفردا دەتلێنەوە، بێئاگان لەراستیو بەڵگەی یەقین، شكو گومانیان هەیە لەو رۆژی قیامەتەی بەرەوڕوی دەچن. بەگاڵتەو قەشمەری کردنەوە(يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ) پرسیار لەپێغەمبەر دەکەن دەڵێن: ئەوە قیامەت کەی دێ؟ واتە: بەدرۆی دەزانن‌و پێیان وایە زیندوبوونەوە هەر نیە.

ئەی موحەممەد پێیان بڵێ: ﴿يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ﴾ قیامەت ئەو رۆژەیە کە ئەوان بەئاگری دۆزەخ سزا دەدرێن، لەسەر لێواری دۆزەخ رادەگیرێنو دوایی تورِ دەدرێنە ناویو دەسوتێندرێن.ئەمجار پێیان دەگوترێ ﴿ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ﴾ سزای خۆتان بچێژن، دەبخۆنو ئەوە دەردتان بێ ﴿هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ﴾ئەمە ئەو عەزابەیە: کە پەلەتان لەهاتنی دەکرد لەدونیادا بڕواتان پێی نەبوو بۆیە بەگاڵتەوە پەلەتان لەهاتنی دەکرد.

پاداشتی لەخودا ترسان و هەڵسوکەوتو ئاکارو ڕەفتاریان لەدونیادا

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ ءَاخِذِينَ مَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا۟ قَلِيلًا مِّنَ ٱلَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِٱلْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾ وَفِى ٱلْأَرْضِ ءَايَٰتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِىٓ أَنفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِى ٱلسَّمَآءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ إِنَّهُۥ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٣﴾

لەوەپێش حاڵو وەزعی تاوانبارانو بەدبەختەکانی بەیان کرد ئەوانەی بڕوایان بەزیندوبوونەوە نەبوو، ئینکاری پێغەمبەرایەتی موحەممەدیان دەکرد، هاوەڵیان بۆ خودا دادەنا، ئەمجار دێتەسەر باسکردنی حاڵو وەزعی خوداپەرستانو پاداشی قیامەتیان. دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ. آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ﴾ بێگومان ئەوانەی تەقوای خودایان کردوە، خۆیان، پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی پەروەردگار بوون، ئەوانە ڕۆژی قیامەت لەناو باغو باغاتی بەهەشتدا: کە سەرچاوەو

کانیاوی جوانو رەنگینیان تێدایە دەگوزەرێنن. هەرچی پەروەردگاریان پێی بەخشیون بەرەزامەندییەوە وەری دەگرن، هەرکەسە بەبەشی خۆی رازییە. دڵخۆشن بەوەی پێیان دراوە. بەپێچەوانەی بەدبەختو چارەڕەشەکان: کە لەناو عەزابی سەختو ئەشکەنجەدا دەمێننەوە.

ئەو خوداپەرستو لەخوداترسانەی بەرەزامەندیی تەواوەوە بەخششو فەیضی پەروەردگار وەردەگرنو لەپاداشی عیبادەتی دڵسۆزانەیاندا بەختەوەرن ﴿ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ﴾ چونکە بێگومان ئەوان لەژیانی دونیایان دا خاوەن باوەڕبوون بەدڵسۆزی خوداپەرستی خۆیان ئەنجام داوە. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئاً بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ﴾(الحاقة:٢٤) .

ئەمجار پەروەردگار شێوەی عیبادەتو خوداپەرستی دونیایان دیاریی دەکاو دەفەرموێ: ﴿كَانُوا قَلِيلاً مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ﴾ ئەوانە لەدونیادا بەشەو کەم دەنووستنو زۆربەی کاتی شەویان بەنوێژکردنو خوداپەرستیو یادی پەروەردگاریان بەسەر بردووە.

﴿وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ لەکۆتایی شەودا دوای شەونوێژو عیبادەتی جۆراوجۆر تۆبەو ئیستیغفاریان دەکرد، نزاو پاڕانەوەیان ئەوەبوو دەیانگوت: خودایە لێمان خۆشبە، ڕەحمان پێ بکە، ئەوەندە لەخودا ترسن زۆربەی شەو خەریکی خودا پەرستیین کەچی: کە دەگەنە

بەرەبەيان دەست دەكەنە پاڕانەوەو تۆبەو ئيستيغفار، وكوو ئەوە تاوانيان كردبێ، ئەمەش دابو نەرێتی ئادەميزادی رەوشت بەرزە، باشترين دياريی دەهێنیێو كەچی بەكەمی دەزانیێ، چروكو دڵ پيس بەپێچەوانەوەيە،كەمترين شت دەهێنیێ، كەچی منەتی زۆر دەكا.

ئيمام حەسەن مانای ئايەتەكەی بەم جۆرە كردووە، دەفەرمویێ: شەو تا بەيانی سەرگەرمی شەونوێژ بوون، ئەمجار لەبەرەبەيان دا دەستيان كردووە بەتۆبەو ئيستيغفار.

كۆمەڵێكی زۆر لەهاوەڵان لەپێغەمبەرەوە(ﷺ) ريوايەت دەكەنو دەفەرمون : پێغەمبەر فەرموويەتی: (ان الله ينزل الى سماء الد نيا حتى يبقى ثلث الليل الأخير ، فيقول: هل من تائب ، فأتوب عليه؟ هل من مستغفر غاغفر له؟ هل من سائل فيعطى سئله؟ حتى يطلع الفجر..) زۆربەی زۆری موفەسسيرين پێيان وايە حەزرەتی(يەعقوب): كە فەرمووی: ﴿سوف أستغفر لكم ربی﴾(يوسف:٩٨) دوعاو نزاكەی دواخست بۆ كاتی بەربەيانو ئەو كاتە لەخودا پاڕايەوە: كە لەتاوانی كوڕەكانی خۆش ببێ.

ئەو خوداپەرستە شەو بێ دارو عيبادەتكارانە وێڕای ئەو عيبادەتە جەستەييەيان ﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾ بەشێك لەماڵو سامانيان دەبەخشن بەهەژارو بێنەوايان. (سائل) واتە: سواڵكەر، (محروم) ئەو كەسەيە هەژارەو روی نايە سواڵ بكاو خەڵكيش نازانن: كە هەژارە تايارمەتی بدەن.

موسلیمو بوخاری فەرمودەیەکی پێغەمبەریان ریوایەت کردوە دەفەرموێ: (لیس المسکین بالطواف الذی ترده اللقمة واللقمتان. والتمرة والتمرتان،ولکن المسکین الذی لا یجد غنا یغنیه، ولا یفطن له فیتصدق علیه) مسکێن ئەو کەسە نیە دەرگاو دەرگا دەگەڕێ کەرتە نانێك دوو کەرتە نان، دەنکە خورمایەك دوو دەنکە خورما دەیگێڕێتەوەو قنیاتی پێ دەکا. بەڵکو مسکێن ئەو کەسەیە موحتاجەو کەسیش پێی نازانێ تا یارمەتی بدا. چەند حەدیسی تریش بەم مانایە ریوایەت کراون. هەموو ئەوە رون دەکەنەوە : کە فەقیرو مسکێن دوو زاراوەی جودان (مسکین)و (محروم) یەك مانایان هەیە، ئیمام ئەحمەدو ئەبو داود لەحوسەینی کوڕی عەلیەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (للسائل حق وان جاء علی فرس) سواڵکەر حەقی هەیە بیدرێتێ با بەسواری (ئەسپ)یش بێ بۆ سواڵکردن.ماوەتەوە بزانین مەبەست بە(حەق) لەئایەتەکەدا چیە؟ زۆربەی زۆری موفەسسیرین پێیان وایە مەبەست زەکاتە، ئاماژە بەئایەتێکی تر: کە دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ. لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾(المعارج:٢٤-٢٥) دیارە (حق معلوم) زەکاتە، زەکات چەندییەتو چۆنیەتی رونکراوەتەوە، کەی دەدرێو بەکێ دەدرێ، کێ دەیداو چۆنی دەدا، هەموو ئەمانەی دیاری کراون، بەلاّم خێرو خێراتی تر ئەم شتانەی دیاریی نەکراوە. فەرمودەیەکی تر هەیە پشتگیری ئەم مانایە دەکا، ئەبوهورەیرە ریوایەتی کردوە دەڵێ

پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (اذا أديت زكاة مالك فقد قضيت ما عليك) ئەبوسەعیدی خودری دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووێ: (اذا اديت زكاة مالك فقد قضيت الحق الذى يجب عليك) ئەم حەدیثانە پشتگیریی ئەوانە دەکەن کە مانای(حق معلوم) یان بەزەکاتی فەرز لێك داوەتەوە، وەلێ هەرچەندە حەدیثەکان صەحیحن‌و زوربەی رای(موفەسسیرین)یش هەروایە. لێرەدا ئیشکالێك سەر هەڵدەدا ئەویش ئەوەیە: سورەتەکە وەکوو وتمان: مەککیە، زەکات لەمەدینە فەرز کراوە. جا ئەگەر تەفسیری (حق معلوم) بەزەکات بکەین، ئەو کاتە نابێتە صیفەتی مەدح بۆ تەقواکاران چونکە هەموو موسوڵمانێك زەکاتی ماڵی خۆی دەدا.

پیاوێك پرسیاری لەئیبنوعومەر کرد دەربارەی مانای (حق معلوم)ی ئەم ئایەتە لەوەڵامدا فەرمووی مەبەست زەکاتە. جگە لەزەکاتیش حەقی تر لەماڵی ئادەمیزاددا هەن.

جا ئەوانەی کە دەڵێن: جگە لەزەکات حەقی تریش لەماڵ‌و ساماندا هەیە ئەو حەدیثە دەکەنە بەڵگە کە (الشعبى) لەفاتیمەی کچی قەیسەوە ریوایەتی کردوە دەڵێ پرسیارم لەپێغەمبەر کرد ئایا لەماڵ‌و ساماندا جگە لەزەکات حەقی تر هەیە؟ پێغەمبەریش(ﷺ) لەوەڵامدا ئایەتی ﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ...﴾(البقرة: ١٧٧) ی خوێندەوە : کە دوای ئایەتی ﴿وَآتَى الْمَالَ عَلَى

حُبِّهِ..﴾ جارێکی تر ﴿آتی الزكاة..﴾ یشی هێناوە. دەی خۆ ناکرێ مانای هەردوو رستەکە(وآتی المال..) وەکوو لەئایەتێکی تردا ﴿وآتی الزكاة..﴾ یەك بن، کەوابێ ئەوەتا ﴿وآتی المال علی حبه﴾ یەکێکە لەو حەقانەی جیا لەزەکات لەماڵو ساماندا هەن.

ئەمجار پەروەردگار جەخت لەسەر رابوونی قیامەت دەکاتەوە: بەهێنانەوەی بەڵگەی جۆراوجۆر لەزەویو دەفەرموێ: ﴿وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ﴾ لەدیاردەکانی زەوی‌دا نیشانەی جۆراوجۆر هەن بۆ کەسانێك باوەڕیان بەتاكو تەنهایی خودا هەبێ، ئەم ئەستێرەی ئێمە لەسەری دەژین نمایشگایەکی گەورەو سەیرو سەمەرەیە بۆ نیشانەکانی هەبونی خوداو دەستڕەنگینیو کارسازیی پەروەردگار، نمایشگایەکە تا ئێستا کەمی لێ نیشان دراوە، رۆژانەو سالانە شتی تازەقەڵای دەردەکەوێ، تا زانیاری پێش بکەوێو زانایان تێبفکرن بەڵگەی جۆراوجۆر دەخەنەڕو. هەتا سەیری کێوو کەژو دەشتو سا راو شیوو دۆڵی زەوی بکەی لەدارو درەختو کەشو هەواو کانیو کانیاوو جۆگەو چەمو روبارەکانی ورد ببنەوە، پتر نیشانەکانی دسەلاتی خودا دەردەکەون. تا سەیری زیندەوەرانو ئادەمیزادان بکەین لەزمانو زاراوەو رەنگو روخساریان ورد ببینەوە، بیر لەعەقڵو تێگەیشتنو دەنگو صەداو تەبیعەتو حەزو ئارەزویان بکەینەوە بەڵگەی ئاشکراو بەهێزمان بۆ دەردەکەون لەسەر تاكوتەنهایی خوداو دەسەلاتی رەهاو زانیاری بێسنوورو بێ ئەندازەی.

وێڕای نمایشگای زەوی، نمایشگایەکی تری سەیرو سەمەرەتر لەخودی ئادەمیزاددا هەیە دەفەرموێ: ﴿وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلا تُبْصِرُونَ﴾ لەخودی خۆتاندا ئایەتی جۆراوجۆر هەن لەسەر تاكوتەنهایی خوداو راستیی پێغەمبەریەتیو حەقیقەتی ئەو پەیامەی هێناویانە .ئەوە بۆچی بەچاوێکی وردبینانە سەیری بوونەوەر ناکەن؟ بۆچی لەخۆتان ورد نابنەوە؟ هەتا ئەو دیاردانە بکەنە بەڵگە لەسەر تاكوتەنهایی پەروەردگار، دڵنیابن ئەم بونەوەرە بەصودفە نەهاتۆتە دی، سروشت ئێوەی نەهێناوەتە دی، بەڵکو بەدیهێنەری هەموو شتێك خودای زاناو دانایە. مێشکی ئادەمیزاد: کە مەلایین خانەی تێدایەو مەڵبەندی بیرو هۆشو زانستو زانیارییە،هەستی بیستنو دیتنو تامکردنو لەمسو بۆنکردن، هەموو جموجۆڵێکی جەستە، هەموو بیرکردنەوەو زانینو زانیاریەك بەهۆی مێشکەوە ئەنجام دەدرێو لەوەوە ئیعاز وەردەگرن. ئامێری دیتن، ئامێری بیستن، هەڵسوڕانی خوێن بەناو رەگەکانی جەستەدا، کۆئەندامی هەزمو زاوزێ..هتد بەڵگەی بەهێزو ئاشکران لەسەر دەسەڵاتی بێسنووری پەروەردگار .

﴿وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ﴾ لەئاسمانەوە مەزندەی چۆنیەتیو چەندێتی رزقوڕۆزی ئێوە دەکرێ.هەر لەئاسمانەوە وادەی خێرو هەڕەشەی سزاتان لێ دەکرێ، لەوێوە، دیاری دەکرێ کێ بەهەشتیەو کێ دۆزەخیە، کێ شیاوی پاداشتی باشەو کێ شیاوی سزای دۆزەخە، لەئاسمانەوە باران دەبارێو رزقوڕۆزی ئێوە پێك دێنێ، هەروەها

هۆکارەکانی رزق‌ورۆزی ئێوە: کە مانگ‌و خۆرو ئەستێرەو گەلێ شتی ترە : کە بەهۆی ئەوانەوە وەرزەکان دەگۆڕێن‌و هاوین‌و پایزو زستان‌و بەهار یەك بەدوای یەکدا دێنەدی، لەئاسمانەوە دەستەبەر دەبن، گۆڕانکاری شەوو رۆژو کورتی‌و درێژییان، گۆڕانی وەرزەکان‌و هەورو هەلآو باو گونجانی کەش‌و هەوا بۆ رسکان‌و پەروەردە بوونی گژوگیاو بەروبوم‌و دانەوێڵە، ئەمانە هەموویان لەئاسمانەوە مەزندە دەکرێن‌و دابین دەکرێن، هەموویان خودا بەدی هێناون‌و هەڵیان دەسوڕێنێ‌و نەخشەیان بۆ دەکێشێ‌و تەنفیزیان دەکا.

ئەمجار پەروەردگار سوێند بەزاتی پاکی خۆی دەخواو جەختە لەسەر بەرعودەبونی رزق‌ورۆژی‌و هاتنی قیامەت‌و زیندوبونەوەی دوای مردن دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ﴾ سوێند بەخودای ئاسمان‌و زەوی ئەوەی لەو ئایەتانەدا پێتان راگەیەنرا هەقەو هیچ گومانێکی تێدا نیە، ئەوەی کە وادەتان پێ دراوە دەربارەی قیامەت‌و زیندوبونەوەو حیساب‌و لێکۆڵینەوە لەقیامەتداو دابین کردنی رزق‌ورۆزی لەدونیادا حەقەو هیچ گومانێکی تێدا نیە. قیامەت دێتە دی‌و هیچ شك‌و گومانتان تێیدا نەبێ. وەکو چۆن شك‌و گومانتان نیە لەئاخاوتن‌و قسەی خۆتان کە دەیکەن. چۆن ئێوە لەقسەکردنی خۆتاندا گومانتان نیە لەو هەواڵانەی پێتان راگەیەنرا گومانتان نەبێ.

ئیبنوجەریرو ئیبنو ئەبی‌حاتەم‌و ئیبنوئەبی عودەی لەحەسەنی بەصرییەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ:پێغەمبەر(ﷺ) فەرمویەتی: (قاتل الله اقواما اقسم لهم ربهم ثم لم يصدقوا) ئەو گەل‌و نەتەوانە داوەشێن‌و خودا بیانکوژێ پەروەردگاریان سوێندی بۆ خواردن کەچی بڕوایان پێ نەکرد.

چیرۆکی میوانەکانی حەزرەتی ئیبراهیم‌و ئەرکی سەرشانیان بۆ لەناوبردنی قەومی لوط

هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَٰهِيمَ ٱلْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا۟ عَلَيْهِ فَقَالُوا۟ سَلَٰمًا ۖ قَالَ سَلَٰمٌ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا۟ لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَٰمٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ ٱمْرَأَتُهُۥ فِى صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوا۟ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾ ۞ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ

لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

لەوە پێش هەڵوێستی موشریکەکانی دەربارەی رابونی قیامەتو زیندوبونەوە راگەیاند، بەڵگەی بۆ هێنانەوەو هەڕەشەی لێکردن، ئەمجار لێرەدا دڵدانەوەی پێغەمبەر(ﷺ) ئەنجام دەدا، ئەوەی پێ رادەگەیەنێ: کە پێغەمبەرانی تریش بەرەوڕوی هەمان هەڵوێستی گەلونەتەوە سەرڕەقەکانیان بونەوە، ئەزیەت دراون، بەدرۆ خراونەوە، پشت لەپەیامەکەیان هەڵکراوە، سەرەتا چیرۆکی حەزرەتی ئیبراهیم (باوکی پێغەمبەران)مان بۆ دەگێڕێتەوە. بۆ ئەوەی موشریکەکانی مەککە پەندئامێز بێو بەخۆیاندا بچنەوە، بترسن لەوەی کەبەسەر گەلی لوط هات بەسەر ئەوانیش بێ. دەفەرموێ: ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ. إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلاماً قَالَ سَلامٌ قَوْمٌ مُّنْكَرُونَ﴾ ئایا سەرگورشتەی میوانەکانی (ئیبراهیم)ت پێ گەییوە؟چیرۆکی ئەو فریشتانەی نێردرابون بۆ لەناوبردنی قەومی لوطو لەرێگایاندا لایان دایە ماڵی ئیبراهیم، هیچی لێ دەزانی؟ کاتێك ئەو فریشتانە بەگوێرەی

ئوصولّو عادەت لەسەر شێوەی ئادەمیزاد چوونە ماڵی ئیبراهیمو سڵاویان لێ کرد، ئیبراهیم وەڵامی دانەوەو وتی: سڵاو لەسەر ئێوە بێ، ئیوە کەسانێکن لەوەپێش ناسیاوێمان نەبووەو نازانم کێنو چ کەسێکن، خۆتانم پێ بناسێنن.

وا پێ دەچێ ئەم رستەیەی کە دەفەرموێ: ﴿قوم منكرون﴾ حەزرەتی ئیبراهیم ئاراستەی میوانەکانی نەکردبێ، بەڵکوو لەدڵی خۆی دا گوتبێتی، یان بەماڵو منداڵو خزمەتچیو کەسانی دیکەی وتبێ کەلە مەجلیسەکەدا لەگەڵی بوون. چونکە درکاندنی ئەم جۆرە گوفتارانە بەرەو روی میوان جۆرە قورساییەکی تێدایە.

﴿فَرَاغَ إِلَى أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ. فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلا تَأْكُلُونَ﴾ خێراخۆی لەمیوانەکانی دزیەوەو چوو بۆلای ماڵو خێزانی فەرمانی دا بەئامادەکردنی خواردنی باش بۆ میوانەکان. هێندەی پێ نەچوو گۆلکەڵەیەکی قەڵەویان سەربڕیو گۆشتەکەی برژێندراو ئامادەکرا، حەزرەتی ئیبراهیم هێنایە بەردەم میوانەکان بەرێزەوە فەرموی کردنو خواردنی لێ نزیك کردنەوە: کە میوانەکان دەستیان بۆ خواردنەکە نەبرد، حەزرەتی ئیبراهیم وەدەنگ هاتو وتی: ئەوە بۆ ناخۆن؟ خواردن بۆ ئێوە ئامادەکراوە کەچی ئێوە دەستی بۆ نابەن!! ﴿فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً﴾ کە رویان لەخواردن نەکردو دەستیان بۆ نەبرد لەدڵی خۆیدا ترسێکی لێ

پەیدا بوو، چونکە نان نەخواردنو خۆگرتنەوەی میوان لەخواردن لەماڵی خانەخوێدا ئاماژەی خێری تێدا نیەو چاوەڕوانی ئاشتی لیٚ ناکریٚ.

وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرمویٚ: ﴿فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً﴾(هود/٧٠) ئالەم کاتەدا: کە گۆشتی برژاو لەبەردەم میواندا دانراوەو دەستی بۆ نابریٚ، حەزرەتی ئیبراهیم دڵەراوکەیەتیو ترسی لیٚ نیشتووە ﴿قَالُوا لا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلامٍ عَلِيمٍ﴾ فریشتەکان بە(ئیبراهیم)یان گوت مەترسە، ئێمە فریشتەین نێردراوین بۆ لەناوبردنی گەلی لوط.لە هەمان کاتدا مزگێنیان پیٚ دابەوە کە کوڕێکی زاناو ئاغری دەدریٚتیٚ. ئەویش حەزرەتی ئیسحاقە، وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرمویٚ: ﴿فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ﴾(هود/٧١) هەواڵێکی سەرنج ڕاکێش بوو لەگوێچکەی خێزانی حەزرەتی ئیبراهیم دا زرنگایەوە، ﴿فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ﴾ خێزانی ئیبراهیم، (ساراخاتون) کە لەسوچێکیماڵەکەدا بوو گوێی لەم موژدە خۆشە بوو، بەرەو روی میوانەکان هاتو بەدەستی لەرومەتی خۆی دەداو هاواری دەکرد، ئەیەڕۆ منو منداڵ!! پیرەژنێکی نەزۆکو بەساڵاچووی وەکوو من منداڵی دەبیٚ؟؟

من بەگەنجی منداڵم نەبووە، ئێستا بەم پیرییە منداڵم ببێ؟ وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخاً إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ﴾(هود:٧٢) ئەم هەواڵە نەخافڵە سەرسامی کرد، ئەوەی لەبیر چووەوە کە ئەو موژدەیە فریشتە هێناویانەو بڕیاری خودایە، بۆیە فریشتەکان خێرا رەدیان دایەوەو ﴿قَالُوا كَذَلِكِ قَالَ رَبُّكِ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ﴾ وتیان وەکوو چۆن پێمان گوتی خودا ئاوای فەرموو: ئەوە بڕیاری پەروەردگارەو دێتە جێ‌و هیچ شك‌و گومانت تێیدا نەبێ، بەلاتەوە کارێکی گرنگ نەبێ. ئێمە فروستادەی خوداین‌و ئەو هەواڵەت پێ رادەگەیەنین، ئەو موژدەیەت دەدەینێ، بێگومان خودا بەسەر هەموو شتێکدا خاوەن دەسەلات‌و بەتوانایە، زاناو ئاگادارە بەسەر هەموو شتێکدا، هیچی لێ گوم نابێ، دەزانێ کێ شیاوی چییە.

هەڵبەتە ئەم گوفت‌وگۆیە لەگەڵ ساراخاتون‌و حەزرەتی ئیبراهیمیش بووە وەکوو لەسورەتی (الحجر/٥٣-٥٤)دا هاتووە: لەوێ هەر حەزرەتی ئیبراهیمی دەست نیشان کرد، لێرە ساراخاتون. لەوێ ناوی سارای نەهێنا چونکە لێرە ناوی هێناوە، لێرەش ناوی حەزرەتی ئیبراهیمی نەبرد چونکە لەوێ دەست نیشانی کرد. ئەمجار دوای ئەم موژدە پێدانە بەحەزرەتی ئیبراهیم‌و ساراخاتون، حەزرەتی ئیبراهیم روی کردە میوانەکان‌و ﴿قَالَ

﴿فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ﴾ ...ەوە بۆ چ کارێکی گرنگ هاتوونو پەروەردگار چ ئیشێکی پێ سپاردون!؟ ﴿قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ. لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ. مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ﴾ وتیان: ئێمە نێردراوین بۆ سەر گەلی (لوط) ئەو گەلەی کافرو ستەمکارو تاوانبارن، ئەخلاقو رەوشتیان تێدا نەماوە نێردراوین بۆ ئەوەی بەسواڵەت بەردەبارانیان بکەین، بەردەکان نیشانە کراون بۆ ئەو تاوانبارە ستەمکارانە، ئەوانەی رۆچون لەگومڕاییو بەدڕەوشتیدا.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ: کە ئەم عەزابە تەڕو وشکی پێکەوە نەسوتاندوە، بەڵکوو تایبەت بووە بۆ تاوانباران، دەفەرموێ: ﴿فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ کاتێ ویستمان قەومی لوط لەناو بەرین، هەرچی موسوڵمانی ناو ئەو قەومە هەبوو هەموومان هێنانە دەرێ، بۆ ئەوەی عەزابەکە نەیانگرێتەوە. لەسەرانسەری ئەو گوندو شارانەی گەلی (لوط)ی تێدا نیشتەجێ بوون تەنها یەك خێزانیان هەبوو موسوڵمان بێ ئەویش خانەوادەی حەزرەتی لوط بووجگە لەژنەکەی. سەعیدی کوڕی جوبەیر دەڵێ: ژمارەیان سیانزە کەس بووە. لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطاً قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ﴾(العنكبوت:٣٢) ژنەکەی حەزرەتی لوط لەگەڵ گەلە ستەمکارەکەی لەناومان بردنو عەزابی سەختو دژوار تێکیەوە پێچان.

﴿وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾ لەو شارو گوندە وێرانكراوانەدا شوێنەوارو دیاردەو نیشانەمان هێشتبونەوە بۆ هەموو ئەوانەی لەعەزابی خودا دەترسن: كە موسوڵمانن. ئەو كافرو ستەمكارانەمان كردنە پەندو عیبرەت بۆ ئەوەی كەسانی دیكە پێیان پەندئامێز بن، خۆ لەسزای خودا بپارێزن، خۆیانمان بەعەزابی سەخت لەناو بردو خاكو ولاتمان ژێروژوور كردن، نیشتمانەكەیانمان كردە دەریاچەیەكی بۆگەن: كە دەریاچەی تەبەرییەیە.

لەناوبردنی گەلی لوط عیبرەتو نیشانەیە بۆ هەموو كەسێك، وەلێ ئەوەی بەو شوێنەوارانە پەند ئامێز بوونو دەبن ئادەمیزادیلەخوداترسو خاوەن ئاوەزن.

وەكوو لەئایەتێكی تردا ئاماژە بەوە دەكاو دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾(العنكبوت:٣٥)

چیرۆكی هەندێ لە پێغەمبەرانی تر لەگەڵ نەتەوەكانیان

وَفِي مُوسَىٰٓ إِذۡ أَرۡسَلۡنَٰهُ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٖ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكۡنِهِۦ وَقَالَ سَٰحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٞ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذۡنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذۡنَٰهُمۡ فِي ٱلۡيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٞ ﴿٤٠﴾ وَفِي عَادٍ إِذۡ أَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلرِّيحَ

ٱلۡعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِن شَيۡءٍ أَتَتۡ عَلَيۡهِ إِلَّا جَعَلَتۡهُ كَٱلرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ وَفِي ثَمُودَ إِذۡ قِيلَ لَهُمۡ تَمَتَّعُواْ حَتَّىٰ حِينٖ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوۡاْ عَنۡ أَمۡرِ رَبِّهِمۡ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَهُمۡ يَنظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا ٱسۡتَطَٰعُواْ مِن قِيَامٖ وَمَا كَانُواْ مُنتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَقَوۡمَ نُوحٖ مِّن قَبۡلُۖ إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَوۡمٗا فَٰسِقِينَ ﴿٤٦﴾

لەوەپێش کورتەیەکی لەسەرگوزشتەی حەزرەتی ئیبراهیمو حەزرەتی لوط گێڕایەوە، ئاماژەی بەپەندو عیبرەت لێ وەرگرتنیان کرد، ئەمجار لێرەدا ئاماژە بەسەرگوزشتەی هەندێ لەپێغەمبەرانی تر دەکا: کە گەلەکانیان بەعەزابی ریشەکێش لەناو بران لەتۆڵەی بەدرۆ خستنەوەی پێغەمبەرەکانیان. دەفەرموێ: ﴿وَفِي مُوسَى إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ. فَتَوَلَّى بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ﴾ لەسەرگوزشتەی موسادا پەندو ئامۆژگاریی هەیە، ئەو کاتەی ناردمان بۆ سەر فیرعەونو نەتەوەکەی بەبەڵگەی بەهێزو نیشانەی ئاشکراوە.

ناردمان بۆ سەر فیرعەونی ستەمکارو بێویژدانو ملهوڕ بانگەوازیی و کرد بۆ ئیمانهێنان، موعجیزەی جۆراوجۆری نواندن، لەعەزابی خودا ترساندی ئەگەر سەرپێچی بکا، موژدەی بەختەوەری پێدا

ئەگەر ئیمان بێنێ. وەلێ فیرعەون پشتی هەڵکردو ملی بۆ حەق نەدا، پشت ئەستور بوو بەهێزو توانای خۆی، شانازی کرد بەسوپاو دارو دەستەی، بەملك‌و سەڵتەنەتی خۆی نازیی. موسای بەسوك زانیی، پەیامەکەی رەتکردەوە، وتی: ئەوە یان ساحیرو جادوبازە یان شێتە، چونکە هەرچەندە هەوڵیدا تەفسیرێك بۆ ئەو موعجیزانە بدۆزێتەوە نەیتوانی، هەر ئەوەندەی پێکرا بڵێ: ساحیرە یان شێتە!!وەکوو لەشوێنێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو لەسەر زوبانی فیرعەون دەفەرموێ: ﴿ان هذا لساحر عظيم﴾(الشعراء:٣٤) یان دەفەرموێ: ﴿قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ﴾(الشعراء:٢٧) سەرەقی‌و ملهوڕیی لەرادەبەدەری بۆ سەر نەچوو ﴿فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ﴾ فیرعەون‌و دارودەستەکەیان بەعەزابی سەختی خۆمان گرت، چ گرفتێك؟ هەر باس ناکرێ، بەتوندوتۆڵی گرتمانن، تورمان دانە ناو دەریاوە، فیرعەون هەمیشە لۆمە کراوو نەفرەت لێکراوە. چونکە کافرو سەرڕەق‌و خۆ بەزل زان‌و بێویژدان‌و خۆ بەخودا زان بوو ﴿وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ. مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ﴾ هەروەها لەسەرگورشتەی قەومی عاد پەندو عیبرەت هەیە، کاتێ بای سەخت‌و ریشەکێشکەرو نەزۆك‌و بێ خێروبێرمان ناردنە سەر، بایەك بوو بای بەهیلاکبەرو فەوتێنەر، بەسەر هەرشتێکدا تێپەڕ بوایە دەیفەوتاندو دەیڕزاند.

﴿وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّى حِينٍ. فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ﴾ هەروەها لەچیرۆكو بەسەرهاتی گەلی ثەمودا پەندو عیبرەت هەیە، كاتێ پێمان گوتن: رابوێرنو لەزەت وەربگرن تاكاتی فەوتاندنتان،وەكوو لەئایەتێكی تردا ئاماژە بەوە دەكاو دەفەرموێ: ﴿فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ﴾(هود:٦٥) وەلێ ئەو قەومە سەرسەختە پەندئامێز نەبوون لەهەڵوێستی ناشیرینی خۆیان پەشیمان نەبوونەوە، لوتبەرزییان نواند، گەردنكەچی فەرمانی خودا نەبوون. ئیتر بەعەزابی سوتێنەری بەهیلاكبەری (صاعیقە) گرتمانن، بەئاشكرا عەزابی فەوتێنەریان بینیو زەق زەق سەیریان دەكرد. یان چاوەڕوانی بوون بێتە سەریان ئەوەبوو ئەوان سێ رۆژ چاوەڕوانی هاتنی ئەو عەزابە بون، لەبەرەبەیانی رۆژی چوارەم دا عەزابی وادە پێدراویان بۆ هات سزایەك بوو پڕاوپڕی تاوانەكانیان بوو. ﴿فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ﴾ نەیانتوانی لەجێگای خۆیان بجوڵێن، بۆیان نەكرا رابكەنو هەوڵی قوتاربوون بدەن، بەڵكوو دەست لەعاست هەموویان لەماڵی خۆیان دا سلار بوونەوە، كەس عەزابی خودای لێ نەگێڕانەوە،كەس نەبوو یارمەتییان بدا.

﴿وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْماً فَاسِقِينَ﴾ لەپێش ئەو گەلو نەتەوە سەرسەختانەی باسمان كردن گەلی (نوح)مان بەتۆفان لەناو برد،

بێگومـان ئـەوانیش گـەلو نەتەوەیـەکی فاسـقو یـاخیبوو بـوون لەسنووری یاسای خودا دەرچووبوون. ئەمە بەڵگەیەکی بـەهێزە لەسـەر قودرەتو دەسەلاتی خودا ئەوەتا دەتوانـێ شـتێك کـە هۆکـاری بوونـە بیکاتە هۆکاری نـەبوون، وەکـوو زانـراوە عونـصوری ژیـانو بـوون بـۆ مەخلوقات چوار شتی سەرەکییە. (ئاو، هەوا، ئاگر، گڵ) دەی ئـەوەتا قەومی (لوط)ی بەگڵ لەناو برد، گەلی نوحو گەلی فیرعەونی بەئاو لەناو برد ، گەلی (عاد)ی بەهەوا ریشەکێش کـردن، گـەلی (ثمـود)ی بـەئاگر دوابڕاو کردن.

بەڵگەی جۆراوجۆر لەسەر تاكوتەنهایی خوداو رەهایی دەسەلاتی

وَٱلسَّمَآءَ بَنَيۡنَٰهَا بِأَيۡيْدٖ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَٱلۡأَرۡضَ فَرَشۡنَٰهَا فَنِعۡمَ ٱلۡمَٰهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِن كُلِّ شَيۡءٍ خَلَقۡنَا زَوۡجَيۡنِ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾ فَفِرُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۖ إِنِّي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ مُّبِينٞ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجۡعَلُواْ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَۖ إِنِّي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ مُّبِينٞ ﴿٥١﴾

دوای ئیسباتکردنی رابوونی قیامەتو زیندوبونەوە، ئەمجار بەڵگـە لەسەر تاكوتەنهایی خوداو رەهایی دەسەلاتی دەهێنێتەوە: کـە بەشـێك لەدیاردەکانیئەو دەسەلاتە دروستکردنی ئاسمانە بەو پانیو بەرفراوانیو

تۆکمەیی‌یەی. هەروەهادروستکردنی زەوییە بەو شێوەی : کە دەڵێی راخراوە بۆ ئەوەی زیندەوەران بەئادەمیزادیشەوە بتوانن لەسەری هەڵبکەنو ژیان بەسەربەرن، هەروەها دروستکردنی نێرو مێیە لەهەموو رەگەزێك. هەروەها لەهەموو صنفێك دو شتی دژ بەیەکی هێناوەتە دی: ئاسمانو زەوی، دەریاو وشکانی، تەڕو وشك، تاریکیو روناکی، مردنو ژیان، زیندو مردو، شەوو رۆژ...هتد. دەفەرموێ: ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ بێگومان ئاسمانمان بەدیهێناوە بەهێزو توانا، دڵنیا بن ئێمە خاوەنی هێزو دەسەڵاتی رەهاین توانیومانەو دەتوانین بەئاسانی ئاسمانو غەیری ئاسمان بهێنینە دی، هیچ ماندوبونو ئەرکێك توشمان نەهاتووەو توشمان نابێ،

﴿وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ﴾ زەویمان بەدی هێناوەو رامان خستووە وەکوو مافور، وامان دروستکردوە بتوانرێ ژیانی تێدا بەسەر ببرێ، زیندەوەر لەسەری جێگیربن ، ئێمە زۆر باشمان کردوە بەبێشکەی تێدا ژیان، کەشو هەوای تێدا ژیانمان تێدا رەخساندوە، پڕمان کردوە لەخێرو فەڕ، لەسەر روبەریو لەناو دەریاو کونو کەلەبەریدا ئادەمیزادو زیندەوەرانی تر دەژین، لەناو سکی زەویدا جۆرەها سامانی کانزایی تێدایە، لەسەر روبەری جۆرەها گژوگیاو گوڵو گوڵزارو درەخت هەن، لەناو دەریاکانیدا هەزارەها جۆر ماسیو زیندەوەری تر هەن، جۆرەها

لوئلوئو مه‌رجان هه‌یه. له‌هه‌واو بۆشاییدا جۆره‌ها بالّنده‌و په‌له‌وه‌ر هه‌یه، ﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ له‌هه‌موو صنف‌و ره‌گه‌زێك نێرو مێمان به‌دیهێناوه،دوو شتی لێك جوداوازو دژ به‌یه‌كمان هێناوه‌ته دی، (نێرو مێ، ساردو گه‌رم، تالّو شیرین، سپی‌و ره‌ش، نه‌رم‌و ره‌ق، شه‌وو رۆژ، ئیمان‌و كوفر، مردن‌و ژیان، خێرو شه‌ر، به‌هه‌شت‌و دۆزه‌خ....هتد.) ئه‌مانه هه‌موو به‌لّگه‌ی ئه‌وه‌ن: كه خودا تاك‌وته‌نهایه‌و خاوه‌نی ده‌سه‌لاّتی ره‌هایه.

كه‌وابێ ﴿فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ هه‌رچی زوه په‌نا بۆ خودا به‌رن، ملكه‌چی‌و به‌ندایه‌تی بۆ بنوێنن، له‌هه‌موو كاره‌بارێكتاندا پشتی پێ ببه‌ستن، تۆبه له‌تاوانه‌كانتان بكه‌ن وگوێڕایه‌لّی فه‌رمان وجلّه‌و گیریه‌كانی بن،بێگومان من له‌لایه‌ن خوداوه ئاگادار كه‌ره‌وه‌و ترسێنه‌رم بۆتان. ده‌مه‌وێ له‌تاریكی كوفر رزگارتان بێ وبكه‌ونه سه‌رڕێبازی هیدایه‌ت من بۆئێوه ترسێنه‌رێكی ئاشكرام.

﴿وَلا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهاً آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ هاوه‌لّ بۆ خودا دامه‌نێن، كه‌س نیه بتوانێ ببێته شه‌ریكی خودا، په‌روه‌ردگار خودایه‌كی ئه‌وتۆیه تاك‌وته‌نها، به‌رزو شكۆمه‌ند، خالّی له‌هه‌موو عه‌یب‌و له‌ككه‌یه‌ك، هه‌ر ئه‌و شیاوی خودایه‌تی‌یه. به‌ندایه‌تی‌و عیباده‌ت هه‌ر بۆ ئه‌و ده‌كرێ‌و بۆ ئه‌و شیاوه.

هەڕەشەکردن لەموشریکەکان بەناردنی عەزاب بۆ سەریان

كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا۟ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾ أَتَوَاصَوْا۟ بِهِۦ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ ٱلذِّكْرَىٰ تَنفَعُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ ﴿٥٨﴾ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَـٰبِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن يَوْمِهِمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

لەوە پێش بەڵگەی لەسەر رابوونی قیامەتو تاكو تەنهایی پەروەردگارو دەسەلاتی فراوانی هێنایەوە، سەرەنجامی گەلو نەتەوە کافرو سەرڕەقەکانی رابوردوی دیاریی کرد، ئەمجار بۆ تەسەللا دانەوەی پێغەمبەر ئەوە رون دەکاتەوە: کە هەموو پێغەمبەرێك لەلایەن گەلو نەتەوەکەیەوە بەدرۆ خراوەتەوە، هەر دەڵێی ئەو گەلو نەتەوانە بەدرۆ خستنەوەی پێغەمبەرەکانیان لێکتر گێڕاوەتەو لەزاری یەکتر تفیون!

دەفەرموێ: ﴿كَذَلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ﴾ ئەی پێغەمبەر! وەکوو موشریکە قورەیشییەکان تۆ بەدرۆ دەخەنەوەو پەیامەکەت رەتدەکەنەوە، بەساحیرو شێتو وێتت دەزانن، گەلو نەتەوە پێشینەکانیش هەمان هەڵوێستو دابو نەرێتیان بووە، ئەوە پیشەی هەموو گەلو نەتەوەیەکی رابردوە. هەر تۆ نیت کە بەدرۆ خراویتەوەو پەیامەکەت رەتکراوەتەوە، (أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ) ئایا ئەو گەلو نەتەوانە لەیەکتریان گێڕاوەتەوە؟ هەر گەلو نەتەوەیەك وەصیەتی بۆ دوا خۆی کردوە کە هەر کاتێ پێغەمبەریان بۆ سەر رەوانە کرا بەدرۆی بخەنەوە؟ نەخەیر لەواقیع دا ئامۆژگاریی یەکتریان نەکردوە، لەیەکتریان نەگێڕاوەتەوە، چونکە رۆژگارو سەردەمیان زۆر لەیەکتر دوورە، وەلێ گەلو نەتەوەیەکی ملهوڕو یاخی بوو بوون، هەموویان کافرو سەرڕەقو سنوور بەزێنو یاساشکێن بوون، هەوەڵو ئاخریان یەك دابو نەرێتیان هەبوە، بێ بەڵگە پێغەمبەرەکانیان بەدرۆ خستونەوە.

﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ﴾ ئەی پێغەمبەر رویان لێ وەرگێڕەو دەمەدەمێیان لەگەڵ مەکە ئەتۆ پەیامی خۆت گەیاندو ئەرکی سەرشانی خۆتت ئەنجام داوە، تۆ لەلایەن خوداوە هیچ گلەیییەکت لەسەر نیە، چونکە پەیامی خودات پێڕا گەیاندون.پێغەمبەریش هەر راگەیاندنی لەسەرە.

﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ئەی پێغەمبەر ئەتۆ بەردەوام ئامۆژگاریی خۆتیان ئاراستە بکە، بەقورئان وەعظو نەصیحەتی ئیماندارەکان بکە چونکە بیرخستنەوە سودیان پێ دەگەیەنێ،یان ماناکە بەم جۆرەیەئەوەکوو سود لەبیرخستنەوە دەکەن ئیللا کەسانێك دەیکەن: کە دڵیان ئامادەباشی هیدایەتە..

واتە: رووەرگێڕان لەکۆمەڵێك ناکاتە ئەوە رو لەهەموو کۆمەلان وەرگێڕی.. بەڵکوو ئەتۆ کە ڕو لەکافرە سەرسەختەکان وەردەگێڕی لەهەمان کاتدا ئامۆژگاریی موسوڵمانەکان بکە، چونکە ئەوان سودی لێ وەردەگرن.

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْأِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ ئەمن عالەمی جندۆکەو ئادەمیزادم کە دروست کردون بۆیەم دروست کردون عیبادەتم بکەن، بۆیەم بەدی هێناون بەندایەتیم بۆ ئەنجام بدەنو بم ناسن، ئەگینا من پەروەردگاری بوونەوەرم بێنیازم لەهەموو عالەم، بونو نەبوونی عالەم بەنیسبەت منەوە چون یەکە. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهاً وَاحِداً لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾(التوبة: ٣١). موجاهید دەڵێ: مانای ئایەتی ﴿وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون﴾ بەم جۆرەیە، ئەمن جندۆکەو ئادەمیزادم: کە دروستکردون بۆیەم دروست کردون فەرمانیان پێبکەم بەعیبادەت کردنو بەندایەتی بۆ کردنم.

﴿مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ. إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾ خواستم نیە ئەوان رزقو رۆزیم بدەنێ نامەوێ خۆراکم بۆ بێنن، من ئاتاجی خواردنو خواردنەوە نیم، نیازی ئەوەم لێیان نیە سودم پێبگەیەنن زیانم لێ دوور بخەنەوە، بێگومان خودا رزقو رۆزیدەرە بەهەموو گیانلەبەرێ، دەوڵەمەندیی رەهای هەیە موحتاجی کەس نیەو هەموو کەس ئاتاجی ئەوە. خاوەن دەسەڵاتو توانای رەهایەو بێباکە لەهەموو شتێك.

بەکورتی پەروەردگار بەندەکانی دروستکردون بۆ ئەوەی بەتاكوتەنهای بناسنو بەندایەتی بۆ بکەن، جا هەر کەسێك ملکەچی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی پەروەردگار بێ پاداشی دەداتەوە بەبەهەشتی رازاوە، کەسێکیش لێی یاخی بێ ، بەکوشندەترین سزا سزای دەدا! بەهەشتی دروستکردوە بۆ خوداپەرستانو دۆزەخی ئامادەکردوە بۆ کافرو یاخیبووان! بەپێغەمبەران دا پەیامی بۆ ئادەمیزاد ناردوەو رێگای چاكو خراپی بۆ رون کردونەوە. ئیتر هەموو کەس لەسەرەنجامی خۆی بەرپرسیارەو بەگوێرەی کردەوەکانیان سزاو پاداشیان دەداتەوە.

﴿فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوباً مِثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلا يَسْتَعْجِلُونِ﴾ بێگومان بۆ ئە وانەی ستەمکارو کافرو بێ ویژدانن بەئەنقەست رێبازی کوفر دەگرنەبەرو پێغەمبەر بەدرۆ دەخەنەوە بەشێك لەسزای سەخت هەیە

وەکوو ئەو عەزابەی بەگەلو نەتەوە پێشینەکانمان چەشت. دەی با پەلە لەهاتنی عەزاب بۆ سەر خۆیان نەکەن، دڵنیا بن بەشی خۆیان لەعەزابی خودا دەچێژنو رەتبوونەوەی نیە.

ئەم ئایەتە وەڵامی کافرەکانە: کە دەیانگوت: ﴿متی هذا الوعد ان کنتم صادقین﴾(الملك:٢٥) یان دەیانگوت: ﴿فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾(هود:٢٢) ئەوە بڕیاری پەروەردگارە هەرکەسێ کافرو بێ بڕوا بێ دەبێ تۆڵەی لێ بسەندرێ، کەوابێ ﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ﴾ هیلاكو لەناوچوون، عەزابی بەشیددەت لەرۆژی قیامەتدا بۆ ئەو کەسانەیە کافرو بێبڕوان.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورەتی (الطور)

ئەم سورەتە ناونراوە (الطور) چونکە وشەی (الطور) لەسەرەتای سورەتەکەدا هاتووەو خودا سوێندی پێ خواردوەو مەبەستی کێوی(طور)ە، کە کێوێکی دارستاناوییە، پەروەردگار حەزرەتی موسای بانگ کرد بۆ سەر ئەو کێوەو ئاخاوتنی لەگەڵ دا ئەنجام دا، هەر لەویشەوە حەزرەتی عیسای رەوانە کرد، بەمەش زێدە رێزی بۆ دەستەبەر بووە.

موناسەبەی سورەتی (طور) لەگەڵ سورەتی (الذاريات)دا لەچەند رویەکەوە:

هەردوو سوورەتەکە مەککینو جەخت لەسەر بنەماسەرەکییەکانی ئیسلام دەکەنەوە، باسی تەوحیدو رابوونی قیامەتو باسو خواسی رۆژی جەزاو راستیی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدو پوچەڵکردنەوەی بیروباوەڕی موشریکەکانی لەخۆ گرتووە.

سەرەتاو کۆتایی سورەتەکان لەیەك دەچن، لەسەرەتای هەردو سورەتەکەدا حاڵو چۆنیەتی خوداپەرستان لەرۆژی قیامەتدا نمایش دەکا. ئەوەتا لەسەرەتای سورەتی(الذاريات)دا دەفەرموێ: ﴿ان المتقين فى جنات وعيون﴾ لەسەرەتای سورەتی (الطور)یشدا دەفەرموێ: ﴿ان المتقين فى جنات و عيون﴾ لەکۆتایی سورەتی (الذاريات)دا

دەفەرموێ: ﴿فويل للذين كفروا﴾ لەكۆتایی (الطور)یشدا دەفەرموێ ﴿فالذين كفروا هم المكيدون﴾.

لە هەردو سورەتەکەدا سوێند بەئایەتی کەونیی دەخوا، لەسورەتی (الذاريات)دا سوێندی بە(با)ی سودبەخش‌و لەسورەتی (الطور)یشدا سوێند بەکێوی (الطور) دەخوا.

لە هەردوو سورەتەکەدا فەرمان بەپێغەمبەر کراوە: کە رو لەکافرەکان وەربگێڕێ‌و بەردەوام بێ لەسەر ئامۆژگاری موسوڵمانان، لە(الذاريات)دا دەربارەی کافرەکان فەرمووی: ﴿فتول عنهم﴾ دەربارەی موسوڵمانەکانیش فەرمووی: ﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾.

لە سورەتی(الطور)یشدا دەربارەی موسوڵمانەکان دەفەرموێ: (فذكر فما أنت بنعمة ربك بكاهن ولا مجنون) دەربارەی کافرەکانیش دەفەرموێ: ﴿فَذَرْهُمْ حَتَّى يُلاقُوا يَوْمَهُمُ ...الآية﴾.

رابوونی قیامەت‌و هەبوونی عەزاب لەژیانی قیامەتدا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾ وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾ إِنَّ

عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَا لَهُۥ مِن دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ ٱلسَّمَآءُ مَوْرًا ﴿٩﴾ وَتَسِيرُ ٱلْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ فِى خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِى كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾ أَفَسِحْرٌ هَٰذَآ أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ ٱصْلَوْهَا فَٱصْبِرُوٓا۟ أَوْ لَا تَصْبِرُوا۟ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

لە سەرەتای ئەم سورەتەدا پەروەردگار سوێند بەکێوی (طور) دەخوا و دەفەرموێ: ﴿والطور﴾ سوێندەکە بەکێوی طوری سەینا: کە کێوێکی دارەستاناوییەو گەلێ روداوی گەورەی لەسەر روداوە، حەزرەتی موسا لەسەر ئەو کێوە خودا ئاخاوتنی لەگەڵ کردوە، لەوێ تەوراتی بۆ نازڵ کردوە، حەزرەتی عیسا لەوێوە کراوە بەپێغەمبەرو رەوانەکراوە گ بۆ سەر گەلەکەی.

﴿وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ﴾ سوێند بەنامەی رێكوپێك نوسراو کە نامە ئاسمانییەکانن(تەورات و زەبورو ئینجیل و قورئان) بەلاّم لێرەدا دەتواندرێ بگوترێ مەبەست قورئانە.(فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ) کە نوسراوەتەوە لەپێستێکی بلاّوەبووی خۆشکراوداو گەورەترین نامەی ئاسمانییەو کەتەلۆکی

بوونەوەرەوبەرنامەی ژیانە. ﴿وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ﴾ سوێند بەو خانەیەی ئاوەدانە بەنوێژکەرانو تەوافکاران:کە کەعبەی پیرۆزەو یەکەم خانویەکە دروستکراوە بۆ خوداپەرستییو لەهەموو کونو قوژبنێکی جیهانەوە بەشەوو بەرۆژ لەنوێژدا موسوڵمانان روی تێدەکەنو لەتەوافدا بەدەوری‌دا دەسورێنەوە. چرکەیەك نیە کۆمەڵی موسوڵمان رویان تێ نەکردبێو کۆمەڵێکیش تەوافی نەکەن.(وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ) سوێند بەسەقف بڵندکراوی زۆر بەرزو شکۆمەند کە ئاسمانی بەرفراوانو تۆکمەو پتەوە. وەکوو سەقف وایە بۆ زەوی. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفاً مَحْفُوظاً وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ﴾(الانبیاء).

﴿وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ﴾ سوێند بەدەریالووشی پڕو لێوانلێو لەئاو: کە بەهێزی کێشندە ناهێڵدرێ ئاوەکەی سەرریژ بکاو وشکانی داپۆشێ.

بەراستی ئاسمانو دەریا دوو نیشانەی گەورەو مەزنن لەسەر تاكوتەنهایی خوداو رەهایی دەسەلاتی، ئاسمان بەهەزارانو بەملیۆنەها ئەستێرەو مانگو خۆری تێدانو دێنو دەچن. هەریەکە لەو مانگو خۆرو ئەستێرانە، رێڕەوی خۆی هەیەو شوێنهەلاتو شوێن ئاوابوونی هەیە، هیچیان لێك ناخشێنو دەعم ناکەن، هەموویان پەروەردگار هەڵیان دەسورێنیو بەهێزی کێشندە رایگرتوونو ناهێڵێ هەڵوەرن. مەلایین ساڵ

ئـەم کەونــە لەهەڵــسوڕانو هاتووچــۆدایەو شــتێکی نەســواوەو پــەکی نەکەوتوە، بەهەڵسوڕانی زەویو مانگو خۆرو ئەستێرەکان بـەو شـێوەو یاسا خوداییە. ساڵو مانگو شەو ڕۆژو وەرزەکانی ساڵ دێنــە کایــەوە، تاریکیو روناکی، ساردیو گەرمی، تەڕو وشکی پەیدا دەبێ.

(دەریالوشی)یش بەو هەموو پانیو قـوڵییـەی کـە هەیـەتی، بـەو هەموو شەپۆلانەی دەیانهاوێو دەیانکێشێتەوە،بەرزیان دەکاتەوەو نزمیان دەکاتەوە بەو هەموو کەشتیو پاپۆڕانەی بەباری قورسەوە پێیـدا دێـنو دەچن، بەملیۆنەهاو ملیارەها گیانداری ئاوی کە لەناویا هەڵدەکەنو ژیان بەسەر دەبەن، بەو هەموو لوئلوئو مەرجانەی تێیدایە، ئەمانەو دەیانو سەدانو زیاتریش لەدیاردە کەونییەکان بەئاشکراو بەنهێنی بەگوێچکەی ئادەمیزاددا دەچرپێننو وەئاگای دەهێننــەوە بـۆ ئــەوەی لــەدیاردەکانی دەسەڵاتی پەروەردگار بنواڕێو بڕوا بەتاكو تەنهایی خوداو زانایيو کار دروستییو دەسەڵاتی بێ سنووری بکا.

پەروەردگار بەو پێنج مەخلوقە ڕێزدارانە سوێندی خواردو فەرمووی: ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ . مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ﴾ دڵنیا بەرۆژی قیامــەت دێو حیساب‌و لێکۆڵینەوەو سزاو پاداش رودەدات، کەس نیە بتوانێ عەزابی خودای لەتۆ بگێڕێتەوە، دووری بخاتەوە، نەهێڵێ بێ. بێ شـكو گومــان عـەزابی سەختو دژوار یەخەی کافرو یــاخی بـوان دەگـرێو کــەس نیــە بەرەودوا پاڵی پێوە بنێ.

﴿يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْراً. وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْراً﴾ ئەوڕۆژەی ئاسمان تێکەوە دەهاوێ، ئەو ئاسمانە بەرزو رێكوپێكو پتەوە تێك دەچێو دەکەوێتە جونبوش‌و وەکوو دەریا شەپۆل دەهاوێ، کێوەکان لەجێگای خۆیان دەترازێن‌و هێزی کێشندە نامێنێ‌و شاخەکان لێك هەڵدەوەشێن. دەبن بەتەپ‌وتۆزو بەحەوادا دەچێ. ئەمەش نیشانەی ئەوەیە: کە ئیتر بڕای بڕای جارێکی تر گەڕانەوە بۆ دونیا نەماوەو تەمەنی دونیا بەسەرچوو. چونکە ئاسمان‌و زەوی‌و مانگ‌و خۆرو ئەستێرەو کێو...هۆکاری ئاوەدانی دونیان‌و بۆ سود لێ وەرگرتنن: کە هومێدی گەڕانەوە بۆ دونیا نەمێنێ ئیتر سود لەمانەوەی ئەو شتانە نامێنێ.

﴿فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ﴾ ئای عەزابی سەخت‌و دژوار یان شیوی دۆزەخ لەو رۆژەدا بۆ ئەوانەی پێغەمبەریان بەدرۆ خستۆتەوە، پەیامی ئیسلامیان رەت کردۆتەوە (الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ) ئەو بەدرۆ خەرەوانەی بەقسەی پڕوپوچ گاڵتەجاڕ یاری بەقورئان دەکەن جۆرەها بوختان‌و قسەلۆك بۆ پێغەمبەر هەڵدەبەستن. ﴿يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعّاً﴾ ئەو رۆژەی بەزەخت پاڵ بەبێ بڕوایانەوە دەنرێ‌و راپێچی ناو ئاگری دۆزەخ دەکرێن‌و تورِ دەدرێنە ناوی.

ئەمجار بۆ زێدە تەعزیب‌و سەرزەنشتکرد پێیان دەگوترێ: ﴿هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ﴾. ئەو ئاگرەی دەی بینن ئەوەیە: کە پێغەمبەر لەدونیادا دەیترساندن لێی‌و بڕواتان پێ نەکرد. دەتانگوت ئەو قورئانەی

موحەممەد هێناویەتی جادوی جادوکەرانە. یان دەیانگوت چیرۆکە کۆن‌و ئەفسانەی پێشینانە. ئەمجار بەشێوەی گاڵتە پێکردن پێیان دەگوترێ: ﴿أَفَسِحْرٌ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لا تُبْصِرُونَ﴾ ئایا ئەوەی ئێستا دەیبینن سیحرو جادوبازییە وەکوو لەدونیادا دەرحەق بەنامە ئاسمانییەکان‌و پێغەمبەران دەتانگوت. ئایا ئەمە راستە؟ یان لێرەشدا جادوتان لێ ‌کراوە؟ نەء جادوتان لێ نەکراوە بەڵکوو ئەمە حەق‌و راستەو جادوتان لێ نەکراوە.

﴿اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ جا: کە ئێستا بەئاشکرا ئەوە دەبینن‌و هیچ ئینکارییەکتان بۆ ناکرێ، دەچنە ناو دۆزەخەوەو عەزابی دژوار بچێژن، ئیتر صەبر بگرن یان صەبر نەگرن چون یەکە، هیچ شتێك دادتان نادا، چی دەکەن بیکەن، بێسوودەو رزگاربونتان نیە سزای کردەوەی خۆتانە وەری دەگرنەوە.

بۆ خۆشیان هەست بەو واقیعە تاڵە دەکەن، وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژەی پێ دەکاو لەسەر زوبانی دۆزەخییان دەفەرموێ: ﴿سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ﴾(ابراهیم:٢١) .

پاداشی تەقواکاران و نیعمەتی خودا بەسەریانەوە لەبەهەشت دا

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَٰكِهِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ
وَوَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَا
كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ ۖ وَزَوَّجْنَٰهُم
بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلْحَقْنَا
بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ أَلَتْنَٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَىْءٍ ۚ كُلُّ ٱمْرِئٍۭ بِمَا كَسَبَ
رَهِينٌ ﴿٢١﴾ وَأَمْدَدْنَٰهُم بِفَٰكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَٰزَعُونَ
فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ
لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ
﴿٢٥﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِىٓ أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ ٱللَّهُ
عَلَيْنَا وَوَقَىٰنَا عَذَابَ ٱلسَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ
نَدْعُوهُ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْبَرُّ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

لەوەپێش باسی رابوونی قیامەتو سزادانی کافرەکانی کرد، کە بێگومان تووشیان دەبێو ناتوانن لەخۆیانی لابدەنو ئەمجار باسی تەقواکاران دەکاو پاداشو نیعمەتەکانی پەروەردگار بەسەریانەوە نمایش دەکا. ئەمەش ئوسلوبی قورئانە: کە شتە دژ بەیەکەکان دەهێنێو بەمەبەستی تەرغیبو تەرهیب رایان دەنوێنێ. هەرکاتێ باسی دونیا بکا، ئاماژە بەقیامەتیش دەکا، حاڵو وەزعی دۆزەخییان رون دەکاتەوە، نازونیعمەتی بەهەشتیەکانیش باس دەکا...هتد بۆ ئەوەی سەرنجی ئادەمیزادەکان راکێشێو بیر لەسەرەنجامی خۆیان بکەنەوە،واز لەکوفرو بێدینی بێنن، روبکەنە خوداپەرستی. دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ. فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ﴾ بێگومان تەقواکارانو لەخواترسان لەباخاتی بەهەشتو نازونیعمەتی جۆراوجۆرو نەبڕاوەدان، دڵخۆشو تەڕ دەماخن بەو نازونیعمەتانەو لەزەتو چێژیان لێ وەردەگرنو بەئارەزۆی خۆیان رادەبوێرن. خواردنی خۆشو پۆشاکی جوانو شوێنی دڵگیرو هاوسەرو خێزانی شۆخو شەنگو نەونەمام چییان بوێو چۆنیان بوێ بۆیان ئامادەیە.لە هەمان کاتدا خودا لەعەزابی دۆزەخ پاراستونی. ئەمەش ئەوپەڕی بەمرازگەیشتنو خۆشنوودییە، بەختەوەریو کامەرانییان بۆ هەتاهەتایە.

فریشتەکان پێیان بڵێن: ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئاً بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ بخۆن و بخۆنەوە، چ شتێك ئارەزو بکەن بۆتان بەردەستەو نۆشی گیانتان بێ، خواردن و خواردنەوەتان بێ عەیب و خۆشە، بەتام و لەززەتە. ئەمەش لەپاساوی ئەو کردارو رەفتارە باشانەتان : کە لەدونیادا ئەنجامتان داوە. خودا بەفەزڵ و ئیحسانی خۆی ئێوەی خستۆتە ئەم نازو نیعمەتانەوە.

ئەنجار پەروەردگار باسی راخەرو شوێنی حەوانەوەو کورسی و مۆبێلەو رابواردن لەگەڵ هاوسەرەکانیاندادەکاو دەفەرموێ: ﴿مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ﴾ ئەو بەهەشتیانە حاڵ و وەزعیان وایە: پاڵیان داوەتەوە لەسەر کورسی و مۆبێلەی نەرم و جوان و رازاوەو ریزکراو، حۆری چاورەش و شۆخ وشەنگمان کردونە هاوسەریان و لەگەڵیان رادەبوێرن.

وێرای نازو نیعمەتی بەهەشتییەکان خۆیان، خۆشییەکی تریشیان هەیە ئەویش ئەوەیە : کە بەم ئایەتە ئاماژەی پێ دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ ئەوانەی ئیمانیان هێناوەو بەکردەوە ئیمانداریی خۆیان چەسپاندوە، منداڵ و وەچەشیان لەبیروباوەڕدا شوێنیان کەوتوون، خودا بەفەضڵ وگەورەیی خۆی بۆ زێدە خۆشگوزەرانی و فێنکایی چاویان و منداڵەکانیان بەرز دەکاتەوە بۆ پلەوپایەی باوکەکانیان و شایستەی ئەو

جێگاو نازو نیعمەتە ئەبن، بەڵێ خودا لەبەردڵی باوکەکانیان ئەو شوێنە بەرزو خۆشانەیان دەداتێ. وەلحاڵ تۆزقاڵێك لەپلەوپایەی باوکەکانیان کەم ناکەینەوە. لەهەمان کاتدا ئەگەر پلەوپایەی منداڵەکان بەرزتر بێ، ئەوە پلەوپایەی باوکەکانیان دەگەیەنینە هی منداڵەکانیان بۆ ئەوەی زیاتر خۆشنوودی‌و کامەرانیی دەسەبەر بکەن. حافیظی طەبەرانی لەئیبنو عەبباسەوە لەپێغەمبەرەوە ریوایەتی کردوە: کە پێغەمبەر(ﷺ) فەرمویەتی: (اذا دخل الرجل الجنة سأل عن ابويه و زوجته وولده، فيقال: انهم لم يبلغوا درجتك. فيقول: يارب قد عملت لي ولهم فيؤمر بالحاقهم به.): کە مرۆڤ دەچێتە بەهەشتەوە پرسیار دەکا: ئاخۆ باوك‌و دایك‌و خێزان‌و منداڵەکانی لەکوێن، پێی دەگوترێ: ئەوان نەگەیشتونە پلەی تۆ، دەڵێ: ئەی خودایە من بۆ خۆم‌و بۆ ئەوان هەوڵم داوە، ئیتر فەرمان دەکرێ: کە بیانهێننە لای‌و بەرزیان بکەنەوە بۆ پلەوپایەی ئەو. ئەمجار ئیبنوعەبباس ئایەتی ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُم... الاية﴾ی خوێندەوە.

ئەمەش فەضڵ‌و ئیحسانێکی تری پەروەردگارە بەسەر بەهەشتیەکانەوە: کە بەهۆی باوك‌و دایکیانەوە پلەیان بەرز دەکرێتەوە، هەروەکوو چۆن بەهۆی منداڵ‌و وەچەکانیانەوە پلەیان بەرز دەبێتەوە.

ئیمام ئەحمەد لەئەبوهورەیرەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرموی: (ان الله لیرفع الدرجة للعبد الصالح فی الجنة، فیقول یارب أنی لی هذه؟فیقول: باستغفار ولدك لك) لەصەحیحی موسلیمدا فەرمودەیەك پشتگیری ئەم فەرمودە دەکا: ئەبوهورەیرە لەپێغەمبەرەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: (اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا من ثلاث صدقة جاریة،او علم ینتفع به، او ولد صالح یدعو له) کە ئادەمیزاد لەدونیا دەرچوو ئیتر هیچ کاریگەریەکی لەسەر جیهان نامێنێ جگە لەوەی لەژیانی خۆیدا خێرو چاکەیەکی نەبڕاوەو بەردەوامی ئەنجام دابێ، یان زانیارییەکی سودبەخشی بلاّو کردبێتەوە، یان منداڵێکی صاڵحو راستاڵی لەدوا بەجێ مابێو دوعای بۆ بکا، خێرو خێراتی بۆ بنێرێ.

﴿كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ﴾ هەموو ئادەمیزادێکی ژیرو باڵغ لەرۆژی قیامەتدا پابەندی کردەوەکانی خۆیەتیو لەملی نابێتەوە، هەروەها هیچ کەسێکیش بەکردەوەی یەکێکی تر گیرۆدە نابێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ. إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ﴾(المدثر:٣٨-٣٩).

ئەنجار باسی ئەوە دەکا: کە خواردنو خواردنەوەی بەهەشتییەکان لەتامو رەنگو بۆندا هەمیشە یەك جۆر نین، بەڵکوو ناو بەناو بەپێی ئارەزۆی خۆیان دەگۆڕێن، دەفەرموێ: ﴿وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا

يَشْتَهُونَ﴾ لەهەموو جۆرە میوەیەكو گۆشتی تەڕو تازە كە ئارەزوی بكەن بەویستی خۆیان بۆیان دابین دەكەین.

﴿يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْساً لا لَغْوٌ فِيهَا وَلا تَأْثِيمٌ﴾ بەحەماسو حەزو ئارەزووە پیالەی شەراب لەیەكتری وەردەگرن دەڵێی خەریكن جەنگی لەسەر بكەن، بۆ خۆشیو یاری كردن پیالە مەی لەیەكتری دەفڕێنن، یەكێكیان پیالە شەرابێك وەردەگرێو تۆزێكی لێ دەخواتەوەو ئەمجار دەیدا بەیەكێكی ترو دەبێتە قاقای پێكەنینو مەجلیس دەرازێتەوە، سروشتی ئەو شەرابە وەهایە عەقڵ تێك ناداو ئەو كەسەی دەیخواتەوە قسەی پڕوپوچو قسەی تاوان ناكا، وەكوو مەیخۆرەكانی دونیا لێیان رودەدا. ئیبنوقوتەیبە لەمانای ئەم ئایەتەدا دەفەرموێ: ئەو شەرابە عەقڵیان نابا تا قسەی پڕوپوچ بكەن، شتێك ناڵێن تاوانی تێدا بێ.

﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ﴾ بەمەبەستی خزمەتكردنی بەهەشتییەكان چەند غیلمانو تازەلاو بەپیالە مەیەوە بەسەریاندا دەگەڕێنو خزمەتیان دەكەن، ئەوەندە جوانچاكو قۆزن دەڵێی مرواری ناو سەدەفن. وەكوو لەئایەتێكی تردا دەفەرموێ: ﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ.بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ﴾(الواقعة).

پاش ئەو پیالە لێك وەرگرتنو یاریو پێكەنینە﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ﴾ بەهەشتییەكان رودەكەنە یەكتریو پرسیار

لەسەرگورشتەی یەکتر دەکەن، ئەمیان لەو دەپرسێ ئەریێ لەژیانی دنیادا وەزعو حاڵت چۆن بووەو چۆنت ژیان بەسەر بردوە؟ ئەویان لەم دەپرسێ ئەدی تۆ چیت کردوە هەڵسوکەوتت چۆن بووە؟ ﴿قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ. فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ﴾ ولاَم دەدەنەوەو دەڵێن: ئێمە لەدونیادا تەقواکارو لەخوداترس بووین، ترسیی عەزابی خودامان هەبوو، خۆمان لەبێفەرمانیی خودا دەپاراست. ئیتر خودا بەفەضلو گەورەیی خۆی لێخۆشبونو رەحمەتی خۆی بەسەردا رشتوینو هیدایەتی داوین بۆ ئەنجامدانی کردەوەی چاك، لەعەزابی سەختو دژواری دۆزەخ رزگاری کردوینو ئەم نازو نیعمەتەی پێ بەخشیوین.

﴿إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ﴾ ئێمە لەدونیادا خوداناسو یەکتاپەرست بووین، بۆ هەموو کارێك هاوارمان دەکردە قاپی رەحمەتیو هانامان بۆ دەبردو لێی دەپاڕاینەوە: کە لێخۆشبونو رەحمەتی خۆیمان بەسەردا بڕێژێ. دوعای قبوڵ کردینو مەرامی بەجێ هێناین، بێگومان خودا لەگەڵ بەندەکانیدا زۆر چاکەکارو میهرەبانە. رەحمەتو ئیحسانی دەریای بێبنەو بەشی هەموو کەس دەکا.

فەرمانکردن بە پێغەمبەر:کە بەردەوام بێ لەسەر بانگەوازیی و گەیاندنی پەیامی پیرۆزیی

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا۟ فَإِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَـٰمُهُم بِهَـٰذَآ ۚ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُۥ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا۟ بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِۦٓ إِن كَانُوا۟ صَـٰدِقِينَ



لەوەپێش پەروەردگار سوێندی خوارد: کە عەزابی قیامەت دێو گومانی تێدا نیە، حاڵو وەزعی بێبڕوایانو بڕوادارانی بەیان کر، ئەمجار فەرمان دەکا بەپێغەمبەر(ﷺ) کە لەئامۆژگاریکردنی خۆی دوا نەکەوێو ئەرکی سەرشانی خۆی پاشگوێ نەخا، گوێ نەدا بەوانەی کە پەیامەکەی ڕەت دەکەنەوە هەروەها ئەو قسەو بوختانانەی کافرەکان بەپێغەمبەریان دەکرد هەمووی ڕەتکردنەوەو فەرموی: ﴿فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلاَ مَجْنُونٍ﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەتۆ بەردەوام بەلەسەر کاری خۆت،

ئامۆژگاریی خۆت بکەو پشتت سارد نەبێتەوە. ئەوەی بۆ تۆی هەڵدەبەستن پوچو بێبناغەیە، ئەتۆ لەسایەی رەحمەتی خوداوە نە فاڵچیو نە شێتی. ئەتۆ پێغەمبەرو فروستادەی پەروەردگاری هەرچی دەیڵێیو هەرچی ئەنجامی دەدەی لەروانگەی سروشەوەیە. بەپێی نیگای ئاسمانی هەڵسوکەوت دەکەی. فاڵچی هەرچی دەیڵێ گۆترە کارییەو هیچ بنەمایەکی راستیی نیە، شێتیش هەرچی عەقڵو ژیریی بێ نیەتی. وەلێ تۆ بەئیعتیرافی هەموو قورەیشیەکان ژیرو تێگەیشتویو ئەمینو دەستپاکی. راستگۆو رەوشت جوانی. لەلایەکی ترەوە شێتیو ڤاڵچییەتی زۆر لەیەکەوە دورن، چونکە ڤاڵچی ئەو کەسەیە لەسەرو سیماو قسەو گوفتاری ئەو کەسانەی فاڵیان بۆ دەگرنەوە زانیاری خۆی دەردەهێنێو بلاوی دەکاتەوە. دەی خۆ ئەمە پێویستی بەجۆرە زیرەکیو لێهاتووییەك هەیە ژیریو بیرێکی تایبەتی دەوێ. شێتیش ئەمانەی هیچ تێدا نین. کەوابێ قسەکانیان دژ بەیەکن.

ئەمجار پەروەردگار رەخنە لەوتەیەکی تری کافرەکان دەگرێو رەتی دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ﴾ بەڵکوو ئەوان دەڵێن: موحەممەد شاعیرێکە وەکوو نابغەو زوهەیرو هاووێنەکانیان، چاوەڕوانی مردنی دەکەینو رۆژگار لەناوی دەبا وەکوو چۆن شاعیرەکانی پێشوو مردوون، ئیتر لەکۆڵمان دەبێتەوەو رزگارمان دەبێ لەدەستیی!

ئەمجار پەروەردگار فەرمان بەپێغەمبەر دەکا: کە هەڕەشەیان لێ بکا دەفەرمویٚ: ﴿قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ﴾ ئەی پێغەمبەر پێیان بڵێ: چاوەڕوانی مردنی من بن، منیش لەگەڵتان دا چاوەڕوانی سەرەنجامم بزانم قەزاو قەدەری خودا چیتان لێ دەکا، لەوە بەو لاوە بۆتان دەردەکەوێ سەرکەتن بۆ کێ دەبێ. من دڵنیام خودا پشتیوانمەو یارمەتیم دەدا.

﴿أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلامُهُمْ بِهَذَا﴾ ئایا ئەوان نامەیەکی ئاسمانییان بۆ سەر نازڵ بووە پشتگیریی بۆچونەکەیان بکا؟ یان عەقڵو ئاوەزیان فەرمانی ئەوەیان پێ دەکا: یان ئەو قسە پڕوپوچانە بڵاو بکەنەوە: کە هیچیان بەسەر هیچەوە نیە. دەمێك دەڵێن قورئان سیحرەو موحەممەد ساحیرە، چەلێك یەژن قورئان شیعرەو موحەممەد شاعیرە، کاتێکیش دەڵێن: موحەممەد شێتو وێتە، یان ڤاڵچیو کۆڵەوە نانییە. دەی ئەم قسانە هیچیان بەسەر هیچەوە نیەو بێ سەروبەرن.

﴿أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ﴾ بەڵکوو ئەوانە گەلو نەتەوەیەکی یاخی بوو سەرکێشن، دڵ رەقو نەفامن بۆیە ئەم بوختانانە بۆ پێغەمبەر هەڵدەبەستن، ئەم رەوشتە ناشیرینانەی پاڵ دەدەن.

﴿أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لا يُؤْمِنُونَ﴾ ئایا دەڵێن: ڤاڵچی یان شایەرە، یان دەڵێن موحەممەد بۆ خۆی ئەم قورئانەی هەڵبەستووەو دانراوی

خۆیەتی. نەخەیر وانیەو سەریان دای لەبەرد، بەڵكوو كوفرو بێدینیان، بڕوا نەبوونیان بەپەیامی ئیسلام، وای لێ كردون ئەم قسەو قسەلۆكانە هەڵبەستن ئەو جۆرە بوختانانە بەپێغەمبەر بكەن.

﴿فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ﴾ ئەگەر ئەوان راست دەكەن موحەممەد بۆ خۆی قورئانی هەڵبەستووە، دەی با ئەوانیش لەلایەن خۆیانەوە نمونەیەكی ئەم قورئانە بێنن، خۆ ئەوان شۆڕەسواری بەلاغەتو فەصاحەتن، لەبواری شیعرو پەخشاندا شارەزاو تێگەیشتون.

بەڵام با دڵنیا بن ئەگەر هەموو دانیشتوانی سەر زەوی بەئادەمیزادو جندۆكەوە كۆ ببنەوە ناتوانن كەلامێكی ئاوا رەوان دابنێن، بەڵكوو ناتوانن دە سورەت تەنانەت سورەتێكیش دابنێن!

بەڵگەی جۆراوجۆر لەبونەوەرو لەنەفسی ئینسان لەسەر هەبوونی خوداو تاكو تەنهایی زاتی پاكی

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَل لَا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾

أَمْ تَسْئَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ هُمُ ٱلْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ ٱللَّهِ ۚ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

لەوەپێش پەروەردگار رەدی بیرو بۆچونی کافرەکانی دایەوە، ئەو بوختانو قسەلۆکانەی: کە دەیانگوت: موحەممەد (شاعیرە، ساحیرە، ڤالچی)یە، پوچەڵ کردەوە. ئەمجار لێرەدا بەڵگە لەبوونەوەرو نەفسی ئادەمیزادەکان هەڵدەستێنێ لەسەر هەبوونی خوداو تاكوتەنهایی زاتی پاکیو راستیی پێغەمبەرێتی حەزرەتی موحەممەد(ﷺ)، دەفەرموێ: ﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾ ئایا ئەو کافرو بێبڕوایانە: کە ئینکاری هەبوونی خودای بەدیهێنەر دەکەن، خۆیان بەبێ بەدیهێنەر هاتوونە کایەوە؟ یان خۆیان خۆیانیان دروستکردوە؟ بێگومان بەشایەتی عەقڵو واقیعی حاڵو بەگفتی خۆشیان بەدیهێنەر هەر خودایەو خودا لەنەبونەوەوە ئەوانی هێناوەتە وجود.

﴿أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لا يُوقِنُونَ﴾ ئایا ئەوان ئەم ئاسمانەو زەوییان دروست کردووە؟ ئەوان لەواقیعدا ناتوانن لافی ئەوە لێ بدەن، هەرچەندە لەم بارەوە پرسیاریان لێ کرابێ، دانیان ناوە بەوەدا: کە خودا بەدیهێناون وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ:

﴿ولئن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾(لقمان:٢٥) .

بەلاّم ئەوان بڕوایان بەتاك‌وتەنهایی خودا نیە، كە دەڵێن: خودا بەدیهێنەریانە لەدڵەوە نایڵێن. لەناچاریە بڕوا نەبوونی راستەقینەیان بەوە: كە خودا بەدیهێناون، هەڵیناون كە پەیامی ئیسلام رەت بكەنەوە، هاوەڵ بۆ خودا دابنێن، حەزرەتی موحەممەد بەپێغەمبەر نەزانن. ئەگینا ئەگەر لەواقیعو حەقیقەتدا یەقینیان بەوە هەبوایە: كە بەدیهێنەری خۆیانو ئاسمانەكانو زەوی‌و ئەوەی تێیاندایە" خودایە، پشتیان لەعیبادەتی هەڵنەدەكردو پێغەمبەریان بەدرۆ نەخستەوە. بتپەرستییان نەدەكرد

﴿أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ﴾ ئایا ئەوان خاوەنی خەزینەكانی رەحمەتی خودای تۆن، دابەشكردنی رزق‌و رۆزیی‌و پێغەمبەرێتی ببەخشن بەهەركەسێك خۆیان بیانەوێ‌و بیگرنەوە لەوانەی نایانەوێن. رزق‌و رۆژی بدەن بەم‌و بیگرنەوە لەو؟

﴿أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ﴾ یان ئەوان بالادەستن بەسەر بونەوەرداو دەتوانن بەویستی خۆیان ئاسمانەكانو زەوی هەڵسوڕێنن‌و تەصەروفیان تێدا بكەن؟ واتە: نەخەیر ئەمانە هیچیان بەدەس ئەوان نین، هەموو شتێك بەدەست پەروەردگارە.

ئەمجار پلەیەکی تر دەیانهێنێتە خوارێو پرسیاریان لێ دەکاو دەفەرموێ: ﴿ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ﴾ ئایا ئەوان پەیژەو پلیکانیان هەیە پێ یدا سەربکەون بۆ ئاسمانو گوێ بگرن لەئاخاوتنی فریشتەکانو ئەو سروشەی بۆیان دێو ئاگادارن بەسەر زانیاریی غەیبدا؟ بۆیە لەهەڵوێستی خۆیان لانادەنو سورن لەسەر کوفر. دەی کەوایە با ئەو کەسەی سەردەکەوێ بۆ ئاسمانەکانو دەنگوباسی عالەمی بالاّ وەردەگرێ با لەگەڵ بەڵگەی رۆشندا بیخاتەڕو قسەکانی خۆی پێ بچەسپێنێ.

بە کورتی موحەممەد: کە دەڵێ پێغەمبەرمو ئەم قورئانەم بەنیگا بۆ هاتووە، کافرەکانی قورەیش بەدرۆی دەخەنەوە، ئایا ئەوانە هیچ بەڵگەو زانیارییەکی تریان لا هەیە: کە زانیاری پێغەمبەر بەدرۆ بخاتەوە! ئایا ئەو زانیارییەی ئەوان گرتینێکی وای تێدایە سەرو دڵو دەرون داگیر بکاو ئادەمیزاد ناچار بکا بڕوایان پێ بکا، وەك ئەو تینو تەوژمەی لەقورئانی نازڵ کراو بۆ سەر موحەممەدا هەیە؟

ئەمجار رەدی ئەوانە دەداتەوە: کە دەڵێن : فریشتە کچی خودان، گاڵتە بەعقڵو هۆشیان دەکا: کە کچ بۆ خوداو کوڕ بۆ خۆیان دادەنێن دەفەرموێ: ﴿أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ﴾ ئایا ئێوە کچ بۆ خودا دادەنێنو کوڕ بۆ خۆتان قۆرخ دەکەن، لەکاتێکدا کە خۆتان ناتانەوێ کچتان ببێ،

کە بەیەکێکتان دەوترێ: کچت بوو رەنگی رەش دادەگیرسێ، واتە هیچ شەرم ناکەن بەشە باشەکە بۆ خۆیانو بەشە خراپەکە بۆ خودا دادەنێن! ئەمە هەرەشەیەکی توندوتیژە لەو کافرە نەفامانە. کەوابێ کەسێك ئەمە راو بۆچونی بێ لێی بەدوور ناگیرێ کە ئینکاری زیندوبونەوە بکا! لەهەمان کاتدا ئاماژەی ئەوەشی تێدایە: کە ئەمانە ئەوە بیروباوەڕیان بێ هەرگیز بەعەقڵو فام دانانرێن چ جای ئەوەیان لێ بوەشێتەوە دەستیان بگاتە ئاسمانو بتوانن سروش وەربگرن.

﴿أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْراً فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ﴾ ئایا تۆ ئەی پێغەمبەر لەپێناوی بانگەوازیکردنت بۆ موسوڵمان بونی ئەو بتپەرستانە داوای کرێیان لێ دەکەیو ئیتر ئەوان لەبەر گرانیی باری غەرامەو ئەو کرێیەی کە داوایان لێ دەکەی ناتوانن موسوڵمان بن، نەخەیر هەرگیز شتی وا نیەو ئەتۆ هیچ داوایەکیان لەو بارەوە لێ ناکەی!

﴿أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ﴾ یان ئەوان زانیاری غەیبیان لایەو هەرچی لەلەوحولمەحفوظدا نووسراوە ئەوان بەسەریا ئاگادارنو دەینوسنەوەو رایدەگەیەنن بەناو مەردومدا بڵاوی دەکەنەوە، هەرچی تۆیش بیڵێی ئەوان بەپوچی ئەزانن؟! نەخەیر ئەمە هیچی وا نییە، جگە لەخودا کەس عیلمی غەیب نازانێ! ﴿أَمْ يُرِيدُونَ كَيْداً﴾ بەڵکوو ئەو کافرانە دەیانەوێ فێڵ لەپێغەمبەر بکەنو پیلانی کوشتنو لەناوبردنی بۆ

داڕێژن، وەکوو ئەوە: کە لە(دار النـدوة)دا هەموو سەرانی قـوڕەیش کـۆ بونەوە بڕیاریان دا پێغەمبەر بکـوژن ﴿فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيـــدُونَ﴾ ئەوانی کافرو بێبڕوان هەر ئەوان فێڵ لێ کراون‌و زەرەری فێڵەکەیان بـۆ خۆیان دەگەڕێتەوە. واتە ئێوە ئەگەر ئیدیعای زانینی غەیب دەکەن، ئەوە درۆ دەکەن‌و جگە لەخودا کەس غەیب نازانێ، خۆ ئەگـەر پێتـان وایـە دەتوانن بەسەر پێغەمبەردا زاڵ بن، ئەوە بێگومان ئێـوە بەهەڵـە چـون چونکە خودا یارمەتی دەرو پشتیوانیەتی‌و بەسەر ئێوەدا زاڵی دەکا. خۆ ئەگەر بەتەمابن فێڵی لێ بکەن‌و لەناوی بـەرن ئـەوە دڵنیـا بـن زیـانی فێڵەکە خۆتان دەگرێتەوەو خۆتان لەناو دەچن.

﴿أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّـــا يُـــشْرِكُونَ﴾ ئایـا ئـەو بێباوەڕانە جگە لەخودای تاك‌وتەنیا خودایەکی تریان هەیە لەسزای خودا بیانپارێزێ، خودا پاك‌و مونەززەهە لەهەموو عەیب‌و هاوبەشێك کە بۆی پەیـدا بکـەن. خـودا تـاك‌و تـەنهاو بـێ هـاوەڵ‌و بـێ نـەظیرە بـێ وێنەو ئەمثالـە، بـەرزو پـیرۆزو شـکۆمەندە، بالآدەسـت‌و بەدیهێنـەرو هەڵسوڕێنەرە،پەروەردگارو خاوەنی بونەوەرە.

رو وەرگێران لەکافرەکان، چونکە ئینکاری مەحسوسات دەکەن

وَإِن يَرَوْاْ كِسْفًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ سَاقِطًا يَقُولُواْ سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَـٰقُواْ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِى عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا ۖ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَـٰرَ ٱلنُّجُومِ ﴿٤٩﴾

لەوەپێش ئەو هەموو بەڵگانەی هێنایەوە، بیروباوەڕی پوچو بێبناغەی موشریکەکانی بەپاشدا بردەوە دەربارەی هەبونی خودای تاكوتەنهاو بالآدەستییو زانیاریی بەرفراوانی خودا دوا، بەڵگەی جۆراوجۆری ئاراستە کردن، راستیی پێغەمبەرایەتیو رابوونی قیامەتی بەبەڵگە سەلماند. ئیتر ئەگەر لەروی لاساریو سەهندەییەوە نەبێ حەق وایە بێ سێو دوو ئیمان بێننو لەهەڵوێستی نالەباری خۆیان پەشیمان ببنەوە.

بەلأم ئەوان سورن لەسەر سەرڕەقی خۆیانو بەهیچ کلۆجێ ئیمان ناهێنن، ئەمجار فەرمان بەپێغەمبەرەکەی دەکا: کە رویان لێ وەرگێڕێو لەبەرامبەر تانەو تەشەرو بوختانو درۆو دەلەسەیان خۆگر بێ، هەواڵی

ئەوەشی دەداتێ کە سزای خودا دەیانگرێو لەدونیاو قیامەتدا لێی رزگار نابن، دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ يَرَوْا كِسْفاً مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطاً يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ﴾ ئەوانە هێندە لاسارو سەهندەن، ئەگەر بەچاوی خۆیان ببینن پارچەیەکی گەورەی ئاگراوی لەئاسمانەوە بکەوێتە خوار بۆ سەریان بیانسوتێنێ، بڕوا ناکەنو واز لەکوفرو بێدینی خۆیان ناهێنن، بەڵکوو دەڵێن: ئەوە هەورێکی گەواڵ گەواڵو توێ توێ لەسەر یەك کەڵەکە بووەو باراغان بۆی دەبارێنێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەو مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَاباً مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ . لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ﴾(الحجر:١٤-١٥) ئەمجار خودا بەپێغەمبەر دەفەرموێ: (فذرهم) وازیان لێ بێنە، گوێیان پێ مەدە ﴿حتى يلاقوا يومهم الذى فيه يصعقون﴾ هەتا توشی رۆژێکیان دەبن کە رۆژی قیامەتەو تێیدا بەهیلاك دەچن، سزای تاوانەکانیان لێ دەسەنرێت.

﴿يَوْمَ لا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئاً وَلا هُمْ يُنْصَرُونَ﴾ ئەو رۆژە رۆژێکە فرتو فێڵیان دادیان نادا، ئەو پیلانەی دایان رشتووە بۆ لەناوبردنی پێغەمبەر(ﷺ) سودیان پێناگەیەنێ، ئەو عەزابەی دێتە سەریان ناگەڕێتەوە کەس نیە بەهانایانەوە بێو یارمەتیان بدا.

جا وەنەبێ سزای ئەوانە هەر لەقیامەتدا بێو بەس، بەڵکوو ﴿وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَاباً دُونَ ذَلِكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ﴾ بێگومان لەژیانی دونیادا هەیە بۆ ئەوانەی ستەمیان لەخۆیان کردوە بەوە: کە سورن لەسەر کوفرو بتپەرستیو داڕشتنی پیلان دژی پێغەمبەر سزای سەختو دژوار: لەکوشتنو نەخۆشیو ترسو هەژاریو بێبارانیو لەناوچونیماڵو سامانو مردنی منداڵو کەسوکار بۆ ئەوەی لەهەڵوێستی خۆیان پەشیمان ببنەوە. وەلێ ئەوانە نازانن چ عەزابێك دێتە سەریانو چۆن لەناو دەچن، کاتێکیش عەزاب یەخەیان دەگرێو تەنگیان پێ هەڵدەچنێ، ئەگەر خودا بەفەضلی خۆی عەزابیان لەسەر هەڵبگرێ، لەجیاتی ئەوەی سوپاسی خودا بکەنو واز لەهەڵوێستی ناشیرینی خۆیان بێنن دەست دەکەنەوە بەکوفرانی نیعمەتو خراپتر لەجاران کوفرو بێدینی ئەنجام دەدەنو سپڵەیی خۆیان دەنوێنن.

ئەنجار سورەتەکە بەفەرماندان بەپێغەمبەر کۆتایی پێدێنێ فەرمانی پێ دەکا بەوە: کە خۆڕاگر بێ لەبەرامبەر هەڵوێستی کافرەکانو دەفەرموێ: ﴿وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ﴾ ئەی پێغەمبەر لەبەرامبەر هەڵوێستی کافرەکان پشوو درێژ بە، گوێ مەدەرە هەڵوێستی ناشیرینیان، تا ئەو کاتەی عەزابی چاوەڕوانکراو یەخەیان دەگرێ، ئەتۆ لەژێر چاوەدێریی ئێمەدای، پارێزگاریت دەکەین،

ناهێڵێن کەس دەستدرێژیت بکاتە سەر. تەقدیس و تەنزیهی خودای خۆت بکە، لەهەموو عەیب و خەوشێك بەدووری بگرە، هەرشتێك شیاوی ئەو نەبێ پاڵی مەدە: هەرکاتێك هەڵسای بۆ نوێژ یان لەخەو هەڵسای یان لەکۆڕو مەجلیس هەستای یان لەشوێنیکەوە چوی بۆ جێگەیەکی تر ئەوە تەسبیحی خودای خۆت بکە. واتە: بڵێ: (سبحان الله وبحمده) یان (سبحانك اللهم و بحمدك اشهد ان لا اله الا انت، استغفرك واتوب اليك) لەم بارەوە زۆر ویرد ریوایەت کراون.

﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ﴾ بەشەو کاتێك لەخەو رادەبی تەسبیحاتی خودا بکە، عیبادەتی بۆ ئەنجام بدە لەکۆتایی شەودا کە ئەستێرەکان بەرەو ئاوابوون دەچن سەرگەرمی عیبادەتکردن بە چونکە ئەوکاتانە عیبادەتکردن ئەرکێکی قورسەو خەو خۆشەویستە. سازش و ریاکاریی تێدا نیە.

موقاتیل دەفەرموێ: ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ﴾ مەبەست نوێژی شێوان و نوێژی خەوتنانە. ﴿وَإِدْبَارَ النُّجُومِ﴾ مەبەست نوێژی بەیانییە. ئیمامی رازی دەفەرموێ: واپێدەچێ مەبەست لەرستەی ﴿وَإِدْبَارَ النُّجُومِ﴾ نوێژی کاتی بەیانی بێ چونکە ئەو کاتە ئەستێرەکان بەرەو ئاوابون دەچن و بەهۆی روناکی خۆرەوە روناکیان کز دەبێ و نامێنێ .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورەتی (النجم)

ئەم سورەتە ناونراوە سورەتی (النجم) چونکە لەسەرەتای سورەتەکە خودا سوێندی پێ خواردوە، فەرمویەتی: ﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى﴾ سوێند بەئەستێرە کاتێ ئاوا دەبێ. پەیوەندی ئەم سورەتە بەسورەتی پێشووەوە لەچەند رویەکەوەیە:

١-کۆتایی سورەتی پێشوی بەرستەی ﴿وَإِدْبَارَ النُّجُوم﴾ هینا، سەرەتای ئەم سورەتەش بەوشەی (والنجم) دەست پێکرد.

٢-لە سورەتی پێشوودا ئەوەی باسکرد: کە کافرەکان بوختانی ئەوە دەکەن موحەممەد خۆی قورئانی هەڵبەستبێ. لەسەرەتای ئەم سورەتەش بەجەختەوە رەدی ئەوەی دایەوە.

٣-لە سورەتی پێشوودا دەربارەی باوكو دایکی موسوڵمان فەرمووی: منداڵو وەچەکانیان پێ دەگەیەنینەوە بۆ ئەوەی زیاتر خۆشنوودیو کامەرانیان بۆ دەسەبەر ببێ.

لەم سورەتەشدا دەربارەی کافرو منداڵی گەورەیان فەرموی: ﴿وان لیس للانسان الا ماسعی﴾ ئەم سورەتە وەکوو باقی سورەتە مەککییەکانی تر گرنگی دەدا بەسەلماندنو چەسپاندنی بنەماکانی

عەقیدە. لەتەوەرەی باسی یەکتاپەرستیو راستیی پێغەمبەرایەتییو رابوونی قیامەتدا دەسورێتەوە. باس لەچۆنیەتی نازڵبوونی نیگا بۆ پێغەمبەرو وەرگرتنی دەکا، قسە لەبارەی هیچو پوچی بتو صەنەم دەکا...

سەرەتا سورەتەکە دیاردەی نیگاو سروش دەسەلمێنێ کە بەهۆی جوبرائیلەوە بۆ پێغەمبەر دێ. ئەمجار باسی میعراجی پێغەمبەرو نزیکبونەوەی لەپەروەردگار دەکا. ئاماژە بەوە دەکا: کە پێغەمبەر(ﷺ) لە شەوی میعراجدا جوبرائیلی لەسەر شێوەی خۆی بینیوە، لەمەلەکوتی ئاسمانەکان شتی عەجایبو سەرسوڕهێنەری دیوە،

ئەمجار هێرش دەکاتە سەر بتپەرستەکان لەسەر ئەوەی: کە داروبەرد دەپەرستن، فریشتە بەکچی خودا لەقەڵەم دەدەن. دوایی دێتە سەر باسکردنی عەدالەتکاریی پەروەردگارو ئاماژە بەوە دەکا: کە سزاو پاداش بەگوێرەی کردەوەی ئادەمیزادەکان خۆیانەو ئەوە دەسەلمێنێ: کە هەموو کەس بەرپرسیارەو هەموو کەس پرسیاری لێ دەکرێ. کەس تاوانی کەس هەڵناگرێو کەس لەسەر کەس سزا نادرێ.

ئەمجار باسی رەهایی توانـاو-زانیاری پەروەردگار دەکاو ئەوە رادەگەیەنێ: کە هەر خودا خاوەنی بونەوەرەو مردنو ژیان، سامانداریيو هەژاریی، لەشساغیو نەخۆشیی،....هتد هەمووی بەدەست خودایە.

راستیی پێغەمبەرایەتی و دیاردەی سروشت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰٓ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْىٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾ عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلْقُوَىٰ ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ فَٱسْتَوَىٰ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ ٱلْفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ﴿١١﴾ أَفَتُمَٰرُونَهُۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾ عِندَهَا جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰٓ ﴿١٥﴾ إِذْ يَغْشَى ٱلسِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ ٱلْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلْكُبْرَىٰٓ ﴿١٨﴾

دەفەرموێ: ﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى﴾ سوێند بەئەستێرە کاتێ بەرەو ئاوابوون دەچێ. چونکە بەهۆی جولاّن و کشان بەرەو ئاسۆی ئاوابوون، باشورو باکورو رۆژهەلاّت و خۆرئاوا دەزاندرێ. ﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى﴾ هاورێکەتان: کە موحەمەدە، لەرێی حەق و راست لای نەداوە،

گومڕا نەبووە، قسەی بەتاڵو بێ‌بناغە ناڵێ: ئەو موحەممەدەی لەخۆتانەو لەمناڵی‌یەوە لەناوتاندایەو تا ئێستا درۆتان لێ نەبیستووە، هەر لەمنداڵی‌یەوە دەستپاكو راستگۆو عاقڵو ژیر بووە، رۆژ دوای رۆژ ئەم رەوشتانەی زیاتر تێدا بەرجەستە بوونو لەهەڵس‌وكەوتی دا رەنگیان داوەتەوە. ئەدی چۆن ئێستا درۆتان لەگەڵ دەكا؟! نەخەیر هەرگیزاو هەرگیز ئەو بیرو بۆچوونانەتان راست نین، زۆر لەواقیعەوە دوورن.پەروەردگار: كە سوێند بەئەستێرە دەخوا، ئاماژە بەوە دەكا: كە عالەمی ئەستێرە عالەمێكی گەورەو بەرفراوانو سەرسوڕهێنەرە، چ لەبارەی قەبارەو زەبەللاحییانەوە، چ لەبارەی تیژڕەوی‌و جمو‌جوڵی خۆیانو تیژرەوی روناكییەكەیانەوە. وەكوو زانایانی فەلەكو ئاسمانشوناسی دەبێژن خێرایی نوری ئەستێرە سێسەد هەزار كیلۆمەترە لەچركەیەكدا . واتە: روناكی ئەستێرە لەحەوتیەكە چركەیەكدا جارێك بەدەوری زەوی دا دەسوڕێتەوە. خۆر ملیۆنێكو سێسەد هەزار جار لەزەوی گەورەترە. لەكاتێكدا خۆر بۆ خۆی یەكێكە لەسی هەزار ملیۆن خۆر، كۆمەڵەی خۆری‌و یازدە ئەستێرە گەڕۆكەكان بەشێكن لەعالەمی (مەجەڕە) مەجەڕەش سی هەزار ئەستێرەی لەخۆ گرتوە، ئەستێرەی وایان تێدایە لەخۆر گەورەتر. ئەو مەجەڕەی كە خۆر سەر بەئەوە قوطرەكەی سەد هەزار ساڵی تیشكی‌یە ساڵی تیشكیش بەشەش ملیۆن میل مەزەندە دەكرێ. هەبوونو پاڵەپەستۆی هێزی كێشندەی نێوان مەجەڕەكان

بەرادەیەکی زۆر لەغازو مەودای تر، بۆشاییە ڕەشاینیەکانی ناو مەجەڕەکان دەکەنە تیر ئەستێرەی ئاگراوی (شهاب مشتعلة) ئەمەش بەدەگمەنو لەماوەی ملیۆنەها ساڵدا جارێك ڕودەدا.

تیرە ئەستێرە دەشوبهێتە ئەستێرە، وەلێ تیشکی موگناتیسیی زۆرترە لەهی ئەستێرەی ئاسایی.دووری تیرەئەستێرە لەزەوی بەدەها هەزار ملیۆن ساڵی تیشکیی مەزندە دەکرێ.

وەکوو دەزاندرێ خۆر لەماوەی ساڵدا لەدوانزە کەلوو (برج)دا جێگۆڕکێ دەکا، لەهەموو بورجێك مانگێك دەمێنێتەوە، بەدوانزە مانگ واتە: (٣٦٥) ڕۆژو شەش سەعاتو (٩) دەقیقەو (دە) ثانیەدا دەورەی خۆی تەواو دەکا. بەمە دەگوترێ ساڵی خۆرییو لەڕۆژی (٢١)ی ئازار دەست پێ دەکا.

مانگیش کەلو (برج)ی هەن پێیان دەگوترێ: مەنزڵ، مانگ هەر ڕۆژە لەمەنزڵێکدا دەبێ، لەمانگێکدا (٢٩) یان(٣٠) مەنزڵ دەبینێ، دوا مەنزڵ پێی دەگوترێ: مەحاق.

((لەدەوری تۆیە ئەی خۆرشیدی پڕتەو بەخشی شەو گەردان
کە نالی وا لەحالاتی مەحاقی ماهی نەودایە))
(نالی)

لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەو مانایە دەکاو دەفەرمویٚ: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾(يونس:٥) .

لەبەر گرنگی ئەستێرەکان پەروەردگار سوێند بەئەستێرە دەخوا لەسەر ئەوە: کە موحەممەد گومڕا نیە سەری لیٚ تێك نەچووەو لەحەق لای نەداوە. چونکە موحەممەد پێغەمبەرەو لەخوداوە سروشی بۆ دەنێردریٚ ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى. إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ موحەممەد بەهەواو هەوەس‌و لەخۆوە قسە ناکا، بۆ مەبەستی تایبەتی خۆی بانگەوازیی بلاٚو ناکاتەوە، راگەیاندنی قورئان بۆ بەرژەوەندیی تایبەتیی خۆی ئەنجام نادا، ئەوەی رای دەگەیەنیٚ سروشی خودایەو بۆی نێردراوەو فەرمانی پێکراوە ئەنجامی بدا، ئەرکێکەو خراوەتە سەر شانی. هەرچی دەیڵیٚ: حەقەو راستەو لەخوداوەیە. ئیمام ئەحمەدو ئەبوداودو ئیبنوئەبی شەیبە لەعەبدوڵلاٚی کوڕی عومەرەوە ریوایەت دەکەن دەفەرمویٚ: هەر شتێکم لەپێغەمبەر دەبیست خێرا دەمنووسی، بۆ ئەوەی لەبەری بکەم، قورەیشیەکان نەیان لیٚ دەکردم، وتیان: ئەتۆ هەرچی لەپێغەمبەری دەبیسی دەینووسی، پێغەمبەریش ئادەمیزادێکە جاری وا هەیە بەتوڕەیی‌یەوە قسە دەکا، ئیتر وازم لەو کارە هێنا، پاشان ئەم روداوەم بۆ پێغەمبەر(ﷺ) باس کرد فەرمووی: (اكتب فو الذى نفسى بيده ما خرج

منی الا الحق) بنوسە سوێندم بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە هەرچی وتومەو دەیڵێم حەقە لەحەق بەولاوە هیچم نەگوتووە. ئەمجار پەروەردگار باسی مامۆستای پێغەمبەر(ﷺ) دەکا: کە جوبرائیلەو بەرپرسیاری هێنانی سروشە لەخوداوە بۆ ئەو. دەفەرموێ: ﴿عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى﴾ قورئانی فێری پێغەمبەر کردوە فریشتەیەکی خاوەن هێزو توانا لەزانیاریو کارکردندا، ئەویش جوبرائیلە، هەرچی خودا فەرمانی پێ بکا ئەنجامی دەداو هیچی لێ یاخی نابێ. هەرچی ئەنجامیشی دەدا بەفەرمانی خودایەو لەخوداوەیە، ﴿ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى﴾ خاوەنی ژیریو بیروبڕوای بەرزە، ئەو سروشەی لەخوداوە وەری دەگرێ بەئەمانەتەوە دەیگەیەنێ بەپێغەمبەرو هیچی لەبیر ناچێتەوە، جوبرائیل لەسەر شێوەی تایبەتی خۆی وێستاو پێغەمبەر بینی!

ئەوە بوو پێغەمبەر زۆر حەزی دەکرد کە فریشتەی سروش لەسەر شکڵو وێنەی تایبەتی خۆی ببینێ، بەدڵ لەخودا دەپاڕایەوە: کە بەو شێوە تایبەتییە جارێك نیشانی بدا، خودا داواکەی گیرا کرد دوا ئەو ماوەیەی کە سروش لەپێغەمبەر بڕا، جوبرائیل بەشێوەی فریشتەیی خۆیەوە هاتە خوارێ بۆ لای راست وێستاو لەئاسۆی بەرزەوە خۆی نیشانی پێغەمبەر(ﷺ)دا کە ئاسۆی خۆرە، کەمێ لەئاسۆکە بەرزتر بوو، هەموو ئاسۆکەی پڕکرد! ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾ پاشان جوبرائیل وردە وردە دابەزیو

لەپێغەمبەر نزیك كەوتەوە، بەسروشەوە هاتە خزمەتی، كەمكەم دابەزیو لەپێغەمبەر(ﷺ) نزیك بووەوە تا وای لـێ هـات ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَـى﴾ مەسـافەی نێـوان پێغەمبـەر(ﷺ)و جوبرائیـل دیـاریی دەكـا بەئەندازەی دوو كەوان یان كەمتر لەدوو كەوان بوو.

عەرەبەكان داب‌و نەریتیان وابوو مەسافەی نزیكیان بەكەوانیٚ: یان دوو كەوان یان بەرمێك مەزندە دەكرد. وەكوو چۆن ئێمـەی كـورد ئـەو جۆرە شتانە بەبست‌و بەهەنگاوو بەگوریس مەزندە دەكەین. مەبەسـت ئەوەیە زۆری لیٚ نزیك بووە.

جا: كە حـەزرەتی جوبرائیـل وا لەپێغەمبـەر(ﷺ) نزیـك كەوتـەوە ﴿فأوحى الى عبده ما أوحى﴾ ئیتر خودا بەهۆی ئەو فریـشتەوە سروشـی كرد بۆ بەندەی خۆی: كە موحەممەدە- بەو سروشەی بۆی كرد: كە قورئانی پیرۆزە، كاروباری ئایینی فێر كرد..دەشتوانین بەم جۆرە مانـای بكـەین بلێین: ئیتر جوبرائیل سروشی بەبەندەی خودا كـە حـەزرەتی موحەممـەدە راگەیاند، ئەو سروشەی بۆی هێنابوو فێری كرد.

ئەم بینینەی پێغەمبەر بۆ جوبڕائیل لەسەر شێوەی فریشتەیی خۆی لەسەر زەوی بووە، جارێكی تریش لەلای درەختی (سـدرة المنتهـى) بـەو شێوە تایبەتییە بینیویەتی.

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود لەتەفسیری ئەم ئایەتەدا ریوایەت دەکا دەفەرموێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: جوبرائیلم لەسەر شێوەی خۆی بینی شەشصەد باڵی هەبوو!!

بەڵێ: ئەم بینینە بینینێکی نزیکی بوو، بینینی فێرکردن‌و سروش پێڕاگەیاندنبوو، بینین بوو بەچاوی سەرو ناسین بوو بەچاوی دڵ، بینینێکی بێ پەردە بوو، بینینی موشاهەدەو یەقین بوو.

﴿ما كذب الفؤاد ما رأى. أفتمارونه على ما يرى﴾ دڵی پێغەمبەر ئەوەی بەچاوی سەر لەپەردەی غەیبا بینی ڕەتی نەکردەوە، بەڵکوو بەڕاستی زانی‌و بڕوای پێکرد. ئەدی چۆن ئێوە دەمەدەمێ لەگەڵ دەکەن‌و بەدرۆی دەخەنەوە لەشتێکدا: کە بەچاوی خۆی لەنزیکەوە بینیویەتی‌و دڵیشی بەڕاستی زانیوە. بەئەوهام‌و خەیاڵی حسێب نەکرد، نەیگوت: ئەوە شەیتانە یان جندۆکەیە!!

لەلایەکی ترەوە ئەم بینینەی پێغەمبەر(ﷺ) بۆ جوبرائیل یەکەمجار نەبوو بەڵکوو جارێکی تریش هەر لەسەر شێوەی فریشتەیی خۆی جوبرائیلی بینیوە، وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى﴾ بێگومان جارێکی تر پێغەمبەر(ﷺ) لەشەوی میعراجدا جوبرائیلی لەسەر شێوەی فریشتەیی خۆی بینی ﴿عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى﴾ لەلای درەختی(سدرة) : کە لەئاسمانی حەوتەمدایە، یان لەئاسمانی شەشەمە.

هەرچی زانیاریو گوفتارو کرداری مەخلوقات هەیە تا ئەوێ دەڕواو سەردەکەوێ. واتە کردەوەی بەندەکان بەئادەمیزادو فریشتەوە تا ئەوێ بڕ دەکاتو ئیتر دەوەستێ، لەوێ بەولاوە نەکەس دەیزانێ چیەو نەکەس دەیگاتێ. لەشەوی میعراجدا جوبرائیل لەگەڵ پێغەمبەردا بەرز بۆوە تا گەیشتە درەختی (سدرة المنتهی) ئیتر لەوێ وێستاو جێما، پێغەمبەر(ﷺ) بەتەنها ماوەیەکی تر ڕۆیی تا نزیك بووە لەبارەگای پەروەردگار ، ئەمانە هەموو غەیبنو خودا نیشانی پێغەمبەریدا، ئێمە هیچی لێ نازانین.

(عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى) ئەو بەهەشتەی ئارامگای خوداپەرستانە لەنزیك درەختی (سدرة)وەیە. ئێمە دەبێ بڕوامان بەدرەختی (سدرة المنتهی) هەبێ بەو شێوەیەی قورئان باسی دەکا، بەبێ ئەوەی شوێنەکەیو چۆنیەتەکەی دیاریی بکەین، مەگەر فەرمودەی صەحیحی پێغەمبەر(ﷺ) لەو بارەوە شتێکمان بۆ دیاریی بکا. ئیمام ئەحمەدو موسلیمو تیرمیذی لەئیبنومەسعودەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ: کاتێك شەوڕەوی بەپێغەمبەر(ﷺ) کرا، بەرز کرایەوە تا گەیشتە لای درەختی (سدرة المنتهی) کە لەئاسمانی حەوتەمە، هەرچی لەزەوییەوە بەرز دەبێتەوە تاوێ دەگاو لەوێ وەردەگیرێ، هەرچی لەعالەمی بالاوە دادەبەزێ دەگاتە وێو لەوێوە وەردەگیرێ.

لە ریوایەتی صەحیحی موسلیمدا لەئیبنومەسعودەوە ریوایەتکراوە کە درەختی (سدرة) لەئاسمانی شەشەمە. لەریوایەتێکی تری موسلیمدا لەئەنەسەوە ریوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرموی: کاتێك بەرزکرامەوە بۆلای درەختی (سدرة) کە لەئاسمانی حەتەمە میوەکەییم دی هێندەی کوپەی ولاتی هەجەر دەبوون، گەڵاکانی وەکوو گوێچکەی فیل وەهابوو.

﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى﴾ ئەوکاتەی سیدرەی داپۆشی ئەوەی داپیۆشی، واتە ئەوەی سیدرەی داپۆشی لەنوری تەجەللاو دابارینی فریشتە بەسەریا: کە هەر وەصفو باسی ناکرێ، هەر خودا دەزانێ چۆنو چەندە. بەکورتی زمان کۆڵەو ناتوانێ باسی گەورەییو زۆری ئەو شتە بکا کە بەسەر سیدرەدا هات.

﴿مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى﴾ چاوی پێغەمبەر(ﷺ) ئەملاو ئەولای نەکرد، لەوەی: کە فەرمانی پێ درابوو سەیری بکا لای نەدا، لەو شەوە پیرۆزەداو لەودەمە حەسساسو ناسكو دەگمەنەدا، لەو ساتەدا: کە لەمێژووی ئادەمیزاددا جارێك بووەو دوبارە نەبۆتەوە، پێغەمبەر(ﷺ) چاوی سەرو چاوی دڵی بڕییە نورو مەلەکوتی پەروەردگارو گەلێ نیشانەی بینین: کە یەکێکیان وێنەی فریشتەیی جوبرائیل بوو، چاوی نەتروکاندو نەیسوڕاند. موشاهەدەی حەقیقیو ئاشکرا بوو، شكو گومانی تێدا نەبوو، راستەوخۆ دڵێ پەیوەست بوو بەحەقیقەتەوە، هیچ پەردەو لەمپەڕی لەنێوان نەما.

﴿لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى﴾ بێگومان پێغەمبەر لەو شەوەدا زۆر ئایاتو نیشانەی گەورە گەورەی پەروەردگاری دی، کە بەزمان نایەنە وەصفو باسکردن، بینینی رونو ئاشکراو بێ پەردەو حیجاب. پلەو پایەیەك بوو درا بەپێغەمبەرو جارێك روی داوەو دوبارە نابێتەوەو ئەوەندەی خودا حەز بکا ئەسراری مەلەکوتی نیشان درا، نهێنی بوونەوەری بینی.

هیچ و پوچی بیروباوەڕی بتپەرستیی

أَفَرَءَيْتُمُ ٱللَّـٰتَ وَٱلْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَوٰةَ ٱلثَّالِثَةَ ٱلْأُخْرَىٰٓ ﴿٢٠﴾ أَلَكُمُ ٱلذَّكَرُ وَلَهُ ٱلْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰٓ ﴿٢٢﴾ إِنْ هِىَ إِلَّآ أَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَـٰنٍ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَمَا تَهْوَى ٱلْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾ أَمْ لِلْإِنسَـٰنِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ ٱلْـَٔاخِرَةُ وَٱلْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾ ۞ وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ لَا تُغْنِى شَفَـٰعَتُهُمْ شَيْـًٔا إِلَّا مِنۢ بَعْدِ أَن يَأْذَنَ ٱللَّهُ لِمَن يَشَآءُ وَيَرْضَىٰٓ ﴿٢٦﴾

لەوەپێش پەروەردگار راستیی پێغەمبەرایەتی‌و راستی هاتنی نیگاو سروشی بۆ حەزرەتی موحەممەد (ﷺ) بەبەڵگەوە چەسپاند، ئەمجار لێرەدا باسی ئەوە دەکا: کە پێویستە پێش هەموو شتێك پێغەمبەر (ﷺ) بانگەوازیی بۆ بکا: ئەویش بریتییە لەیەکتاپەرستی‌و قەلاچۆکردنی بتپەرستی‌و رونکردنەوەی ئەوە: کە ئەو بت‌و صەنەمانە هیچ‌وپوچ‌و بێ‌کەڵکن‌و هیچیان لەدەست نایە. ئەدی چۆن عیبادەتیان بۆ دەکەن؟ چۆن پەرستگاو شوێنی پەرستنیان بۆ دادەنێن ؟! کەعبە: کە ماڵی خودایەو ئیبراهیم بۆ خوداپەرستیی تێداکردن بنیاتی ناوە، ئەوان کردویانە بەمەڵبەندی بتپەرستی؟!

دەفەرموێ: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى. وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى﴾ ئایا ئێوە چۆن روانیوتانە بۆ (لات) کە بتی ثەقیف‌و (عوزا) کە بتی قورەیشیەکان‌و (مناة) سێیەم بتە بێ رێزەکە: کە بتی هۆزی هوزەیل‌و خوزاعەو ئەوس‌و خەزرەجە ئایا چیتان لێ دیون‌و چ کەڵکێکیان بەئێوە گەیاندوە؟! کە رێزیان لێ دەگرن‌و کۆشکیان بەسەرەوە دەکەن‌و پەردەیان بەسەردا دەدەن‌و ئاژەڵیان بۆ سەدەبڕن؟

١-(اللات) بەردێکی سپی نەخشێنراو بوو لەطائیف خانوێکیان بەسەرەوە کردبوو، پەردەیەکیان بەسەردا دابوو مجەورو زێوانیان بۆ راگرتبوو، بەدەوری خانوەکەدا حەوشەو باغێکی زۆر تەرخان کرابوو، ئەم

بتە لای دانیشتوانی شاری (طائف) کە هۆزی سەقیف بوون، زۆر ڕێزی لێ دەگیراو عیبادەتی بۆ دەکرا. جگە لەقورەیش شانازییان بەسەر هەموو خێڵە عەرەبەکانی تردا دەکرد. بەوەی کە خاوەنی ئەم بتە ڕێزدارەن. تەنها قورەیشییەکانن لەخۆیان بالآتر دەبینی چونکە خاوەنی (کابە) بوون: کە ئیبراهیم بنیاتی نابوو!

٢- (العزی) درەختێك بوو لەشیوی (النخلة) لەنێوان مەککەو طائیفدا، شوراو دیواری بەدەوردا کرابوو پەردەی بەسەردا درابوو قورەیشییەکان دەیانپەرستو شانازییان پێوە دەکرد، بۆ نمونە ڕۆژی غەزای ئوحود ئەبوسەفیان بەرامبەر موسوڵمانەکان دەیگوت: (لنا العزی ولا عزی لکم) پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی وەلآمی بدەنەوە بڵێن: (الله مولانا ولا مولی لکم).

لەساڵی ڕزگارکردنی مەککەدا پێغەمبەر(ﷺ) خالیدی کوڕی وەلیدی نارد بیبڕێ، خالید تەوری بەدەستەوە گرتو لێی دەداو دەیگوت: (یا عز کفرانك لا سبحانك- انی رایت الله قد أهانك).

٣-(مناة) بەردێك بوو لای (قەدید) لەنێوان مەککەو مەدینە، هۆزی هوزەیلو خوزاعەو ئەوسو خەزرەج دەیانپەرست، ئاژەڵی قوربانیو هەدیان لەلا سەردەبڕیو خوێنیان دەڕشت. لەوێوە دەستیان دەکرد بەحەجکردن.

لە نێو دورگەی عەرەبی دا زۆر لەو بتو صەنەمانە هەبوون‌و عەرەبەکان دەیانپەرستن وەلێ ئەم سێ بتە لەهەرە گەورەو رێزدارەکانیان بوون. وا پێدەچێ ئەم بتانە رەمزو نیشانەی فریشتە بوون، کە فریشتە بەلای بتپەرستەکانەوە کچی خودان، بۆیە پەرستشیان بۆ دەکردن‌و ئەم بتانەش بەمێ دانراون. پاشان ئەم بنەماو ئەصلە لەبیر چۆتەوەو خودی نیشانەو رەمزەکە بووە بەپەرستراو.[1]

ئەمجار دوای بەیانکردنی بێ‌عەقلی قورەیشییەکان‌و نەفامیان بەوە: کە داروبەرد دەپەرستن، سەرزەنشتێکی تریان دەکا لەسەر ئەوە: کە فریشتە بەکچی خودا دادەنێن‌و پەرستشیان بۆ دەکەن، سەیرو سەمەرەیە، بۆ خۆیان پێیان ناخۆشە کچیان هەبێ، ئەگەر یەکێکیان هەوالی پێ بدرایە: کە کچی بووە رەنگی رەش هەلدەگەڕاو خۆی لەخەلکی دەشاردەوە، نەیدەزانی چۆن ئەم سوکایەتیە لەشانی خۆی دامالێ . کەچی فریشتەیان بەکچی خودا دەزانین‌و هەندێکیان پەرستشیان بۆ دەکردن. بۆ خۆشیان کوڕیان قۆرغ کردبوو. دەفەرموێ: ﴿أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثَى﴾ ئایا بۆ ئێوە نێرو بۆ خودا مێینە بێ؟! ئایا ئێوە بەچ عەقلێك منداڵ بۆ خودا بڕیار دەدەن، ئەمجار کچ بۆ خودا دادەنێن‌و بۆ خۆتان کوڕ هەلدەبژێرن؟ ﴿تِلْكَ إِذاً قِسْمَةٌ ضِيزَى﴾ ئەگەر ئێوە لەناو خۆتاندا شت

(١) فی ظلال القرآن ج ٧ / ٦١٨

ئاوا بەش بکەن، بەشکردنێکی ستەمکارییەو لەحەق بەدەرە، چ جای لەگەڵ خودادا دابەشکردنی ئاوا بکەن. ئێوە بەشێك بۆ خودا دادەنێن: کە بۆ خۆتان ناتانەوێ، وەکوو لەئایەتێکی تردا بەشێوەی ئیستیفهامی ئینکاریی دەفەرموێ: ﴿أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ﴾(الطور:٣٩) ئەمجار خودا قسەکانیان بەدواوە دەباتەوەو دەفەرموێ: ئەی هاوبەش پەیداکەرەکان ﴿إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ﴾ ئەو بتانەی ناوتان ناون خوداو عیبادەتیان بۆ دەکەن لەکاتێکا ئەو بتانە نە دەبینن نە دەبیستن، نە دەتوانن زیان بگەیەنن نە قازانجیان لێ چاوەڕوان دەکرێ، لەراستیدا ئەو بتانە هەر ئەو ناوانەن ئێوەو باوكو باپیرانتان لێتان ناونو بەخوداتان داناونو پەرستشیان بۆ دەکەن، ئەگینا چ حەقیقەتێکیان نیەو خودا لەو بارەوە هیچ بەڵگەو نیشانەیەکی نازڵ نەکردوە تا ئێوە بیکەنە بەڵگەو بەخودایان بزانن.

وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ﴾(یوسف:٤٠) کەوابێ ئەم ناوانە (لات)و (عزی)و (مناة)و زۆری تر لەو بابەتە، هەروا ناو بردنیان بەفریشتەو بەپەرستراو، ناوبردنی فریشتە بەمێینەو دانانیان بەکچی خودا، هەمو ئەمانە ناونو ئیسمی بێ (مسمی)ن.

﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ﴾ ئەوانە لەهاوەڵ دانان بۆ خوداو لەبڕیاردانی ئەو بتانە بەخوداو لەهەموو بیروباوەڕێکی تریاندا تەنها شوێن گومانو هەوەسبازی خۆیان کەوتوون، هیچ رویان لەحەق نەکردوە ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى﴾ بێگومان ئەوانە لەخوداوە بەڵگەو نیشانەی ئاشکراو عەیانیان بۆ هاتووە، کە ئەو بتانە خودا نین بەکەڵکی عیبادەت بۆکردن نایەن. ئەوەتا قورئانمان بۆ پێغەمبەر ناردوە لەویدا رونمان کردۆتەوە: کە ئەو بتانە هیچو پوچنو کەڵکی هیچیان نیە، کەچی ئەو نەفامانە رویان لیێ وەرگێڕاو پشتیان لیێ هەڵکردو بوختانیان بۆ پێغەمبەر کردو بەساحیرو شاعیریان لەقەڵەم دا!

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رون دەکاتەوە کە (قضیة)کە بەویستو خواستی ئادەمیزاد نیە، ئەو بتانە هیچ سودو قازانجێکیان نیە، هیچیان لەدەست نایە. دەفەرموێ: ﴿أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى. فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى﴾ ئایا هەرچی ئادەمیزاد ئارەزۆی بکاوئاواتەخوازی بێ دەبێ بۆی بێتەجێ؟!

نەخەیر هەموو شتێك بەویستی ئادەمیزاد نایەتە جێ. ئەوەی تەمەننای دەکەن: کە ئەو بتانە شەفاعەتتان بۆ بکەنو سودیان لیێ وەرگرن هەرگیز نایەتە دی، دەسەڵاتی دونیاو قیامەتو هەموو کارێکی ئایینیو دونیایی بەدەست خودایە، هەر ئەو کاروبار هەڵدەسوڕێنێو بتو صەنەمەکان هیچیان بەدەست نیە نە لەدونیادا نە لەقیامەتدا: وەکوو

لەئایـــەتێکی تـــردا دەفـــەرموێ: ﴿لَـيْسَ بِأَمَـانِيِّكُمْ وَلا أَمَـانِيِّ أَهْـلِ الْكِتَـابِ..﴾(النساء:١٢٣) ئـەمجار پـەروەردگار بەیـەکجاری موشـریکەکان ناهومێد دەکا لەوەی بەتەماینی: کە بریتیە لەشەفاعەتکردنی فریشتەو بتو صەنەم بۆیان، دەفەرموێ: ﴿وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئاً إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَـــنْ يَـــشَاءُ وَيَرْضَـــى﴾ زۆر لەفریشتە بەرێزەکان لەئاسمانەکاندا وێـڕای عیبـادەتو پەرستـشی زۆرو زەبەندەیان بۆ پەروەردگار رێزو نرخیان لای خودا شەفاعەت بۆ هیچ کەس ناکەن، ئەگەر لەفەرزێکدا بیشی‌کەن بێ سودە. مەگەر خودا روخصەتیان بداو رازیی بێ: کە شـەفاعەت بـۆ هەنـدێ کـەس بکـەن: کـە شـیاوی شەفاعەت بۆکردن بنو خودا بیەوێ شەفاعەتیان بۆ بکرێ. ئـەدی بـەچ عەقلێك ئەو موشریکانە بەتەمای شەفاعەتی ئەو بتو صەنەمە لەدارو بەرد تاشراوانەن؟ بەکورتی فریشتە شەفاعەت بۆ کـەس ناکـەن مەگـەر ئیزنیان پێ بدرێو خودا بیەوێ شەفاعەتیان وەربگیرێ، شـەفاعەت بـۆ کراوەکـانیش لـەپیڕی یەکتاپەرســتان بـن، کـەوابێ بـەهیچ جـۆرێ موشریکەکان بەشیان لەو شەفاعەتەدا نیە. جا کە ئەوە حاڵی شەفاعەتی فریشتە رێزدارەکانی نزیك بارەگای ئەقدەس بێ دەبێ بتێکـی بێ‌گیـانی داتاشراو لەبەردو دار چ نرخێکی هەبێ؟ بەتـەمای چ سودێکی ئەو بـتو صەنەمە بێ گیانانە بن؟!

سەرزەنشتکردنی موشریکەکان چونکە فریشتەیان بەکچی خودا داناون

إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْـَٔاخِرَةِ لَيُسَمُّونَ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ ٱلْأُنثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ ۖ وَإِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ ٱلْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾ فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ ٱهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار موشریکەکانی سەرزەنشت کرد لەسەر بتپەرستیو ئەوەی رونکردەوە: کە ئەو بتانە لەدونیاو قیامەتدا هیچیان لەدەست نایە،جارێکی تر سەرزەنشتیان دەکا لەسەر ئەوە: کە بوختانی ئەوە دەکەن دەڵێن: فریشتە کچی خودان، ئەوە رون دەکاتەوە: کە ئەم ئیدیعایەشیان بەتاڵو بێبنجو بناوانەو درۆیەکی شاخدارە، رۆژی قیامەت خودا تۆڵەیان لێ دەستێنێ،دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالْـآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَى﴾ ئەو موشریکە بێباوەڕانە: کە بڕوایان بەزیندوبوونەوەوحیسابو لێکۆڵینەوە نیە، پێیان وایە هەموو فریشتە مێینەنو کچی خودان!!

دەك مالّویران بن بۆ بوختانی دەیکەن، بێگومان خودا بەرزو پیرۆزە، دوورە لەوەی پالّی دەدەن، وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلُوا الْمَلائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاثاً أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ﴾(الزخرف:١٩) بەراستیی ئەوە ئەوپەڕی بێشەرمیو کەودەنییەە: کە منالّ بۆ خودا دادەنێنو منالّەکەش کچە، لەکاتێکدا ئەگەر بۆ خۆیان کچیان هەبێ پێیان نەنگەو هەندێ جار بۆ سڕینەوەی ئەو نەنگییە کچی خۆیان زیندە بەچالّ دەکەن.

﴿وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ﴾ وەلحالّ ئەوان لەسەر ئەم قسە ناشیرینو ناماقولأنەیان هیچ بەلّگەو زانیارییەکیان بەدەستەوە نیە ئەوان نە فریشتەیان ناسیوە، نەدیویانەو نە هەوالّدەرێکی راستگۆ هەوالّی پێداون، بەلّکوو لەروی نەزانیو گومڕاییەوەیە کە جورئەتی ئەوە دەکەن ئەو بوختانە گەورەیە بلاّو بکەنەوە﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئاً﴾ بەلّکوو ئەوان شوێن گومان کەوتوون، گومانیش هیچ شتێکی پێ ناچەسپێ، ئادەمیزاد بەشكو گومان راستیی دەست ناکەوێ، حەقو راستی بەزانینو وردبوونەوە دەستەبەر دەبێ، بۆیە پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێ: (ایاکم والظن فان الظن أكذب الحديث) خۆتان بپارێزن لەگومانو گۆترەکاریی چونکە بێگومان گومان درۆترین قسەیە.

﴿فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ ئەی پێغەمبەر رو وەرگێڕە لەوانەی پشت لەقورئان هەڵدەکەنو گوێ بۆ فەرمانو جڵەوگیری پەروەردگار ناگرنو بڕوایان بەزیندوبوونەوە نیە، کار بۆ ئەو ژیانە جاویدانیە ناکەن، هەر ژیانی دونیایان مەبەستەو هیچی تر.

﴿ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ﴾ ئەو دونیا پەرستی‌یەیان ئەوپەڕی تێگەیشتنیانەو هەر هەڵپەیانە بۆ بەدەستهێنانی ئارەزوەکانی جیهان. بۆیە پێغەمبەر لەدوعاو پاڕانەوەکانی‌دا دەیفەرموو: (أللهم لا تجعل الدنيا أكبر همنا ولا مبلغ علمنا) خودایە وامان لێ مەکە هەرەکاری گرنگمان دونیا کۆکردنەوە بێو ئەوپەڕی زانیارییمان کاروباری دونیا بێ.

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَى﴾ ئەی پێغەمبەر تۆ گوێ مەدەرە ئەوان پشتیان لێ هەڵبکە، دڵنیابە خودا باش دزانێ کێ گومڕا بووەو رێبازی حەقی لێ گوم بووەو کێ رێبازی هیدایەتی گرتۆتە بەر، هەموو کەسێك بەگوێرەی کردەوەکانی سزاو پاداش وەردەگرێتەوە.

سزاو پاداشی خراپەکاران و چاکەکاران

وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ لِيَجْزِيَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔواْ بِمَا عَمِلُواْ وَيَجْزِيَ ٱلَّذِينَ أَحْسَنُواْ

بِٱلۡحُسۡنَى ﴿٣١﴾ ٱلَّذِينَ يَجۡتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡفَوَٰحِشَ إِلَّا ٱللَّمَمَۚ إِنَّ رَبَّكَ وَٰسِعُ ٱلۡمَغۡفِرَةِۚ هُوَ أَعۡلَمُ بِكُمۡ إِذۡ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ وَإِذۡ أَنتُمۡ أَجِنَّةٞ فِي بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمۡۖ فَلَا تُزَكُّوٓاْ أَنفُسَكُمۡۖ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ﴿٣٢﴾

لەوەپێش پەروەردگار ئەوەی رونکردەوە: کە خۆی زاناو ئاگادارە بەوەی لەئاسمانەکانو زەویدا هەیە، سزاو پاداشی بەندەکانی بەعەدالەت دەداتەوە، ئەمجار ئەوە رون دەکاتەوە: کە خۆی خاوەنی عالەمی بالاو جیهانی پایینە، بەویستی خۆی تەصەروفیان تێدا دەکا، لەروانگەی ئەو دەسەلاتە رەهایەو زانیاریە بەرفراوانو بێ سنوورە پاداشی چاکەکارانو سزای خراپەکاران دەداتەوە. دەفەرموێ: ﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى﴾ هەرچی لەئاسمانەکانو زەویدا هەیە هەمووی هی خودایەو لەژێر دەسەلاتی رەهای ئەودایە خودا بێئاتاجە لەهەموو کەسو هەموو کەس پێویستیان بەوە، بەحەقو راستیی بونەوەری وەدی هێناوەو سەرەنجامی بەندەکانی وا داناوە: کە هەرکەسە بەگوێرەی کردەوەکانی سزاو پاداش وەربگرێتەوە، جا ئەگەر کردەوەکانیان باش بوو پاداشیان بەهەشتە ئەگەر بەدییان کردبوو سزایان دۆزەخە.

ئەمجار باسی رەوشتی چاکەکاران دەکات‌و دەفەرموێ: ﴿الَّـذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْأَثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ﴾ چاکەکاران ئەوانەن: کە خۆیان دەپارێزن لەتاوانی گەورەی وەکوو هاوەڵدانان بۆ خوداو کوشتنی ئادەمیزاد بەناحەق‌و خواردنی ماڵی هەتیو، هەروەها خۆی پاراستبێ لەفاحیشەو تاوانی گەورەی وەها: کە خودا هەڕەشەی دۆزەخی لەبکەرانی کردبێ. خۆیان پاراستبێ لەو تاوانانە جگە لەتاوانی بچوك، ئەمیش بەمەرجێك بەردەوام نەبێ لەسەریان‌و تۆبەیان لێ بکا. چونکە سووربوون لەسەر تاوانی بچوك دەیکاتە گوناهی گەورە ، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلاً كَرِيماً﴾(النساء:٣١) .

له فەرمودەی صەحیحی پێغەمبەردا هاتووە تاوانی گەورە حەوتن‌و بەهیلاکبەرن، ئیمامی عەلی فەرموودەکەی ریوایەت کردوەو دەڵێ پێغەمبەر فەرمووی: (اجتنبوا السبع الموبقات: الاشراك بالله تعالى والسحر و قتل النفس التى حرم الله ا بالحق و اكل الربا واكل مال اليتيم والتولى يوم الزحف وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات) خۆتان بپارێزن لەو حەوت تاوانەی بەهیلاکبەرن: هاوەڵدانان بۆ خودا ، جادوبازی، کوشتنی ناڕەوا، خواردنی ماڵی هەتیو، سودخواردن، هەلاتن لەصەفی غەزا، بوختانکردن بەئافرەتی داوێنپاکی بێئاگا.

ئیمامی ذەهەبی لەکتێبی (الکبائر)دا تاوانە گەورەکانی بەحەفتا تاوان مەزەندە کردوە.طبەرانی دەڵێ پیاوێك بەئیبنوعەبباسی گوت: گوناهی گەورە حەوتن. ئیبنوعەبباس فەرمووی: بڵێ: حەوت سەد!

ئەمجار پەروەردگاردەرگای هیوا لەبەندە تاوانبارەکانی ئاوەلا دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ﴾ بەراستی خودای تۆ زۆر لێبوردەیە، لەتاوانی تاوانباران خۆش دەبێ، ئەگەر بەدڵ تۆبە بکەن‌و پەشیمان ببنەوە. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾(الزمر:٥٣) .

بە کورتی هەموو تاوانێك گەورەو بچوك جگە لەشیرك ئەگەر تۆبەی لێ بکرێ لەوانەیە خودا چاوپۆشی لێ بکا. ئیبنوجەریر فەرمودەیەکی لەئەبوهورەیرەوە ریوایەت کردوە دەربارەی تەفسیری ئایەتی ﴿الذين يجتنبون كبائر الاثم الا اللمم﴾ فەرموویەتی: (اللمة) ئەوەیە زینا بکا، دوایی تۆبە بکاو نەگەڕێتەوە سەری، دزی بکاو دوایی تۆبە بکاو نەگەڕێتەوە سەری،مەی بخواتەوەو تۆبە بکاو نەگەڕێتەوە سەری..

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: من ئەم تەفسیرەم بەلاوە پەسەندەو گونجاوە لەگەڵ مانای﴿ان ربك واسع المغفرة﴾ لێخۆشبوونی رەهاو بەرفراوان، گونجاوە لەگەڵ ئەوەی کابرا ئەو تاوانانە ئەنجام بداو دوایی تۆبە

بکا. بەم جۆرە (استثناء)ەکە مونقەطیع نابێو موحسینین ئەو کەسانەن خۆیان لەو جۆرە تاوانە گەورانە دەپارێزن، هەرگا قاچیان هەڵخلیسکاو تۆشی ئەو جۆرە تاوانانە بوون، خێرا دەگەڕێنەوەو تۆبە دەکەن. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾(آل عمران:١٣٥) بەو جۆرە کەسانە دەگوترێ: خۆپارێزو تەقواکار، خودا موژدەی بەهەشتی پێداون. ئەمجار کۆتایی ئایەتەکە بەوە دەهێنێ: کە سزاو پاداشدانەوەی بەندەکانی بەدۆزەخو بەبەهەشت لەوەوە سەرچاوەدەگرێ: کە خودا حەقیقەتو ناوەرۆکی هەموو شتێك دەزانێ، ئەو قۆناغانەی ژیانی ئادەمیزادی پێدا تێدەپەڕێ لای خودا رونو ئاشکرایە،دەفەرموێ: ﴿هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ﴾ خودا ئاگادارە بەحاڵو وەزعی ئێوە لەهەموو قۆناغەکانی ژیانتاندا، هەموو کردارو رەفتارو گوفتارێکتان لای ئەو ئاشکراو نمایانە، ئەو کاتەی باوکی ئێوە کە ئادەمە لەگڵ دروستی کرد، وەچەو نەوەکانی لەپشتی هێنایە دەرێ، ئەو کاتەی لەسکی دایکتانا شێوەو روخساری ئێوەی کێشاو پەروەردەی کردن، خودایەك ئاگاداری زارۆك بێ لەناو منداڵدانی دایکدا کە تاریکترین شوێنە، دیارە وەزعو حاڵی تری بەندەکانی لێ گوم نابێ، ئاگای لەحاڵو وەزعی ئێوە بووە هێشتا نەهاتوونە وجود، ئاگای لێتان بووە کە لەناو

تاریکاییی منداڵدانی دایکتانا بوونو روناکیتان نەدیوە، خودا زانایە بەهەموو شتێك پێش ئەوەی بێتە قۆناغی ظهور، زانایە بەسروشتی هەموو شتێك لەهەموو تەورو قۆناغەکاندا، کەوابێ ﴿فَلا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾ مەدحو وەصفی خۆتان مەکەن، پاکانە بۆ خۆتان مەکەن، بەخۆتاندا هەڵمەڵێن، سوپاسی خودا بکەن لەسەر طاعەتکردنو بترسن لەتاوان، خودا بۆ خۆی دەزانێ کێ تەقواکارەو خۆ لەتاوان دەپارێزێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلا يُظْلَمُونَ فَتِيلاً﴾(النساء:٤٩).

سەرزەنشتکردنی موشریکە ملهوڕەکان چونکە پشتیان لەحەق کرد

أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰٓ ﴿٣٤﴾ أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰٓ ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِى صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَٰهِيمَ ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ ﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾ وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَىٰهُ ٱلْجَزَآءَ ٱلْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ

﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّهُۥٓ أَهْلَكَ عَادًا ٱلْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَا۟ فَمَآ أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾

لەوەپێش پەروەردگار دەسەلاتی بێ‌سنوورو بەرفراوانی زانیاری خۆی ڕاگەیاند بەوە: کە ڕۆژی قیامەت پاداشتی چاکەکارو سزای تاوانباران دەداتەوە. نەزانی موشریکەکانی رونکردەوە ، بەنمونە باسی یەکێك لەو بتپەرستو نەفامانەی کرد: کە رویان لەئیمانهێنان وەرگێڕاوەو پشتیان لەبانگەوازیی پێغەمبەر کردوەو پێی وایە کەسانی تر دەتوانن تاوانەکانی بۆ هەلبگرنو خۆی لێیان بەرپرسیار نەبێ.

دەفەرموێ: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى. وَأَعْطَى قَلِيلاً وَأَكْدَى﴾؟ ئایا هەواڵت پێ‌گەیشتووەو کاری ئەو کەسە دەزانی کە پشتی لەخێر کردوەو روی لەحەق وەرگێڕاوە، کەمێکی ماڵ داو ئیتر وازی هێنا، واتە کەمێکی دا لەو ماڵ سامانەی بڕیار بوو بیدا بەو کەسەی بەرعۆدەی عەزابی دۆزەخ

بوبوو بۆی ئەوی تری لێ گل دایەوەو نەیدایە. موجاهیدو ئیبنوزەید دەڵێن: ئەو ئایەتە لەشانی وەلیدی کوڕی موغەیرە نازڵ بووە، کە چووە خزمەت پێغەمبەرو موسوڵمان بوو، یەکێك لەموشریکەکان پێی گوت: ئەوە بۆچی موسوڵمان بووی؟ وەلیدیش دەڵێ لەترسی ئاگری دۆزەخ، کابرا دەڵێ: من بۆت بەرعۆدەی ئاگری دۆزەخ دەبم بەمەرجێ ئەوەندەم ماڵ بدەیتێ، وەلیدیش دەڵێ باشە، پێشەکی برێکی پارە دەداتێ، لەپاشا لێی پەشیمان دەبێتەوەو باقیەکەی ناداتێ. ئیتر بەم بۆنەوە ئەم ئایەتە نازڵ بوو.

﴿أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَى﴾ ئایا ئەو کافرە بەدخووە: کە کوفری بەسەر ئیماندا هەڵبژاردوە، زانیاری غەیبی لایەو دەزانێ هاوەڵەکەی بەرعۆدەی تاوانەکانی دەبێ؟ نەخەیر با وا نەزانێ، کار بەو شێوەیە نیە: کە ئەو بۆی چووە. هەر کەسە بۆخۆی بەرپرسیارە لەکردەوەی خۆیو کەس تاوانی کەس هەڵناگرێ. غەیب زان هە ر خودایەو جگە لەو کەس نایزانێ، کەوابێ با ئادەمیزاد هەمیشە لەحەزەردا بێو تەقواو خوداپەرستی بەردەوام بێ، بەخشندەییو خێرو خێراتی نەوەستێنێ، هەمیشە ترسی عەزابو هیوای رەحمەتی خودای هەبێ، ئەمجار ئەوە بەیان دەکا: کە لەشەریعەتی خوداداً هەمیشە بەرپرسیارێتی شەخصییە، دەفەرموێ: ﴿أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى. وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى﴾ ئایا ئەو کابرایە: کە وەلیدی کوڕی موغەیرەیە یان هەرکەسو تاقمێکی

تری لەو بابەتەیەخەبەردار نەکراوە بەو یاسایەی لەتەوراتدا هەیە، هەروا لەصوحوفی ئیبراهیمدا، ئەو ئیبراهیمەی وەفای خۆی بەرامبەر پەروەردگاری بەجێ هێنا. هەرچی فەرمانی پێ کرا ئەنجامی دا، هەرچی نەی لێ کرابوو توخنی نەکەوت، پەیامی خۆی بەوپەڕی دڵسۆزی‌یەوە گەیاند، شیاوی ئەوە بوو بکرێتە پێشەوای ئادەمیزاد بەگشتیی، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَاماً﴾(البقرة/١٢٤) بۆیە ناوی صوحوفی (ئیبراهیم‌و موسا)ی هێنا چونکە موشریکەکان لافی ئەوەیان لێ دەدا: کە لەسەر ئاینی ئیبراهیمن، ئەهلی کیتابیش خۆیان بەپابەند بووی تەورات دەزانن. ئەمجار یاسای ناو تەورات‌و صوحوفی ئیبراهیم رون دەکاتەوە: کە پانزە خالی سەرەکین دەفەرموێ:

١- ﴿أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ هیچ کەس تاوانی کەس هەڵناگرێ، هەرکەسێك تاوانێك ئەنجام بدا خۆی لێی بەرپرسیارەو کەسی‌تر بەرعۆدەی نابێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَى حِمْلِهَا لا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى إِنَّمَا تُنْذِرُ﴾.

٢- ﴿وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ ئادەمیزاد هەرچی بۆ خۆی ئەنجامی نەدا دەستی ناکەوێ، پاداشت لەسەر شتێك وەرناگرێ کە خۆی نەیکردبێ. هەروەکو چۆن کەس بەرعۆدەی سزای کەس نابێ کەسیش

بەروبومی کۆششی کەسێکی تر وەرناگرێ. ئیمامی شافیعی لەم ئایەتە ئەوەی دەرهێناوە: کە خوێندنی قورئان خێرەکەی بەمردو ناگا چونکە خوێندنی قورئان سەعیو کۆششی مردوەکە نیە.

وەلێ رای پەسەندو قسەی بڕواپێکراو لەلای زانایانی هەر چوار مەذهەب (مالیك، حەنەفی، شافیعی، ئەحمەدی) ئەوەیە: کە خێری قورئان خوێندن دەگاتە مردوو چونکە دوعاو پاڕانەوەیە بەقورئان: کە لەکاتی خوێندنەوەیدا رەحمەت دەبارێ، لەفەرمودەی صەحیحی پێغەمبەردا هاتووە، کە پاڕانەوەو خێرو صەدەقە دەگاتە مردوو، موسلیم لەصەحیحی خۆیداو بوخاری لە(الادب)دا (أصحاب السنن) جگە لەئیبنوماجە- لەئەبوهورەیرەوە ریوایەتیان کردوە دەلێ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (اذا مات الانسان انقطع عمله الا من ثلاث، صدقة جارية أو علم ينتفع به، او ولد صالح يدعو له) کە ئادەمیزاد مرد ئیتر لەدونیا دادەبڕێو هیچی بۆ ناکرێو سود لەهیچ کردەوەیەك نابینێ جگە لەسێ جۆر کردەوە: صەدەقەیەکی جاری ئەنجام دابێ، پرۆژەیەکی کردبێتەوە سودەکەی بەردەوام بێ، یان زانیاریەکی بڵاو کردبێتەوە سودی لێ ببیندرێ. یان منداڵێکی صاڵحی لەدوا جێمابێ دوعای لێخۆشبوونی بۆ بکا. قورطوبی دەفەرموێ: : زۆر فەرمودەی پێغەمبەر(ﷺ) هەن ئەم مەعنایە دوپات دەکەنەوەو ئەوە رادەگەیەنن: کە موسوڵمان پاداشتی کردەوەی غەیری خۆی پێ دەگا.

٣- ﴿وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى﴾ کردەوەکانی تۆمار کراون رۆژی قیامەت لەتەرازوی کردەوەکانی‌دا دەبینرێن. بەسەر خۆی‌و ئەهلی مەحشەردا رادەنوێنرێن ،. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەو مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾(التوبة:١٠٥) لەو رۆژەدا خودا ئاکامی بەندەکانی رادەگەیەنی‌و پاداش‌و سزای عەدالەتکارانەیان دەداتەوە چاکە بەچاکەو خراپە بەخراپە.

٤- ﴿ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى﴾ ئادەمیزاد لەقیامەتدا پاداشت‌و سزای تەواوی خۆی دەدرێتەوە، هیچی لێ کەم ناکرێتەوە، بۆ خراپە پڕاو پڕ سزای خۆی وەردەگرێ، بۆ چاکە دە چەندانە تا حەوتسەد چەندانە پاداش وەردەگرێتەوە.

٥- ﴿وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى﴾ سەرەنجام‌و ئاکام گەڕانەوە بۆ لای خودایە، هەموو دەچێتەوە بەر قاپی پەروەردگار، ئەویش بەعادلانە لەسەر کردەوەی گەورەو بچوك پاداش‌و سزایان دەداتەوە.

٦- ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى﴾ هەر خودایە بەندەی خۆی کەیفخۆش دەکاو دەیهێنێتە پێکەنین. خەفەتباری دەکاو دەیخاتە شین‌و گریان، واتە خۆشی‌و ناخۆشی بەدەست خودایە.

هـــەر خودایـــە تایبەتمەنـــدیی پێکـــەنینو تایبەتمەنـــدیی گریـــانی لەئادەمیزاددا رەخساندوە، هـەردوکیان (پێکـەنینو گریـان) نهێنیـەکن لەنهێنیـــەکانی پێکهاتـــەی ئـــادەمیزادو کـــەس نازانـــێ چـــۆن پەیـــدا دەبن.پەروەردگار هۆکـاری پێکـەنینو هۆکـاری گریـانی لـەئادەمیزاددا هێناونـە دی، بـەگوێرەی چـەند نهێنیـەکی (معقـد)و شـێنەکراوە وای لەئادەمیزاد کردوە بەشتێك پێبکەنێو بۆ شتێك بگری، وا دەبێ ئەوەی ئەمڕۆ پێی پێدەکەنێ سبەینێ بۆی دەگریو بەپێـچەوانەشەوە لایـەنی جەستەییو لایەنی دەروونی هەردوکیان پێکەوە ئـەو پێکـەنینو گریانـە وەدی دێـــنن. وادەبـــێ روداوێـــك کۆمـــەڵێك دەگریـــەنێو کۆمـــەڵێك پێدەکەنێنێ، هەریەکەیان بەگوێرەی کاریگەریی تایبـەتی خۆیـان ئـەو دیاردەیان لێوە دیاری دەدا.

٧- ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا﴾ بەراستیی هـەر خـودا مـردنو ژیـانی دروست کردوە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلاً وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ﴾(الملك:٢)

٨- ﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى. مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى﴾ هـەر خودایە: کە دوو رەگەزی لەئادەمیزاد بەدی هێناوە، نێرینـەو مێینـەی دروست کردوە، لەدڵۆپە ئاوێك کە دەرژێندرێتە ناو منداڵدانی مێینەوە. پاش ماوەیـەك خـودا گیـانی بەبـەردا دەکـاو دەبێتـە ئـادەمیزاد یـان گیانداریکی تر...

٩- ﴿وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَى﴾ هەر لەتوانای خودادایە کە دوای مردن رۆژی قیامەت ئادەمیزاد زیندو بکاتەوە بۆ ئەوەی هەرکەس سزاو پاداشی کردەوەکانی خۆی وەربگرێتەوە.

١٠- ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى وَأَقْنَى﴾ بەراستی هەر خوداماڵو سامان دەدا بەکەسێك بیەوێ دەوڵەمەندیی بکا، هەر کەسێکیشی بوێ هەژاری دەکا. ئەم سەنگو سوکییە ئەنجام دەدا بەگوێرەی حیکمەتی خۆیو بەرژەوەندیی مەخلوقات، دەوڵەمەند کردنو هەژار کردنی ئادەمیزاد بەدەست خودا خۆیەتی!

١١- ﴿وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَى﴾ هەر پەروەردگار خودای ئەستێرەی گەلاوێژە، ئەم ئەستێرەیە لەکاتی تینی گەرمادا لەدوا ئەستێرەی جەوزاوە هەڵدێ، پێی دەگوترێ (مرزم الجوزاء) یان (عەبور) لەپێش هاتنی ئیسلامدا هۆزی خوزاعەو حیمیەر پەرستویانە. یەکەم کەسێك کە پەرستنی ئەم ئەستێرەی داهێنا پیاوێك بوو ناوی ئەبوکەبشە بوو یەکێك بوو لەپیاوماقوڵانی عەرەبو یەکێکە لەباپیرەکانی پێغەمبەر(ﷺ) لەلایەن دایکیەوە.

بەم بۆنەوە بووە: کە قورەیشیەکان بەپێغەمبەریان دەگوت (ابن ابی کبشة) چونکە ئەمیش وەکوو ئەو لەئایینی باوكو باپیرانی لای داوە.

وەکوو دەڵێن: دوو ئەستێرەی شیعرا هەیە، شیعرای یەمانیو شیعرای شامیی. لێرەدا مەبەست شیعرای (یەمانی)یە: کە

پرشـــنگدارترین ئەســـتێرەیە لەکۆمەڵـــە ئەســـتێرەی (الكلـــب). بەپرشنگدارترین ئەستێرە دێتـە بەرچـاوو لەباشـووری هێڵـی (استواء) بەمەسافەی (١٨) دەرەجە دەبیندرێ. بە(الـنجم الكلبـی) مەشـهوورە، سێ هەزار ساڵێك پێش ئێستاو لەسـەردەمی فیرعەونـەكاندا بـەو نـاوە ناسراوە. هەڵبەتە لـەم ئەسـتێرە گـەورەترو رونـاكتر زۆرن، وەلـێ كـە بەتایبەتی ناوی ئەمی هێنا لەم روەوەیە: كە وتمان لەپێش ئیسلامدا هۆزی حیمیەرو خوزاعـە پەرستویانە. میصرییە كۆنەكانیش پەرستویانە، چونكە دەركەوتنی لەلای خۆرهەڵاتەوە لەدەوروبەری ناوەڕاستیی مانگی (یولیو-حوزەیران)دا پێش دەركەوتنی خۆر هاوكات بووە لەگەڵ فەیەضـانی نیـل لەمیصری ناوەراستدا، واتە: هاوكات بووە لەگەڵ گرنگترین روداوی ساڵ. ئەمەش یەكەم نیشانەی دیاریكردنی درێژیی ساڵ بووە لەهەموو جیهاندا . چونكە دەركەوتنی ئەستێرەی شـیعرا لـەپێش خـۆردا سـاڵی جارێـك رودەدا. بۆیە بەسەرەتای ساڵی تازە دانراوە.

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: ئەستێرەی شیعرا بیست هێندەی خـۆر قورسەو تیشكەكەی پـەنجا هێنـدەی تیـشكی خـۆرەو دووریـی لەئێمـە بەئەندازەی ملیۆنێك جاردووری خۆرە لەئێمە.

تیشكی ئەم ئەستێرەیە بەهەشـت سـاڵ دەگاتـە ئێمـە لـەكاتێكدا تیشكی خۆر بەهەشت دەقیقە دەمانگاتـێ. ئەگـەر ئەسـتێرەی شـیعرا

بەماوەی چەند سەعاتێك بەئەندازەی خۆر لێمان نزیك ببێتەوە ژیان لەسەر زەویدا نامێنێو دەریاکان دێنێتە کوڵو جۆش‌و وشکانییەکەی دەکاتە سوتە مەرۆ!!

زانایانی ئاسمانشوناسیی دەبێژن لەئاسماندا ئەستێرەی وا هەیە دە هەزار جارو زیاتریش لەئەستێرەی گەلاوێژ گەورەترە تیشکدارترو گەرمترە، وەلێ لەبەر دوورییان لەئێمە بەخەفۆك‌و بچوك دێنە بەرچاو.

١٢- ﴿وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَاداً الْأُولَى﴾ بەراستیی هەر خودا گەلی عاد: کە قەومی حەزرەتی(هود)بوون لەناوی بردن لەدوای قەومی نوح گەلی عاد یەکەم نەتەوەیەك بوون خودا لەناوی بردن، ئەم گەلە لەنەوەی (عاد) کوڕی (ئیرەم) کوڕی (سام)ی کوڕی (نووح) بوون، ئەم گەلی عادە بەهێزترین‌و بەشان‌وشەوکەتترین ئادەمیزاد بوون، گەلێکی یاخی بوو سەرسەخت بوون، خودا بەرەشەباو زریانی سەخت لەناوی بردن.

١٣- ﴿وَثَمُودَ فَمَا أَبْقَى﴾ هەروەکوو چۆن گەلی عادی فەوتاند، گەلی ثەمودیشی لەناوبردو کەسیان لێ قوتار نەبوو.

١٤- ﴿وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَى﴾ هەروەها لەپێش ئەو دوو نەتەوەیەدا گەلی (نووح)مان لەناو برد بێگومان ئەمان زۆر لەگەلی عادو گەلی ثەمود ستەمکارترو سەرڕەقتر بوون، چونکە ئەمان سەرەتا رێبازی ستەمکارییان داهێناو یەکەم نەتەوە بوون

پێغەمبەری خودایان بەدرۆ خستەوە، ئەو هەموو ماوە دورو درێژە حەزرەتی نووح بانگەوازیی کردن بۆ ئیمانهێنان هیچیان بەگوێدا نەچوو. هەر سوور بوون لەسەر کوفرو بێدینی خۆیانو لوتبەرزییان نواند، بۆیە حەزرەتی نوح ناچار بۆۆ دوعایان لیّ بکاو بلّێ: ﴿وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّاراً﴾(نوح:٢٦) .

١٥- ﴿وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى. فَغَشَّاهَا مَا غَشَّى﴾ هەروەها خودا شارو شارۆچکەو دێهاتەکانی گەلی (لوط)ی ژێرو زەبەر کرد. حەزرەتی جوبرائیل خاکەکەی لەزەوی پچڕینو بەرزی کردەوە بۆ حەواو ئەمجار بەردەبارانی کردن، دایپۆشین ئەوەی دایپۆشین لەعەزابو گاشەبەرد....کە هەر خودا دەزانێ چۆن بووە!!

پەند وەرگرتن بەقورئانو شوێنکەوتنی پێغەمبەرو ترسان لەرووداوی ترسناکی قیامەت

فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلْأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ ٱلْـَٔازِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هَٰذَا ٱلْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَٰمِدُونَ ﴿٦١﴾ فَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ وَٱعْبُدُوا۟ ۩ ﴿٦٢﴾

لە دوای ئەوەی پەروەردگار نیعمەتەکانی خۆی بەسەر ئادەمیزاددا رانواندن ئەمجار هەندێ نمونەی لەسەر دەسەلاتو توانای بێسنووری خۆی هێنایەوە، کە برێك لەو نیعمەتانە بەهیلاکبردنی ئەو گەلو نەتەوانە بوو کە کوفرانی ئەو نیعمەتانەیان کرد، ئەوەشی رونکردەوە کە ژیانو مردن بەدەست خودایە، ئەمجار سەرزەنشتی ئەو کەسانە دەکا: کە ئینکاریی نیعمەتەکانی خودا دەکەن، هەڕەشەیان لێ دەکا کە بترسن لەوەی توشی گەلە ستەمکارەکانی پێشوو بووە تووشی قورەیشییەکانیش ببێ، ئەمجار ئەوە رادەگەیەنێ : کە رابوونی قیامەت نزیکەو هاکا پەیدا بوو. واتە: ئەی موحەممەد با قورەیشییەکان بزانن: کە ئەو هێزو توانایەی ئەوان پێی دەنازن لەئاست هێزو دەسەلاتی خودادا زۆر هیچوپوچە، ئەو هێزو دەسەلاتەی گەلی نوحو عادو ثەمودی لەناو برد، دەتوانێ ئێوەش ریشەکێش بکا، ئەگەر لەسەر ئەم بێبڕوایییەی خۆتان بەردەوام بن. لەراستیدا لەناوبردنی گەلو نەتەوەی بەدخوو گەورەترین نیعمەتی خودایە، چونکە عالەمێك لەئەزیەتدانو ستەم رزگار دەکا، لەناو بردنی پیاوخراپو ستەمکار، دەبێتە هۆی بەختەوەری گەلو ولات، کەوابێ ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى﴾ بەچ نیعمەتێکی خودای ؟

﴿هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْأُولَى﴾ ئەم قورئانە ترسێنەرێکە لەترسێنەرەکانی پێشوو، قورئان وەکوو نامە ئاسمانییەکانی تر ترسێنەرە،

موحەممەد پێغەمبەرو فروستادەی خودایە وەکوو باقی پێغەمبەرانی پێشوو، ئەویش ئێوە لەسزای خودا دەترسێنێ وەکوو چۆن پێغەمبەرەکانی پێشوو گەلو نەتەوەکانی خۆیان لەسزای خودا ترساندوە. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ﴾(سبأ:٤٦).

﴿أَزِفَتِ الْآزِفَةُ﴾ هاتنی رۆژی قیامەت زۆر نزیك بۆتەوە، رۆژ دوای رۆژ زیاتر نزیك دەبێتەوە، ئەوەندە نزیك بۆتەوە هەر دەڵێی خەریکە رابێ.

﴿لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ﴾ جگە لەخودا کەس نیە بتوانێ کاتی هاتنی رۆژی قیامەت دیاریی بکا، چونکە نهێنی ترین غەیبی پەروەردگارە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾(لقمان:٣٤) یان دەفەرموێ: ﴿لا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ﴾(لأعراف:١٨٧) یان مانای ئایەتەکە بەم جۆرەیە (جگە لەخودا کەس نیە بتوانێ پاشۆ پێشی بخا.)

ئەمجار سەرزەنشتی موشریکەکان دەکا لەسەر ئەوە: کە پەیامی قورئان رەت دەکەنەوە دەفەرموێ: ﴿أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ. وَتَضْحَكُونَ وَلا تَبْكُونَ. وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ﴾ ئایا سەرتان لەم قورئانە سوڕ دەمێنێو پەیامەکەی رەت دەکەنەوە" لەروی گاڵتە پێکردنەوە پێکەنینتان پێ دێ، ناگرین بۆ حاڵی خۆتان، بەچ عەقڵێك قورئان بەدرۆ

دەخەنەوە؟ چۆن گاڵتــە بەئایەتــەکانی دەکــەن؟ کــەوابێ ئێــوە لەفــەڕو بەرەکەتی قورئان بێ بەشن، دەبوایە باوەڕی پێبکــەنو لەهەرەشــەکانی بترسن، بەپەندو ئامۆژگارییەکانی دڵتان نەرم ببوایەو لەترســی عــەزابی سەختی دۆزەخ بگریانایە. کەچی ئێوە بێئاگاو نەفامن، یان خۆتان لــەو پەیامە ئاسمانییە گێل کردوە، لوتبەرزیی دەنوێنن، لەکاتی خوێندنەوەیدا دەیکەنە دەنگەدەنگو هەراو هوریا بۆ ئەوەی گوێتان لێ نەبێ ئــەمجار تێی نەگەن ﴿فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا﴾ ئەی موسوڵمانان ئێوە سوجدە بۆ خودا بەرن لەسەر ئەوە: کە هیدایەتی داون، بەندایــەتی هــەر بــۆ خــودا بکەن. واز لەپەرستنی بتو صەنەمو ئەستێرەو شتی تر بێنن.

بسم الله الرحمن الرحيم

(سورة القمر)

ئەم سورەتە ناونراوە سورەتی (القمر)چونکە بەهەواڵی لەتبوونی مانگ دەستی پێ کراوە: کە وەکوو موعجیزەیەك بۆ پێغەمبەر(ﷺ) روی دا. ئەم سورەتە جگە لەئایەتەکانی (٤٤-٤٥-٤٦) مەککیە، ئایەتەکانی (٥٥) ئایەتە ، لەدوای سورەتی (الطارق) نازڵ بووە، پەیوەندیی ئەم سورەتە بەسورەتی پێشەوەی لەسێ روەوەیە:

١-لە کۆتایی سورەتی (النجم)دا فەرمووی: ﴿أزفت الآزفة﴾ زۆر نزیکە قیامەت رابێ ، لەسەرەتای ئەم سورەتەشدا فەرمووی: ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ .

٢- گونجانی ناوی هەردوو سورەتەکە لەپەنایەکەوە چونکە (النجم)و (القمر) تەنسیقو هاورِکێفیان لەناودایە.

٣- لەسورەتی پێشوودا بەکورتی باسی بەهیلاکچونی هەندێ گەلو نەتەوەی کرد، لەم سورەتەدا زێدەی بەباسەکان داو زیاتر بەسەرهاتەکانیانی رونکردەوە.

سەرباسو ناوەرۆکی سورەتەکە وەکوو باقی سورەتە مەککیەکان بۆ چەسپاندنی بنەماکانی عەقیدەیە. باسی نازڵبوونی نیگاو سروش بۆ پێغەمبەرو هەرِەشەکردن لەکافرەکان لەسەر ئەوە کە ئایەتەکانی خودا،

ئـەو ئایەتانـەی لەسـەر دەسـتی پێغەمبـەر(ﷺ) دەیانوێنـێ بـەدرۆیان دەخەنەوە ئەمجار باسی حیسابۆ لێکۆڵینەوەی قیامەتو عەزابی دۆزەخ بۆ کافرەکانو نیعمەتەکانی بەهەشت بۆ خوداپەرستانە.

بە کورتیی ئەم سورەتە پڕە لەوادەو هەڕەشە، لەپەندو ئامۆژگاریی، لەسەرگورشتەی نەتەوە پێشینەکان، هەڕەشەکردن لەکافرەکان بەو جـۆرە عـەزابەی گەلە رابوردوەکانی پـێ لـەناو بـرا، وادە دان بەخوداپەرسـتان بەنازو نیعمەتی بەهەشتی رازاوە.

هەردوو پیری فەرمووده (موسلیمو بوخـاریی) لەئیبنومەسـعودەوە ریوایەتیان کردوە دەڵێ پێش کۆچی پێغەمبەر بۆ مەدینە بەچاوی خـۆم دیم مـانگ دوو لەتبوو، قوڕەیشیەکان وتیان مانگ جـادوی لێ کـراوە، ئیتر ئایەتی ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ نازڵ بوو.

مـوحەممەدی کـوڕی جوبـەیرو ئـەبوداودی (الطیالیـسی)و بەیهـەقی لەعەبدوڵلای کوڕی مەسعودەوە ریوایـەت دەکـەن دەڵـێ: لەسـەردەمی پێغەمبەردا مانگ دولەت بوو، قورەیشیەکان وتیان: ئەمە سیحری ئیبنو ئەبی کەبشەیە سیحری لێ کردوین، بزانن پرسیار لەکاروانچیو رێبواران بکەن ئاخۆ لەدەرەوەی مەککە ئەو دیاردەیان دیوە؟

پرسیاریان لێ کردن، هەموو وتیان بەڵێ دیمان مـانگ دوولەت بوو، ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ی نازڵ کرد.

دوولەتبوونی مانگو هەڵوێستی موشریکەکان بەرامبەری

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱقْتَرَبَتِ ٱلسَّاعَةُ وَٱنشَقَّ ٱلْقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِن يَرَوْا۟ ءَايَةً يُعْرِضُوا۟ وَيَقُولُوا۟ سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا۟ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ۚ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّنَ ٱلْأَنۢبَآءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌۢ بَٰلِغَةٌ ۖ فَمَا تُغْنِ ٱلنُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ ۘ يَوْمَ يَدْعُ ٱلدَّاعِ إِلَىٰ شَىْءٍ نُّكُرٍ ﴿٦﴾ خُشَّعًا أَبْصَٰرُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُّهْطِعِينَ إِلَى ٱلدَّاعِ ۖ يَقُولُ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾

پەروەردگار هەواڵی نزیکبوونەوەی رابوونی قیامەت رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿اقتربت الساعة﴾ رابوونی قیامەت نزیك بۆتەوە، تەمەنی دونیا کۆتایی هات، ئەو ماوەی تەمەنی دونیا: کە ماوە دوا رەوانەکردنی حەزرەتی موحەممەد (ﷺ) بەنیسبەت ئەو ماوەی لەوەپێش رۆییشتووە، زۆر کەمە، وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەنزیکبوونەوەی رابوونی قیامەت دەکاو دەفەرموێ: ﴿أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلا تَسْتَعْجِلُوهُ﴾(النحل:١)، یان

دەفەرموێ: ﴿اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ﴾(الانبیاء:١)

ئەبویەکری (البزار) ریوایەت دەکا لەئەنەسەوە دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) وتاری دا بۆ هاوەڵەکانی، لەو کاتەدا خۆر خەریك بوو ئاوا بێ، تیشکێکی کەمی مابوو، فەرمووی: (والذی نفسی بیده، ما بقی من الدنیا فیما مضی منها الا کما بقی من یومکم هذا فیما مضی منه، و ما نری من الشمس الا یسیرا)

فەرموودەیەکی تر هەیە پشتگیری ئەم فەرموودەیە دەکا، موسلیمو بوخاریو ئیمام ئەحمەد لەسەهلی کوڕی سەعدەوە ریوایەتیان کردوە دەڵێ: شنەوتم پێغەمبەر دەیفەرموو: (بعثت أنا والساعة هكذا) رەوانە کراومو بوم بەپێغەمبەر، رۆژگاری منو قیامەت ئاوا لەپەنایەکەوەن، قامکی شایەتومانو قامکە درێژەی ناوەڕاستی بەیەکەوە جوت کردنو ئاماژەی بەنزیکیی رابوونی قیامەت کرد.

ئەمجار پەروەردگار هەواڵی لەتبوونی مانگ رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿وآنشق القمر﴾ مانگ دوولەت بوو کردمانە موعجیزە لەسەر راستیی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدو نیشانەیەك بۆ نزیکبوونەوەی هاتنی قیامەت. ئیبنوکەثیر دەڵێ: لەسەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) مانگ لەتبوو، لەسەر راستیی ئەم روداوە زۆر حەدیثی موتەواتەرو صەحیح هەنو کۆڕای زانایانی ئیسلامی لەسەر دامەزراوە. ئەو لەتبوونە موعجیزەیەکی گەورەی پێغەمبەر بووە..

هەرچەندە لەو کاتەوە: کە ئەم ئایەتە نازڵ بووە هەزارو چوارصەدو ئەوەندە ساڵە تێپەڕیوەو قیامەت رانەبوە، وەلێ دەتوانرێ بگوترێ: نزیکیەکەی بەو ئیعتیبارەیە کە هاتنەکەی مسۆگەرەو هەرچی هاتنی مسۆگەر بێ بەنزیك دادەنرێ.

ئەحمەدو بوخاریو موسلیمو هی تریش لەئەنەسەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ: دانیشتوانی مەککە داوایان لەپێغەمبەر(ﷺ) کرد: کە موعجیزەیەکیان نیشان بدا، ئەویش مانگی بەدوولەتیی نیشان دان.

هەر موسلیمو بوخاری لەئیبنومەسعودەوە ریوایەتیان کردوە دەڵێ: لەسەردەمی پێغەمبەردا مانگ بوو بەدوولەت، لەتێکی لەسەر کێوی (حراء) و لەتێکی لەخوارێوە بوو، ئیتر پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی (اشهدوا) بڕوانن‌و ببینن. یان شایەتومان بێنن: کە من پێغەمبەرم.

ئەمجار پەروەردگار هەڵوێستی کافرەکان دیاریی دەکاو سەررەقیو قیرسیچمەییان لەبەرامبەر موعجیزەی ئاشکرای پێغەمبەردا دیاریی دەکا. دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ﴾ ئەگەر ئەو موشریکە نەفامانە موعجیزەیەکی ئاشکرا ببینن: کە بەڵگەیە لەسەر راستیی پێغەمبەرایەتی موحەممەد، پشتی لێ هەڵدەکەن‌و ئیمانی پێ ناهێنن‌و بەدرۆی دەخەنەوەو دەڵێن سیحرێکی ئاشکراو گەورەو بەردەوامو پتەوە، بالادەستی هەموو سیحرێکە..

﴿وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ﴾ حەق‌و راستییان بەدرۆ خستەوە، شوێن هەواو هەوەسی خۆیان کەوتوون، بەبیرو بۆچونی خۆیان موحەممەد ساحیرە، کوڵەوەنانییە، شاعیرە. ئەمجار پەروەردگار هەڕەشەی لیّ کردن‌و فەرمووی: هەموو کارێك دەگاتە ئاکامی خۆی، لەوێدا دەوەستێت، جا ئەگەر چاك بێ چاکەی لیّ پەیدا دەبێ، ئەگەر خراپیش بێ خراپەی لیّ وەدی دێ . خێر بۆ خێرخوازان‌و شەڕ بۆ شەڕخوازان. بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەر دادیان نەداو هەموو شتێك ئاکامی خۆی هەیە، کاری پێغەمبەریش دەگاتە ئاکام‌و حەتمەن سەرکەوتوو دەبێ. ئەمەش دڵدانەوەی خوداپەرستانەو مژدە پێدانیەتی بەوە: کە سەرکەوتن هەر بۆ ئەوە لەدونیاداو بەختەوەریی بۆ خۆی‌و شوێنکەتوانیەتی لەقیامەت دا.

ئەمجار سەرزەنشتی بێبڕواکان دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ﴾ بێگومان ئەوەندە دەنگ‌و باسی پێشینان بۆ کافرەکانی مەککەو هاووێنەکانیان هاتووە: کە بەسیان بێ‌و لەهەڵوێستی ناشیرین‌و بیروباوەڕی پوچ بیانگێڕێتەوە لەم قورئانەدا ئەوەندەمان سەرگورەشتەی گەلە پێشینەکان‌و ئەوەی توشیان بوو لەسەر لاساریيان‌و جۆری عەزاب‌و شێوەی لەناوبردنیان بۆ قوڕەیشیەکان‌و هاو وێنەکانیان گێڕاوەتەوە، هێندەمان پەندو ئامۆژگاریی بۆ ئابیلا کردونەوە: کە بەسیان

بێ بۆ ئەوەی واز بێنن لەخراپەکاریی. دەست هەڵگرن لەبتپەرستیی‌و یاخی‌بون‌و سەرکەشی‌و سوربوون لەسەر بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەر.

﴿حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ﴾ ئەو هەواڵ‌و پەندو ئامۆژگارییانەی لەقورئاندا بۆیان نێردراوەو بەگوێچکەیاندا دراوە، هەموویان حیکمەت‌و دانایین‌و لەتۆپەلاکی حیکمەت‌و رەوانی‌دان، بێ کەم‌و کورین، دەڵێ: ﴿فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ﴾ ئامۆژگاریی‌و پەند دادان بۆ ئەو جۆرە ئادەمییە سەر رەقانە بێ‌سودە، چونکە سەرکەشی‌و لوتبەرزییان وایان لێ دەکا گوێ بەحەق نەدەن، ترساندنی ترسێنەران بۆ کەسانی بێ‌بڕوا هیچ سودێك نادا، چونکە دەرگای دڵیان داخراوە. ئەتۆ ئەی پێغەمبەر لەلاساریی ئەوان دڵگران مەبە، تۆ ئەرکی سەرشانی خۆت ئەنجام داوە، پەیامی خۆت گەیاندوە، ئەوان لێی بەهرەمەند نەبوون، ئێمە لەعۆدەیان دێین.

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لا يُؤْمِنُونَ﴾(يونس:١٠١).

ئەمجار فەرمان بەپێغەمبەر دەکاو دەفەرموێ: ﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُكُرٍ﴾ ئەی محەممەد ئەتۆ پشتیان لێ هەڵ بکەو چی‌تر خۆتیان لەگەڵ ماندو مەکە، چونکە هەوڵدان لەگەڵیان بێ‌سودە، چاوەڕوانی سەرەنجام بە، ئەی موحەممەد بیر لەوە بکەوە: کە رۆژێك دێ ئیسرافیل فو بەکەڕەنای صوردا دەکا بانگیان دەکا بۆ شتێکی ناخۆش

لەسەر دڵو دەرونیان، بۆ شتێکی سامناك: کە لەوەپێش نەیاندیوە، ئەویش حیسابو لێکۆڵینەوەی سارای مەحشەرە: کە تا بڵێی ترسناکە.

﴿خُشَّعاً أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ﴾ ئەو ڕۆژە ڕۆژێکە کافرەکان تێیدا چاو بەرەوژێر ریسوا، بەو حاڵە مەهتوکییەو سەرشۆڕییە لەگۆڕەکانیان دێنە دەرەوە، لەبەر زۆریو قەرەباڵغیو تێکەوە هاویشتنو هاتوچۆی خێراو کێشکردنیان بۆ گۆڕەپانی حیسابو بەپیرەوە چوونی بانگەوازیی ئیسرافیل دەڵێی کوللەی بەرەڵڵابووی تێکەڵو پێکەڵن. هەر تێکەوە دەهاون. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ﴾(القارعة:٤) .

﴿مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ﴾ بەهەڵەداوانو پەلەپڕوزە دێن بەپیر بانگەوازییەکەوە، ئەمجار بەدەم ڕاکردنو هاتنی بەپەلەوە کافرەکان دەڵێن: ئەمڕۆ ڕۆژێکی سەختو دژوارە لەسەر ئێمە.

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ. عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ﴾(المدثر:٩-١٠) وەلێ بڕواداران ئەو ترسو بیمەیان لەسەر نیە.

گێڕانەوەی سەرگورشتەی نەتەوە پێشینەکان: کە پێغەمبەرەکانیان بەدرۆ خستەوە.

١- چیرۆکی قەومی نوح (عليه السلام)

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَد تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

لەوەپێش بەکورتی باسی هەندێ لەنەتەوە پێشینە بەدرۆ خەرەوەکانی کرد، ئەمجار لێرەدا هەندێ بەدرێژی باسی چوار لەو سەرگورشتانە دەکاو دەفەرموێ: ﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ

وَازْدُجِرَ﴾ ئەی پێغەمبەر لەپێش قەومەکەی تۆدا قەومی نوح پێغەمبەری خۆیان بەدرۆ خستەوە، بەندەو فروستادەی ئێمە: کە نوح بوو بەدرۆیان خستەوە، وتیان شێتە، هەڕەشەیان لێ کرد، ئەزیەتیان دا جوێنیان پێدا، وتیان: ئەگەر واز نەهێنی بەردەبارانت دەکەین. حەزرەتی نوح نۆسەدو پەنجا ساڵ لەناو قەومەکەیدا مایەوە بانگەوازیی کردن، هەوڵی لەگەڵ دان، درێژەی بەئامۆژگاریی دا، ساڵەهای ساڵ بەلێبڕانەوە لەگەڵیان خەریك بوو، هەتا ئەم زیاتر بانگەوازیی بکردنایە ئەوان شێلگێرتر دەبوون و پەرەیان بەیاخیبوونی خۆیان دەدا، پتر سور دەبوون لەسەر کوفرو بێدینی خۆیان، تا کار گەیشتە ئەوە حەزرەتی نوح لێیان نائومێد بوو، دڵنیا بوو لەوەی کە ئیمانی پێ ناهێنن. ئیتر ئەو کاتە: ﴿فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ﴾ نوح لەخودای خۆی پاڕایەوەو وتی: خودایە من لەبەرامبەریکردنی ئەوان بێ هێزم ناتوانم چیتر پەرە بەبانگەوازیی بدەم، ئەو هەموو ماوە دوورو درێژە لەگەڵیان خەریك بووم هیچم بەهیچ نەکرد، کەسیان باوەڕی پێ نەکردم. بەڵکوو هەتا من زیاتر ئامۆژگارییان بکەم ئەوان شێلگێرتر دەبن. هانات بۆ دێنم و لێت دەپاڕێمەوە کە یارمەتی ئایینی خۆت بدەی، تۆڵەیان لێ بستێنەو لەناویان بەرە. ﴿فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ﴾ دەرگای ئاسمانیان لێ کردنەوە، بەرێژنە بارانمان بەسەردا باراندن، ﴿وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ﴾ زەویمان لێ کردنە کانیاوی هەڵقوڵاو

له‌هه‌موو ئاقارێكه‌وه ئاو هه‌ڵقولاَ، ئاوی ئاسمان‌و ئاوی زه‌وی تێكه‌ڵاو بوون به‌گوێره‌ی بڕیارو فه‌رمانێك: كه له‌ئه‌زه‌ڵدا درابوو، تۆفان هه‌ڵساو دونیای داگیر كردو هه‌موویانمان خنكاندن، ﴿وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ﴾ نوح‌و شوێنكه‌وتوانیمان هه‌ڵگرتن له‌سه‌ر چه‌ند ته‌خته داریكی لێكدراو به‌بسمارو گوڵمێخ ، واته: به‌كه‌شتی دروستكراو له‌ته‌خته‌و بسمار رزگارمان كردن. ﴿تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ﴾ كه‌شتیه‌كه له‌ژێر چاوه‌دێری ئێمه‌دا ده‌ڕۆیی‌و له‌نقوم بون‌و مه‌شاكیل پاراستمان، سه‌رمان خست به‌سه‌ر ناحه‌زانی‌دا. قه‌ومه‌كه‌یمان خنكاند له‌سزای كوفرو بیدینی به‌رده‌وامیان، ﴿وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ﴾ كه‌شتیه‌كه‌مان هێشته‌وه بۆ ئه‌وه ببێته په‌ندو عیبره‌ت بۆ كه‌سانێك په‌ند وه‌ربگرن، یان ئه‌و كرده‌وه‌یه‌مان كردو به‌و ده‌رده‌مان بردن بۆ ئه‌وه‌ی ببێته په‌ندو عیبره‌ت بۆ ئاده‌میزادی دوا خۆیان، ئایا كه‌سێك هه‌یه په‌ند وه‌ربگرێ.

قه‌تاده له‌ته‌فسیری ئه‌م ئایه‌ته‌دا ده‌فه‌رموێ: (په‌روه‌ردگار كه‌شتی (نوح)ی هێشته‌وه، تا سه‌ره‌تای په‌یدابوونی ئیسلام. ئیبنوكه‌ثیر ده‌ڵێ ظاهیر وایه مه‌به‌ست ئه‌وه بێ خودا جینسی كه‌شتی هێشته‌وه، چین دوا چین دروستیان كردو سودیان لێ بینی وه‌كوو له‌ئایه‌تێكی تردا ده‌فه‌رموێ: ﴿وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ. وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ﴾(یس: ٤١-٤٢) .

﴿فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ﴾ ئەی بیسەر بڕوانەو ورد بەرەوە، بزانە سزای سەختی من چۆن بوو بۆ ئەوانەی بڕوایان بەمن نەکردو پێغەمبەرەکانمیان بەدرۆ خستەوە؟ چیم بەسەر ئەوانە هێنا: کە گاڵتەیان بەفروستادەو ترسێنەرەکانم کرد؟ چۆن یارمەتی پێغەمبەرەکانم داو تۆڵەم لەناحەزو بەدرۆخەرەوەکانیان ستاند؟ ئیستیفهامەکە بۆ سەرزەنشتکردنو ترساندنە، واتە ئێوەش بترسن لەعەزابی خوداو وا مەکەن بەدەردی ئەوان بچن.

﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ﴾ بەراستی ئێمە قورئانمان ئاسان کردوە بۆ لەبەرکردنو تێگەیشتن، وشەکانیمان ئاسان کردوە بۆ نوطق پێکردن، مانای ئایەتەکانمان ئاسان کردوە بۆ تێگەیشتن، پڕمان کردوە لەپەندو ئامۆژگاریی، هەرکەسێك بیەوێ لێی بەهرەمەند دەبێ، ئایا کەسێك هەیە پێی پەند ئامێز بێ‌وعیبرەت وەربگرێ؟

ئایەتەکە بەرونی ئادەمیزاد هەڵدەنێ: کە خەریك بدەنە خوێندنی قورئانو فێربوونیو تێگەیشتن لەمانای ئایەتەکانیو ئەمجار پابەند بوون بەفەرمانو جڵەوگیرییەکانی. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾(ص:٢٩) یان﴿فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا﴾(مریم:٩٧) . ئیبنوعەبباس دەفەرموێ: ئەگەر خودا قورئانی بۆ ئادەمیزاد ئاسان نەکردایە نەیدەتوانی کەلامی خودا بخوێنێتەوە.

لەم سورەتەدا چەند جارێك ئایەتی ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ﴾ دوبارە بۆتەوە، پێدەچێ حیکمەتەکەی بێدار کردنەوەو ئامۆژگاریکردن بێ بۆ ئەوەی زیاتر پەندی لێ وەربگیرێو سەرنج بدرێتە سەرەنجامی گەلە پێشینە لەناو براوەکانو پەندو عیبرەتیان لێ وەربگرینو لەزەیندا بنج بەست ببنو هەمیشە لەبەرچاومان بنو بترسین لەو ئاکامو سەرەنجامە. چونکە دوبارە کردنەوەی شت ماناکە لەدڵدا جێگیر دەکا. بیرخستنەوە بێ ئاگا بێدار دەکاتەوە.

چیرۆکی عاد(قەومی هود(عليه السلام))

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنزِعُ ٱلنَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾

دوابەدوای چیرۆکی قەومی نوح: کە ئەو هەموو پەندو ئامۆژگارییەی لەخۆ گرتبون سەرگورشتەی گەلی(عاد)مان بۆ دەگێڕێتەوە. بۆ ئەوەی زیاتر پەندو عیبرەتیان لێ وەربگیرێ.جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە: کە سەرەنجامی موشریكو یاخیبوو ستەمکاران لەناوچونو فەلاکەتە.

جوداوازی لەنێوان ئەم گەلو ئەو گەلدا نیە. دەفەرموێ: ﴿كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ﴾ واتە: چۆن گەلی نوحو پێغەمبەرەکەیان بەدرۆ خستەوە، گەلی (عاد)یش پێغەمبەری خۆیان بەدرۆ خستەوە. بڕوایان پێ نەکردو ئەزیەتیان دا، ئێمەیش تۆڵەمان لێ ستاندن. دەی ئەی کۆمەڵی قورەیشو هەموو ئادەمیزاد بڕوانن‌و ببیستن‌و بزانن: چۆنم سزادان‌و چیم بەسەر هێنان! وا ئێستا بەدرێژی بۆتان باس دەکەین ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحاً صَرْصَراً فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ﴾ ئێمە رەشەبایەکی توندو تیژو ساردو بەردەوام‌و نەپساومان ناردە سەریان لەرۆژێکی شوم‌و نەگبەتدا، نەگبەت بوو بۆ ئەوان‌و بەردەوام بوو لەسەریان، تا لەبێخی دەرنەهێنان‌و ئاسەواری نەبڕینەوە نەوەستایەوە. لەناوی بردن‌و خستنیە عەزابی سەخت‌و دژواری ژیانی قیامەتەوە سزای دونیایان بەسزای قیامەتیانەوە پەیوەست بوو. نمونەی ئەو ئایەتە ئایەتێکی تر: کە دەفەرموێ: ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحاً صَرْصَراً فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ﴾(فصلت:١٦) یان دەفەرموێ: ﴿سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُوماً﴾(الحاقة:١٧) هێزو تەوژمی ئەو رەشەبا باساردە وەهابوو ﴿تَنْزِعُ النَّاسَ﴾ زەلامی لەزەوی وەکوو درەخت هەڵ دەکەندو دەیبرد بەئاسماناو لەحەواڕا سەربەرەوخوار دەیدان بەزەوی‌داو ملی دەتەقاندن‌و سەریان لەلاشەیان جودا دەبووەوە، هەموویان لاڵو پاڵ بەمردوویی دەکەوتن ﴿كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ﴾ دەتگوت بنکە دارخورمای هەڵکەندراون، وەکوو دارخورمای هەڵکەندراوو فڕێدراو لاڵو پاڵ لێ‌ی کەوتبوون.

ئایەتەکە ئاماژە بەوە دەکا: کە گەلی عاد قەدو بالآیان درێژ بووە، جەستەیان گەورەو چوارشانەو تێکسمڕاو بوون، رەشەباکە سەری هەڵکەندون‌و جەستەیان لەو دەشتە کەوتووە. رەشەباکە جەستەی وشك کردونەوەو گۆشتی پێوە نەهێشتون، وەکوو داری وشك‌و ڕەقی لێ کردون.

ئەمجار ترسناکیی عەزابەکە دوبارە دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿فکیف کان عذابی و نذر﴾ بڕوانن سزای سەختی من چۆن بوو چیم بەسەر هێنان‌و ترساندنەکەم چۆن بوو؟!

﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ﴾ بێگومان قورئانمان ئاسان کردوە بۆ بیر لێ‌کردنەوەو پەند لێ وەرگرتن‌و، نەصیحەت‌و ئامۆژگاریی، ئامۆژگاریی زۆرمان تێدا کردوە. وادەو هەڕەشەی جۆراو جۆرمان تێدا لێ‌کردون، ئایا کەسێك هەیە پەند ئامێز ببێ‌و عیبرەت وەربگرێ؟ بەڵێ سەرەنجامی گەلی عاد شوم‌و نەگبەتی بوو، لەناوچونیان بەوشێوە داخوازی ئەوەیە ئادەمیزاد بیر لەخۆیان بکەنەوە، بترسن لەو سەرەنجام‌و ئاکامە تێگەیشتن لەوەش ئاسانە چونکە قورئان بەشێوەو شێوازێکی ئاسان‌و سەهل نمایشی کردوە، هەر کەسێ دڵی بداتێ لێی حاڵی دەبێ‌و دەتوانێ خۆی بەختەوەر بکا.

چیرۆکی ثمود (حەزرەتی صالح (عليه السلام))

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾

لەوەپێش چیرۆكی قەومی نوح‌و قەومی عادی گێڕانەوە، ئێستا دێتە سەرگێڕانەوەی چیرۆكی سێیەم كە سەرگوزەشتەی قەومی ثمودە، هەر كەسێكیش پێغەمبەرێك بەدرۆ بخاتەوە وەكوو ئەوە وایە هەموو پێغەمبەرانی بەدرۆ خستبێتەوە، چونكە هەموویان لەبنەماكانی عەقیدەدا یەكن.

موعجیزەی حەزرەتی صالح بریتی بوو لەوشترێك بەفەرمانی خودا لەبەردێك هێنرابوە دەر، ئەم وشترە رۆژێك ئاوی بیر یان كانیەكەی دەخواردەوە، رۆژی دوایی شیریان لێ دەدۆشی، شیرەكەی بەشی هەمو خێڵەكەی دەكردو لێشیان زیاد دەبوو. هەڵسان وشترەكەیان كوشت، خودا بەعەزابی گرمەو دەنگی بەرزی لەرادەبەدەر لەناوی بردن. دەفەرموێ: ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ﴾ هۆزی ثەمود پێغەمبەری خۆیان كە ناوی صالح بوو بەدرۆ خستەوە، كەسێكیش پێغەمبەرێك بەدرۆ بخاتەوە دەشێ پێی

بگوترێ هەموو پێغەمبەرانی بەدرۆ خستونەوە، چونکە هەموویان لەبنەمای عەقیدەدا لەهێڵە گشتی‌یەکانی شەریعەتدا یەك پەیڕەوو پرۆگرامیان هەس.

ئەمجار پەروەردگار شێوەی بەدرۆخستنەوەکەیان رون دەکاتەوەو دەفەرموێ:

١- ﴿فَقَالُوا أَبَشَراً مِنَّا وَاحِداً نَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذاً لَفِي ضَلالٍ وَسُعُرٍ﴾ لەناو خۆیاندا کەوتنە قسەو مقۆمقۆ، وتیان: چۆن دەبێ ئێمە شوێن ئادەمیزادێك بکەوین لەرەگەزو هۆزی خۆمان بێ بەتەنیا بێ‌و کەسی لەپشت نەبێ. کەس شوێنی نەکەوتبێ؟! بەراستیی ئەگەر ئێمە شوێن کەسێکی ئاوەها بکەوین خەسارەتمەندو سەرلێشێواوین، لەحەق‌و راستی لامان داوە،شێت‌و وێتین، خۆمان توشی جۆرەها عەزابی سەخت‌و دژوار کردوە..

سەیرە خۆیان بەگومڕا دەزانن ئەگەر شوێن پێغەمبەری خودا بکەون، خۆیان بەدۆزەخی‌و عەزابخوردە حسێب دەکەن ئەگەر رێگای هیدایەت بگرنە بەر، بۆیە تۆمەتی درۆزنی پاڵ پێغەمبەرەکەیان دەدەن‌و بەچاوچنۆك‌و بەرژەوەند پەرستی لەقەڵەم دەدەن. دەڵێن: ﴿أَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ﴾ چۆن ئەو زێدە لەئێمە تایبەت کراوە بەوە بکرێتە پێغەمبەرو سروشی بۆ بێ؟ لەکاتێکدا هی وامان تێدایە زۆر

لەئەو شیاوترە بۆ ئەو پلەوپایەیە، بەڵکوو ئەو درۆ دەکاو لەدرۆزنی دا سنووری شکاندوە، بەناڕەوا لافی پێغەمبەرێتی لێ دەدا. چاوچنۆكو تەمەعکارە، بەرژەوەندیی خۆی گەرەکەو دەیەوێ بەم بۆنەوە خۆی بەسەرماندا بسەپێنێ. خۆ بەزلزانو لوتبەرزە، ئەم فیزو تەکەببورەی وای لێ کردوە ئەم درۆ زلە پێکەوە نێ.

ئێستاش زۆر لەداعیانی رێبازی ئیسلامو موجاهیدانی خۆبەختکەر ئەم جۆرە تۆمەتانەیان دەدرێتە پاڵو جۆرەها بوختانی ناجۆریان بۆ دەکەن!

ئەمجار پەروەردگار هەڕەشەیان لێ دەکاو دەفەرموێ: ﴿سَيَعْلَمُونَ غَداً مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ﴾ لەوە بەولاوەو بەم نزیکانە لەو دەمەدا: کە عەزابی سەختی خودا یەخەیان دەگرێ لەدونیادا یان لەقیامەتدا ، دەزانن کێ درۆزنو چاوچنۆکە، کێ شیاوی پێغەمبەرایەتیە. واتە: هەر ئەوان درۆزنو لوتبەرزو سەر رەقن.

داهاتوو دەری دەخا حەقیقەت چۆنەو چۆن نیە، دڵنیا بن لەو حەقیقەتە رزگاریان نابێ..

ئەمجار پەروەردگار باسی تاوانەکەیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِنَّا مُرْسِلُو النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ﴾ ئێمە وشترێکی شیردەری گەورە لەبەردێکی رەقو تەق دێنینە دەر وەکوو خۆیان داوایان کردوە، بۆ ئەوەی ببێتە نیشانەی پێغەمبەرایەتی صالحو ببێتە تاقیکردنەوەیان.

چاوەدێرییان بکە بزانە چی دەکەنو هەڵوێستیان چی دەبێ بەرامبەر ئەو موعجیزەیە. دان بەخۆتا بگرەو پشوو درێژ بەبەرامبەر ئەزیەتدانیان، دڵنیا بەسەرەنجامو سەرکەوتنی راستیی لەدونیاو قیامەتدا هی تۆیە.

﴿وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ﴾ پێیان رابگەیەنە: کە ئاوی بیرەکە، یان کانیەکە لەنێوان ئەوانو حوشترەکەیان دا بەشکراوە، رۆژێك قۆرغی ئەوانەو رۆژێك تایبەتە بەحوشترەکەوە. هەموو بەشە ئاوێك خاوەنی خۆی هەیەو دەبێ لەنۆرەی خۆیدا ئامادە بێ. واتە: لەنۆرەی حوشترەکەدا نابێ ئەوان ئەوان ئامادە بنو لەنۆرەی ئەوانیشدا نابێ حوشترەکە لەوێ بێ. نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿قَالَ هَٰذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ﴾ (الشعراء:١٥٥) موجاهید دەڵێ: واتە قەومەکە ئامادەی ئاوەکە دەبن، رۆژی نۆرەی خۆیان بۆ خواردنەوەی ئاوو رۆژی نۆرەی حوشترەکەش ئامادە دەبن بۆ شیر دۆشین، ئەگەر وشترەکە لەوێ نەبوو ئاو بخۆنەوە، ئەگەر لەوێ بوو شیر بدۆشن. ئەم نۆبەکاریو دابەشکردنە لەبەر ئەوە بوو ئاژەڵی گوندەکە لەحوشترەکە دەترسان، ئەگەر حوشترەکەیان بدیایە نەئەهاتن بۆسەر ئاوەکە. بەمەش دانیشتوانی گوندەکە تەنگەتاو بونو ویستیان لەحوشترەکە رزگاریان ببێ. بۆیە ﴿فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ﴾ هاواریان لەشەقاوەو پیاوکوژی هاوەڵیان کرد: کە قوداری کوڕی سالف

بوو، لەهەموانیان زیاتر شەقاوە بوو پیاوێکی ئازاو بەئیقدام بوو، هەڵیان نا بۆ ئەوەی حوشترەکە بکوژێو لەم ئاو بەشکردنو نۆرەئاوە رزگاریان بێ. ئەویش تاوی‌دایە شمشێرو دایوەشاندە قاچی حوشترەکەو چوارپەلی بڕین. ئەمجار سەری بڕی. بەم شێوە تاوانی گەورەی ئەنجام دا. ﴿فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ﴾ سزام دان بڕوانە سزاکەم چەند سەختو دژوار بوو، سەیر بکە چ تۆڵەیەکم لێ ستاندن لەسەر کوفرو بێدینیو بەدرۆ خستنەوەی پێغەمبەرەکەم، ئەو پێغەمبەرەی ئامۆژگاری کردنو ترساندنی لەو ئاکامە بەدبەختیە. ئەمجار جۆری عەزابەکەیان دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ﴾ جوبرائیلمان ناردنە سەرو نەڕەی بەسەرا کردن، هەموویانی دوا بڕاو کرد،کەسیان لێ دەرنەچوو هەموویان مردنو رزینو وشك بوونەوە. وەکوو قانگە لاشكو چیلکەو چەوێڵو پڕژوپاڵی درەختی کۆکراوەی ژێر پێ کەوتووی ئاژەڵیان لێ هات، هیچیان بەسەر هیچەوە نەماو هاڕ دران!!

﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ﴾ بێگومان قورئانمان ئاسان کردوە بۆ بیرکردنەوەو پەند وەرگرتن لەرووداوی رابردو، ئایا کەسێك هەیە پەند وەربگرێ؟!

٤- چیرۆکی قەومی لوط (عليه السلام)

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ



ئەمە چیرۆکی چوارەمی ئەم سورەتەیە، چیرۆکی گەلی (لوط)ە درودی خودای لێ بێ. خودا لەناوی بردن لەتۆڵەی ئەوەدا پێغەمبەرەکەیان بەدرۆ خستەوەو رفتارو رەوشتی ناشیرینیان پەیرەو دەکرد. دەفەرموێ: ﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ﴾ گەلی (لوط) پێغەمبەرەکەیان بەدرۆ خستەوە، گوێیان بەئامۆژگاریو هەڕەشەکانی نەدا، سوور بوون لەسەر کردەوەی ناشیرینو کوفرو بێدینی خۆیان، کە یەکێ لەکارە ناشیرینەکانیان نێربازیی بوو. ئەم چیرۆکە لەچەند شوێنی

تری قورئان دا بەدرێژیی هێنراوە، لێرەدا مەبەست گێڕانەوەی تەفصیلاتی ئەو سەرگورشتەیە نیە، بەڵكوو مەبەست پەندو عیبرەت وەرگرتنە لەسەرەنجامی كوفرو بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەرو سوربوون لەسەر كاری نابەجێ. ئەمجار پەروەردگار جۆری عەزابو شێوەی لەناوبردنەكەیان دیاری دەكاو دەفەرموێ: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِباً إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ﴾ ئێمە ناردمانە سەریان رەشەبایەكی توندو بەهێز كە لەگەڵ خۆیا بەردە وردەو زیخی هەڵدەگرت، بەردەوام بوو لەسەریان تا لەناوی بردنو ئاسەوارییی بڕینەوە، هەموویانی لەناو برد جگە لە(لوط) و ئەوانەی شوێنی كەوتبوون، ئەوانەمان لەبەرەبەیان دا پێش هاتنی عەزاب لەشار وەدەرنانو رزگارمان كردن. شایانی باسە ئەوانەی رزگاریان بوو حەزرەتی لوط خۆیو (٢) كچەكەی بوون، ئەگینا كەسی تر ئیمانی پێ نەهێنابوو تەنانەت ژنەكەیشی عەزابی خودا گرتیەوە، چونكە ئەویش یارمەتیدەری بێڕەوشتەكان بوو. هۆی رزگار بوونی رزگار بوەكان ئیمانهێنانو شوكرو سوپاسگوزارییان بوو، دەفەرموێ: ﴿نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا﴾ ئەوانەمان رزگار كردن لەروی فەضلو نیعمەتی خۆمانەوە، رێزمان لێگرتنو فریایان كەوتین: ﴿كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ﴾ ئێمە بەو شێوە پاداشتی كەسێك دەدەینەوە كە ئیمان بێنێو پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەكانمان بێو سوپاسگوزار بێ.

ئەمجار پەروەردگار باسی عەدالّەتکاریی خۆی دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ﴾ بێگومان پێغەمبەرەکەیان زۆری ئامۆژگاریی کردن‌و ترساندنی لەهەڵمەتی ئێمە. زۆریان لەگەڵ خەریك بوو پێی وتن ئەگەر ئیمان نەهێنن خودا بەعەزابی سەخت لەناوتان دەبا، وەلێ ئەوان هیچ گوێیان پێ نەدا، نەك هەر ئەوەندە بەڵکوو گومانیان لەهاتنی عەزابەکە کردو پێغەمبەرەکەیان بەدرۆ خستەوە. تەنانەت کوفرو بێدینی‌و خراپەکاریان گەیشتە ئەوە تەماع لەمیوانەکانی بکەن، دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ﴾ ویستیان کاری نێربازی لەگەڵ میوانەکانی‌دا بکەن، کە کۆمەڵێك فریشتە بوون لەشێوەی چەند کوڕێکی لاودا ببوونە میوانی. ژنەکەی حەزرەتی (لوط) هەواڵی بەقەومەکە دابوو: کە کۆمەڵێك گەنجی جوان بەمیوانی هاتوونە ماڵی لوط، ئیتر ئەوان بەهەڵەداوان هێرشیان کردەسەر ماڵی حەزرەتی لوطو بەردەرگایان لێ گرت‌و داوای بەدەستەوەدانی میوانەکانیان لێ کرد. ئەویش دەرگای لێ داخست‌و کەوتە بەرگری کردن لێیان، هەوڵیان دا دەرگا بشکێنن‌و سواری میوانەکان بن، حەزرەتی لوط ئامۆژگاریی کردن، رەهنومایی کردن: کە بچن ئاگری جینسیی خۆیان بەچوونەلای خێزانەکانیان بکوژێننەوە، واز لەرەوشتی نێربازی بێنن. (حەنەحەبەشەی) نێوان حەزرەتی لوطو قەومەکەی درێژەی کێشاو سوربوون لەسەر چوونەژورەوەو دەستدرێژیکردن بۆ سەر میوانەکانی ئیتر دەستی قودرەت کەوتەکار، فریشتەکان دەستیان

کرد بەئەنجامدانی کاری خۆیان، دەفەرموێ: ﴿فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ﴾ چاومان کوێر کردن، وایان لێ هات هیچیان نەدەبینی، نەیانتوانی چیتر زەحمەت لەحەزرەتی لوط بکەن بۆ بەدەستەوەدانی میوانەکانی، بەڵکوو هەوڵیان دا بگەڕێنەوە رێگایان دەرنەکرد، بەکوێرەکوێرە دەستیان بەدیواری خانوەکان گرتو گەڕانەوە، هەڕەشەیان لەحەزرەتی لوط کرد: کە هەر رۆژیان لێ بێتەوە وا دەکەنو وا بچێ!

شایانی باسە ئەمە یەکەمجارە قورئانێ بەئاشکرا ئاماژە بەکوێربوونی چاویان بکا...لە شوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ﴾(هود: من الآية٨١).

ئیمام (الضحاك) دەڵێ: خودا چاوی کوێر کردنو فریشتە خۆ بەمیوان نیشاندراوەکانیان نەبینن، وتیان: ئێمە بینیمانن چونە ناو خانوەکەوە، ئەدی بۆ کوێ چون؟ هیچیان دەست نەکەوتو گەڕانەوە.

ئەمجار لەسەر زمانی فریشتە پێمان گوتن: ﴿فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ﴾ دە بچێژن ئازاری عەزابی سەختو ئاکامی هەڕەشەکانم. ئەمە ئەو عەزابەیە ئێوەمان لێ ترساندبوو، ئەو سەرەنجامەیە گومانتان لێی هەبوو.

ئەمجار پەروەردگار جۆری عەزابەکەو کاتی هاتنی دیاریی کردو فەرمووی: ﴿وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ﴾ بێگومان لەبەرەبەیاندا هێرشی هێنایە سەریان عەزابێکی کوشندەی بەردەوام، لێیان نەبووەوە تا

لەبێخی دەرهێنان. عەزابەکە رەشەبایەك بوو زەوی لەو کافرو نێربازانە پاك کردەوە، لەو کاتەدا: کە عەزاب یەخەی گرتبوون لەئەوپەڕی ئازارو ناخۆشیدا بوون، بانگیان لێ کراو پێیان گوترا ﴿فذوقوا عَذَابِي وَنُذُرِ﴾ سزای کردەوەکانتان بچێژن‌و سەرەنجامی ترساندن‌و هەڕەشەکانمان ببینن!!

﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ﴾ بێگومان ئێمە ئایەتەکانی قورئانمان بۆ لێ حاڵی بوون‌و بیرخستنەوە ئاسان کردوە ئایا کەسێك هەیە پەند وەربگرێ؟! پەندو ئامۆژگاریی زۆرن وەلی پەند لێ وەرگرتن کەمە.

ئەم چوار زنجیرە چیرۆکانەی باسکران لەناوەوەی جزیرەی عەرەبدا بوون، ئێستا دێتە سەر باسکردنێکی زنجیرەیەکی تر لەدەرەوەی نیوە دورگەی عەرەبیدا.

چیرۆکی فیرعەون‌و دارودەستەکەی

وَلَقَدْ جَاءَ ءَالَ فِرْعَوْنَ ٱلنُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَـٰهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

ئەمە چیرۆکێکی ترە لەسەرگورشتەی گەلو نەتەوە ستەمکارەکان کە خودا لەناوی بردنو زەوی لێ پاك كردنەوە، وەلێ زۆر بەکورتی ئاماژەی پێ دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ﴾ بێگومان لەسەر زمانی موساو هارون مژدەو ترساندنی زۆر ئاراستەی فیرعەونو دارودەستەکەی کرا، هەڕەشەیان لێ کرا ئەگەر سەرپێچی بکەن، مژدەیان پێدرا ئەگەر پابەندی فەرمانی خودا بن، هەوڵیان لەگەڵ درا، موعجیزەو نیشانەی گەورەو ئاشکرایان نیشان درا.

بەڵام ئەوان هیچیان بەگوێدا نەچوو بەڵکوو ﴿كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ﴾ هەموو ئایەتو موعجیزەکانی ئێمەیان بەدرۆ خستەوە، موعجزەکانیان بەسیحر دانانو خاوەنی موعجیزە بەساحیر. ئیتر لەتۆڵەی لاساریو سەرڕەقییان خودا بەعەزابی دژوار گرتنیو لەناوی بردن. کەسیان لێ لەپاش بەجێ نەما. بەتواناو هێزی لەبن نەهاتوو گرتنی، هێزو دەسەلاتێك لەگەڵ جەبەروتو لوتبەرزییان گونجاو بێ.

سەرزەنشتکردنی موشریکەکانی قورەیشو ئاماژەکردن بەسزای تاوانبارانو پاداشتی خوداپەرستان.

أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُوْلَٰٓئِكُمْ أَمْ لَكُم بَرَآءَةٌ

فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

لەوەپێش باسی لەناوبردنی هەندێ لەگەڵ نەتەوە پێشینەکانی کرد (قەومی نوحو هودو صالحو لوط)و فیرعەونو دارودەستەکەی. ئەمجار خیطاب ئاراستەی قورەیشیەکان دەکاو بەئوسلوبی پرسیاری ئینکارئامێز هەڕەشەیان لێ دەکا. ئەوەیان پێڕا دەگەیەنێ: کە ئەو عەزابو لەناوبردنەی توشی گەلە پێشینەکان بووە دور نیە توشی ئەمانیش ببێ. ئەگەر بەردەوام بن لەسەر کوفرو بێدینیو سور بن لەسەر بەدرۆ خستنەوەی پێغەمبەر (ﷺ). دەفەرموێ: ﴿أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَئِكُمْ أَمْ

﴿لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ﴾ ئایا کافرەکانی ئێوە (ئەی موشریکەکانی قورەیش) باشترن لەو بێبڕوایانەی سەرگورشتەکانمان گێڕانەوە؟ کە خودا لەتۆڵەی سەرڕەقیو بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەرانیان بەعەزابی سەخت ریشەکێشی کردن. یان ئێوە لەخوداوە ئەماننامەتان پێ دراوەو لەکتێبە ئاسمانییەکاندا بۆتان نوسراوە: کە هەرچی بیکەن چاوپۆشیتان لێ دەکرێو سزاو عەزابی خودا ناتانگرێتەوە!

واتە: ئەی قورەیشیەکان کافرەکانی ئێوە لەکافرەکانی نەتەوە پێشینەکان باشتر نین، ئێوە لەئەوان رێزدارتر نین . هەتا لەعەزابی خودا ئەمین بنو خۆتان بەپەنادراو لەعەزاب حسێب بکەن. لەکتێبە ئاسمانیەکانیشدائەماننامەتان پێ نەدراوە: کە لەعەزابی خودا بەدوورن.

بێگومان ئەمە هەڕەشەیەکی توندە ئاڕاستەی قورەیشیەکان کراوە، ترساندنیانە بەعەزابی دونیاو قیامەت، پوچەڵبوونەوەی هەموو شوبهەو گومانێکە: کە ئەوان پەنای بۆ بەرن، گرتنو کۆنترۆڵکردنی هەموو کونو کەلەبەرو رێگاو دەروازیکە بیانەوێ لێیەوە قوتار بن. ئەوە ئاکامو سەرەنجامی گەلە ستەمکارو بێبڕواکانی رابردوە، هیچ شتێك نیە بتوانێ ئێوە لەو چارەنووسییە بپارێزێو نەهێڵێ توشی ئەو سەرنجامە بن. کەوابێ چی زوە بەخۆتاندا بچنەوەو لەهەڵوێستی خۆتان پەشیمان ببنەوە. بۆ ئەوەی بەدەردی ئەوان نەچنو ئەوەی بەسەر ئەوان هات بەسەر ئێوە نەیێ..

ئەمە هەڕەشەو سەرزەنشتە بۆ هەر کەسێك لەعەرەب کەسوور بێ لەسەر کوفرو بێدینی. مەبەست هەندێ لەعەرەبە نەك هەموویان، با بزانن کافرەکانیان لەکافری گەلو نەتەوەکانی تر باشتر نین، بەلکوو هەموویان وەکوو یەکن یان خراپترن: ﴿أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ﴾ بەلکو ئەوان دەلێن: ئێمە کۆمەلێکی زۆرو خاوەن دەستو بازوو هێزو توانایین، دەتوانین: کۆمەلی کەمو بێهێزی دوژمنانمان قەلاچۆ بکەین، پێیان وایە: لەناو خۆیاندا یارمەتی یەکتریی دەدەن. هاوکاریکردنیان بۆ یەکتر هێزو توانای بۆ دابین کردون. دەتوانن بەرگری لەخۆیان بکەن.

﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ لەوە بەولاوەو بەم نزیکانە کۆمەلیان پەرتەوازە دەبێو تێك دەشکێنو هەلدێن، لەراستیدا ئەمە موعجیزەیەکی پێغەمبەر بوو، ئەوەبوو لەرۆژی غەزای بەدردا خودا تێکی شکاندنو سەرانی کوفر یان کوژران یان بەدیل گیران، کۆمەلو لەشکریان تێك شکا،

بوخاریو نەسائی لەئیبنوعەبباسەوە ریوایەت دەکەن، دەلێ: رۆژی غەزای بەدر پێغەمبەر(ﷺ) لەژێر خێمەیەکدا بوو دەستی بەرز کردبووەو لەخودا دەپاڕایەوەو دەیفەرموو: (أنشدك عهدك ووعدك اللهم ان شئت لم تعبد بعد اليوم فى الارض أبدا) ئیتر حەزرەتی ئەبوبەکر دەستی

پێغەمبەری گرتو وتی: ئەی پێغەمبەری خودا بەسە چیتر مەپاڕێوە، زۆرت ئیلحاح کرد، ئەوجار پێغەمبەر(ﷺ) هاتە دەرەوەو ئایەتی ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ی دەخوێند....

ئەمجار پەروەردگار ئاماژە بەوە دەکا: کە ئەو کافرانە هەر بەوەندە وازیان لێ ناهێندرێ، بەڵکوو کار زۆر لەوە گەورەترەو ئەوانە عەزابی قیامەتیان لەپێشەو گیرۆدەی دەبن لێی قوتار نابن. دەفەرموێ: ﴿بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ﴾ بەڵکوو قیامەت کاتی سزادانیانە، ئەو عەزابەی لەدونیادا توشیان دەبێ لەکوشتنو بڕینو دیلیو تێشکان، هەموو عەزابی هەڕەشە پێ لێکراویان نیە، بەڵکوو سەرەتای عەزابیانە، عەزابی قیامەت زۆر لەعەزابی دونیا دژوارو بەئێش ترە، عەزابێکی نەبڕاوەو بەردەوامە...

ئەمجار جۆری عەزابی قیامەت دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ﴾ بێگومان ئەوانەی هاوەڵ بۆ خودا دادەنێنو هەموو کافرو تاوانبارانی گەڵو نەتەوەکان بەکۆنو نوێیانەوە لەژیانی دونیادا سەرگەردانو سەرلێ شێواون لەقیامەتیشدا لەناو ئاگری هەڵگیرساوی دۆزەخدان بۆ هەتاهەتایە تێیدا دەمێننەوە.

﴿يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ﴾ بێگومان تاوانبارە کافرەکان لەناو دۆزەخدا بەئاگر سزا دەدرێن، بەناو ئاگردا لەسەر رویان رادەکێشرێن، بۆ زێدە سەرزەنشتکردنو سوکایەتی پێکردن پێیان دەگوترێ دە ئازارو سوتانی ئاگری دۆزەخ بچێژن، ئەمە سزای کردەوەو پاساوی هەڵویستەکانتانە،

ئەمجار پەروەردگار ئەوە بەیان دەکا: کە هەر خۆی بەدیهێنەرو مەزندەکارو نەخشەکێشە بۆ هەموو شتێك تەنانەت کردەوەی بەندەکانیشی خۆی بەدیهێنەریانە دەفەرموێ: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ هەموو شتێك هەموو کردەوەیەك لەم بوونەوەرەدا لەژیانی دونیادا بەخێرو چاکەیەوە خودا دروستی کردوە، خودا بەگوێرەی حیکمەتو دانایی خۆی مەزندەی کردوەو هێناویەتیە وجود، هەرچی پەیدا بووەو پەیدا دەبێ هەمووی لای خودا تۆمارکراوەو لەلەوحولمەحفوظدا چەسپاوە، پێش پەیدابوونی لەزانیاری خودادا دیاریو ئاشکرایە، چۆنیەتیو چەندییەتی، حاڵو زەمانو مەکانی بەتەواویێ دیاری کراوە.. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيراً﴾(الفرقان:٢) یان دەفەرموێ: ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى. الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى. وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى﴾(الاعلى١-٣) ئەهلی سونەتو جەماعەت ئەم ئایەتەیان کردۆتە بەڵگە لەسەر هەبونی تەقدیر کردنی پەروەردگار بۆ هەموو شتێك زانیاری

تەواوی بەو شتانە پێش پەیدابوونیانو تۆمار کردنیان لەلەحولمەحفوظدا پێش بەدیهێنانیان. ئیمام ئەحمەدو موسلیم لەئیبنوعومەرەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرموی: (كل شيء بقدر حتى العجز والكسل) هەموو شتێك بەئەندازەو نەخشەو تەقدیری خودایە، تەنانەت نەتوانینو تەمبەڵیش. ئیمام ئەحمەدو تیرمیذیو حاکم لەئیبنوعەبباسەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرمووم: (يا غلام انى اعلمك كلمات: احفظ الله يحفظك، احفظ الله تجده تجاهك، اذا سألت فاسأل الله، واذا استعنت فاستعن بالله، واعلم أن الأمة لو آجتمعت على أن ينفعوك بشيء لم ينفعوك الا بشيء قد كتبه الله لك، وان اجتمعوا على ان يضروك بشيء لم يضروك الا بشيء قد كتبه الله عليك رفعت الاقلام و جفت الصحف) ئەی کوڕی خۆشەویست من چەند وشەیەکت فێر دەکەم، لەدڵیان بگرەو بیانکەرە بەرنامەی ژیانت. ئاگاداری فەرمانو جڵەوگیرییەکانی خودا بە، خودا چاودێریت دەکاو لەگێژەبون دەتپارێزێ. خودات لەیاد بێو پشتی پێ ببەستە، هەمو کاتێ یارمەتیدەرتەو بەهاناتەوە دێ. هەرکاتێ داوای شتێکت کرد لەخودا داوا بکە، پێویستت بەپشتیوان بوو خودا بکەرە پشتیوانی خۆت. داوای کۆمەکی هەر لەو بکە. باش بزانە ئەگەر هەموو عالەم بیانەوێ یارمەتیەکت بدەن لەشتێکدا، ناتوانن یارمەتیت بدەن مەگەر خودا بۆی نووسیبێ، ئەگەر هەموو گەلو نەتەوەکان کۆ ببنەوە بیانەوێ زیانێکت پێ بگەیەنن ناتوانن

زیانت پێ بگەیەنن مەگەر خودا لەچارەی نووسیبی، هەموو شتێك لەلای خودا لەلەوحولمەفوظدا نووسراوەو قەڵەم هەڵگیراوەتەوەو مەرەکەبی کاغەز وشك بۆتەوە.

ئەمجار پەروەردگار کاربەجێیی و دەست ڕۆیی خۆی رون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾ فەرمانی ئێمەیە بەدیهێنانی مەخلوقات هەر ئەوەندەیە پێی دەڵێین: ببەو خێرا دەبێ، پێویست بەدووبارەکردنەوەی فەرمانەکە ناکا، چاوتروکاندنێکی پێناوێ. وەکوو لەئایەتی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾(يس:٨٢) ئەمجار دەگەڕێتەوە بۆ دووبارەکردنەوەی پەند دادانو ئاگادارکردنەوەی ئادەمیزاد دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ﴾ سوێند بێ بەخودا ئێمە ئەی قورەیشیەکان زۆرمان لەهاووێنەکانی ئێوە لەکوفرو بێدینیدا بەهیلاك بردوە، لەگەڵو نەتەوە پێشینەکان لەتۆڵەی ئەوەدا: کە پێغەمبەرەکانیان بەدرۆ خستنەوە، ئایا کەسێك هەیە پەند وەربگرێ بەریسوابونو لەناوچوونی ئەوان. کەسێك هەیە بیر لەسەرەنجامی خۆی بکاتەوەو خۆی تووشی ئەو نەگبەتیو چارەڕەشییە بپارێزێ؟

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ . وكل صغيرو كبير مستطر﴾ هەرچی ئادەمیزاد کردویانەو دەیکەن لەخێرو شەڕ هەمووی

لەلەحولمەحفوظداتۆمار کراوەو لەدەفتەرو تۆمارگەی فریشتەکاندا نووسراوە، هیچ شتێك نیە گەورە بێ یا بچوك، کردار بێ یا گوفتار بایەخدارو بێبایەخ ئیللا لەلەوحولمەحفوظدا نووسراوە لەتۆمارگەو سجلی فریشتەکاندا چەسپاوە، وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾(ق:١٨)

ئیمام ئەحمەدو نەسائیو ئیبنوماجە لەعائیشەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو: (یا عائشة ایاك ومحقرات الذنوب فان لها من الله طالبا) ئەی عائیشە خۆت بپارێزە لەگوناهی بچوكو هیچو کەم بایەخ چونکە فریشتەکانی خودا کۆیان دەکەنەوە. ئەمجار پەروەردگار لەبەرامبەر سزاو عەزابی کافرەکاندا باسی پاداشتی خوداپەرستان دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ﴾ بێگومان تەقواکاران لەناو باخاتی رازاوەو جوانو قەشەنگو جۆگاو کانیاوی جۆراوجۆردان، جۆگای ئاوو هەنگوینو شیرو مەی: کە سەرخۆشکەر نیە ﴿فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ﴾ لەیانەو مەجلیسی رێز لێنراوو حەقو راستدان لەلای خودای خۆیان رێزیان لێ دەگیرێ، خودای خاوەن دەسەلاتو بەدیهێنەرو کاربەجێو زاناو داناو مەلیکی بوونەوەر.

بسم الله الرحمن الرحیم

سورة الرحمن

ئەم سورەتە هەندێ پێیان وایە مەککییەو هەندێ دەڵێن: مەدەنییە. (٨٧) ئایەتە هەندێ پێیان وایە (٧٦) ئایەتە.

١- ئیبنومەسعودو موقاتیل دەڵێن: مەدەنییە، بۆیە لەهەندێ موصحەفدا بەمەدەنی دەست نیشان کراوە.

٢- قورطوبیو ئیبنوکەثیرو جەماوەری زانایانی تەفسیر پێیان وایە مەککییە، بنەمای رای ئەم زانایانە قسەی (الحسن)و عوروەی کوڕی زوبەیرو عیکریمەو عەطاو جابیرە.

٣- ئیبنوعەبباس دەفەرموێ: هەمووی مەککییە جگە لەئایەتی ﴿يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ئەوانەی: کە دەبێژن مەککییە بەڵگەیان ریوایەتی عوروەی کوڕی زوبەیرە: کە دەڵێ: یەکەم کەس کە بەدەنگی بەرز دوا پێغەمبەر(ﷺ) لەمەککەدا قورئانی خوێند ئیبنومەسعود بوو، ئەوەبوو هاوەڵان وتیان: تا ئێستا قورەیشیەکان گوێیان لێ نەبوە قورئان بەدەنگی بەرز بخوێندرێتەوە، کێ هەیە بوێرێ بەدەنگی بەرز بەگوێیان دا بدا؟ ئیبنومەسعود وتی: من، هاوەڵان وتیان:

دەترسین توشی ئەزیەتو نارەحەتیت بکەن، ئێمە دەمانەوێ کەسێك بەوکارە هەڵسێ کەس‌وکاری زۆری هەبێ، بەرگری لێ بکەن. ئیبنومەسعود گوێی بەوە نەداو لەلای (المقام) بەدەنگی بەرز وتی (بسم الله الرحمن الرحیم، الرحمن، علم القرآن..) ئیتر درێژەی پێ‌داو دەنگی لێ بەرز کردەوەو قورەیشیەکان لەیانەکانی خۆیاندا بوون گوێیان لێ گرتو دەیانگوت: ئەوە کوڕەکەی ئومموعەبدە یەژێ چی؟وتیان: ئەوەی موحەممەد پێی وایە بەنیگا بۆی هاتووە دەیخوێنێتەوە..و پەلاماریان داو دەستیان کرد بەلێدانی.

لەلایەکی ترەوە ئەوە چەسپاوە: کە پێغەمبەر(ﷺ) جارێك نوێژی بەیانی لە(نەخلە) کردو سورەتی (الرحمن)ی تێدا خوێند، کۆمەڵێك جندۆکە بەویێدا تێپەرینو گوێیان لێ بوو ئیمانیان بەپێغەمبەر هێنا.

تیرمیذی لەجابیرەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) هاتەلای هاوەڵانیو لەسەرەتاوە بۆ کۆتایی سورەتی (الرحمن)ی بەسەرداخوێندنەوە، هاوەڵان بێدەنگ بوون، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەم سورەتەم بەسەر جندۆکەدا خوێند لە(لیلة الجن)دا ئەوان باشتر کاردانەوەیان تێدا بوو، هەر کە دەگەیشتمە ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ دەیانگوت: خودایە ئێمە بەرامبەر هیچ نیعمەتێکی تۆ سپڵەو پێنەزان نین. ئەم ریوایەتانە بەڵگەی ئەوەن کە سورەتەکە مەککەییە.

ئەم سورەتە ناونراوە (الرحمن) چونکە سەرەتا بەیەکێك لەناوە جوانەکانی خودا دەستی پێ‌کراوە، کە وشەی (الرحمن)ە . ناوێکی تریشی هەیە پێی دەگوترێ (عروس القران) بەیهەقی لەئیمامی عەلی‌یەوە ریوایەتی کردوە دەفەرموێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: هەموو شتێك عەروسی هەیە، عەروسی قورئان: سورەتی (الرحمن)ە. پەیوەندی ئەم سورەتە بەسورەتی پێشەوە لەم رووەوەیە: کە ئەم سورەتە درێژەی باس‌و شیکردنەوەی کۆتایی سورەتی (القمر)ە. لەوێ‌دا بەشێوەیەکی کورت باسی دەردو مەینەتی قیامەت دەکا، تەنگ‌وچەڵەمەی ئەو رۆژەو جۆری عەزابی تاوانباران‌و پاداشی تەقواکەران‌و باسی بەهەشت‌و رابواردنی خوداپەرستانی تێدا، شیکراونەوە. لەسورەتی پێشوودا باسی جۆرەها عەزابی سەخت کرا: کە توشی گەلی نوح‌و گەلی هودو نەتەوەی صالح‌و فیرعەون بوو. لێرەدا باسی جۆرەها نیعمەتی خودا دەکا بەسەر بەندەکانی‌دا بەگشتی لەدونیاو قیامەت دا.

ئەم سورەتە وەکوو باقی سورەتە مەککییەکانی تر جەخت دەکاتەوە لەسەر بنەماکانی عەقیدەو چەسپاندنیان لەدڵ‌و دەروندا باسی یەکتاپەرستی‌و نیگاو سروش‌و رۆژی قیامەت دەکا.

گەورەترین نیعمەتی خودا لەدونیاو قیامەت- نیعمەتی قورئان و نیعمەتە کەونییەکان

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلرَّحْمَٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ ٱلْقُرْءَانَ ﴿٢﴾ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ ٱلْبَيَانَ ﴿٤﴾ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾ وَٱلنَّجْمُ وَٱلشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾ وَٱلسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ ٱلْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا۟ فِى ٱلْمِيزَانِ ﴿٨﴾ وَأَقِيمُوا۟ ٱلْوَزْنَ بِٱلْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا۟ ٱلْمِيزَانَ ﴿٩﴾ وَٱلْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾ فِيهَا فَٰكِهَةٌ وَٱلنَّخْلُ ذَاتُ ٱلْأَكْمَامِ ﴿١١﴾ وَٱلْحَبُّ ذُو ٱلْعَصْفِ وَٱلرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

وەکوو وتمان: رای پەسەند ئەوەیە: کە ئەم سورەتە مەککی بێ. سورەتەکە: ئوسلوبو نەسەقێکی تایبەتی هەیەو راگەیاندنێکی گشتییە لەگۆڕەپانی بونەوەردا، رانواندنو ناساندنی نیعمەتە جۆراوجۆرەکانی پەروەردگارە بەسەر بەندەکانیدا: کاربەجێیی پەروەردگارو دەستڕەنگینی لەبەدیهێنانی مەخلوقاتدا لەرژندنی نیعمەتەکانیدا بەسەر ئادەمیزادو

گیاندارانی‌دا، لەنەخەخشەکێشانی بۆ بوونەوەرو ئەوەی تێیدایە، بەشایەت گرتنی بونەوەرە لەسەر ئادەمیزادو جندۆکە: کە بەم سورەتە خیطابیان ئاراستە کراوە لەگۆڕەپانی بونەوەرداو لەپێش چاوی هەموو بونەوەر دەفەرموێ: (الرحمن) خودای خاوەن رەحمو بەزەیی قورئانی فێری پێغەمبەر کردووەو بەنیگاو سروش بۆی ناردوە تا ئەویش بەموسوڵمانانی بگەیەنێو فێریان بکا، ببێتە بەڵگە لەسەر ئادەمیزادو رۆژی قیامەت بیانویان نەبێ: فێربوونو تێگەیشتنی قورئانی ئاسان کردوە بۆ ئەوانەی خودا رەحمیان پێبکاوهیدایەتیان بدا، بۆ ئەوەی بخوێننو لەبەری بکەنو فێری ببنو ئادابو خووڕەوشتی جوانی لێ فێر ببنو بیکەنە یاسای ژیانیانو لێی بەهرەمەند ببنو بەختەوەری دونیاو قیامەتی لێ دەستەبەر بکەن.

جا چونکە ئەم سورەتە مەبەستەسەرەکییەکەی رانواندنی نیعمەتە جۆراوجۆرەکانی پەروەردگارە بەسەر بەندەکانی‌دا بۆیە هەر لەسەرەتاوە باسی گەورەترین نیعمەتی خودای کرد: کە نیعمەتی فێربونی قورئانە، چونکە جەمسەری خۆشبەختیی دونیاو قیامەتە: کەتەلۆکی بوونەوەرەو بەرنامەی ژیانە.

ئەمجار نیعمەتێکی تر رادەنوێنێ، ئەویش نیعمەتی دروستکردنی ئادەمیزادە: کە ئامێری ئاوەندانکردنەوەی زەوییە. دەفەرموێ: ﴿خَلَقَ الْأنْسَانَ﴾ ئادەمیزادی لەنەبوەوە دروست کردوە ﴿علمه البيان﴾ فێری

قسەکردنی کردوە، ئێمە دەبینین ئادەمیزاد ئاخاوتن ئەنجام دەدا، تەعبیر لەهەستو شعووری خۆی دەداتەوە، تێدەگاو کەسانی دیکە تێدەگەیەنێ، ئەمە خۆی لەخۆیدا موعجیزەیەکی گەلێ مەزنەو لەبەر زۆر دووبارەبونەوەو زۆریی لێمان بووەتە شتێکی ئاسایی، هەست بەم نیعمەتە گەورە سەرسوڕهێنەرە ناکەین، بۆیە قورئان لەچەند شوێنێکدا ئاماژە بەو نیعمەتە دەکاو لەخەوی بێئاگایی بەخەبەرمان دێنێو سەرنجمان بۆ گرنگی نوتقو تەعبیر دانەوە لەهەستو شعور رادەکێشێ.

ئەم ئینسانە چیەو لەچ پەیدا بووەو چۆن تەعبیر لەویستەکانی دەداتەوە؟..!

بێگومان ئەم ئادەمیزادە سەرسوڕهێنەرە سەرەتا لەخانەیەکی مەنەوی لەمندالّدانی دایکیدا ژیان دەست پێ دەکا. خانەیەکی زۆر بچوکی وایە کە بەچاو نابیندرێ، زۆری پێ ناچێ ئەم خانەیە لەمندالّداندا گەشە دەکاو دەبێتە کۆرپەلّەیەکی پێکهاتوو لەملیۆنەها خانەی جیاجیا. ئێسقان، ماسولکە، دەمار، پێست...هتد.

ئەمجار ئامێری هەستەکان بۆنکردن، دیتن، بیستن، چەژتن، لەمسکردنو کارە گرنگەکانی ئەم هەستانە لەو کۆرپەلّەدا سەرەتایان سەر هەلّدەداو وردە وردە گەشە دەکەن. ئەمجار نهێنی گەورەو موعجیزەی سەرسوڕهێنەر لەو زارۆکەدا دێتە دی ئەویش بریتییە لەتێگەیشتنو تەعبیردانەوە. لەهەستو شعورو ئیلهامو خەیالّ...هتد

ئەمانە هەموویان لەو خانە بەسیتە زۆر بچکۆلەیە پەیدا دەبن، چۆن پەیدا بوونو کێ هێنانیە دی. لەوەلاٚمدا ناچارین بڵێین خودا هێناونیە دی. وەکوو قورئان ئاماژەی بۆ دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لا تَعْلَمُونَ شَيْئاً وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾(النحل:٧٨) لەڕاستیدا پێکهاتنی ئامێری ئاخاوتن یەکەیەکی سەرسوڕهێنەرەو هەتا لێی بکۆڵینەوە سەر سوڕمانەکە زیاتر دەبێ... زوبان، لێو، مەلاٚشوو، قوڕگ. ددان، بۆری هەوا، چاڵو چوێلی ناو قوڕگو سییەکان. ئەمانە هەموویان هاوکاریی یەکتر دەکەن بۆ پەیدا بوونی دەنگو وشەو ڕستە، زنجیرەیەکن لەزنجیرەکانی تەعبیر دانەوەو دەربڕین. ئەمانە وێڕای گرنگییانو کاریگەرییان لەو عەمەلییەتەدا، تەنها لایەنێکی میکانیکیو ئالین لەو عەمەلییەتە ئاڵۆزەدا، پەیوەندییان هەیە بەمێشكو بیستنو ئەعصابەوە، پاشان بەعەقڵەوە کە ئێمە تەنها ناوەکەی دەزانینو بەس. چۆنیەتیو حەقیقەتە کە نازانین. بەڵکوو نازانین چۆن کار دەکاو ڕێبازی کارکردنەکەی چۆنە.

بیگومان دیاردەی ئاخاوتنو چۆنیەتیەکەی تا بڵێی ئاڵۆزو سەرسوڕهێنەرە، قۆناغەکانی زۆرو هەنگاوەکانی هەمەجۆرن، هەندێ لەو قۆناغو هەنگاوانە نهێنینو تا ئێستا نازاندرێ چۆنن.

ئادەمیزاد کاتێك هەست دەکا بەپێویستی قسەکردن، ئەو هەستە لەعەقڵەو یان لەگیانەوە دەگواسترێتەوە بۆ مێشك‌و لەوێوە بۆ کۆئەندامی ئامێری ئاخاوتن. دەڵێن: مێشك لەرێگەی ئەعصابەوە فەرمان دەردەکا بۆ وتنی ئەو قسەیەی دەیەوێ بیکا، وشەکە خودا فێری ئادەمیزادی کردوە.ئەو کاتە سییەکان بڕێك لەهەوای کە تێیدایە تورِ دەدا بۆ ئەوەی بگاتە بۆریەکانی هەواو لەوێوە بۆ قورگ‌و داوە دەزوە دەنگییەکان: کە تا بڵێی سەرسورِهێنەرن، ئیتر ئەو هەوایە لەقورِگدا دەبێتە دەنگ‌و عەقڵ بەویستی خۆی شێوەکەی لەبەرزی‌و نزمی، خێرایی‌و لەسەرەخۆیی زبری‌و نەرمی...هتد سنوردار دەکا. زمان‌و لێوو ددان‌و مەلاشو هاوکاری قورِگ دەکەن بۆ وەدی هێنانی وشەکە. کەلە چەند پیتێك پێك دێ، هەر پیتە کان‌و مەخرەجی خۆی هەیە، بەرێبازی خۆیدا لەقورِگەوە تا لەدوو لێو دەردەچێ قۆناغەکانی خۆی دەبرِێ‌و لەپیتەکانی دی جیا دەبێتەوە. زمان تایبەتمەندییەکی خۆی هەیە، ئەویش ئەوەیە هەموو پیتێك لەزماندا رێبازی خۆی هەیەو پێیدا تێدەپەرِێ‌و ئیقاعێکی تایبەتی‌و جەرەسێکی تایبەتی لێ پەیدا دەبێ. ئەمە بۆ تاقە وشەیەك، کە بنمایە بۆ رستەو باس‌و فیکرەو مەشاعیر، هەموو ئەمانە جیهانێکی سەرسورِهێنەرن‌و لەکیانی ئادەمیزاددا دێنە دی‌و خودا دەیانخولقێنێ‌و بە﴿علمه البیان﴾ ئاماژەی پێکردن!!

عونصورەکانی فێرکردن: کتێبو مامۆستایە: کە بریتین لەقورئانو پێغەمبەر. قوتابییە. کە ئادەمیزادە، چۆنیەتی فێرکردنە؛ کە درکاندنو بەیانکردنە. بەم چوار ئایەتە پەروەردگار ئاماژەی بۆ هەموو عونصورەکان کرد.

﴿الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ﴾ خۆر کە خاوەنی ئەو تیشکە روناکەیەو مانگ کە ئەو نورە جوانە بەشەو دەبەخشێتە زەوی هەردوکیان بەگوێرەی حیسابو یاسایەکی زۆر وردو رێكوپێك هاتوچۆ دەکەن، هەریەکەیان بورجو مەنزڵی خۆی هەیە رێگیری لەیەکتر ناکەن، بەو هاتووچۆیەی خۆیان گۆڕانکاریی وەرزەکانو ژمارەی رۆژوحەفتەو مانگو ساڵ دەزاندرێ، کاتەکانی گونجاو بۆ کشتوکاڵو بەخێوکردنی باغو دروێنەو رنینو چنینی دانەوێڵەو بەروبوومەکان دیاریی دەکرێ. کاتی قەرزو مامەڵەی بازرگانیو کارکردنو تەمەنی ئادەمیزادیان پێ دەزاندرێ. سودو فەڕی زۆریان بۆ ئادەمیزادو گیانداارانی ترو روەكو درەختەکان هەیە.بە گوێرەی قانونو یاسایەکی زۆر ورد بەشوێن یەکتردا دێنو دەڕۆنو لەرێبازی خۆیان لانادەن. بێگومان خۆر گەورەترین قەبارەیەك نیە بەئاسمانەوە وەنەبێ لەهەموو ئەستێرەکانی تر پرشنگدارتر بێ، چونکە لەو بۆشاییە بەرفراوانەدا کە ئێمە سنورەکەی نازانین ملیۆنەها ملیۆن ئەستێرە هەن، هی وایان تێدایە زۆر لەخۆر گەورەترو تیشکدارترو گەرمترە. شیعرای یەمانی قەبارەکەی (٢٠)هێندەی خۆرەو تیشکەکەی پەنجا هێندەیەتی.

ئەستێرەی (السماك الرامح) قەبارەکەی هەشتا ئەوەندەی قـەبارەی خۆرەو تیشکەکەی هەشت هەزار جار هێندەی تیشکی خۆرە. ئەستێرەی سیوەیل (سهیل) دووهەزارو پێنج صەد جار لەخۆر بەتین ترە.

وەلێ خۆر بۆ ئێمەی دانیشتوی سەرزەوی لەهەموو ئەستێرەکانی تر گرنگ ترە، چونکە مانەوەی زەویو ژیانی زیندەوەرانی ناو دەریاو وشکانی، پابەندە بەچەندیەتو چۆنیەتی تیشكو گەرمی هێزی کێشندەی خۆرەوە.

مانگیش یەکێکە لەئەستێرە بچوکە پەیوەندیدارەکان بەزەوی یەوە. وەلێ گرنگییەکی تەواوی هەیە بۆ ژیانی سەر زەوی، چونکە هۆکارێکی سەرەکییە بۆ مەددو جەزری شەپۆلی دەریا.

قـەبارەی خـۆرو ئەنـدازەی گـەرمیو دووری لەئێمـەو رۆیـشتنی لەفەلەکی خۆیدا، هەروا قەبارەی مانگو دووری لەزەویو هەڵسوڕانی، یاساو رێسایەکی زۆر وردیان بۆ کراوە، گرنگیو تایبەتمەندییەکی زۆریان هەیە بۆ ژیانی سەرزەوی هەرکامێکیان لەو یاساو رێبازەی خۆی لای دا یان کەمو زیاد بکا ژیان لەسەر زەوی یان نامێنێ یان دەگمەن دەبێ. خۆر (٥٩٢) هەزار میل لەئێمە دوورە، ئەگەر لەو ئەندازە نزیکتر بوایە زەوی دەسوتا یان دەتوایەوەو دەبوو بەهەڵمو بەناو بۆشاییدا بـڵاو دەبـووەوە، ئەگەر دوورتر بوایە سەرزەوی دەبوە بەستەڵەكو ژیانی لەسەر نەدەگونجا!

ئەو گەرمی یەی لەخۆرەوە دەمانگاتێ پلەیەکە لەدە ملیۆن پلەی گەرمی خۆر، لەوە کەمتر بێ یان زیاتر لەگەڵ ژیانی سەر زەوی ناگونجێ. کەوابێ ئەو ئەندازەیەی گەرمی دەمانگاتێ گونجاوە بۆ ژیان. خۆ ئەگەر ئەستێرەی (شیعرا) بەو قەبارەو گەرمی یەی هەیەتی لەشوێنی خۆر بوایە، ئەوا گۆی زەوی دەبووە بوخارو نەدەما.

هەروەها مانگ بەقەبارەو دووری لەزەوی یەوە رێك لەگەڵ ژیانی سەر زەوی گونجاوە. واتە: ئەگەر قەبارەکەی گەورەتر بوایە یان لەزەوی نزیکتر بوایە ئەوا ئەو مەددو جەزرەی لەدەریاکاندا پەیدای دەکرد هەموو سەر زەوی دەکردە تۆفانو ئاو دایدەپۆشیو ژیان لەسەر زەوی نەدەبوو. هێزی کێشندەی خۆرو مانگ بۆ راگرتنی زەوی لەسەر ئەو حاڵە تایبەتییەی خۆی گرنگییەکی ئێجگار زۆریان هەیە، واتە لەراگرتنیدا یان لەکاتی رۆینیدا بەناو ئەو بۆشایی یە برفراوانەدا، ئەو بۆشاییە کۆمەڵەی خۆریی ئێمەی تێدا جەرەیان دەکا بەتیژی بیست هەزار میل لەسەعاتێکدا بەرەو (برج الجبار) لەگەڵ ئەوەیشا بەملیۆنەها ساڵ لەگەڵ ئەستێرەیەکی تر دەعەم ناکەنو بەیەکا هەڵناتەقنو لەم بۆشاییە بەرفراوانو سەرسورهێنەرەدا ساڵەهای ساڵە ئەم ملیۆنەها ملیۆن ئەستێرەیە دێنو دەچنو هەڵدەسورێنو هیچیان بەئەندازەی تاڵەمویەك لەتەوەرەی خۆی لانادا و شێوەی هەڵسوڕانو چەندییەتو چۆنیەتیان ناگۆڕیو حیسابی

هاوسەنگیو ڕێكوپێكیان تێك ناچێ[1].(ئیمانم هەیە بەخوداو ڕاستیی فەرمووە: حەقیقەتەو گومانی تێدا نیە کە دەفەرموێ: ﴿الشمس والقمر بحسبان!﴾

ئەمجار هەندێ دیاردەی سەرزەوی ڕادەنوێنێو دەفەرموێ: ﴿وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ﴾ بێگومان ئەو گژوگیایەی قەدی نیەو ئەو درەختانەی قەدیان هەیە بەسروشت گەردنکەچی فەرمانی خودانو بەگوێرەی حاڵو وەزعی خۆیان سوجدە بۆ خودای خۆیان دەبەن، هەمو وەکوو ئادەمیزادو جندۆکەو فریشتە بەئیختیارو ویستی خۆیان سوجدە بۆ خودا دەبەن، بەڵێ پەیدابوونی گژوگیاو دارودرەخت لەسەر زەوی بۆ ماوەیەكو بەرهەمهێنانیان بۆ بەروبومو دانەوێلەو سود وەرگرتنی ئادەمیزاد لێیان لەزۆر لایەنەوە، نیشانەی گەردنکەچییانە بۆ فەرمانی خودا ، بێگومان ئەم بونەوەرە هەمووی پەیوەندیی گەردنکەچیو عیبادەتی بەخودای بەدیهێنەرەوە هەیە، گژوگیاو ڕوەكو درەخت نمونەیەکی ئەم بوونەوەرەنو بەڵگەن لەسەر مەیلو ئیتیجاهی بونەوەر هەمووی.

بوونەوەر دروستکراوێکی خاوەن گیانە، بەڵام گیانێکی هەیە دیاردەو ڕوخسارو پلەی لەکائینێکەوە بۆ کائینێکی تر دەگۆڕێ. وەلێ لەحەقیقەتدا یەك گیانە.

دڵی ئادەمیزاد زۆر لەمێژە هەستی بەوە کردوە: کە بوونەوەر خاوەن گیانە، مەیلی گیانەکەیشی بۆ لای خودایە، بەئیلهامی خۆرسك ئەمەی زانیوە وەلێ ناوناوە پەردەی بەسەردا دراوەو تۆزو غوبار لێی شێواندوەو نەیتوانیوە بەو عەقڵە سنوردارەی خۆیو تەجرەبەی هەستەکانی ئەو زانیارییە کەمەند بکا. زانیاری ئەمڕۆ ئەو ئەگەرە دەخاتە ڕو: کە گەردیلە یەکەی بینای بونەوەرە، گەردیلەیش لەراستیدا بریتییە لەروناکیو بەس، جموجوڵ بنەمای بونەوەرەو تایبەتمەندیی هاوبەشی نێوان هەموو تاکەکانی بوونەوەرە!!

قورئان بەئاشکرا دەڵێ: بوونەوەر بەحەرەکەی گیانی روی لەبەدیهێنەرەکەیەتی، حەرەکە گیانیەکەش حەرەکە ئەصلییەکەیەتی، حەرەکە رواڵەتیەکەی رەنگدانەوەی حەرەکە گیانیەکەیەتی. قورئان لەزۆر ئایەتدا ئاماژەی پێ دەکا، یەکێك لەو شوێنانە ئایەتی ﴿وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ﴾ە هەروەها ئایەتی ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيماً غَفُوراً﴾(الاسراء:٤٤) یان ئایەتی ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾(النور:٤١) دەی ئەگەر ئادەمیزاد گوێ بۆ ئەم راستیانە بگرێو موتابەعەی بوونەوەر بکا لەعیبادەتو تەسبیح

کردنیدا هەست دەکا: کە بوونەوەر لەدەوروبەری هەمووی هەستیارو زیندووەو سەرگەرمی عیبادەتو خوداپەرستییە، هەموو شتێك هاوشانی ئادەمیزادی خوداپەرستو عیبادەتکارە!!

ئەمجار سەرنجی ئادەمیزاد بۆ لای دیاردەی هاوکێشەیی نێوان تاکەکانی بوونەوەر رادەکێشیو ئەوە رون دەکاتەوە کە تەعادولو بەرامبەرییو تەوازون لەهەموو شتێکدا پێویستەو دەفەرموێ: ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ. أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ﴾ ئەو ئاسمانە بەرفراوانەی بەرز کردۆتەوەو شکۆمەندیی پێداوە لەژوور زەوییەوە راگیریی کردوە، بەو هەموو ملیۆنەها کاکەشانەوە، هەر کاکەشێکیش ملیۆنەها خۆرو ئەستێرەی تێدایە! تەرازوی دادو عەدالەتی لەنێوان عالەمی بالاو عالەمی پاییندا داناوە، بەدەستی قودرەت هاوکێشەی نێوانیانی راگرتووە، ئەو هەزاران ملیۆنو بگرە بلیۆنو زیاتریش لەئەستێرەو مانگو خۆر لەو فەضا بەرفراوانەدا هاتووچۆ دەکەنو لەگەردان، ئەستێرەیەك رێگا بەئەستێرەیەکی تر ناگرێو لەرێڕەوو تەوەرەی خۆی لانادەاو چرکەیەك پاشو پێش ناکەن..

لەتەك ئەو گەورەییو دەسەڵاتەی ئاسمانی پێ بەرز کردۆتەوەو بونەوەری پێ هەڵدەسوڕێنێو لەنگەرو تەوازونی نێوان ئەو بلیۆنەها ئەستێرەو قەبارە زەبەللاحانەی پێ راگرتووە. لەسەر زەوی تەرازوی هەقو

عەدالەتکاریی داناوەو فەرمانی بەئادەمیزاد کردوە عەدالەت پەیڕەو بکەن لەکڕین‌و فرۆشتن‌و گۆڕینەوەی کالآدا بەویژدان‌و عەدالەت هەڵس‌وکەوت بکەن‌و کارەکانیان ئەنجام بدەن، نرخی کەسایەتیەکان‌و رووداوەکان‌و هەموو شتێك بەتەرازوی عەدالەت بکێشن. بۆ ئەوەی ژیانی ئادەمیزاد لەسەر زەوی ڕێبازی ئاسایی خۆی بگرێ‌و چەواشەکاریی نەکەوێتە ناو کۆمەڵگاوە، شوێن هەواو هەوەس‌و بەرژەوەند پەرستیی نەکەون، زێدەڕەوی‌و سنور بەزێنی ئەنجام نەدەن.

ئەمجار جەخت لەسەر پابەند بوون بەعەدالەتکاریەوە دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ﴾ کێشەکانتان بەعەدالەت کێشانە بکەن، تەرازوبازیی مەکەن، لەنرخی کالآی کەسانی دیکە دامەشکێنن، بەڵکوو بەتەرازوی حەق‌و راستخوێنەوە کالآکانتان کێشانە بکەن، وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ﴾(الشعراء:١٨٢). بەم جۆرە عەدالەت لەسەر زەوی دەچەسپێ، کێشانەو پێوانە رۆڵی خۆیان دەبینن، حەق‌و راستیی لەسەر زەوی‌و لەژیانی ئادەمیزاددا پەیوەست دەبێ بەبیناو یاسای بونەوەرەوە. پەیوەست دەبێ بەیاسای ئاسمانەوە بەتەرازووی عەدالەتی پەروەردگارەوە. ئیتر بەختەوەری دونیاو قیامەت دێتە دی. کامەرانی‌و هەرزانی‌و ئارامیی باڵی خۆیان بەسەر کۆمەڵگادا دەکێشن..

ئەنجار باسی نیعمەتی زەوی دەكاو دەفـەرموێ: ﴿وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ﴾ پەروەردگار وەكوو چۆن ئاسمانی بەرز كردۆتەوە، زەوی راخستووە بۆ ئەوەی گیانلەبەران سودی لیّ وەربگرن، كێوی تێدا داكوتاون بۆ ئەوەی نەلەرزێو گیانلەبەرانی بتوانن لەسەری ئارام بگرن، هەندێكی وشـكانیو زوربەی زۆری دەریایە، بڕێكی دەشـتو بڕێكـی شـاخوداخە، بەشـێكی دەشـتاییو نەرمانـەو بەشـێكی تـری رەقـەنو لمبـەلاّنو سـوتەمەرۆیە. هەندێكی ساردو كوێستانە، هەندێكی گەرمەسێرو بیابانە. ئێمە بەهۆی جێگیربونمان لەسـەر زەوی۔و راهاتنمـان بەكـەشو هـەواو دیاردەكـانی، لەوانەیە كەمتر هەست بەو نیعمەتە گەورەیـە بكـەین: كـە خـودا بـۆی رەخساندوین، وای لەم زەوییە پانوپۆڕە كردوە: كە لەگەڵ باقی ئەستێرەو خۆرو مانگو قەبارەكانی ناو بۆشایی بەرفراواندا لەگەردو خـولدا بـێو ژیانیشی لەسەر گونجاو بێو بەئارامی لەسەری بژین. تەنانەت هەست بەو نیعمەتە گەورەیە ناكەین كە بریتییـە لەداسـكنانو هـەڵكردن لەسـەری مـەگەر ئەو كاتانە نەبێ كە بوومەلەرزەو بوركانێك پەیـدا دەبـێو زەوی رادەشڵەقێنێو ژیانو ماڵو سامانو خانو بەرەمان دەكەوێتە خەتەرەوە، لەماوەی چەند چركەیەكدا

ئەو جێگا ئارامانەمان لیّ دەكەوێتە شەقەتۆڵەو ئەگـەر تێـشدا نەچـین لەلێواری مەرگ دەگەڕێینەوە. ئالەو كاتەدا هەست بەنیعمەتی گـەورەی

پەروەردگار دەکەین‌و دەزانین ئەو ئارامگرتن‌و (استقرار)ەمان چەند خۆشەو چ نیعمەتێکی مەزنە!

لە راستی‌دا ئادەمیزاد شیاوی ئەوەن، یا بڵێین: ئەرکی سەرشانیانە: کە هەموو سات‌و زەمانێك ئەم حەقیقەتەیان لەبەرچاو بێ‌و بزانن ئەم زەوییەی وان لەسەری بەو هەمو پان‌و پۆڕییەی هەیەتی، وەکو گەردیلەیەك وایە لەناو بۆشاییەکی فراوانی رەهادا، ماسی ئاسا مەلە دەکاو هەڵدەسوڕێ‌و دوو جۆر سوڕانەوەی هەیە. سووڕانەوەیەکی بەدەوری خۆی‌دا هەیە لەسەعاتێکدا هەزار میل دەبڕێ. سوڕانەوەیەکیشی بەدەوری خۆردا هەیە لەسەعاتێکدا شەصت هەزار میل دەبڕێ. لەکاتێکدا زەوی‌و خۆرو کۆمەڵەی خۆریی لەو بۆشایی‌یە کاکی بەکاکی‌یەدا بەخێرایی بیست هەزار میل لەسەعاتێکدا دوور دەکەونەوەو، بەرەو بورجی (الجبار) دەکشێن.

بەڵێ ئەگەر ئادەمیزادەکان بیرێك لەمە بکەنەوەو بزانن کە ئەوان هەمیشە لەسەر پشتی ئەم گۆ مەلەکەرەو بەم خێراییە لەو بۆشایی‌یەدا لەجەرەیاندان‌و جگە لەقودرەتی خودا هیچ شتێك رای نەگرتوون، هەمیشە دڵیان لەترسا لێ ئەداو چاویان بەملۆق دەوەستاو گیان‌و جەستەیان دەکەوتە لەرزین‌و دەحەبەسان‌و هەمیشە دڵیان پەیوەست دەبوو بەخوداوەو هانایان بۆ دەبردو خۆیان دەخستە پەنای مەحکەمی‌و

سوپاسگوزاری ئەو نیعمەتە گەورەیە دەبوون. کە زەوی بۆ گیانلەبەران راخستووەو بەئارامی لەسەری دەژین و هەست بەلەرەو راتلەقاندن ناکەن هەر دەڵێ وێستاوەو جووڵە ناکا!

﴿فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ﴾ لەناو زەویدا میوەهاتی جۆراوجۆر هەیە لەتام و بۆن و سودبەخشیدا، لەدیمەن و شێوەو رەنگدا، هەروەها دارخورمای تێدایە: کە خاوەنی گۆپکەیەو دوایی دەبێتە خورمای شیرین و بەتام. ﴿وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ﴾ هەروەها گەلێ دانەوێڵەی تری وەکوو گەنم و جۆ. کە خاوەنی کاو گیایە،: کە دانەوێڵەکەی بژێوی ئادەمیزادو کاو گیایەکەی ئالفی ئاژەڵە. ﴿والريحان﴾ ریحانەو هەموو گوڵ و گیایەکی بۆنخۆش کە بۆنکردنیان دەبێتە مایەی حەسانەوەی سەرومێشك و جەستە دەمار شێل دەکاو بژێوی گیانە

ئەمجار خیطاب ئاراستەی ئادەمیزادو جندۆکە دەکاو دەفەرموێ: ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام نیعمەتە لەو نیعمەتانەی باسکران کە خودا رشتونی بەسەرتاندا بڕوا ناکەن! ئەگەر بڕواتان بەنیعمەتەکانی خودا ببوایە بڕواتان بەخۆیشی دەکرد، ئەگەر بڕواتان بەخۆی هەبوایە تەنها عیبادەتتان هەر بۆ ئەو دەکرد. بت و صەنەم و شتی ترتان نەدەکردە هاوەڵی.

دەست نیشان کردنی هەندێ لەنیعمەتەکان

﴿خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِن صَلْصَٰلٍ كَٱلْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ ٱلْجَآنَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿١٥﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾ رَبُّ ٱلْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ ٱلْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا ٱللُّؤْلُؤُ وَٱلْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ ٱلْجَوَارِ ٱلْمُنشَـَٔاتُ فِى ٱلْبَحْرِ كَٱلْأَعْلَٰمِ ﴿٢٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾

دوای ژماردنی بنەمای نیعمەتەکانی خودا بەسەر ئادەمیزاداو بەدیهێنانی عالەمی بالآو پایین لەئاسمانەکانو زەوی. دێتە سەر رونکردنەوەی حالّو وەزعی هەندێ لەمەخلوقاتو دەفەرموێ: ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ﴾ پەروەردگار ئەصلی ئادەمیزادی

لەقوڕێکی وشکەوە بووی ترینگـە لێهـاتوو بـەدی هێنـاوە. لـەقوڕێکی سورەوە کراوە بەئاگر: کە دەشویهایە سوالّەتو ئەگەر بەشتێکی تر لێـی بدرایە ترینگەی لێ دەهات.

شایانی باسە قورئان بۆ دەس نیشانکردنی ئەصلی ئادەمیزاد جارێك دەفەرموێ: ﴿من تراب﴾ واتە: لەگڵ، جارێك دەفەرموێ: ﴿من حمأ مسنون﴾ واتە لەقوڕێکی گوراوو بەسەر یەکا ترشاو، لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿من طين لازب﴾ لەقوڕێکی لینجو بەدەستا نووساو، لێرەشا دەفەرموێ: ﴿من صلصال﴾ لەسوالّەت. ئەمە ئاماژەیە: کە ئادەم﴿عليه السلام﴾ سەرەتا لەگڵو دوایی بووەتە قوڕو ئەمجار قوڕەکە ترشاوەو گوراوە، بۆنی لێ هاتوە، ئەمجارە قوڕەکە لینجو جیڕ بۆتەوە، پاشان ئەو قوڕە وشك بووەتەوەو بووەتە سوالّەت. ئەمانە هەموو قۆناغ بون بەسەر جەستەی ئادەمدا تێپەڕ بون پێش ئەوەی گیانی بەبەردا بکرێ.

﴿وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ﴾ پەروەردگار جندۆکەی لەبڵێسەی ئاگر دروست کـردون، ئـاگرێکی بـێ دوکـەڵی تێکـەڵ لـەرەنگی زەردو سورو سەوز!

خاتوو عـائیشە دەفـەرموێ: پێغەمبـەر (عليه السلام) فـەرموی: فریـشتە لەنوور دروستکراون، جندۆکە لەبڵێسەی ئاگرو ئادەم لەو گڵو قوڕەی کە بۆتان باسـکراوە. ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَـذِّبَانِ﴾ ئێـوە ئـەی کۆمـەڵی

ئادەمیزادو کۆمەڵی جندۆکە بەچ نیعمەتێکی خودا بڕوا ناکەنو چ نیعمەتێکی رەت دەکەنەوە؟ بۆچی ئەوەندە سپڵەو پێنەزانن‌و سوپاسی نیعمەتە جۆراوجۆرەکانی ناکەن؟!

زانیاریی تازە ئەوەی دەخستووە کە جەستەی ئادەمیزاد لەو عونصورانە پێك هاتووە: کە زەوی لەخۆی گرتوون. وەکوو کاربۆن‌و هایدرۆجین‌و ئۆکسجین‌و فسفۆرو کبریت‌و ئازۆت‌و کالیسیۆم‌و پۆتاسیۆم‌و سۆدیۆم‌و کلۆرو مەگنیسیۆم‌و ئاسن‌و مس‌و ئەلەمینیۆم‌و سلیکۆن‌و یۆدو فلۆرین‌و کۆباڵت‌و زەنگو ....دەی ئەمانە هەر ئەم عونصورانەن کە گڵیان لێ پێك هاتوە. هەرچەندە ئەو عونصورانە لەیەکێکەوە بۆ یەکێکی‌تر جوداوازیی هەیە، هەروەها رێژەیان لەئادەمیزاددا جوداوازە لەو رێژەیەی هەیانە لەگڵدا...

بەلاّم بەنیسبەت دروستکردنی جندۆکە لەبڵێسەی ئاگر زانیاریی ئادەمیزاد هیچی لێ نازانێ چونکە ئەوە مەوزوعێکە لەدەرەوەی سنووری توانای ئادەمیزاددایە. ئەوان عالەمێکن لەئێمە نادیارو نهێنین‌و زانیاریی ئێمە پەییان پێ نابا. تاکە سەرچاوە دەربارەی ئەوان قورئانە، خەبەری ئەو خودایەیە: کە بەدیی هێناون‌و خۆی دەزانێ چۆنی دروست کردون، بۆ خۆی دەفەرموێ: لەبڵێسەی ئاگر دروستمان کردون، پێویستە ئێمە بڕوامان بەوە هەبێ‌و سەد دەرسەد بەراستی بزانین.

جندۆکە لەسەر زەوی لەگەڵ ئادەمیزاددا دەژین، وەلێ نازانین شێوەی ژیانەکەیان چۆنە، قورئان لەو بارەوە هیچی بۆ باس نەکردوین‌و پێویستە ئێمەیش لەخۆمانەوە لەو مەوزوعە نەدوێین. قورئان ئاماژە بەوە دەکا: کە ئەوانیش وەکوو ئادەمیزاد خیطابی قورئانیان ئاڕاستە کراوەو پێویستە شوێن پەیامی ئیسلام بکەون‌و حەزرەتی موحەممەد﴿ﷺ﴾ پێغەمبەری ئەوانیشە!!

﴿رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ﴾ خودا خودای هەردوو خۆرهەڵاتە خودای هەردوو خۆرئاوایە، واتە لەشەش مانگەی بەهارو هاوین‌دا خۆر لەژوور خەتی (ئیستیواء)ەوە هەڵدێ، رۆژگار کورت‌و شەوگار درێژ دەبێ، خۆر بەم دوانزە مانگە (١٢) کەلو دەبڕێ‌و چوار وەرز (بەهار، هاوین، پاییز، زستان) پەیدا دەبن، کەش‌وهەوا بەگوێرەی گۆڕانی وەرزەکان دەگۆڕێن، سەرماو گەرما، هەورو هەساو، باران‌و بێبارانی... هتد هەموو پەیدا دەبن‌و بەسەر دەچن بۆ قازانجی ئادەمیزادو پەرەپێدانی ژیان لەسەر زەوی. ئەگەر ئەم وەرزانە نەبوونایە ژیان نەدەبوو، کەوابێ ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام نیعمەتی خودا ئێوە ئەی کۆمەڵی ئادەمیزادو جندۆکە بڕوا ناکەن‌و بەدرۆی دەخەنەوە..؟؟

لە ئایەتێکی تردا کە دەفەرموێ: ﴿فَلا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ﴾(المعارج/٤٠) مەبەستی گۆڕانی شوێنهەڵات‌و شوێن ئاوابوونە: کە رۆژانە دەگۆڕێ ﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ. بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لا يَبْغِيَانِ﴾ هەموو

چۆمەکانی کێش کردون لەسەرەخۆ دەڕژێنە ناو دەریاوە دوو بەحر پێك دەگەن، دەریای سوێرو دەریای شیرین، دەریای سوێر بریتییە لەئاوی دەریاو دەریالوشەکان، ئاوی شیرینیش ئاوی چۆمەکانە، هەردوو دەریاکانی بەرەڵلا کردوە روەو یەکتر دەڕۆنو بەیەك دەگەن وەلێ نایەڵێ تێکەڵ بنو هەریەکەیان لەسنووری خۆیدا رادەگرێ لەنێوانیاندا دیوارێکی سروشتیی خوداکرد هەیە، دابەشکردنی ئاو لەسەر زەوی بەو شێوەیە بەسودفەو رێکەوت نیە، بەڵکوو لەلایەن خودای پەروەردگارەوە تەقدیر کراوەو نەخشەی بۆ دانراوە. ئاوی سوێر سێ لەسەر چواری روبەری زەوی دادەگرێ، ئەم رێژە زۆرە لەئاوی سوێر پێویستە بۆ پاکڕاگرتنی کەشو هەوای زەویو گونجانی بۆ تێدا ژیان.

هەرچەندە بەدرێژایی رۆژگار زەوی گازی لێ هەڵدەستێو زۆربەشی گازی ژەهراوییە، کەچی هەوا پیس نابێو رێژەی پێویست بۆ ژیانی تێدا هەیە، هۆکاری ئەم هاوکێشەیی‌یە هەبوونی ئەو روبەرە بەرفراوانەیە لەئاوی سوێر لەسەر زەوی..

لەم دەریالووشە سوێرانەوە بەهۆی گەرمایی خۆر هەڵم هەڵدەستێو دەبێتە بارانو دەبارێتەوە بۆ سەر زەوییو دەبێتە ئاوی شیرینو کانیاوو چۆمەکان پێك دێن. گونجاوی نێوان پانوپۆڕی دریاکانو گەرمایی خۆرو ساردی چینەکانی هەوا لەبەرزاییداو هۆکارە فەلەکییەکانی تر دەبنە هۆکاری پەیدابوونی بارانو هەبوونی ئەو ئاوە شیرینە. ئەگەر ئاوی شیرین

نەبێ ژیان لەسەر زەوی نامێنێ، ئەگەر ئاوی سوێری دەریا... ەکانیش نەبێ کەش‌و هەوای سەرزەوی بەکەڵکی تێداژیان نابێ‌و بارانیش نا...
چۆمەکان هەموویان لەسەر زەوی دەکشێن‌و سوێرایی لەگەڵ خۆیان دەبەن‌و دەڕژێنە ناو دەریاکانەوە. هیچ سروشتی دەریاکان تێك نادەن، بەڕواڵەتیش ئاستی ڕوبەری چۆمەکان لەئاستی دەریاکان بەرزترە بۆیە دەریاکانیش بەئاوی سوێر چۆمەکان داناپۆشن‌و سروشتی چۆمەکان ناگۆڕن بەم جۆرە هەمیشە لەنێوان ئاوی سوێرو ئاوی شیریندا پەردەیەکی پتەوی خوداکرد هەیەو هیچکام لەم دوئاوە تێکەڵ بەیەك نابن‌و سروشتی یەکتر ناگۆڕن کەوابێ حەقە بگوترێ ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ ئەی ئێوە ئەی کۆمەڵی ئادەمیزادو جندۆکە بەکام لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەن‌و چ نیعمەتێکی بەدرۆ دەخەنەوە...؟!

ئەوەتا ئاوی شیرینی بۆ ڕەخساندون بۆ خواردنەوەی خۆتان‌و زیندەوەرانی ترو ئاودانی باغ‌و باغات‌و کشت‌وکاڵ. ئاوی سوێریش بۆ پاککردنەوەی ئاوی ڕاوەستاو لەمیکرۆب‌و پاککردنەوەی چینی هەوا لەگازی ژەهراوی‌و پیس‌و پەڵۆخی ترو دەرهێنانی مرواری‌و شیلان لێی. وەکوو دەفەرموێ: ﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ﴾ دێتە دەر لەو دوو دەریایە یان لەیەکێکیان: کە دەریا سوێرەکەیە مرواری‌و شیلان.[٢]

---

(٢) فی ظلال القرآن ج٧/٦٨٢-٦٨٣

هەڵبەتە لوئلوئو مەرجان لەبنەڕەتدا دو گیانداری ناو دەریانو تا بڵێی سەرسوڕهێنەرن، لوئلوء لەبنەڕەتدا گیاندارێکە دەچێتە قوڵایی دەریاوە، لەناو صەدەفێکدایە بۆ ئەوەی لەخەتەریات بپارێزرێ. ئەم گیاندارە لەهەموو کائینێکی زیندوو جوداوازە چ لەروی پێکهاتەیەوە چ لەروی ژیانیەوە، شەبەکەیەکی زۆر وردو سەیر چنراوی هەیە ناهێڵێ وردە زیخو شتی وای بچێتە ناو سکەوە هەروەها ئاوو هەوای بۆ دەپاڵێوێ.. لەودیو شەبەکەکەوە چەند دەمێکی هەیە وەکوو دەمی گیاندارو هەموو دەمێکی چوار لێوی هەن، هەرکاتێ گەردیلە زیخێك یان پارچە بەردێك یان گیاندارێکی زیانەخرۆ خۆی گەیاندە صەدەفەکە خێرا ئەم گیاندارە کە بنەمای لوئلوئە مادەیەکی لنج دەردەکاو ئەو بەردە وردە یان ئەو گیاندارە هێرش بەرەی پێ سواخ دەداو پاش ماوەیەك رەق دەبێو دەبێتە لوئلوء.. قەبارەی لوئلوئەکە بەگوێرەی قەبارەی ئەو شتەیە: کە بەمادە لینجەکە سواخ دراوە..مەرجانیش یەکێکە لەگیاندارە سەرسوڕهێنەرەکان لەقوڵایی دەریادا دەژی لەخوار پێنج مەتر تا سێصەد مەتر، بەلای خواروی خۆی بەبەردێکەوە یان بەقەدە دارێکەوە دەنووسێنێ، کونی دەمی کە لەلای سەروی جەستەوەیەتی بەچەند ئەندامێکی ورد ورد دەورە دراوە بەکاریان دەهێنێ بۆ پەیدا کردنی بژێو، هەرکاتێ ئەم ئەندامانەی دەوری دەمی نێچیرێکیان دەست کەوت زوربەی کاتیش گیانداری وردیلە وەکوو کێچی ئاوی دەبنە نێچیری یەکسەرلە پەلوپۆ دەکەوێو پێیەوە دەنووسێو

ئامێرەکان دەکشێنەوەو نێچیرەکە بۆ لای دەمی خوار دەبێتەوە. دەچێتە ناو سکیەوەو بەناو قەناتێکی تەنگەبەردا تێدەپەڕێ: کە دەق دەشوبهێتە قورگی ئادەمیزاد. ئەم گیسانداره خانەی زاووزێی لێوە دەردەچنو هێلکە گەراکان متوربە دەکا. ئەو زارولەی کە خۆی بەبەرد یان بەقەدەدارەکەوە هەلواسیوە پێوەی دەنووسێو ژیانی تەنهایی دەست پێ دەکا. مەرجانی سور بریتییە لەو پارچە رەقەی دەمێنێتەوە پاش فەوتانی بەشە زیندوەکان لەگیاندارەکە. ئەم پەیکەرە بەردیانە لەبنکی دەریادا زۆرن.

﴿وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾ هەر بۆ پەروەردگارە ئەو کەشتییانەی بەناو دەریادا هاموشۆ دەکەن: کە لەبەر گەورەییو زەبەللاحیان دەلێی کێون. خودا عەقلی داوە بەئادەمیزاد کە ئەو ئامێرە گەورە بارهەلگرە زەبەللاحانە دروست بکەن، بەقودرەتی خودا بەناو دەریادا رەو دەکەنو خۆتانو کالاو بەروبومتانیان پێ دەگوێزنەوە، تەنانەت ئێستا کەشتی وا دروست کراوە پێنج سەد هەزار تەنو زیاتریش نەوت هەلدەگرێ.کەشتیی هەلگری فڕۆکە (حاملة الطائرات)ی وا هەیە بۆ خۆی شارێکە دەلێی کێشوەرێکی سەربەخۆیە. خۆ ئەگەر خودا مەیلی لێ بێ دەریا رادەگرێو ناهێلێ کەشتی بەناویا رەوبکەن، بازرگانیو گەلێ بواری تری ژیانتان دەوەستێ. دروستکردنی کەشتی- لەوەپێشو ئێستاشی لەگەلدا بێ – لەنیعمەتە گەورەکانی پەروەردگارە بەسەر

بەندەکانیەوە. بەهۆی کەشتی‌یەوە بازرگانی دەکریو هەرزانی دەکەوێتە ولاتەوە. بەکورتی: هەر خودایە: عەقلی دروستکردنی کەشتی بەئادەمیزاد داوە، سروشتی دەریای وا داناوە: کە کەشتی بار قورسی زەبەللاحی ئاوای پێدا هاتووچۆ بکا، کەوابێ ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەنو کام نیعمەتەی ڕەت دەکەنەوە. ؟!

نەمانی بوونەوەرو مانەوەی خودا

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْـَٔلُهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ ﴿٢٩﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾

دوای ژماردنی نیعمەتە جۆراوجۆرەکانی قیامەتو بەڵگە هێنانەوە لەسەر قودرەتی خوداو تاکو تەنهایێ زاتی پاکی، هەواڵی راستەقینە رادەگەیەنێو حوکمو بڕیاری ئەزەلی خۆی بەگوێچکەی بوونەوەردا دەداو دەفەرموێ: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾ هەرچی لەسەر زەوی هەیە لەو گیانلەبەران، هەروەها ئەهلی هەموو ئاسمانەکانو ناو زەوی هەموویان

دەفەوتێنو هیچیان نامێنن ﴿وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلالِ وَالْــأَكْرَامِ﴾ تەنها زاتی پەروەردگار دەمێنێتەوە، خودای خاوەن شکۆو بەخشش، ئەو خودایەی شیاوی ئەوەیە بەندایەتی بۆ بکرێ بەگەورەو شکۆمەند بناسرێ، خودای خاوەن تواناو دەسەڵاتی رەها..

لەژێر تارمایی ئەم دەقە قورئانی‌یەدا هەموو هەناسەو جموجوڵێك مت دەبێ، هەمو دەنگێك دەنووسێ، لەناوچونو فەوتان گشتی‌یەو هەموو شتێك دەگرێتەوە، هەموو شتێك دەپێچرێتەوە، فەناو نەمان هەمو بونەوەر دەگرێتەوە تەنهاو تەنها زاتی خاوەن جەلالو بەخشش دەمێنێتەوە. بەجەلالو ویقارو شکۆمەندیی خۆی هەموو عالەمی هەستیی دادەپۆشێ!!!

بێگومان گەورەترین نیعمەتی خودا هاتنی رۆژی جەزایە، رۆژی تۆڵەستاندنو پاداشدانەوە، تۆڵە لەستەمکارانو پاداشدانەوەی چاکەکاران.

تیرمیذی لەئەنەسەوە ریوایەت دەکاو دەفەرموێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمویەتی: (ألظو بياذ الجلال والاكرام) واتە خوو بەو دوعایەوە بگرن، لەپاڕانەوەدا دووبارەی بکەنەوە. هەروا ریوایەت کراوە پێغەمبەر(ﷺ) بەلای پیاوێکدا رۆیی نوێژی دەکرد، لەدوعاکردندا دەیگوت (یا ذ الجلال والاکرام) ئیتر پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی دوعاکەت گیرا بوو.

لەدوعای مەئثورو بیستراو لەپێغەمبەرەوە ئەم دوعایە ریوایەت کراوە، (یاحی یا قیوم، یا بدیع السموات والارض، یا ذ الجلال والاکرام لا اله الا انت، برحمتك نستغیث أصلح لنا شأننا کله ، ولا تکلنا الی أنفسنا طرفة عین ولا الی أحد من خلقك)

لەئایەتێکی تردامانای ئەم ئایەتە دوپات دەکاتەوەو دەفەرموێ:
﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾(القصص/٨٨)

﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام لەم نیعمەتانەی خودا بڕوا ناکەن؟ کام نیعمەتەی خودا بەدرۆ دەخەنەوە. ئادەمیزادو هەموو مەخلوقات لەمردندا یەکسانن، هەموو زیندەوەرێك دەبێ تالاوی مردن بچێژێ. ئەنجار دەچنە ژیانی قیامەتەوە، ئەو کاتە خودای خاوەن شکۆمەندو کیبرییا بەعەدالەت لێکۆڵینەوە یان لەگەڵ دەکا، مردنو لەناوچون قۆناغە بۆ ژیانی جاویدانیو هەمیشەیی. کەوابێ مردنو لەناوچون خۆی لەخۆیدا نیعمەتە، نیعمەتێکی گشتییەو هەموو کەس دەگرێتەوە، نیعمەتێکە لەجیهانی فانیو دەردو مەینەتی ئادەمیزاد دەگوێزێتەوە بۆ خانووی ئەبەدیو بەرفراوان.

﴿يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ هەموو دانیشتوانی ئاسمانەکانو زەوی داوا لەپەروەردگار دەکەن، بۆ دابینکردنی پێویستییەکانیان، ئەهلی ئاسمانەکان داوای لێخۆشبون دەکەن. هەروەها

فریشتەکانیش داوای رزقو رۆژییو لێخۆشبون بۆ ئەهلی سەرزەوی دەکەن، هیچ کەس نیە لەبونەوەردا پێویستی بەخودا نەبێ، هەموو شتێك بەگوێرەی خۆی ئاتاجی پەروەردگارە، هەموویان بەزمانی حاڵ یان بەزمانی گفتوگۆ لیٚی دەپاڕێنەوە داوای لێ دەکەن، وەلێ خودا هیچ پێویستییەکی بەکەس نیە ﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ پەروەردگار هەموو رۆژێ هەموو ساتو کاتێك ئیشی هەیە، خەریکی بەڕێوە بردنی بونەوەرە، گیان دەبەخشێو دەمرێنێ، ئەم نزم دەکاو ئەو بەرز دەکاتەوە، ئەم دێنێتە دنیاوەو ئەو لەدنیا دەردەچێنێ، ئەم دەوڵەمەند دەکاو ئەو هەژار، ئەو زەلیل دەکاو ئەم عەزیز، فلاّن ساغە نەخۆشی دەخا، فیسار نەخۆشە شیفای دەدا، لەتاوانی ئەم خۆش دەبێو سزای تاوانبارێك دەدا... ئیبنوجەریرو طەبەرانیو ئیبنوعەساکیر لەعەبدوڵلاّی کوڕی مونیبی (الازدی) یەوەریوایەت دەکەن دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿كل يوم هو فى شأن﴾ وتمان: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەو (شەئنە) چیە خودا هەموو رۆژێ خەریکیەتی.؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرموی: ئەوەیە: لەتاوان خۆش دەبێ، تەنگانە لا دەبا، گەلو نەتەوەیەك بەرز دەکاتەوەو، گەلو نەتەوەیەك دوا دەخا... ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام نیعمەت لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەن، کام نیعمەتەی بەدرۆ دەخەنەوە، بێگومان بەڕێوەبردنی بونەوەرو دابینکردنی پێویستیاتی مەخلوقاتی نیعمەتانێکن کەس ناتوانێ ئینکارییان بکا بەهیچ کەسێ بەدرۆ ناخرێنەوە.

تۆڵە لێستاندن لەسەر تاوان و پاداش دانەوە لەسەر کردەوەی چاك

سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ ٱلثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا۟ مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ فَٱنفُذُوا۟ ۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَٰنٍ ﴿٣٣﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

دوای ڕانواندنی بڕێك لەنیعمەتەکانی خودا بەسەر بەندەکانی لەژیانی دونیادا، ئەمجار باسی حیساب و لێکۆڵینەوەی ژیانی قیامەتیان بۆ دەکا: کە لەو ڕۆژەدا هەرکەسەو بەگوێرەی کردەوەکانی پاداش دەدرێتەوە، کەس هەلاتنی بۆ ناکرێ و ڕزگار بوونی نیە. دەفەرموێ: ﴿سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلانِ﴾ لەوە بەولاوە دەستمان بۆتان بەتاڵ دەبێ ئەی کۆمەڵی ئادەمیی و جندۆکە. بۆ ئەوەی حیساب و لێکۆڵینەوەتان لەگەڵ بکەین و تۆڵەی تاوانەکانتان لێ بسێنین : پاداشی چاکەتان بدەینەوە. ئای لەم هەڕەشە توندوتیژەی پەروەردگار کە ئاڕاستەی ئادەمیزادو جندۆکەی کردوە. هەڕەشەیەك هیچ شتێك خۆی بۆ ڕاناگرێ و هەموو شتێك لەگڵ وگۆ دەخا.

خودای بالادەستو خاوەن تواناو دەسەلاتی رەها، خۆی بۆ حیسابو لێکۆڵینەوەی ئەو دوو کۆمەڵە مەخلوقاتە بێ دەسەلاتە تەرخان دەکا، بێگومان خودا هیچ شتێك لەشتێکی تر بێئاگای ناکا، پێویست ناکا بۆ ئەنجام دانی حیسابو لێکۆڵینەوەی مەخلوقات واز لەکاری تر بێنێو خۆی بۆ ئەوە تەرخان بکا. وەلێ کە وای فەرموە ئەوە بۆ زێدە ترساندنو توند کردنی هەڕەشەکەیە.

﴿يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا﴾ ئەی کۆمەڵی جندۆکەو ئادەمیزاد ! ئەگەر دەتوانن لەملاو لەولای ئاسمانەکانو زەوییەوە دەربچنو خۆتان لەچنگ قەزاو قەدەری خودا رزگار بکەنو بچنە شوێنێك خودا دەستی پێتان نەگا، دەلێیان بڕۆنە دەرێ ئەوە عەرزو ئەوە گەز.

﴿لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ﴾ دڵنیا بن ناتوانن لەئاسمانو زەوی دەربچنو خۆتان لەدەست خودا رزگار بکەن. مەگەر بەهۆی توانایەکەوە بێ : کە لەمپەرەکان ببڕێو کۆسپەکان راماڵێ. وەلحاڵ ئەو هێزو توانایە هەر خودا هەیەتیو ئێوە دارای ئەوە نین. ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەن، کام نیعمەتی بەدرۆ دەخەنەوە؟ هەندێك لەو نیعمەتانە ئاگادار کردنەوەی پێش وەختو ترساندنتانە لەسزا؟ بۆ ئەوەی خۆتان بپارێزن، هەروەها هەڵنانتان بۆ چاکەکردنو

جڵەوگیری لێ کردنتان لەخراپە. ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ﴾ ئەگەر لەفەرزی مەحاڵدا ، لەئاسۆی ئاسمانەکانو زەوی دەربچن دەنێردرێ بۆ سەرتان —ئەی کۆمەڵی ئادەمیو جندۆکە- لافاوێك لەگڕو بڵێسەی ئاگری بێ دوکەڵ ﴿وَنُحَاسٌ﴾ هەروەها دوکەڵی رەش، یان دەڕژێنین بەسەرتاندا مسی تواوە. ﴿فَلَا تَنْتَصِرَانِ﴾ هیچ لایەکتان ناتوانن یارمەتی لایەنەکەی ترتان بدا، ئەی کۆمەڵی ئادەمیو جندۆکە. هەرچی بکەن ناتوانن عەزابی خودا لەخۆتان دوور بخەنەوە. ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام لەنیعمەتەکانی خودا ئێوە بڕوا ناکەنو کام نیعمەتەی بەدرۆ دەخەنەوە؟

شەق بونی ئاسمانو حاڵو وەزعی تاوانباران لەرۆژی قیامەتدا

فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾ فَبِأَيِّ

ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِۦ جَهَنَّمُ ٱلَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ ءَانٍ ﴿٤٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾

لەوەپێش پەروەردگار ترس‌و سامی حیساب‌و لێکۆڵینەوەی قیامەت‌و ڕزگار نەبوون لەو حاڵەی ڕانواند، ئەمجار باسی ئەو گۆڕانکارییە دەکا، کە بەسەر بونەوەردا دێ: دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ﴾ کە ڕۆژی قیامەت هات‌و ئاسمان شەق‌وپەق بوو وەکوو گوڵاڵە سور هەڵگەڕا، توایەوە وەکوو ڕۆنی قاڵ کراو، یان ئاسمان وەکوو زەیت توایەوە، ڕەنگاورەنگ وەستا وەکوو بۆیاخ دەمێ بەسوری‌و دەمێ بەزەردو وەختێك بەشین‌و کاتێك بەسەوز خۆی نواند، ئەوەش لەبەر ترسی زۆرو قورساییی بەڵاو موصیبەتی ئەو ڕۆژە سەختە.

﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەن‌و کام نیعمەتی ڕەت دەکەنەوە. ئەی کۆمەڵی ئادەمی‌و جندۆکە.بێگومان ڕاگەیاندنی ئەو جۆرە هەواڵانە ترس دەخاتە دڵ‌و دەروونەوەو لەخراپەکاریی دەتانگێڕێتەوە، کەوابێ ئەمەش نیعمەتێکی گەورەی پەروەردگارە.

﴿فَيَوْمَئِذٍ لا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلا جَانٌّ﴾ ئەو رۆژەی ئاسمان شەق دەبێو قیامەت رادەبێ، هیچ کەس لەئادەمیو پەری پرسیاری تاوانەکانی لێ ناکرێ، چونکە هەموویان بەروخساریان دیارە، لەو کاتەی لەگۆڕەکانیان رادەبنو دێنە دەرەوە روورەشو چاو زەردو خەمو خەفەتبارو سەرشۆڕ. هەروەها لەبەرئەوە خودا هەموو کردەوەکانی تۆمار کردونو هەرکەسە لەنامەی ئەعمالیدا باشیو خراپی رونکراوەتەوە.

موجاهید دەڵێ: فریشتەکان پرسیار لە تاوانباران ناکەن چونکە بەسەرو سیماوە دەناسرێنەوە..

وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿هَذَا يَوْمُ لا يَنْطِقُونَ. وَلا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ﴾(المرسلات:۳٥-۳٦) هەڵبەتە قیامەت مەوقیف مەوقیفە. لەو مەوقیفەدا پرسیاریان لێ ناکرێ، وەلێ مەوقیفی تر هەیە پرسیاریان لێ دەکرێ، نەك لەتاوانباران بەڵکوو لەهەموو کەس وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ. عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾(الحجر:۹۲-۹۳) یان دەفەرموێ: ﴿وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُولُونَ﴾(الصافات:۲٤) دەی کەوابێ: ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ ئێوە ئەی کۆمەڵی ئادەمیزادو جندۆکە بەکام لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەنو کام نیعمەتەی بەدرۆ دەخەنەوە. کە برێك لەنیعمەتەکانی ئەم ئاگادار کردنەوە پێش وەختو ترساندنەیە هەتا خەڵکی وەهۆش خۆ بینەوەو دەست لەکوفرو تاوان هەڵبگرن،

پەروەردگار هۆی پرسیار لێ نەکردنیان لەو مەوقیفەدا رون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ﴾ کافرو تاوانبارەکان رۆژی رابوونی قیامەتو هاتنە دەرەوەیان لەگۆڕەکان بەروخسارو دەموچاویان دەناسرێنەوە، روڕەشو روزەرد، سەرشۆڕو خەفەتبارن، لەدوورەوە دیارن، ئیتر بەقژی پێشسەرو قاچیان رادەکێشرێنو تورِ دەدرێنە ناو دۆزەخەوە! واتە گرمۆڵە دەکرێنو قاچیان دەبرێتە لای قژی پێشەسەریانو دەخرێنە ناو ئاگرەوە.

﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام نیعمەت لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەنو کام نیعمەتەی بەدرۆ دەخەنەوە؟ ئەوەتا پێش وەخت ئاگادار کراونەوەو ترسێندراون. سەرەنجامی تاوانبارانتان پێ راگەیەندراوە..

جا لەو کاتەدا: کە دەخرێنە ناو دۆزەخەوە بۆ زێدە سەرزەنشتو ئەزیەتدان پێیان دەگوترێ ﴿هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ﴾ ئەمە ئەو دۆزەخەیە تاوانباران بەدرۆیان دەخستەوە، ئەوا ئێوە چوونە ناویو بەچاوی خۆتان بینیتان، دەسا بچێژن عەزابی سەختو نەبڕاوەی. ﴿يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ﴾ ئیتر تاوانباران لەناو دۆزەخدا دەمێك بەئاگر دەسوتێندرێنو کاتێکیش ئاوی کوڵاتووی وەکوو مسی تواوەیان بەقورگا دەکرێ، ریخۆڵەو ناوسکیان پارچە پارچە دەکاو دایدەپلۆخێنێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِذِ الْأَغْلالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ

وَالسَّلاسِلُ يُسْحَبُونَ. فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ﴾ ﴿غافر/٧١-٧١٢﴾ یان دەفەرموێ: ﴿فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُوسِهِمُ الْحَمِيمُ. يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ. وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ﴾(الحج:١٩-٢١) دەی وێڕای ئەم ترساندنو رونکردنەوە پێش وەختانە ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ ئێوە بەکام نیعمەتی خودا بڕوا ناکەن؟؟ ئەم ئاگاداركردنەوەو ترساندنە یەك لەدوای یەکانە نیعمەتی خوداو پێویستە بەرچاویان بگرنو بەخۆتاندا بچنەوە.

نیعمەتە جۆراوجۆرەکان لەبەهەشتدا بۆ تەقواکاران

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَآ أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِن كُلِّ فَٰكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ فُرُشٍۭ بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍۢ ۚ وَجَنَى ٱلْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ

وَلَا جَآنٌّ ﴿٥٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ كَأَنَّهُنَّ ٱلْيَاقُوتُ وَٱلْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾ هَلْ جَزَآءُ ٱلْإِحْسَٰنِ إِلَّا ٱلْإِحْسَٰنُ ﴿٦٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ



لەوەپێش باسی ئەو تەنگو چەڵەمانەی کرد: کە توشی تاوانباران دەبێ لەقیامەتدا، بەدبەختیو چارەڕەشی موشریكو یاخی بووانی نمایش کرد، ئەمجار لەبەرامبەر ئەوەدا باسی پاداشی تەقواکاران دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ بۆ کەسێك لەخودا بترسێو یادی ڕۆژی حیسابو لێکۆڵینەوەی بەردەم بارەگای خودا بکا، دو بەهەشتی ماددیی ئەو شوێنو لەززەتو رابواردنە جەستەیی‌یەی دەست دەکەوێ. بەدو جۆر خۆشی پاداشی دەدرێتەوە، ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام لەنیعمەتەکانی خودا بڕواناکەنو چ نیعمەتێکی بەدرۆ دەخەنەوە، خۆ نیعمەتی بەهەشت بێ وێنەیەو بەردەوامو نەبڕاوەیە. مامۆستا سەیید دەفەرموێ: لەسورەتی بەقەرەوە تا ئێرە ئەمە یەکەمجارە قورئان باسی دوو بەهەشت بکا، وادیارە ئەو باغچانە لەناو بەهەشتی گەورەو بەرفراواندان، وەلێ: کە لێرە باسیان دەکا دەگونجێ لەبەر زێدەخۆشیو بەرزییان بێ لەسورەتی (الواقعة)دا باسی ئەوە دەفەرموێ:

کە بەهەشتییەکان دوو تاقمی گەورەو زۆرن، ﴿السابقون السابقون﴾و ﴿اصحاب الیمین﴾ بۆ هەر تاقمێکیشیان نازو نیعمەت هەیە، لێرە وای بۆ دەچین ئەو دوو بەهەشتە بۆ تاقمی پلەوپایە بەرز بن. لەوانەیە ئەو کۆمەڵە پێشکەوتوو نزیکەی خودا بن: کە لەسورەتی واقیعەدا بە﴿السابقون السابقون.أولئك المقربون﴾ ئامـاژەی بـۆ کـردن، ئـەمجار باسی دوو باغچەی تر دەکا: کە لەدوو باغچەی تر نزمترن، لەوانەیە ئەو دووەش بۆ تاقمێکی تر بن کە پلەوپایەیان لەخوار تاقمی پێشووەوە بێ، وێدەچێ ئەوە (اصحاب الیمین) بن.

ئەمجار وەصفی دوو بەهەشتەکە دەکاو دەفەرموێ: ﴿ذَوَاتَا أَفْنَانٍ﴾ لقی دارو درەختیان سەوزو تەڕو تازەو بەدەماخن، هەموو جۆرە میوەیەکیان پێوەیە. یان ئەو دوو باغچەیە جۆرەها دارو درەختو میوەیان تێدایە. ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ دەی ئێوە بەکام نیعمەتی خودا بڕوا ناکەنو چ نیعمەتێکی بەدرۆ دەخەنەوە ئەی کۆمەڵی ئادەمیو جنۆکە. خۆ ئەم دیمەنو نازو نیعمەتە لەوانەن: کە هەوڵ دەدرێ وە دەستیان بێنن. ﴿فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ﴾ لەهەردووك لەو بەهەشتانەدا دوو کانیاوی ڕەوان هەن، ئاوەکەیان ڕەوان دەبێ بۆ ئاودانی دارو درەختو گوڵو گوڵزاری ئەو دوو باخانە. ئیتر لەهەمو میوەجاتێك بەرهەم دێنن. حەسەنی بەصری دەڵێ: ئەو دوو کانیاوە یەکێکیان پێی دەگوترێ سەلسەبیل. ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ

رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەنو چ نیعمەتێکی بەدرۆ دەخەنەوە. خۆ ئەوانە نازو نیعمەتێکی حەقیقیو راستو دروستنو هیچ شكو گومانێك لەهەبوونیان نیە.

﴿فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ﴾ لەو بەهەشتانەدا لەهەموو جـۆرە میوەو نەوعەکان دەخورێو لەززەتیان لێ وەردەگیرێ جۆرێکیان تەڕو تازەو جۆرێکیان وشکە هەردوکیان بـەتامنو نازانـدرێ کامـەیان لەکامـەیان خۆشترە. هێندە نایابن شتی وا جوانو رازاوە بەچاو نەبینراوەو بەگوێچکە نەبیستراوەو بەخەیاڵیش بەسەر دڵدا رانـەبردوە، ﴿فَبِـأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَـا تُكَـذِّبَانِ﴾ بـەکام لەنیعمەتـەکانی خـودا بـڕوا ناکـەنو چ نیعمـەتێك بەدرۆ دەخەنەوە.

ئیبنوعەبباس دەفەرموێ: نیعمەتی دونیا بەنیسبەت نیعمەتی قیامەتەوە هەر ناوەو ناوەڕۆك نیە. واتە: بەرامبەریی ناکرێنو جوداوازیی نێوانیان زۆرە. ئەو بەهەشتیانە ﴿مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ﴾ پاڵی لێ دەدەنەوە لەسەر چەند راخەرێك ناواخنەکەیان پارچە مەخمەری ئەستورە، ئەی دەبێ دیوی دەرەوەی چی بێو چەند جوانو رازاوە بێ؟ لەسەعیدی کوڕی موسەیەبیان پرسی: کە ناواخنی راخەرەکانیان مەخمەری ئەستور بێ ئەی دەبێ بەرگو دیوە ظاهیرەکەیان چۆن بێ؟ لەوەلاّمدا وتی: ئەوەیە کە خودا فەرموویەتی ﴿فلا تعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ

أَعْيُنٍ﴾(السجدة:١٧) ئیبنوعەباس دەفەرموێ: باسی ناواخنەکەی بۆ کردون بۆ ئەوەی دڵتان پێی ئاشنا بێ‌و بیناسن، وەلێ دیوی دەرەوەی ئەو راخەرانە هەر خودا دەزانێ چۆنن !!

﴿وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ﴾ میوەهاتی درەختەکانی ئەو دوو بەهەشتە بەیدەستن، هەر کاتێ بەهەشتییەکان بیانەوێ‌و چۆنیان بوێ ئاوا بۆیان حازرەو لەنزیکەوە بێ ماندوبوون دەیانچنن. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ﴾(الحاقة:٢٣) یان دەفەرموێ: ﴿وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلاً﴾(الانسان:١٤) وێڕای ئەو هەموو نازو نیعمەتە جۆراوجۆرانە ﴿فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلا جَانٌّ﴾ لەو دوو بەهەشتەدا حۆری شۆخ‌وشەنگ هەن، چاو بەدەرەوە نین‌و چاویان دەبڕنە مێردەکانیان، هەموویان کچن‌و لەوەپێش نە ئادەمی‌و نە پەری دەستیان لێ نەداون، لەبەهەشتدا دروست کراون. ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەن‌و چ نیعمەتێکی بەدرۆ دەخەنەوە؟؟

﴿كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ﴾ ئەو حۆریانە دەڵێی یاقوت‌و مەرجانن لەسپێتی صافی‌و بێ‌گەردیدا، جەستەیان صاف‌و لوس‌و سپی‌و ناسك‌و سەرکوڵمەیان سورو تا بڵێی جوان.

﴿فبأيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾بەکام لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەن‌و چ نیعمەتێکی بەدرۆ دەخەنەوە؟

﴿هَلْ جَزَاءُ الْأَحْسَانِ إِلَّا الْأَحْسَانُ﴾ ئایا پاداشی چاکە چاکە نیە؟ واتە: پاداشی کردەوەی چاك لەدونیادا بەهەشتی جوان‌و رازاوەیە لەقیامەتدا. ئەم دوو بەهەشتە بۆ خاوەن باوەڕانی کردار چاکن. ﴿فَبأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام لەنیعمەتەکانی خودا بڕوا ناکەن، چ نیعمەیکی بەدرۆ دەخەنەوە.؟

بەغەوی‌و بەیهەقی‌و ئیبنو ئەبی حاتەم‌و ئیبنو مەردەوەیهی لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: پێغەمبەر ئایەتی ﴿هَلْ جَزَاءُ الْأَحْسَانِ إِلَّا الْأَحْسَانُ﴾ی خوێندەوەو فەرموی دەزانن خودا چی فەرمووە؟ هاوەڵان وتیان: خوداو پێغەمبەر دەزانن. ئەمجار فەرمووی: خودا دەفەرموێ: پاداشی کەسێك: کە نیعمەتی یەکتاپەرستیی پێ ببەخشم‌و تۆفیقی بدەم بۆ ئەنجامدانی ئەو نیعمەتە جگە لەبەهەشتی جوان‌و رازاوە هیچی تر نیە.

وەصفێکی تری باخەکانی بەهەشت

وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَآمَّتَانِ ﴿٦٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا

عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَٰكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَّقْصُورَٰتٌ فِى ٱلْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَٰرَكَ ٱسْمُ رَبِّكَ ذِى ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

پەروەردگار لەئایەتەکانی پێشودا باسی جوانیو رازاوەیی دوو باخچەی بەهەشتی کرد: کە پاداشی تەقواکارو لەخواترسانە، ئەمجار وەصفی دو باخچەی تری بەهەشت دە کا: کە لەخوار دو بەهەشتەکەی ترەوەن. دەفەرموێ: ﴿وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَان﴾ دوو جۆر باخی رازاوەی تر هەن لەبەهەشت دا بۆ لەخوداترسان، یان دوو باخچەی تر هەن لەخوار ئەو دوو باخچەیەی لەوەوپێش باس کران بۆ: کەسانێك : کە پلەوپایەیان لەخوار پلەوپایەی ئەو تاقمەوەیە: کە لەئایەتەکانی پێشودا باس کران.

ئەم دوو باخچەیەی لەم دوو ئایەتەدا وەصفیان دەکا بۆ تاقمێکن قورئان بە(اصحاب الیمین) ناویان دەبا واتە ئەوانەی : کە نامەی عەمەلیان دەدرێتە دەستی راستیان.

﴿مُدْهَامَّتَانِ﴾ ئەم دوو باخچەیە درەختەکانیان روەكو شیناوردیان چڕوپڕو زۆر سەوزو تەڕ دەماخن، ئەوەندە سەوزن رەش هەڵگەڕاون، ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام نیعمەتەی خودا بڕوا ناکەنو چ نیعمەتێکی بەدرۆ دەخەنەوە.

﴿فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ﴾ لەو دوو بەهەشتەدا دوو کانیاوی هەڵقولاو هەن، ئاوەکەیان هەڵدەقوڵێ بێئەوەی لەبەریان بڕوا وەکوو ئاوی دوو باخچەکەی تر.

﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بەکام نیعمەتەی خودا بڕوا ناکەنو چ نیعمەتێکی رەت دەکەنەوە؟؟

﴿فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ﴾ لەو دوو باخەی بەهەشتدا هەیە میوەهاتی زۆرو جۆراوجۆر بەتایبەتی خورماو هەنار کە دوو جۆرە میوەی زۆر جوانو فرە بەسودن. ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ ئێوە بەکام نیعمەتەی خودا بڕوا ناکەنو چ نیعمەتێکی بەدرۆ دەخەنەوە.؟ ﴿فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ﴾ لەو دوو باخەدا ئافرەتی جەستە جوانو رەوشت شیرین هەن، روخسار جوانو رەفتار پەسەند.

﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ به‌كام له‌نیعمه‌ته‌كانی خودا بڕوا ناكه‌ن‌و كام نیعمه‌تی به‌درۆ ده‌خه‌نه‌وه.

ئه‌و ئافره‌ته روخسار جوان‌و ره‌فتار شیرینانه ﴿حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ﴾ چه‌ند جۆرێكن سپی‌و صاف‌و بێ‌گه‌ردو چاوڕه‌شی چاو گه‌وره، داپۆشراو له‌ناو خه‌یمه‌كانی به‌هه‌شتدا، خێمه‌ی له‌دڕ دروستكراو، ئه‌وان وه‌كوو ئافره‌تی دونیا به‌ناو جاده‌و كۆلآناندا هاتوچۆ ناكه‌ن، ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ به‌كام له‌نیعمه‌ته‌كانی خودا بڕوا ناكه‌ن‌و چ نیعمه‌تێكی به‌درۆ ده‌خه‌نه‌وه؟!

﴿لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلا جَانٌّ﴾ له‌وه‌پێش هیچ كه‌س له‌ئاده‌می‌و جنۆكه ده‌ستیان لێ نه‌داون، به‌تایبه‌تی بۆ له‌خوداترسان‌و ته‌قواكاران دروست كراون. ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ به‌كام له‌نیعمه‌ته‌كانی خودا بڕوا ناكه‌ن‌و چ نیعمه‌تێكی به‌درۆ ده‌خه‌نه‌وه؟!

﴿مُتَّكِئِينَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ﴾ ئه‌و به‌هه‌شتیانه پاڵیان داوه‌ته‌وه له‌سه‌ر سه‌رین‌و دۆشه‌كی نه‌رم‌و شل‌و سه‌وز، فه‌رشی جوان‌و پڕ نه‌خش‌و نیگاریان بۆ راخراوه: كه تا بڵێی سه‌رنج راكێش‌و جوان‌و نایاب دروستكراون. ﴿فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ به‌كام له‌نیعمه‌ته‌كانی خودا بڕوا ناكه‌ن‌و چ نیعمه‌تێكی به‌درۆ ده‌خه‌نه‌وه؟!

﴿هل جزاء الاحسان الا الاحسان﴾ ئایا پاداشی چاکە چاکە نیە، بەڵێ پاداشی ئیمانو کردەوەی چاکە بەهەشتی رازاوەیە.

﴿تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْأِكْرَامِ﴾ بەرزو پیرۆزو پاكو بێ عەیبە خودای خاوەن كەرەمو بەخشش، شیاوی ئەوەیە بەشكۆمەند بناسرێو كەس لێی یاخی نەبێ، رێزی بگیرێو عیبادەتی بۆ بكرێ، سوپاسگوزاریی بكرێ، كوفرانی نیعمەتەكانی نەكرێ. هەمیشە لەیاد بێو بیر نەچێتەوە،

تێبینی ئەوە دەكرێ: لەوەپێش لەدوای باسی نیعمەتەكانی دونیا فەرمووی: ﴿ویبقی وجه ربك..﴾ بەمە ئاماژەی بەوە كرد كە جگە لەخودا هەموو مەوجودێك دەفەوتێ. دوا بەدوای باسكردنی نیعمەتەكانی قیامەتیش فەرمووی: ﴿تبارك اسم ربك..﴾ بەمەش ئاماژەی بەوە كرد: كە ئەهلی بەهەشت بۆ هەتا هەتایە دەمێننەوەو ذیكری خودا دەكەنو لەززەتی لێ وەردەگرن...!

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی ﴿الواقعة﴾

ئەم سورەتە (٩٦) ئایەتەو مەککییە، ناونراوە بەسورەتی (الواقعة) چونکە لەسەرەتای سورەتەکەدا دەفەرموێ: ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ﴾. دوابەدوای سورەتی (الرحمن)ە چونکە لەچەند رویەکەوە پەیوەندییان بەیەکترەوە هەیە:

١-لە هەردوو سورەتەکەدا باسی قیامەتو بەهەشتو دۆزەخ هەیە،

٢- لەسورەتی (الرحمن)دا حاڵو وەزعی تاوانبارانو لەخوداترسان لەقیامەتدا وباسیا کراوە، ئاماژە بەسزای سەخت بۆ تاوانبارانو پاداش بۆ تەقواکاران کراوە. لەم سورەتەشدا حاڵو وەزعی قیامەتو تەنگەو چەڵەمەکانیو دابەشکردنی ئادەمیزاد بۆ سێ کۆمەڵو تاقمو سەرەنجامی هەرسێ کۆمەڵەکان رونکراوەتەوە..

٣- لەسورەتی (الرحمن) دا باسی شەقو پەقبوونی ئاسمانی کرد لەم سورەتەشدا باسی لەگرێژەنەچوونیَ زەویو وەشەقەتۆڵە هاتنی دەکا. کەوابێ هەردوو سورەتەکە باسی رابوونی قیامەتیان لەخۆ گرتووەو ناوەڕۆکیان لێك دەچێ، هەرچەند تەرتیبو زنجیرەی نمایشکردنی باسەکان جوداوازییان هەیە.

رابوونی قیامەت و دابەشکردنی ئادەمیزاد بۆ سێ تاقم

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ﴿٣﴾ إِذَا رُجَّتِ ٱلْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ ٱلْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنۢبَثًّا ﴿٦﴾ وَكُنتُمْ أَزْوَٰجًا ثَلَٰثَةً ﴿٧﴾ فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾ وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ﴿١٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿١٢﴾

واقیعە ناوە بۆ سورەتەکەو ناوەڕۆکی باسەکەشیەتی، یەکەم مەوزوعێك: کە سورەتەکە باسی لێوە دەکا، مەوزوعی زیندوبوونەوەی قیامەتە، باسی رابوونی ئەو رۆژەیە: کە رۆژی حیساب و لێکۆڵینەوەیە، رەتدانەوەی ئەوانەیە گومانیان لەرابوونی هەیە، هاوەڵیان بۆ خودا داناوە، قورئان بەدرۆ دەخەنەوە. بۆیە سورەتەکە بەباسی قیامەت دەست پێ دەکا هەموو قسەیەك دەبڕێ و هەموو شك و گومانێك دەڕەوێنێتەوە. دەفەرموێ: ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ﴾ کە قیامەت رابوو، هیچ هێزێك نیە بتوانێ بەرگری بکاو نەهێڵێ رابێ. بەڵکوو هەردێ و گومان لەهاتنیدا

نیە. ﴿لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ﴾ کاتێك قیامەت رادەبێ کەس نیە بتوانێ بەدرۆی بخاتەوە، کەس ئینکاریی ناکا، روداوەکان لەبەرچاون‌و هیچ مەجالی گومان نیە!!

﴿خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ﴾ ئەو رۆژە هەندێ کەس کە لەدونیادا بەروالّەت بەرز بوون نەوییان دەکاو دەخرێنە ناو دۆزەخەوە، هەندێ کەسیش کە لەدونیادا بەروالّەت هیچ‌و پوچ‌و پایین بوون، بەرزیان دەکاتەوە بۆ بەهەشت بەرِێ دەکرێن. چونکە هەموو روداوێکی گەورە گۆرانکاریی لەکێشانەی کۆمەڵگادا دەکا، دیارە روداوی رابوونی قیامەت لەهەموو روداوێك گەورەترە: کەوابێ دەبێ گۆرانکاریەکەشی زۆر گەورە بێ. تەرازوی کێشەکان بگۆرِێ، هەندێ نەوی بکاو هەندێ بەرز بکاتەوە..

﴿إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا﴾ ئەو کاتەی زەوی وەشەقەتۆڵە دەکەوێ‌و جم‌وجوڵی نا ئاسایی لێ رودەدا، دەکەوێتە تەکاندان‌و هەڵبەزو دابەز، هەرچی شاخ‌و کێو هەیە هەمووی بەسەر یەکدا دەرِوخێ‌و تەخت دەبن. ﴿وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا﴾ کێوەکان وردو خاش کران. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيباً مَهِيلاً﴾(المزمل:١٤).

﴿فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا﴾ بوون بەتەپ‌وتۆزو گەردو چون بەهەوادا، قیامەت رابوو ئادەمیزاد زیندو کرانەوەو کێشی سارای مەحشەر کران.﴿وَكُنْتُمْ أَزْوَاجاً ثَلاثَةً﴾ لەو رۆژەدا ئێوە بوون بەسێ تاقم (اصحاب الیمین، اصحاب الشمال ، السابقون المقربون)

وەکوو لەوەدوا باسیان دەکاو دەفەرموێ:

١- ﴿فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ﴾ ئەوانەی کە لەو ڕۆژەدا نامەی کردەوەکانیان بەدەستی ڕاستیان وەردەگرن بەرەو بەهەشت بەرێ دەکرێن چەند لەخۆشیدانو چەند بەختەوەرن؟ هەرمەپرسە چ خۆشیو بەختەوەرییەك دایان دەگرێ!!

٢- ﴿وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ﴾ ئەوانەی لەو ڕۆژەدا نامەی عەمەلیان بەدەستی چەپ وەردەگرنو ڕاپێچی ناو دۆزەخ دەکرێن ئای چەند بەدبەختو چارەڕەشن، چەند خەسارەتمەندو بەفتارە چۆن؟ هەر باس ناکرێو نایەتە گوفتار.

٣- ﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ. أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ. فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ﴾ هەموو دەست پێشخەرەکان بۆ ئیمانهێنان لەگشتی گەلو نەتەوەیەك، ئەوانەی زوو بەپیر بانگەوازیی پێغەمبەرانو بانگخوازانی ئایینەوە چونو ئیمانیان هێناوەو تۆبەیان لەتاوانو تاوانباریی کردوەو ڕویان کردۆتە کاری چاکەو بەدڵسۆزیی خوداپەرستیان ئەنجام داوە ئەوانە دەستەی یەکەمن بۆ چوونە ناو ڕەحمەتی خوداوە، بۆ وەرگرتنی پاداشی باشو پلەوپایەی بەرز، ئەوانە نزیك خراوەن لەڕەزامەندیی خودا ، بۆ هەتاهەتایە نیشتەجێ دەکرێن لەناو بەهەشتدا.

ئیمام ئەحمەد لەخاتو عائیشەوە لەپێغەمبەرەوە(ﷺ) ریوایەت دەکا: کە فەرمویەتی: دەزانن کێ لەرۆژی قیامەتدا پێش هەموو کەس دەچنە ژێر سێبەری عەرشی خوداوە؟ هاوەڵان عەرزیان کرد: خوداو پێغەمبەری خودا دەزانن، پێغەمبەر فەرمووی: ئەوانەن: کە حەقیان پێ درا قبوڵی دەکەن، ئەگەر داوای حەقیان لێ کرا دەیدەن، حوکم بۆ کەسانی دیکە دەکەن وەکوو ئەوەی حوکم بۆ خۆیان بکەن.

جۆرەکانی نیعمەتی خودا پەرستە دەست پێشخەرەکان

ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ ٱلْآخِرِينَ ﴿١٤﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا مُتَقَـٰبِلِينَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَٰنٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَـٰكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَـٰلِ ٱللُّؤْلُؤِ ٱلْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَـٰمًا سَلَـٰمًا ﴿٢٦﴾

لەوەپێش باسی تاقمی سێیەمی کرد: کە بەندە راستاڵە دەست پێشخەرەکانن، ئەمجار لێرەدا جۆری نیعمەتەکانیان دیاریی دەکاو دەفەرموێ: ﴿ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ. وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾ ئەو دەست پێشخەرە لەخودا نزیکانە لەگەڵو نەتەوە پێشینەکان کۆمەڵێکی زۆرنو لەهەژمار نایەن، کەمێکیشیان لەم ئوممەتەن! لەواقیع زۆرن وەلێ کەمییەکەیان بەنبیسبەت هی گەڵو نەتەوە پێشینەکانە.

ئەمجار باسی رابواردنو کۆڕ بەستنیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿على سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ. مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ﴾ ئەوان لەبەهەشتدا دادەنیشن لەسەر کورسیو قەرەوێڵەی بەبزمارێ، ژێر داکوتراوو دۆشەگی چنراو بەدەزوی لەزێڕ دروستکراو، بەدرڕو یاقوتو زوبەرجەد نەخشێنراوو رازاوە، لەسەر ئەو کورسیو سەریرانە پاڵی لێ دەدەنەوە بەرامبەر بەیەكو دەم بەپێکەنینو دەمو چاو گەشاوە، وەڕز نابنو کێشەیان تێ ناکەوێو رقیان لێك هەڵناسێ.

﴿يطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ﴾ بۆ خزمەتکردنو دڵ راگرتنیان چەند گەنجێکی تازەلاو روخسار جوان بەسەریاندا دەسوڕێنەوە، ئەو خزمەتچییە لاوانە پیر نابنو رەنگو روخساریان ناگۆڕێ، بەسەر بەهەشتییەکان دا دەسوڕێنەوە ﴿بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ﴾ بەسوراحیو پەرداخو پیاڵەی بێ دەسكو دەسکدار، پڕ لەشەرابی نایابو هەڵێنجراو

لەسەرچاوەو کانیاوە هەڵقوڵاوەکانی بەهەشت، صافو بێگەردو بۆنخۆشو فەرشەحبەخشو مەست نەکەر ﴿لا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلا يُنْزِفُونَ﴾ بەخواردنەوەی ئەو مەیە سەریان نایەشێو سەرخۆش نابنو عەقڵو هۆشیان لەدەست نادەن. ﴿وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ﴾ هەروەها میوەی نایابو هەڵبژاردەو پەسند کراویان بەسەردا دەگێڕن، چ میوەیەکیان حەز لێ بێ بۆیان ئستەبەر دەکەن.﴿وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ﴾ هەرچی ئارەزۆ بکەن لەگۆشتی پەلەوەرو باڵندە بۆیان دابین دەکەنو دەیخەنە بەردەستیان.

﴿وَحُورٌ عِينٌ. كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ﴾ وێڕای ئەو نازو نیعمەتانەیان حۆری سپیو سۆڵی چاوڕەشو چاو گەورەیان بۆ ئامادە کراوە: کە تابڵێی ڕەشایی چاویان ڕەشەو، هەتا خودا حەز بکا جوانو ناسکن دەڵێی: دوڕڕی ناو صەدەفن، دەستیان لێ نەدراوە.
﴿جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ئەم نازونیعمەتو بەخششانە لەپاداشی کردەوە باشەکانیانە.
﴿لا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْواً وَلا تَأْثِيماً. إِلَّا قِيلاً سَلاماً سَلاماً﴾ بەهەشتیەکان لەبەهەشتدا قسەی بێهودەو پڕوپوچو بێمانا نابیسن، جنێو بەیەکدانو تانوت لێکدان نیە، یەکتر شکاندنو دڵ ڕەنجاندنی تێدا نیە. بەڵکوو شیرینترین قسەو گفتوگۆ لەیەکتر دەبیسنو سلاوو ڕۆژباشو چاکو چۆنی لێکدی دەکەن. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلامٌ﴾(ابراهيم: ٢٣).

نیعمەتەکانی (أصحاب الیمین)

وَأَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِى سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴿٣٠﴾ وَمَآءٍ مَّسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّآ أَنشَأْنَٰهُنَّ إِنشَآءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَٰهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّأَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْءَاخِرِينَ ﴿٤٠﴾

له دوای دیاریکردنی نیعمەتی بەندە دەست پێشخەرو لەخودا نزیك خراوەکان دێتە سەرباسی نازو نیعمەت ئەو خوداپێداوانەی رۆژی قیامەت نامەی ئەعمالیان لەلای راستەوە دەدرێتێ، دەفەرموێ: ﴿وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ﴾ ؟ ئەصحابولیەمین چی ئەصحابولیەمین؟ هەر مەپرسە چەند بەختەوەرن‌و چ نازو نیعمەتێکیان هەیە!؟ ئەمانە ئەو ئەصحابی یەمینەن کە لەسەرەتای سورەتەکەدا باسی کردن. پلەو پایەیان لەخوار پلەو پایەی کۆمەڵە دەست پێشخەرە لەخودا نزیك خراوەکانەوەن چونکە لەدونیادا خواپەرستی‌و دڵسۆزییان لەوان کەمتر بووە نازو نیعمەتیان کەمتر دەبێ. وەلێ وێرای ئەوەش شوێن‌و مەکانیان خۆش‌و

دڵگیرەو لەخۆشیو شادییدان، ﴿فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ﴾ لەژێر سێبەری داری نەبقی بێ چقڵو گەلای زۆرو بەرەونەقدا دەبن ﴿وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ﴾ لەناو باخی مۆزدا: کە هێشوەکانی چین چین لەسەر یەکنو لاسکی مۆزەکە دیار نیە. ﴿وَظِلٍّ مَمْدُودٍ﴾ لەژێر سێبەری بەردەوامی درەختەکاندانو هەتاویان لێ نادا ﴿وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ﴾ ئاوی هەڵرژاوو رەوان : کە هەمیشە دەکشێو جوانیی بەباخو باخاتەکان دەبەخشێ. ﴿وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ﴾ هەمیشە وان لەناو میوەهاتی زۆرو جۆراوجۆردا، ﴿لا مَقْطُوعَةٍ وَلا مَمْنُوعَةٍ﴾ ئەو میوەهاتە نابڕێو لەکەس قەدەغە ناکرێ، وەکوو میوەی دونیا نیە بۆ هەندێ کەس هەبێو هەندێ دەستی نەکەوێ، بڕی کات هەبێو بڕی کات ببڕێ.﴿وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ﴾ ئەونەی نامەی ئەعمالیان بەدەستی راست وەردەگرن، لەسەر سەریرو قەرەوێڵە دادەنیشن، فەرشی پاكوخاوێنو بەنرخو بەرز لەروی مادیو مەعنەوییەوە. بۆ ئەوەی لەسەریان لەگەڵ حۆرییەکانیان رابوێرن. ﴿انا أنشأناهن انشاءا﴾ئێمە ئەو حۆرییانەمان بۆ دروست کردون، ﴿فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَاراً﴾ کردومانن بەکچ، هەموویان چواردە ساڵو دەست لێ نەدراون، هەرکاتێ بچنە لایان کچنو ئێشو ئازاریان نابێ ﴿عُرُباً أَتْرَاباً﴾ هەموویان هاو تەمەننو خۆ خۆشەویست کەرن لای مێردەکانیان، ﴿لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾ ئەمانە هەموو بۆ ئەصحابولیەمینەکانە. ئەوانەی نامەی ئەعمالیان دەدرێتە دەستی

راستیان ﴿ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ. وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾ کۆمەڵێکیان لەخاوەن باوەڕە پێشینەکانو کۆمەڵێکیشیان لەخاوەن باوەڕەکانی دوایین: کە ئوممەتی پێغەمبەری ئیسلامن..

سزای ئەوانەی نامەیان دەدرێتە دەستی چە پیان لەقیامەتدا

وَأَصْحَٰبُ ٱلشِّمَالِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِى سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا۟ يُصِرُّونَ عَلَى ٱلْحِنثِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾ وَكَانُوا۟ يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَ ءَابَآؤُنَا ٱلْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ إِنَّ ٱلْأَوَّلِينَ وَٱلْءَاخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا ٱلضَّآلُّونَ ٱلْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَءَاكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا ٱلْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَٰرِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ ٱلْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَٰرِبُونَ شُرْبَ ٱلْهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ ٱلدِّينِ ﴿٥٦﴾

لەوەپێش باسی نازونیعمەتی دوو کۆمەڵی خوداپێداوی کرد: کە کۆمەڵی (السابقون) دەست پێشخەرو کۆمەڵی ئەصحابولیەمین بوون. ئەمجار لێرەدا باسی کۆمەڵێکی تردا دەکا بەدبەختو چارەڕەشو لەناو عەزابی جۆراوجۆردا دەتلێنەوەو رزگار بوونیان نیە.دەفەرموێ: ﴿وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ﴾ ئەوانەی نامەی عەمەلیان بەدەستی چەپ وەردەگرن کێنو لەچ حاڵو وەزعێکدا دەبن؟! هەر مەپرسە چی! دەبێ چ عەزابێکی سەختو دژواریان بدرێ؟!

ئەمجار پەروەردگار سزاکەیان دیاریی دەکاو دەفەرموێ: ﴿فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ﴾ ئەوانە وان لەناو بۆگەنو هاڵاوو گڕەی گەرمی ئاگردا، ئاوی کوڵاتووی زۆر گەرمیان بەقوڕگدا دەکرێ. ﴿وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ﴾ لەژێر سێبەری دووکەڵی رەشی دۆزەخدان، ﴿لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ﴾ وەکوو سێبەری تر فێنکایی تێدا نیە، دیمەنی جوانو دڵگیر نیە، خێرو بەرەکەتی تێدا نیە بێسودو قازانجە. تێبینی ئەوە دەکرێ باسی (سەمومو حەمیم)ی کردو ناوی ئاگری نەهێنا، بۆ ئەوەی ئاماژە بکا پێیان لەسەر ناخۆشی عەزابی ئاگرەکە: چونکە لەکاتێکدا ئەو هەوایەی هەڵی دەمژن ژەهرو بۆگەن بێ، ئاوی خوردنەوەیان ئاوی کوڵاتوو بێ، کە ئەمانە لەدونیادا هۆی رەحەتیو فێنکایین دەبێ ئاگرەکەیان چۆن بێ لەقیامەتدا !! لەکاتێکا لەدونیاشدا سوتێنەرە!؟ کەوابێ هەر مەپرسە چەند گەرمو سوزەندەیە.

ئەمجار هۆی ئەو عەزابو ئەشکەنجەدانەیان رون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ﴾ ئەوان لەژیانی دونیادا بەئارەزۆی خۆیان رایان بواردووە، سەرگەرمی دابین کردنی شەهوەتو ئارەزۆبازیی خۆیان بوون ،هیچ گوێیان بەحەلالو حەرام نەداوە، ئامۆژگاریی پێغەمبەرانو بانگخوازانی رێبازی خودایان بەلاوە پەشم بوو ﴿وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ﴾ سور بوون لەسەر ئەنجامدانی تاوانی گەورەو تۆبەیان لێ نەدەکردن، هاوەڵیان بۆ خودا دادەناو بتو صەنەمیان دەکردنە هاوشانیی، رابوونی قیامەتو زیندوبونەوەیان بەلاوە درۆ بوو، ﴿وَكَانُوا يَقُولُونَ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَاباً وَعِظَاماً أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ. أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ﴾ دەیانگوت: ئایا ئەگەر ئێمە مردینو بوینە گڵو خۆڵو ئێسقە رزیو تازە زیندوو دەکرێینەوە؟! خۆمان هیچ، ئەدی باوكو باپیرانمان چۆن زیندوو دەکرێنەوە دوای تێپەڕبوونی ئەو هەمو رۆژگارە بەسەر مردنیاندا؟! واتە: بەهیچ جۆرێك نەخۆمانو نە باوكو باپیرانمان زیندوو نابینەوەو نابنەوە،

پەروەردگار رەدیان دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ. لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست، پێیان بڵێ باوكو باپیری رابردوو لەمێژینەتان: کە پێتان وایە لەبەر زۆر کۆنیو تێپەڕبوونی زۆر ساڵو رۆژگار بەسەریاندا زیندوو نابنەوەو ئەوانو

خۆتان‌و ئەو وەچەو نەوانەشتان کە لەدوای ئێوەوە دێن‌و دەمرن‌و هەموتان تێکڕا دوای مردن زیندوتان دەکەینەوەو لەسارای کاکی بەکاکی مەحشەردا کۆتان دەکەینەوە بۆ حەق‌و حیساب. لەرۆژێکی دیاری کراودا، هیچ پاش‌و پێشی تێدا ناکرێ‌و کەم‌و زیاد ناکا. کاتێك بەخۆتان دەزانن وا لەسارای مەحشەردا کۆکراونەوە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ.فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ﴾(النازعات١٣-١٤) یان دەفەرموێ: ﴿ذَلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ.وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ.يَوْمَ يَأْتِ لا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ﴾(هود:١٠٣-١٠٥)

ئەمجار پەروەردگار بڕی دیاردەی سزای خواردن‌و خواردنەوەیان دەست نیشان دەکاو دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ. لَآكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ.فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ. فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ. فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ﴾ بێگومان ئێوە ئەی کۆمەڵی گومڕاو سەرلێ شێواوان، ئەی ئەوانەی: کە ئینکاریی هەبوونی خودا دەکەن‌و بڕواتان بەتاك‌وتەنهایی خودا نیە، پێغەمبەرەکانی بەدرۆ دەخەنەوە، زیندوبونەوەو حیساب‌و لێکۆڵینەوەی رۆژی قیامەتتان بەلاوە درۆیە، دڵنیا بن: کە ئەو رۆژە هەر دێ‌و دەکەونە ناو سزای سەختی دۆزەخەوە، بڕێ لەعەزابی بۆ دیاریکراوتان ئەوەیە لەدرەختی زەققوم دەخۆن، ئەو

درەختەی هێندە ناشیرینە قێزی لێ دەکرێ، بەرەکەشی تاڵو تفتو بۆگەنە، هێندەتان برسی دەبێ گەدەی خۆتانی لێ دەئاخنن، ئەمجار ئێوە دوای خواردنی ناخۆش‌و تفتو تاڵ ، ئاوی کوڵاتووشی بەسەردا دەکەن، خواردنەوەتان لەو ئاوە کوڵاتووە وەکوو ئاو خواردنەوەی حوشتری تینو دەبێ هەر لێی دەخۆنەوەو تینوایەتیتان ناشکێ، واتە : ئاو خواردنەوەتان بەشێوەیەکی ئاسایی نیە بەڵکو وەکوو ئاو خواردنەوەی ئەو حوشترانە وایە: کە توشی جۆرە نەخۆشیەك دەبن، هەر ئاو دەخۆنەوە تینوایەتییان ناشکێ تا دەتەقن. دۆزەخییەکانیش لەو ئاوە کوڵاتووە دەخۆنەوەو تینوایەتیان ناشکێ.

﴿هَذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ﴾ ئەم خواردن‌و خواردنەوەی باسمان کردن لەخواردنی ژەقنەموت‌و خواردنەوەی ئاوی کوڵاتوو ئەوە زیافەت‌و میواندارییانە لەرۆژی سزادا، ئەوەیان دەرخوارد دەدرێ. بەڵکوو ئەوە بڕێکە لەسزاو پێشەتای سزاکەیانە وێڕای ئەو سزایە سزای تریشیان دەدرێ.

بەڵگە لەسەر خودایەتی خوداو هەبوونی توانای رەها لەسەر زیندوکردنەوەو دانەوەی پاداش‌و سزا

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ أَفَرَءَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ ءَأَنتُمْ تَخْلُقُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ

ٱلْخَـٰلِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ ٱلْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ أَمْثَـٰلَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِى مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَـٰهُ حُطَـٰمًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَرَءَيْتُمُ ٱلْمَآءَ ٱلَّذِى تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ ٱلْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَـٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ أَفَرَءَيْتُمُ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَـٰهَا تَذْكِرَةً وَمَتَـٰعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

لەوەپێش باسی حاڵو وەزعی هەرسێ تاقمەکەی کرد_السابقون، ئەصحابو المەیمەنە،ئەصحابو المەشئەمە-سەرەنجامی هەرسێکیانی رون کردەوە، ئەمجار رەددی ئەوانەی دایەوە کە پەیامی خودا بەدرۆ دەخەنەوە، بەڵگەی جۆراوجۆری لەسەر خودایەتی خۆی هێنایەوە بەوە کە رزقو رۆژی مەخلوقات دەدا، بڕیاری زیندوبوونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوەی رۆژی

قیامەتی دوپات کردەوە فەرموی: ﴿نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلا تُصَدِّقُونَ﴾ ئێمە سەرەتا لەنەبوەوە ئێوەمان دروستکرد، بۆ خۆتان دان بەوەدا دەنێن و ، ئەوە دەزانن، ئەدی بۆچی بڕوا بەزیندوبوونەوە ناکەن؟ خۆ کەسێك بتوانێ سەرەتا شتێك دروست بکا دەتوانێ جارێکی دی دروستی بکاتەوە. ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ.أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ﴾ نیشانم بدەن و پێم بلێن: کە ئەو تۆماوەی دەیخەنە ناو رەحمی ئافرەتانەوە، ئایا ئێوە لەمندالّداندا رەنگی دەرێژن و ئادەمیزادی لێ دروست دەکەن؟ یان خودا بەدیهێنەرە و ئەو ئەو کارە ئەنجام دەدا؟ بێگومان خودا لەو دلۆپە مەنییە ئەو ئادەمییە دێنێتە وجودو رێکی دەخاو پەروەردەی دەکا. ژیان و تەمەنی، رەنگ و روخساری‌ رزق و رۆژیی دەست نیشان دەکا.

﴿نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ. عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لا تَعْلَمُونَ﴾ ئێمە مردنمان لەنێواندا دابەش کردون و تەمەن و ئەجەلی هەریەکێك لەئێوەمان دیاریی کردوە، هی واتان هەیە تەمەنی درێژ دەکەین و بەپیری دەیمرێنین، هی واشتان هەیە تەمەنی کورتە و بەگەنجی یان بەساوایی ژیانی لێ دەستێنینەوە.بەلاّم هەمووتان پیالّە شەرابی مردن دەچێژن و لەیاسای مردندا یەکسانن. هیچ شتێك ناتوانێ ببێتە لەمپەڕ و نەهێلێ ئەو کارە ئەنجام بدەین، بەلّکوو ئێمە دەتوانین ئێوە لەناو بەرین و لەجیاتی ئێوە چینێکی تر بخەینە گۆڕەپانی ژیانەوە، بەلّکوو دەتوانین شێوە و روخساریی تر بدەین بەچینی تازە کە ئێوە نایزانن.

بەکورتی ئێمە بڕیاری مردنمان بۆ ئێوە داوە، دەتوانین بەشوێن ئێوەدا چینی تر بێنین لەشکڵو شێوەی ئێوە بۆ ئەوەی ژیان لەسەر زەوی بەردەوام بێ، دەشتوانین بەشێوەی تر دروستتان بکەین، شکڵو روخسارتان بگۆڕین.

یان مانای ﴿وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لا تَعْلَمُونَ﴾ ئەوەیە دەفەرموێ:دەتوانین لەدوای مردنتان لەقیامەت ئێوە دروست بکەینەوە بەشێوەیەك: کە ئێوە هیچێ لەبارەوە نازانن جگە لەوەی کە خودا خۆی هەواڵی داونێ، واتە ئێمە دەسەوسان نین لەدروستکردنی نموونەی ئێوەو دروستکردنەوەتان جارێکی دی پاش مردنو رزینو بوونتان بەخاكوخۆڵ. ئێوە ئەی ئادەمیزاد خۆتان دان بەوەدا دەنێن: کە لەسەرەتادا بەدیهێنەر خودایە، دەی کەسێك بتوانێ لەسەرەتادا لەنەبوەوە ئێوە دروست بکا، دەشتوانێ جارێکی تر دوای مردنتان دروستتان بکاتەوە، ئەمە شتێکی ئاشکراوو بەڵگە نەویستە.

﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَى فَلَوْلا تَذَكَّرُونَ﴾ بیگومان زانیوتانەو دەزانن: کە خودا یەکەمجار لەنەبوەوە دروستی کردون، سەرەتا لەدڵۆپە ئاوێكو دوایی ئەو دڵۆپە ئاوە بوەتە خوێنپارەو پاشان گۆشتپارە ئەمجار پەیکەری ئێسقانو دوایی بەگۆشت داپۆشیوە، گیانی بەبەردا کردوەو ئامێری بیستنو دیتنو دڵو باقی ئەندامەکانی تری ئێوەی هێناوەتە دیو

کردونی بەو ئادەمیزادە جوانو هەستیارو داناو لێزانە، ئەرێ ئێوە بۆ ئەوەندە سەرڕەقو قیرسیچمەن بۆ بیر لەوە ناکەنەوە: کە مادام خودا بتوانێ سەرەتا ئاوا دروستتان بکا دەشتوانێ جارێکی دی پاش مردن دروسستان بکاتەوە نەدەبوو ئێوە لەوەدا هیچ گومانێکتان هەبێ، دەبوایە بەبێ سێو دوو ئەوەتان وەربگرتایەو بڕواتان پێ بکردایە.

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾(الروم:٢٧) یان دەفەرموێ: ﴿أَوَلَا يَذْكُرُ الْأِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئاً﴾(مريم:٦٧) یان دەفەرموێ: ﴿قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ﴾(يس:٧٩) یان دەفەرموێ: ﴿أَيَحْسَبُ الْأِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدىً.أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى. ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى. فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى. أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى﴾(القيامة٣٦-٤٠)

ئەمجار جارێکی تر بەشێوەیەکی لەسەرخۆو چەسپێنەر بەڵگەیەکی تر رادەنوێنێ لەسەر دەسەڵاتو بەتوانایی خودا، موعجیزەیەکی بەرچاوو دووبارەوە بوو نیشانی ئادەمیزاد دەداو سەرنجیان رادەکێشێ بۆ لێ ورد بونەوەیێو بڕواکردن پێیێو دەفەرموێ: ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ. أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ﴾ پێم بڵێن: ئەوەی ئێوە دەیکێڵن، زەوی هەڵدەگێڕنەوەو تۆوی تێ دەکەن، ئەرێ ئێوە ئەو تۆوە دەروێنن یان ئێمە

دەیڕوێنین؟ ڕۆڵی ئێوە جگە لەکێڵان‌و تۆو پیوەکردن چی ترە؟ بێگومان ئێمە دەیڕوێنین‌و شینی دەکەین‌و پێی دەگەیەنین، وا دەکەین ئەو دەنکە تۆمە ڕێگای خۆی بگرێ‌و قۆناغەکانی پێگەیشتن بگرێتە بەرو پێیاندا بڕواو هەڵە نەکا. بێگومان دەستی قودرەت سەروکاریی دەکاو پەروەردەی دەکاو پێی دەگەیەنێ. ئەو کاروانە سەرسوڕهێنەرەی پێ ئەنجام دەدا، خۆ ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە کە سالآنەو وەرزانە دیاردەی تۆو کردن‌و شین بوونی دانەوێڵەو پێگەیشتن دوبارە دەبێتەوەو ئادەمیزاد بەچاوی خۆی دەیبینێ، هەرگیز عەقڵ پەی پێ نەدەبردو خەیاڵ تارمایی نەدەدی.چ عەقڵێك بڕوای بەوە دەکردو چ خەیاڵێك تارمایی ئەوەی دەدی کە ئەو دەنکە دانەوێڵەیە ئەو هەموو لاسك‌و پڕژو گەڵاو هەیتو هوتەی لەخۆ گرتووە یان ئەو دەنکە خورمایە هەموو ئەو ڕەگ‌و قەد‌و لق‌و پۆپ‌و میوەیەی تێدایە؟؟ چ عەقڵێك خەیاڵ کێشی دەکرد بۆ ئەوەی ئەم دیاردە سەرسوڕهێنەرانە تەصەوور بکا؟

﴿لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَاماً فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ. إِنَّا لَمُغْرَمُون. بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ﴾ واتە: ئێمە بەلوطف‌و ڕەحمەتی خۆمان دەیڕوێنین‌و پێی دەگەیەنین، خۆ ئەگەر مەیلمان لێ بوایە وشکمان دەکردەوە، پێش پێگەیشتن‌و دروێنەکردنی دەمانکردە پوش‌و پەلاش‌و هیچ سودتان لێ نەدەبینی، ئەو کاتە ئێوە سەرسام دەبوون‌و دەکەوتنە پەکوپەکو، دەتانگوت: مایەپوچ خۆمان‌و ماڵوێران‌و خەسارەتمەند خۆمان، بەڵکوو

دەتانگوت: ئێمە بەتێداچوونی کشتوکاڵەکەمان خۆشمان تێداچوینو دەفەوتێین. رزقوڕۆژیمان لیێ بڕاو هیوا بڕاو بووین.

وەلیێ خودا بەفەضلو رەحمەتی خۆی پیێی دەگەیەنیێو وای لیێ دەکا میوەو بەروبومتان بداتیێ سودی لیێ وەربگرن. هەر خودا یە ڕێگا دەدا ئەو روەکە یان ئەو درەختە رۆڵی خۆی بگێڕیێو کاروانی خۆی تەواو بکا، ئەو قۆناغانەی دەنکە تۆمێك دەیانبڕیێ هەمان قۆناغن: کە دڵۆپە مەنی لەناو رەحمدا دەیانبڕیێ. هەردوکیان نمونەی گیانو وینەیەکن لەوێنەی ژیان: کە دەستی قودرەت دروستی دەکاو چاودێری دەکا.

﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ. أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ﴾ ئەی ئادەمیزادینە پیێم بڵێن: ئەو ئاوە شیرینەی دەیخۆنەوەو گڕی تینوەتی خۆتانی پیێ دادەمرکێنن، ئایا ئێوە لەهەورەوە باراندوتانە، یان ئێمە بەقودرەتو فەضلو رەحمەتی خۆمان باراندومانە؟ ئەدی خۆ ئێوە دەزانن ئێوە توانای ئەوەتان نیە باران ببارێنن، بەناچاریی دان بەوەدا دەنێن کە خودا باران دەبارێنیێ.دەی بۆچی دان بەتاكو تەنهایی خودادا نانێن، بۆ بڕوا بەهاتنی قیامەتو زیندوبوونەوە ناکەن؟!

﴿لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجاً فَلَوْلا تَشْكُرُونَ﴾ ئێوە هیچ رۆڵێکتان نیە لەباراندنی باراندا، بارینی باران هەر بەدەست خودایەو هەر ئەو دەتوانیێ باران ببارێنیێ...خۆ ئەگەر مەیلمان لیێ بوایە دەمانکردە سوێراوو

بەکەڵکی خواردنەوەو ئاودێری نەهاتایە. دەی بۆچی ئێوە سوپاسی خودا ناکەن‌و نیعمەتی ئەوەتان لەبەر چاو نیە: کە خودا بەفەضلی خۆی ئاوی شیرینی بۆ باراندون لێی دەخۆنەوەو کشت‌وکاڵی پێ ئاودێر دەکەن‌و ئاژەڵتانی پێ ئاو دەدەن. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ. يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾(النحل:١٠-١١). ئیبنو ئەبی حاتەم لەئەبوجەعفەرەوە دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ): کە ئاوی دەخواردەوە دەیفەرموو (الحمد لله الذی سقانا عذبا فراتا برحمته ولم يجعله ملحا اجاجا بذنوبنا.) سوپاس‌و ستایش بۆ ئەو خودایەیە: کە بەرەحمەتی خۆی ئاوی شیرین‌و گوارای بۆ دابین کردوین، بەهۆی تاوان‌و سپڵەییمان نەیکردوە بۆ سوێرو تاڵ‌و تفت.

ئەمجار نیعمەتێکی تر نمایش دەکاو دەفەرموێ: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ. أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ﴾ پێم بڵێن‌و نیشانم بدەن ئەو ئاگرەی هەڵی دەگیرسێنن ئایا ئێوە دارەکەیتان دروست کردوە یان ئێمە دروستمان کردوە؟!

لەناو وڵاتی عەرەبدا دوو درەخت هەن (مەرخ‌و غەفار) ئەم دوو درەختە ئەگەر لێکیان بدەی ئاگریان لێ پەیدا دەبێ، لقێ لەم‌و لقێ لەو بێنە لێکیان بخشێنە ئاگریان لێ دەردەچێ. ﴿نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعاً

لِلْمُقْوِينَ﴾ ئێمە ئاگری دونیامان کردوە بەبیرخەرەوە، ئاگری دۆزەخیان بیر دەخاتەوە، هەم سودو قازانجی هەیە بۆ رێبواران‌و دانیشتوانی سارا واتە ئەوانە پتر پێویستیان بەئاگر هەیە، ئەگینا هەموو کەس‌و هەموو کاتێ پێویستی بەئاگر هەیە.

بێگومان کەشفکردن‌و دۆزینەوەی ئاگر لەلایەن ئادەمیزادەوە رواداوێکی گەورەو وەرچەرخانێکی گرنگ بوو لەکاروانی ژیانی‌دا، دەتواندرێ بگوترێ: گەورەترین رواداوێکە: کە شارستانییەت لێیەوە دەستی پێ‌کردوە، بەلاّم چونکە زۆر بووە ئولفەتی پێوە گیراوە بۆتە شتێکی ئاسایی‌و سەرنجمان راناکێشێ. بەهەر حاڵ موعجیزەی ئاگرو نهێنێ ئەو مادەیە بوەتە کەرەسەی لێکۆڵینەوەی زانایان‌و لێکۆڵەرەوەکان‌و ئەوان پتر لەکەسانی دیکە نرخی ئەو مادە سەرسوڕهێنەرە دەزانن.

بەڵێ پەروەردگار ئاگری ئاسایی دونیای کردوە بەبیرخەرەوەی ئاگری دۆزەخ، بێجگە لەوەی: کە زۆربەی کارەکانی ژیانی ئادەمیزاد بەهۆی ئاگرەوە ئەنجام دەدرێ.

ئیمام ئەحمەدو بوخاری‌و موسلیم لەئەبوهورەیرەوە لەپێغەمبەرەوە ریوایەت دەکا: کە دەفەرموێ: ئاگری دونیا: کە ئادەمیزاد دایدەگیرسێنێ بەشێکە لەحەفتا بەشی ئاگری دۆزەخ، واتە: ئاگری دۆزەخ حەفتا هێندەی ئاگری دونیا گەرمە. ئەوەش لەیاد نەکەین لەیاسای ئابوری ئیسلامی‌دا

سێ شت بۆ هەموو کەس چون یەکن‌و تێیدا شەریکن.-ئاگرو لەوەڕو ئاو_ ئەم سێ شتە ملکی هەموو کەسن‌و نابێ کەسیان لێ مەنع بکرێ.

ئیتر کاتی سیاقی سورەتەکە دەگاتە ئەم ئاستەو بەو جۆرە حەقائیق‌و نهێنی‌یەکان نمایش دەکاو دەیانکاتە بەڵگە لەسەر راستیی پەیامی ئیسلام‌و سەرنجی ئادەمیزاد بۆیان رادەکێشێ، ئاوڕ لەحەقیقەتێکی تر دەداتەوە: کە حەقیقەتەکان پێیەوە پەیوەستن‌و هەموو سەرە دەزوەکان بۆلای ئەو دەگەڕێنەوە، ئەوەیش حەقیقەتی هەبوونی خودایە بەو هەموو عەظەمەت‌و شکۆمەندییەی هەیەتی‌و فەرمان بەپێغەمبەر دەکا: کە ئەم حەقیقەتە بەزیندو بگرێ‌و مافی خۆی بداتێ. دەفەرموێ: ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ تەسبیحاتی خودای گەورەو شکۆمەندی خۆت بکە: کە بەدەسەڵاتی رەهای خۆی ئەم هەموو شتە جودا جوداو بەکەڵک‌و سەرسوڕهێنەرانەی دروست کردون، ئەو هەموو فەضڵ‌و بەخششانەی بەسەر ئادەمیزاددا رشتوە، کە ئەو خەڵکە تەمبێ خواردو نابن‌و پەند وەرناگرن، ئەتۆ ئەرکی خۆت ئەنجام بدەو تەسبیحات‌و تەقدیسی خودا بکە.

سەلماندنی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدو راستیی قورئان و سەرزەنشتکردنی موشریکەکان

۞ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَٰبٍ مَّكۡنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَٰذَا ٱلۡحَدِيثِ أَنتُم مُّدۡهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجۡعَلُونَ رِزۡقَكُمۡ أَنَّكُمۡ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَوۡلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلۡحُلۡقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمۡ حِينَئِذٖ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحۡنُ أَقۡرَبُ إِلَيۡهِ مِنكُمۡ وَلَٰكِن لَّا تُبۡصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوۡلَآ إِن كُنتُمۡ غَيۡرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرۡجِعُونَهَآ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوۡحٞ وَرَيۡحَانٞ وَجَنَّتُ نَعِيمٖ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٞ لَّكَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٞ مِّنۡ حَمِيمٖ ﴿٩٣﴾ وَتَصۡلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

سورەتەکە مەککییەو باس لەبنەماکانی عەقیدە دەکا: لەوەپێش بەڵگەی لەسەر حەق‌و راستیی خودایەتی خوداو رابوونی قیامەت‌و حیساب‌و لێکۆڵینەوەی سارای مەحشەرو سزاو پاداش هێنانەوە. ئەمجار لێرەدا بەڵگە لەسەر راستیی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدو راستیی قورئانی پیرۆز دەهێنێتەوە، سوێند بەشوێنی لێ ئاوابونی ئەستێرە دەخوا: کە قورئان قسەی جندۆکەو شەیاتینی نیە، شیعرو سیحرو جادوبازیی نیە، بەڵکوو کەلامی خودایەویە نیگا بۆ پێغەمبەری نازڵ کردوە. سەرزەنشتی موشریکەکان دەکا لەسەر پڕوپووچی بیروباوەڕیان، لەسەر بڕوا نەبوونیان بەتاك‌وتەنهایی خودا، لەسە رەتکردنەوەی پەیامی پێغەمبەر(ﷺ).

ئەمجار دەگەڕێتەوە بۆ نمایشکردنی حاڵ‌و وەزعی ئەو سێ تاقمەی کە لەسەرەتای سورەتەکەدا باسی کردن_السابقون، ئەصحابولیەمین، ئەصحابوششمال_ دەفەرموێ: ﴿فَلا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ﴾ سوێند دەخۆم بەشوێنی لێ ئاوابوونی ئەستێرە، کە گەورەترین بەڵگەیە لەسەر بەتوانایی خودا. دەڵێن پیتی (لا) زیادەیەو بۆ تەئکیدە، لەزوبانی عەرەبدا لەپێش فیعلی (أقسم)وە وشەی (لا) زییاد دەکرێ. هەندێکی تر دەڵێن: وشەی (لا) زییاد نیەو لەسەر مانای خۆیەتی. چونکە لەناو عەرەبدا وا باو بوو هەر کاتێك یەکێك بیویستایە لەسەر شتێکی ئاشکرا سوێند بخوات، دەیگوت (لاأقسم) واتە: سوێند ناخۆم، واتە: ئەو شتە

ئەوەندە ئاشكراو عەيانە پێویست بەسوێند ناكا. هەندێ جاریش: كە بیانویستایە سوێند بەشتێكی گەورە بخۆن دەیانگوت (لا أقسم) واتە: من ئەم شتە بەسوێند پێخواردن گەورەی ناكەم بەڵكوو خۆی لەخۆیدا گەورەیە، سوێندی پێ بخۆم یان نەیخۆم چون یەكە.

هەرچۆنێك بێ مەبەستەكە سوێند خواردنە. سوێند خواردن لەقورئان دا بەچەند شێوەیەك هاتووە:

١- پەروەردگار سوێند بەزاتی خۆی بخوا. وەكوو دەفەرموێ: ﴿فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ﴾(الذاريات:٢٣) يان ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ﴾(الانبياء:٥٧)

٢- سوێند خواردن بەمەخلوقاتی خۆی وەكوو ﴿وَالصَّافَّاتِ صَفًّا﴾، ﴿والطور﴾، ﴿والذاريات﴾، ﴿والنجم﴾، ﴿والشمس﴾، ﴿والقمر﴾، ﴿والليل﴾، ﴿والنهار﴾....هتد

٣- سوێند خواردن بەقورئان وەكوو ﴿يس. وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ﴾(يس:٢) يان ﴿ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ﴾(ص:١) يان ﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾(ق:١) يان ﴿حم وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾(الزخرف:٢)

بەلای جەماوەری زانایانەوە یەكێك لەنیشانەی گەورەیی خودا ئەوەیە: كە سوێند بەمەخلوقاتی خۆی دەخوا. ﴿وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ﴾ بێگومان سوێند خواردن بەشوێن لێ ئاوابوونی ئەستێرە سوێندێكی گەورەیە ئەگەر بزانن.

بێگومان ئەو رۆژەی قورئان نازڵ بووەو ئەم خیطابەی ئاراستەی ئادەمیزاد کردوە، رۆژگارێك بووە ئادەمیزادەکان زانیارییەکی زۆر کەمیان دەربارەی شوێنهەلاتو شوێنی لێ ئاوابوونی ئەستێرەکان هەبوە، هەر ئەوەندەیان لێ زانیوە کە بەچاو دیتویانە هەڵدێنو ئاوا دەبن، هەیانە خەفوكو هەیانە پرشنگدار. بۆیە فەرمووی سوێندخواردن بەشوێنی لێ ئاوابوونی ئەستێرە ، سوێندێکی گەورەیە ئەگەر بزانن. وەلێ زانیاری ئادەمیزاد ئەمرۆ دەربارەی ژمارەو چۆنیەتی ئەستێرەکان زۆر زۆر لەهی ئەو رۆژگارە پترەو هەست بەگەورەیی ئەو سوێندە دەکەین، هەرچەندە ئێمەیش تا ئێستا کەمێك لەگەورەیی شوێنی ئەستێرەکانو قەبارەو روناکییان دەزانین، بەلاّم بەو زانیارییە کەمەیشمانو بەهۆی ئەو ئامێرو دووربینە بچوكو سنووردارانەمان ئەوەندەمان بۆ دەرکەوتووە: کە تەنیا کۆمەڵە ئەستێرەیەك لەکۆمەڵە ئەستێرەکانی ناو بۆشایی بەرفراوان، کە بریتییە لە﴿مەجەرڕە﴾ وکۆمەڵەی خۆریی ئێمە سەربەو مەجەرڕەیەیە ژمارەی ئەستێرەکانی دەگاتە هەزار ملیۆن ئەستێرە.

زانایانی فەلەك دەبێژن ئەم ئەستێرانە کە ژمارەیان چەند بلیۆن ئەستێرەیە، هەیانە بەچاوی ئاسایی دەبیندرێ، هەیانە بەدووربینو ئامێری تایبەتی نەبێ نابیندرێ، هەیە هەر نابیندرێ وەلێ هەست بەبوونی دەکرێ. هەموو ئەم ژمارە زۆرو بێژمارەی ئەو ئەستێرانە لەناو بۆشایی بەرفراواندا لەگەڕدانودێنو دەچن، ئەگەری لێك نزیك بوونەوەو پێکدا

هەڵتەقینی ئەستێرەیەك لەگەڵ یەکێکی تردا ئەگەرێکی هێندە دوورە دەگاتە ئاستی مەحاڵ!

هەریەکە لەم ئەستێرانە رێڕەوی خۆی هەیەو لەمەداری خۆیدا هەڵدەسوڕێ، کاریگەریو کاردانەوەی لەگەڵ ئەستێرەکانی تردا بەتەنسیقو نەخشەو پلانەو دەستی قودرەت کێشی راگرتوونو مەهاری گرتوونو ناهێڵێ هیچیان لەرێبازی خۆی لابدا.

هەتا زانیاری ئادەمیزاد پتر پێش بکەوێو ئامێری دوربین ترو بەتواناتر بخاتە کار پتر هەست بەوەدەکەین: کە ﴿مواقع النجوم﴾شیاوی ئەو سوێند خواردنەیە کە خودا سوێندی پێ خواردوە!

ئەمجار وەلامی سوێندەکە دێنێو دەفەرموێ: ﴿إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ. فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ. لا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُون. تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ بێگومان ئەو نامەیەی بۆ تۆ بەنیگا نێردراوە قورئانێکی گەورەو پیرۆزە، پڕە لەفەڕو بەرەکەت، سودو بەهای زۆرە، هیدایەتو زانیاریو حیکمەتو رەهنومایی بۆ بەدەست هێنانی بەختەوەریی دونیاو قیامەت بێ‌شمارە.

موناسەبەو تەنسیق لەنێوان سوێند پێخوراو کە ئەستێرەیەو سوێند لەسەرخوراو: کە قورئانە ئاشکراو عەیانە. لەم روەوە: کە ئەستێرە تاریکایی حیسسی لادەباو روناکی دەخاتە شوێنی، قورئانیش تاریکایی مەعنەوی‌ە:-کە کوفرو نەزانییە- لادەباو هیدایەتو ئیمان لەدڵەکاندا دەروێنێ!

﴿فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ﴾ ئەم قورئانە لەلەحولمەفوظ دا پارێزراوە جگە لەفریشتە نزیکەکانی بارەگای ئەقدەس کەسی تر بەسەریدا ئاگادار نین، ئەم فریشتە نزیکانەی بارەگای خودا پێیان دەگوترێ (الكروبيون) هەروەها لەئاسماندا جگە لەفریشتە کەسی تر دەستی ناگاتێ. ئەمە رەتدانەوەی موشریکەکانە: کە دەیانگوت: شەیاتینی ئەم قورئانەیان بۆ موحەممەد هێناوەتە خوارێ، یان دەیانگوت: قسەی کاهینەکانە، یان موحەممەد بۆ خۆی شێت بوەو لەخۆیەوە قسە دەهاوێ، هەروا چەند قسەو بوختانی تری لەم جۆرە خوزەبعەلاتە. ئیتر پەروەردگار بەم ئایەتە رەدی دانەوەو ئەوەی راگەیاند: کە قورئان لەلەحولمەحفوظدایەو لەوێوە هاتووە، فریشتەی تایبەت لەئاسمانەوە دایبەزاندۆتە سەر دڵی حەزرەتی موحەممەد(ﷺ) نەك شەیاتینی.

وشەی (لا) نافییەیەو ناهییە نیە.ئەوە دەچەسپێنێ کە جگە لەفریشتە لەلەوحولمەحفوظداو لەکاتی هێنانیدا بۆ سەر زەوی کەسی تر بەسەریدا ئاگادار نیەو دەستی لێ نادا. ئەگەر بەم جۆرە مانا نەکرێ نەفی فیعلەکە نایەتە جێ. واتە: مانای (لایمسە) بەحەقیقی نایەتەدی چونکە ئەوەتا لەدونیادا کافرو گاورو جولەکە پاك‌وپیس دەستی لێ دەدەن.

فەحوای ئایەتەکە ئەوە دەگەیەنێ: کە کافرو لەشپیس‌و بێدەستنوێژ نابێ دەست بکەنە قورئان بەڵکوو دەبێ بەدەستی بەدەستنوێژەوە دەستی بکرێتێ. ئیمام مالیك لە(موطأ)ەکەی‌داو ئیبنوحیبان لەصەحیحەکەی‌دا ریوایەتیان کردوە: دەڵێن: پێغەمبەر(ﷺ) لەو نامەیەی‌دا کە بۆ عەمری کوڕی حەزمی نووسی ئەوەی تێدا بوو: کە نابێ کەس دەست بکاتە قورئان مەگەر بەدەستی بەدەستنوێژەوە بێ. واتە لەشپیس‌و بێدەستنوێژ نابێ دەستی لێ بدەن. ئەبوداود لە(مەراسیل)داو (أصحاب السنن) لەفەرمودەکەی (الزهری)یەوە ریوایەتیان کردوە: کە دەڵێ: لەپەڕاوی﴿عەبد ئەبی بەکری کوڕی موحەممەدی کوڕی عەمری کوڕی حەزم دا خوێندومەتەوە: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: (ولا یمس القرآن الا طاهر) نابێ جگە لەپاك‌و دەست بەدەستنوێژ کەسی تر دەست بکاتە قورئان.

دەست لێدانی قورئان بەبێ دەستنوێژ بەلای زۆربەی زانایانی ئیسلامەوە قەدەغەیە، هەموشیان حەدیثەکەی (عەمری کوڕی حەزم) یان کردۆتە بەڵگە : کە پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی (پاك‌و دەست بەدەستنوێژ نەبێ نابێ دەست بکاتە قورئان)..

مالیکییەکان دەبێژن دروستە بۆ فێربوون‌و فێرکردن بەبێ دەستنوێژ مامۆستاو قوتابی دەست لەقورئان بدەن. لە(الحکم)و حەمادو داوودی

کوڕی عەلی (الظاهری)یەوە ریوایەتکراوە: کە هەڵگرتنو دەست لێدانی قورئان بۆ لەشپیسو بێ دەستنوێژی موسوڵمانو بۆ کافر چ مەنعێکی تێدا نیە. تەنیا داوود ئەوەی چەرت کردوە: وتویەتی نابێ موشریك قورئان هەڵبگرێ.

بەڵگەی ئەم کۆمەڵە زانایە ئەوەیە دەفەرموون پێغەمبەر(ﷺ) نامەی بۆ قەیصەری رۆم نووسی، لەو نامەدا ئایەتی قورئانی تێدا بوو، دەی ئەو نامەیە هەم بێدەستنوێژ دەستی لێداوەو هەم ناموسوڵمان. وەڵامیان دراوەتەوە بەوە: کە ئەوە کاتیضەرورەتو ناعیلاجی بووە، نابێتە بەڵگە.کەوابێ یاساغکردنی دەست لێدانی قورئان بەبێ دەستنوێژ بەفەرموودەی پێغەمبەر(ﷺ) چەسپاوە نەك بەصەریحی ئایەتەکە.

لەلایەکی ترەوە زانایانی ئیسلام ئەوەیان بەلاوە راجیحە کە مەبەست بە(کتاب) لەئایەتی (فی کتاب مکنون) دا ئەو قورئانەیە: کە بەدەست فریشتەوەیەو لەلەوحولمەحفوظدایە. ئاماژە بەئایەتێکی تر: کە دەفەرموێ: ﴿فِي صُحُفٍ مُكَرَّمَة. مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ.بِأَيْدِي سَفَرَةٍ. كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾(عبس١٣-١٦) چونکە ئایەتەکە بۆ ئەوە هاتووە قورئان دوور بخاتەوە لەوەی شەیاتینی دایانبەزاندبێ، رەددی موشریکەکان دەداتەوەو بیرو بۆچونیان رەت دەکاتەوە. هەروەها چونکە سورەتەکە مەککییە، پێ لەسەر مەوزوعی بنەماکانی عەقیدە دادەگرێ، باسی یەکتاپەرستیو

زیندوبونەوەو پێغەمبەرایەتی لەخۆگرتووە! باسی دەست لێدانی قورئان بەبێ دەستنوێژ یان بەدەستنوێژەوە، یاساغکردنی یان ڕەوایی، مەوزوعێکی فیقهی‌یەو عادەتەن ئایەتە مەدەنییەکان باسی لێوە دەکەن!

لەلایەکی ترەوە وشەی (مکنون) بەمانا پارێزراوو داپۆشراوە واتە چاوی ئادەمیزاد نایبینێ‌و دەستیان لێی ناکەوێ. دەی ئەگەر مەبەست بە(کتاب) لەئایەتەکەدا ئەم قورئانە بێ: کە ئێستا بەدەستمانەوەیە، وەصفدار کردنی بە(مکنون) چ فائیدەیەکی وای تێدا نیە.[٣]

﴿أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ﴾ ئایا ئێوە گومانتان هەیە لەئەم قورئانە پیرۆزەی پێتان رادەگەیەنێ: کە قیامەت هەیە، ئایەتەکانی بەدرۆ دەخەنەوە؟ بڕوا بەو بنەما عەقیدەییانە ناکەن: کە بۆتان شی دەکاتەوە؟ پشتگیریی کافری تر دەکەن لەسەر کوفرو دەبنە هاوپەیمانی یەکتر؟

﴿وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ﴾ سوپاسگوزاریتان بۆ ئەو رزق‌و رۆزییەی پێتان دەبەخشێ ئەوەیە نیعمەتەکانی بەدرۆ دەخەنەوە؟ واتە: لەشوێنی سوپاسکردنتان لەسەر نیعمەت، نیعمەتەکانی بەدرۆ دەخەنەوە، بڕواتان بەزیندوبوونەوە نیە، ئایەتەکانی قورئان رەتدەکەنەوە!! جا دەبێ کێ‌لەو کەسە ستەمکار تر بێ لەجیاتی سەپاسکردنی نیعمەت،پەیامی پێغەمبەر رەت بکاتەوە؟!

---

(٣)

ئەمجار کۆتایی سورەتەکە بەنمایشکردنی دیمەنێك دەهێنێ، کە تەصەورکردنی مچورکە بەجەستەدا دێنێو مرۆڤ لینگە لەرزەی پێ دەکەوێ، ئەوەش دیمەنی کاتی سەرەمەرگە، ئەوکاتەی هەموو دەمەدەمێو کێشەیەك دەبڕێنێتەوە، ئەو کاتەی ئادەمیزاد لەنێوان کۆتایی ژیانی دونیاو سەرەتای دەست پێکردنی ژیانی قیامەتدایە. کە ناتوانێ چرکەیەك بۆ دواوە بگەڕێتەوەو خۆ لەو وەزعە قوتار بکا دەفەرمووێ:

﴿فَلَوْلا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ﴾ دەی بۆچی کاتێك نەخۆشتان دەکەوێتە حاڵەتی گیانەلآوەو، دەست دەکا بەچەناگە کوتانو چاوی بەملۆق دەوەستێ روح دەگاتە قورگی.

﴿وَأَنْتُمْ حِينَئِذٍ تَنْظُرُونَ﴾ ئێوەش بەخەمو پەژارەوە لەدەوری کۆبونەوەو تەماشای دەکەنو سەرنج دەدەنە حاڵو وەزعی لەناو ئێشو ئازاری گیانکێشاندا ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لا تُبْصِرُونَ﴾ وەحاڵێ ئێمە بەعیلمو بەقودرەتی خۆمان بەفریشتەکانمانەوە لەئێوەی لێ نزیك ترین، وەلێ ئێوە نابینن چی روودەدا، فریشتەی گیانکێشان نابینن، ئالەم کاتو ساتەدا: کە ژیانی دونیای تەواو کردوە، دونیاو کاروباری، ماڵو سامانو منداڵی، دۆستو ناسیاوو کەسوکاریی بەجێ دێڵێو بەرەو جیهانێك دەڕوا: کە پێی ئاشنا نیە، جگە لەکردەوەی باشیو ئیمانی راستی، هیچ شتێکی تر فریای ناکەوێو بەکەڵکی نایە.

ئالەم کاتەدا گیانەکەی شت دەبینێ وەلێ ناتوانێ قسە لەو روداوانە بکا: کە دەیانبینێ، ئەوانەی لەدەورەشی کۆبونەوە هیچ نابینن، ئەوەی لەبەرچاویان دیارە جەستەکەیەو چاویان تێبڕیوە، نازانن چی رودەداو هیچیشیان پێ ناکرێ. ئیتر لێرەدا توانای ئادەمیزاد زانیاری دەوەستێو مەودای نامێنێ. دەزانێ چەند دەسەوسانو بێ توانایە. چەند زەبونو لاوازە!!

﴿فَلَوْلا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ. تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ دەی ئەگەر حاڵو وەزع وەکوو ئێوە دەڵێن وابێ، زیندوبوونەوە نەبێ حیسابو لێکۆڵینەوە نەبێ، سزاو پاداش نەبێ. ئەدی بۆچی گیانەکەی نابەنەوە شوێنی خۆی ؟!

ئەگەر ئێوە راست دەکەن زیندوبوونەوە نیە، خودایەك نیە، تاكوتەنهاو بەدیهێنەری ئێوە، سزاو پاداش نیە، دە مەهێڵن ئەو خۆشەویستەتان بمرێو ماڵئاواییتان لێ بکا.

بەکورتی ئەگەر ئێوە (وەکوو خۆتان دەڵێن) بەدیهێنەرتان نیەو خۆتان خالقن، دەی بۆ ناتوانن گیان لەقورگەوە بگێڕنەوە بۆ شوێنی خۆی؟! ئەگەر راست دەکەن زیندوبوونەوە نیە، دەگیانی ئەو کەسەی لەگیانەلادایە بگێڕنەوە بۆ ناو جەستەی بامردنی لەکۆڵ بێتەوەو زیندوبونەوەی بەسەردا نەیە.

ئەمجار پەروەردگار سەرەنجامی ئەو ئادەمیزادانە رون دەکاتەوە لەو کاتەدا: کە لەگیانەلاّدانو دوا مردنیان، دەیانکاتە سێ تاقمو دەفەرموێ:

١- ﴿فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ. فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ﴾ ئەو بەندەیەی لەگیانەلاّودایە یان مردوە، ئەگەر لەخودا پێداوەکان بێو لەژیانیدا دەست پێشخەر بووبێ بۆ ئیمانهێنانو ئەنجامدانی کردەوەی چاكو لەخودا نزیك بێ، واتە لەو پێرو تاقمە بێ: کە لەسەرەتای سورەتەکەدا بە﴿السابقون السابقون﴾ ئاماژەیان بۆ کرا، ئەوا لەخۆشیو حەسانەوەدایە، پەرۆشی ژیانی دونیای نیە، رازییە بەو بەشو نیعمەتەی خودا لەو دونیا پێی داون. رزقوروۆزیی زۆرو زەبەندە لەبەهەشتدا بۆیان دابینکراوە، لەگیانەلاّودا فریشتە موژدەی بەهەشتی پێ دەدەن. ریوایەت کراوە: کە موسوڵمان لەدونیا دەرناچێ هەتا لەبەهەشتەو رێحانەیەکی بۆ دێنن بۆنی پێوە دەکا.

٢- ﴿وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ. فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾ خۆ ئەگەر ئەو کەسەی: کە لەگیانەلاّودایە، یان مردوە لەو پێرە بێ: کە نامەی ئەعمالی بەدەستی راست وەردەگرێ، ئەوە فریشتە مزگێنی دەدەنێو پێی دەبێژن سلاّوت لێ بێ، سلاّوی براو هاوەڵەکانت لەوانەی نامەی کردەوەکانیان بەدەستی راستیان وەرگرتووە، هیچ ناخۆشیوتەنگو چەڵەمەیەکت لەپێش نیە، ئەتۆ

لەپێری ئەصحابولیەمینی بەسلاَوو رێزەوە پێشوازیت لیٚ دەکەن، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرمویٚ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ. نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ. نُزُلاً مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ﴾(فصلت٣٠-٣٢).

٣- ﴿وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ.فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ. وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ﴾ خۆ ئەگەر ئەو ئادەمیزادە لەگیانەلاَو کەوتووە، یان ئەو مردوە لەو کەسانە بیٚ: کە گومڕاو حەق بەدرۆخەرەوەن، بڕوایان بەزیندوبوونەوە نیەو لەرێبازی راستو حەق لایان داوە، رۆژی قیامەت نامەی عەمەلیان بەدەستی چەپ وەردەگرن، لەزومرەی ئەو بەدبەختانەیە کە لەسەرەتای سورەتەکەدا بە(أصحاب الشمال) ئاماژەیان بۆ کرا. ئەوانە (خودا پەنامان بدا) خوانیان بۆ ئامادە کراوە لەئاوی کولاَتوو خۆراکی ژەقنەموت، ئەمجار خستنە ناو دۆزەخەوە بەزەحمەتو نوغرۆ بوونی لەناو ئاگردا.

٤- ئای لەو بەدبەختیو چارەڕەشییەی بەرەو پیری دەچیٚو تیٚی دەکەویٚ، لەو میوانداریو سفرەو خوانەی بۆی ئامادە کراوەو چاوەڕێیەتی.

﴿إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ﴾ بێگومان هەموو ئەو خەبەرو زانیاریانەی

لەم سورەتەدا دەربارەی زیندوبوونەوەو شتی تر نمایش کران سەد دەرسەد حەق‌و راستن‌و هیچ گومانیان تێدا نیەو چۆن پێتان ڕاگەیاندراوە ڕێك دێتە جێ‌و بەموو خیلافی تێدا نابێ.

﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ ئەی پێغەمبەر: تۆ خودای خۆت بەپاك‌و بەرزو پیرۆز بناسە، لەهەموو کەم‌وکوڕی‌و خەوشێك بەدووری بگرە، هەر شتێك شیاوی خودایەتی ئەو نەبێ وەپالْی مەدە، ئەو کافرو نەفامانە باوەڕت پێ بکەن یان نەیکەن خۆیان بەرپرسیارن، ئەتۆ هەر ڕاگەیاندنت لەسەرەو بەس.

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿سورة الحديد﴾

سورەتی حەدید مەدەنییە واتە لەدوای کۆچکردنی پێغەمبەر(ﷺ) بۆ مەدینە نازڵ کراوە. بۆیە ناونراوە سورەتی حەدید چونکە لەئایەتی ژمارە (٢٥)ی‌دا ئاماژە بەسودوەرگرتن لەئاسن دەکاو ئەوە رادەگەیەنێ: کە ئاسن کەرستەیەکی گرنگە بۆ پیشەسازیو پێشکەوتنی شارستانییەت.

موناسەبەو گونجانی ئەم سورەتە لەگەڵ سورەتی (واقیعە) لەم رەوەویە:

١-کۆتاییی سورەتی پێشوی بەرستەی ﴿فسبح باسم ربك العظيم﴾ هێنا، سەرەتای سورەتی حەدیدیشی بە﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ دەست پێکرد.

٢-سەرەتای سورەتی حەدیدی کرد بەهۆکارو عیلەت بۆ کۆتاییی سورەتی (الواقعة) واتە: کە لەکۆتاییی سورەتی واقیعەدا فەرمانی کرد بەتەسبیحاتو فەرمووی﴿فسبح باسم ربك العظيم﴾ لەسەرەتای سورەتی حەدیدا پاساوی بۆ ئەو فرمانە هێنایەوەو فەرمووی﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ واتە: تەسبیحاتی خودا بکەن چونکە هەرچی لەئاسمانەکانو زەوی‌دا هەیە تەسبیحاتی خودا دەکا...!

سەرەباس‌و مەوضوعی ئەم سورەتە وەکوو باقی سورەتە مەدەنییەکانی تر باسی حوکمە شەرعییەکان دەکا، بانگەوازیی کۆمەڵگای ئیسلامیی دەکا بۆ ئەوەی کەسایەتی خۆی لەبیروباوەڕەکەیدا بێنێتە دی. دڵو دەرونی تاکەکان پاڵفتە بکا بۆ بانگەوازیی خودا ، ماڵو سامانی خۆیان، گیانو تەمەنی خۆیان لەپێناو ئایینی خودادا بەخت بکەن، جیهادو تێکۆشان لەرێگەی خودادا بکەنە بەرنامەو هەوڵ بدەن ئالای (لااله الا الله) لەبەرزی بشەکێتەوە.

بنەماکانی حوکمی ئیسلامی دیاریی دەکاو پەردە لەسەر عەیبو ریسوایی دووڕووەکان هەڵدەداتەوە، حەققەتی دونیاو قیامەت دەردوخاو ئەوە رون دەکاتەوە: کە دونیا خانوی لەناوچونەو نەمانی بەسەردا دێ، قیامەت خانوی ئەبەدیەو بڕانەوەی نیە.

ئامۆژگاری موسوڵمانان دەکا: کە صەبر بگرن لەسەر بەلاو ناخۆشی، هەڵیان دەنێ بۆ دادوەریو ئاوەدان کردنەوەی زەوی، فەرمان دەکا بەتەقواو شوێنکەوتنی پەیامی پێغەمبەر.

ئەنجار کۆتایی سورەتەکە بەوە دێنێ: کە پەند لەبەسەرهاتی گەلە پێشینەکان وەربگرین

هەموو بونەوەر تەسبیحاتی خودا دەکا

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۖ يُحْيِۦ وَيُمِيتُۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٖ قَدِيرٌ ﴿٢﴾ هُوَ ٱلْأَوَّلُ وَٱلْأٓخِرُ وَٱلظَّٰهِرُ وَٱلْبَاطِنُۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِۚ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي ٱلْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَاۖ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٤﴾ لَّهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِي ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي ٱلَّيْلِۚ وَهُوَ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٦﴾

﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ هەرچی لەئاسمانەکانو زەویەدایە تەسبیحاتی خودا دەکا، لەهەموو کەموکوڕیو عەیبو نەنگیەك بەدوری دەگرێ، هەریەکە لەئادەمیزادو فریشتەو جندۆکە، لەئاژەڵو روەكو درەختو جەمادات بەزمانی گوتن یان بەزمانی

حاڵ تەسبیحاتی خودا دەکەنو دان دەنێن بەگەورەییو خودایەتیدا، ملکەچی فەرمانو بڕیارنی، هەموو ئەم بونەوەرە بەگیاندارو بێ‌گیانییەوە بەڵگەن لەسەر هەبوونی خودای خاوەن دەسەڵاتی رەهاو زانیاری بەرفراوان. هەمویان تێکڕا گەردنکەچی پەروەردگارنو هەریەکەیان بەجۆرێك بەندایەتی خۆی دەنوێنێ. خودا عەزیزو باڵادەستو شکۆمەندە، لەروانگەی ئەو باڵادەستیەوەیەتی هەرچی لەئاسمانەکانو زەوی‌دا هەیە تەسبیحاتی دەکەن، حەکیمو زانایە لەهەڵسوڕاندنی بوونەوەردا هەموو شتێکی وامەهار کردوە بەگوێرەی حیکمەتی خودایانەی خۆی بێو بچێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيماً غَفُوراً﴾(الاسراء:٤٤) دەقە قورئانیەکە بەروونی بێ پەردە ئەوە دەگەیەنێ: کە هەموو شتێك لەئاسمانەکانو زەوی‌دا تەسبیحاتی خودا دەکا. ئیتر پێویست بەوە ناکا لەمانای دەقەکە لا بدەینو تەئویلی جۆراوجۆری بۆ بدۆزینەوە، ئێمە چی وا لەتایبەتمەندیو سروشتی ئەم بوونەوەرە نازانین جگە لەوەی خودای بەدیهێنەر پێمان دەفەرموێ: ئیتر: کە خودای بەدیهێنەر دەفەرموێ: ﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ماناکەی ئاشکراو رونە پێویست بەپێچو پەناو تەئویل ناکا، بەڵکوو ئێمە بۆمان هەیە لەمانای ئەم ئایەتەو نموونەی ئەم ئایەتە دان بەوەدا بنێین: کە هەرچی

لەئاسمانەکانو زەویدا هەیە خاوەن گیانەو هەستو شعوری هەیەو رو دەکاتە خودای بەدیهێنەرو بەزمانی خۆی تەسبیحاتی پەروەردگار دەکا.

بێیگومان ئەمە وێچوترین ماناو گونجاوترین تەصەورە کە لەگەڵ مانای ئاثاری صەحیحو راست یەك دەگرێتەوە. هەروەکوو چۆن ئەزموونی هەندێ دڵی صافو بێگەرد لەبڕێ کاتی ناوازەدا، لەحاڵی نەمانی پەردەی مادی بەسەر دڵەوەو دەستەبەر بوونی ئیشراقی نەفسیو پەیوەند بوونی بەخەقیقەتی شاراوەی نێو شتەکان. پشتگیری ئەو مانایە دەکا. هەبوونی هەستو گیانی تایبەتی بۆ هەموو شتێك دەچەسپێ. ئەوەتا پەروەردگار فەرمانی خۆی ئاراستەی کیوو پەلەوەر دەکاو دەفەرموێ: ﴿یا جبال أوبی معه والطیر﴾ ئەوەتا فەرمانەکە ئاراستەی جەماداتو پەلەوەر کراوە: کە لەگەڵ داودا بەندایەتی خودا بکەن. ئیمامی موسلیم لەصەحیحەکەیدا لەجابیری کوڕی سومرەوە ریوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ان بمکة حجرا کان یسلم علیَ لیالی بعثت.انی لأعرفه الآن) بەردێك هەیە لەمەککە، لەوسەروبەندەدا: کە کرابوم بەپێغەمبەر سلاوی لێ دەکردم، ئێستا دەزانم ئەو بەردە کامەیەو لەکوێوەیە..

تیرمیزی بەئیسنادی خۆی لەئیمامی عەلیەوە ریوایەتی کردوە دەفەرموێ: لەتەك پێغەمبەردا بووم لەمەککە، بەیەکەوە دەرچوین بۆ قەراغو بیجاغی مەککە، توشی هەر گردو کێوو درەختێك دەبوین بەزمانی خۆی دەیگوت (السلام علیك یا رسول الله)

بوخاری لەصەحیحەکەیدا بەئیسنادی خۆی لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) لەسەر بنکە دارخورمایەك وتاری خوێندەوەو، دوایی: کە مینبەریان بۆ دروستکردو لەسەر مینبەرەکە وتاری خوێندەوە بنکە دارخورماکە دەستی کردبە ناڵەناڵ. پێغەمبەر(ﷺ) لەمینبەرەکە دابەزیو دەستی بەسەردا هێناو ئیتر داسەکنا!

دەربارەی چەسپاندنی ئەو حەقیقەتە کەونیە ئایەتی قورئان زۆرو رونو ئاشکران بۆ نموونە:

١-﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ..﴾(النور:٤١).

٢- ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ...﴾(الحج : ١٨)

٣-﴿..وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُم..﴾(الاسراء:٤٤)

دەی هیچ پێویست ناکا تەئویل بۆ ئەم دەقە قورئانیو فەرمودانە بدۆزینەوەو لەمانای خۆیان لایان بدەین، ﴿لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ هەر بۆ خودایە خاوەنێتیو فەرمانڕەوایی ئاسمانەکانو زەوی، بەویستی خۆی هەڵیان دەسوڕێنیو گۆڕانکارییان تێدا دەکا، دەسەلاتی رەهاو بێسنووری هەیە، کەس نیە هاوەڵو هاوشانی بێ، کەس ناتوانێ تەگەرە بخاتە ئیشوکارییەوە، فەرمانی رەوایەو دەبێ بیتە جێ، جگە لەویستی ئەو هیچی تر نایەتە دی، ژیان دەبەخشیو زیندوان دەمرێنێ، ژیان دەخولقێنیو مردن وەدی دێنێ، ئەندازەی ژیانو تەمەن بۆ هەموو زیندەوەرێك دەکا، کاتی مردن بۆ هەموو گیاندارێك تەقریر دەکا. ئەو زاتە بەسەر هەموو شتێکدا بەتواناو بەدەسەلاتە. هەرچی بیبەوێ ببێ دەبێ، هەرچی نەیەوێ نابێ. گیان تائێستا نهێنییەو نازاندرێ سروشتی چۆنەو چۆن پەیدا بووە. کەس دارای ئەوەی نیە بڵێ: لەوێوە هاتوە یان ئاوا هاتووە بەڵکوو کەس نازانێ چیەو چۆنە، دەقە قورئانیەکە ئەومان پێ رادەگەیەنێ: کە خودا ژیان دەبەخشێ بەزیندەوەر، کەس ناتوانێ ئینکاریی ئەوە بکا یان پێچەوانەی ئەوە بسەپێنێ.

مردنیش وەکوو گیان نهێنیەکی شاردراوەیە ، کەس سروشتی نازانیٚ، کەس ناتوانیٚ بیخولّقیٚنیٚ. چونکە جگە لەخودا : کە خۆی بەخشندەی گیانە کەسی تر ناتوانیٚ وەری بگریٚتەوە بەزیندوکردن‌و مراندن دوو دیاردەی فەرمانڕەوایی رەهای پەروەردگارن.هەر خۆی دەتوانیٚ ژیان ببەخشیٚ‌و وەریشی بگریٚتەوە.

﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ زاتی خودا هەر هەبووەو نەبوونی پیٚش نەکەوتووە، لەپیٚش ئەودا هیچ شتیٚك نەبووە، باقیەیەو هەر دەمیٚنیٚ‌و دوای هەموو شتیٚکە، ظاهیرو ئاشکراو بلندە، لەژوور هەموو شتیٚکەوەیە، پەنهان‌و نادیارە، هیچ شتیٚك لەو پەنهان‌و نادیارتر نیە، زانایە بەهەموونهیٚنیەك ، عەقلّ‌و ژیرو حەقیقەتی زاتی نازانن چۆنە. هەستەکان دەرکی ناکەن، زانایە بەهەموو شتیٚك‌و هیچی لیٚ گوم نابیٚ.

ئیمامی موسلیم لەصەحیحەکەیدا لەئەبوهورەیرەوە کە پیٚغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (اللهم انت الاول فليس قبلك شيء، وانت الاخر فليس بعدك شيء، وانت الظاهر فليس فوقك شيء، وانت الباطن فليس دونك شيء، أقض عنا الدين واغننا من الفقر) ئەمجار باسی بەدیهیٚنانی کەون دەکاو دەفەرمویٚ: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ خودایەکی وەهایە: کە ئاسمانەکان‌و

زەوی لەشەش رۆژدا یان لەشەش قۆناغدا بەوپەڕی رێكوپێكیو جوانو رازاوەو گونجاو بەدیهێناون، هەرچەندە دەیتوانی بەچرکەیەك ئەو کارە ئەنجام بدا. وەلێ لەوانەیە حیکمەتەکە ئەوە بێ: بەندەکان فێری لەسەرخۆیی پشوو درێژی بکا.

حەقیقەتو چۆنیەتی ئەو شەش رۆژە یان ئەو شەش قۆناغە هەر خودا دەیزانێو بەس! چونکە رۆژگاری ئێمە بەهۆی هەڵسوڕانی زەوی بەدەوری خۆیدا لەبەرامبەر خۆرەوە پەیدا دەبن، دەی ئەم کاتو ساتەی ئێمە: کە رۆژو شەویان پێ دەڵێین.

دوای دروستبونی خۆرو زەوی پەیدابوون، کەوابێ ئەم رۆژانەی ئاسمانەکانو زەوییان تێدا دروست کراوە جودایە لەرۆژی ئێمەو هەر خودا دەزانێ چۆنن.

ئەمجار عەرشی کۆنترۆڵ کرد بەو شێوەی شیاوی خودایەتی خۆیەتیو ئیرادەی کردوە. دەسەلاتو هەیمەنەی خۆی بەسەر بوونەوەردا چەسپاندو بونەوەری خستە گەڕو هەڵسوڕان.

وێڕای بەدیهێنانو کۆنترۆڵ کردنی هەموو بونەوەر بەو شێوە تۆکمەو مەحکەمە.﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ دەزانێ چی دەچێتە ناو زەوییەوەو چی لێ دێتە دەر، چی لەئاسمان دێتەخوارو چی بەرز دەبێتەوە بۆی، لەهەموو

چرکەیەکدا بێشمار لەهەموو جۆرێك زیندەو نازیندە دەچێتە ناو جەرگی زەوییەوە. هەر خودا دەزانێ رۆژانە چەند دڵۆپە بارانو چەند مردو چەند شتی تر زەوی هەڵیان دەلوشێ، هەر خودا دەزانێ لەچرکەیەك دا چەند روەكو درەختو بەروبومو کانو کانزاو شتی تری لێ دێتە دەر" هەر خودا دەزانێ لەچرکەیەکدا چەند بەفرو بارانو تەرزەو تیشكو نەیازیكو فریشتەو قەزاوقەدەرو شتی تر لەئاسمانەوە دێنە خوارو چەند لەفریشتەو کردەوەی بەندەکانو دوعاو پاڕانەوەو هەڵمو گەلێ شتی تر لەبینراوو نەبینراو بۆ ئاسمان بەرز دەبنەوە.

هەر زانیاری خودا دەتوانێ کۆنترۆڵو سەرژمێری ئەم هەموو شتانە بکاو هیچی لێ گوم نەبێ..

نموونەی ئەم ئایەت ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلا رَطْبٍ وَلا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾(الأنعام:٥٩)

لە کاتێکدا ئادەمیزاد دڵی داوەتە زەویو ئاسمانو بیر لەو تێکەو لێکەیە دەکاتەوە، گورج قورئان دەیگێڕێتەوە بۆ لای زاتی خۆیو دەفەرموێ: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ خودا بەزانیاریوتواناو دەسەڵاتی خۆی لەگەڵتانە ئەی ئادەمیزاد" لەهەر

کوێیەك بن، خودا ئاگادارە بەو کردەوانەی ئەنجامیان دەدەن‌و هیچی لێ تێك ناچێ‌و لێی گوم نابێ. پەروەردگار هەموو کاتێ لەگەڵ هەموو کەسەو لەهەموو شوێنێکە، ئاگاداری هەموو کردارو گوفتارێکە گەورەو بچوك نهێنی‌و ئاشکرا لای ئەو چون یەکە.

﴿لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾ خاوەنیەتی‌و فەرمانڕەوایی ئاسمانەکان‌و زەوی هی خودایەو کەسی تر هاوبەشی نیە. دونیاو قیامەت هی خۆیەتی‌و هەرچی بیەوێ دەیکاو کەس نیە بتوانێ حوکم‌و بڕیاری رابگرێ یان نەهێڵێ ئەنجامی بدا. لەسەر هەموو کارێکی سوپاسی دەکرێ، هیچ بڕیارو حوکمێکی جێگای رەخنە نیە. سەرەنجام رۆژی قیامەت هەموو کاروبارێك بۆ لای خودا دەگەڕێتەوە، حیساب‌و لێکۆڵینەوە لەگەڵ بەندەکانی دەکا، بەعەدالەت سزاو پاداشی کردەوەکانیان دەداتەوە، هیچ کەس بەئەندازەی گەردیلەیەك ستەمی لێ ناکرێ.

﴿يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ پەروەردگار هەر خۆی هەڵسوڕێنەری بوونەوەرە، شەوو رۆژ دەگۆڕێ‌و بەحیکمەت‌و دانایی خۆی ئەندازەیان دیاریی دەکا، شەو دەخاتە ناو رۆژو، رۆژ دەخاتە ناو شەوەوە، جاری وا دەبێ شەوگار درێژ دەبن‌و رۆژگار کورت دەبن، جاری وایش دەبێ بەپێچەوانەوە شەو کورت دەبن‌و

ڕۆژ درێژ، وایش دەبێ وەکوو یەکیان لێ دێ، بەم جۆرە وەرزەکانی ساڵ دروست دەبنو بەشوێن یەکدا دێنو هەر وەرزە سودو تایبەتمەندی خۆی هەیە!

پەروەردگار نهێنیو پەنامەکی ناو دڵو دەروون دەزانێو ئاگای لەهەموو شتێك هەیەو هیچ شتێکی لێ نادیار نیە.

هەڵنانی ئادەمیزاد بۆ ئیمانهێنان بەخوداو بڕوا کردن بە پێغەمبەرو بەخشینی ماڵ لەڕێگەی خودادا

ءَامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَأَنفِقُوا۟ مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ ۖ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَأَنفَقُوا۟ لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ ۙ وَٱلرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا۟ بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَـٰقَكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِۦٓ ءَايَـٰتٍۭ بَيِّنَـٰتٍ لِّيُخْرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَـٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ لَا يَسْتَوِى مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ ٱلْفَتْحِ

وَقَٰتَلَ أُوْلَٰٓئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ ٱلَّذِينَ أَنفَقُواْ مِنۢ بَعْدُ وَقَٰتَلُواْۚ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾ مَّن ذَا ٱلَّذِى يُقْرِضُ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥ وَلَهُۥٓ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾ يَوْمَ تَرَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَٰنِهِم بُشْرَىٰكُمُ ٱلْيَوْمَ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٢﴾

لەوەپێش پەروەردگار بەڵگەی تاكوتەنهایی‌و زانین‌و توانای رەهای خۆی راگەیاند لەروانگەی بەدیهێنان‌و هەڵسوڕاندنی بونەوەرو گۆڕانكاریی لەشەوو رۆژدا.

ئەمجار بەشوێن ئەوەدا بڕێ ئەركی ئایینی دیاری كردن‌و فەرمانی بەموسوڵمانان كرد: كە ئیمان بەتاكوتەنهایی خودا بێنن بڕوا بەپێغەمبەر بكەن دڵسۆز بێ لەگەڵ ئایینی خوادا، ماڵ‌و دارایی خۆی لەپێناو خودادا بەخت بكا. دەفەرموێ: ﴿آمنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ بڕوا بەتاك‌و تەنهایی خودا بكەن، هەروا بڕواتان بەراستیی پێغەمبەرێتی موحەممەد هەبێ‌و شوێن پەیامی پیرۆزی بكەون، بەردەوام بن لەسەر ئەو بیروباوەڕەو خۆتانی لەپێناودا بەخت بكەن.

﴿وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ﴾ ببەخشن لەو ماڵو سامانەی خودا ئێوەی کردوە بەجێنشین تێیدا، ﴿فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ﴾ ئەوانەی وێرای ئیمانهێنان بەخوداو بەپێغەمبەر ماڵو سامانیشیان دەبەخشن لەرێگەی خودادا، ئەوانە پاداشی گەورەو باشیان هەیە: کە بەهەشتی رازاوەیەو رەزامەندیی خودایە..

ئیمام ئەحمەد لەعەبدوڵلای کوڕی (الشخیر)ەوە دەڵێ: چومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو: (الهاکم التکاثر، یقول ابن آدم؛ مالی مالی، وهل لك من مالك الا ما اکلت فأفنیت، أو لبست فأبلیت أو تصدقت فأبقیت) زۆریی ماڵو سامانو وەچەو منداڵ ئێوەی بێئاگا کردوە، هەوڵدان بۆ زۆر کردنیانو خۆ هەڵەوگیر کردن پێیانەوە ئێوەی لەکاروباری قیامەت بێئاگا کرد، ئادەمیزاد هەر دەڵێ: ماڵەکەم ماڵەکەم، ئایا ماڵی تۆ چییە تا ئەوەندە خۆتی پێ هەڵەوگیر بکەی؟؟ ئایا ماڵی تۆ جگە لەوەی خواردوتەو فەوتاوە، ئەوەی لەبەرت کردوەو کۆن بووەو دڕاوە، ئەوەی بەخشیوتەو پەزمەندەت کردوە بۆ قیامەت، هیچی ترت هەیە؟!

ئیمام موسلیم ئەم فەرمودەیەی ریوایەت کردوەو ئەمەشی لێ زیاد کردوە ﴿وما سوی ذلك فذاهب و تارکه للناس﴾ جگە لەوە تۆ دەمریو بەجێی دێڵی بۆ کەسانی دیکە.

﴿وَمَا لَكُمْ لا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ چیە بۆ ئێوە ئیمان ناهێنن؟ چ لەمپەرێك هەیە ناهێڵێ ئیمان بێنن بەخودا خۆ﴿وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ﴾ پێغەمبەر(ﷺ) لەناوتاندایەو لەخۆتانەو بانگەوازیتان دەکا بۆ ئیمانهێنان، هەمیشە ئامۆژگارییان دەکاو بەڵگەو نیشانە لەسەر راستیی پەیامەکەی دەهێنێتەوە. قورئانتان بۆ دەخوێنێتەوە،کە پڕە لەبەڵگەو نیشانەی ئاشکرا، هەڵتان دەنێ بۆ ئەوەی ئیمان بەتاكوتەنهایی خودا بێنن ﴿وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ بێگومان پەروەردگار لەعالەمی زڕوێتدا پەیمانی لەئێوە وەرگرتووە، ئەو کاتەی گەرای هەموو ئادەمیزادی لەپشتی ئادەم هێنایە دەرێو خیطابی ئاراستە کردنو فەرمووی: ئەرێ من خودای ئێوە نیم؟ هەموویان بەیەکدەم وەڵامیان دایەوەو وتیان: بەڵێ تۆ خودای ئێمەی، هەروەها لەبونەوەردا، لەئاسۆو دەوروبەرتاندا، لەخودی خۆتاندا چەندەها بەڵگەی تاكوتەنهایی خۆی نیشانی ئێوە داوە، عەقڵی پێداون بۆ ئەوەی خودای پێ بدۆزنەوە، ئەگەر ئێوە راست دەکەنو دەتانەوێ ئیمان بێنن هیچ بیانوێکتان نیە، ئیمامی بوخاری لەصەحیحەکەیدا ریوایەتی کردوەو دەفەرموێ: رۆژێك پێغەمبەر(ﷺ) بەهاوەڵانی خۆی فەرموو: ئێوە لەئیمانی کام خاوەن باوەڕان سەرتان سوڕماوە؟ وتیان لەئیمانی فریشتە، فەرمووی: جا ئەوان بۆ ئیمان ناهێننو ئیمانیان پتە نابێ هەمیشە لەلای خودای خۆیانن؟ وتیان: پێغەمبەران، فەرمووی جا ئەوان بۆ ئیمان ناهێننو ئیمانیان پتەو

نابێ پەیتا پەیتا نیگایان لەخوداوە بۆ دێ؟ وتیان: کەوابێ ئیمانهێنانی خۆمان جێگای سەرسوڕمانە، فەرمووی: جا ئێوە بۆ ئیمان ناهێننو ئیمانتان پتەو نابێ من لەناوتان دام وەلێ ئیمانهێنانی ئەوانە جێگای سەرسوڕمانە: کە لەمەودوا دێنە گۆڕەپانی ژیانەوەو قورئانیان دەست دەکەوێو ئیمانی پێ دەهێنن.

بێگومان پێغەمبەر(ﷺ) راستی فەرموە: جوداوازییەکە زۆر رونو ئاشکرایە، فەرقی ئێمەو هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) ئاسمانو رێسمانە، داخوازیی ئیمانهێنانو بەڵگەی ئیمانهێنان لای ئەوان زۆر بەهێزتر بووە لەوەی لای ئێمەیە. ﴿هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَؤُوفٌ رَحِيمٌ﴾ خودایەکی وەهایە کە قورئانی بۆ بەندەی خۆی حەزرەتی موحەممەد(ﷺ) نازڵ کردوە، موعجیزەو نیشانەی پێ بەخشیوە، کە لەهەموانیان گەورەتر ئایەتەکانی قورئانە، بۆ ئەوەی ئێوە لەتاریکی کوفرو نەفامیی رزگار بکاو بتانخاتە سەر رێبازی هیدایەتو روناکی ئایینی ئیسلام، یەقینو باوەڕ لەدڵتاندا جێگیر ببێ، بیگومان خودا رەحمو بەزەیی زۆرە بۆ بەندەکانی، پێغەمبەری بۆ ناردون، نامەی ئاسمانی بۆ نازڵ کردون، بیانووی بڕیون، شوبهەو گومانی رەواندونەوە.

دوای ئەوەی هەڵێنان بۆ ئیمانهێنانو ماڵبەخشین، سەرزەنشتی کردن لەسەر ئیمان نەهێنان، ئەمجار شەرزەنشتیان دەکا لەسەر ماڵ نەبەخشینو چروکی. دەفەرموێ: ﴿وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ چیە بۆ ئێوە چ بیانوێکتان هەیە؟ چ لەمپەرێکتان لەبەردەمدایە ناهێڵێ ماڵو سامانتان ببەخشن؟ ببەخشن لەهەژاریی مەترسن، چونکە ئەو کەسەی لەبەر خاتری ئەو ماڵو سامان دەبەخشن خاوەنی ئاسمانەکانو زەوییە، خۆی تێیاندا فەرمانڕەوایە، گەنجینەی ئاسمانەکانو زەوی هەمووی لای ئەوە. هەموو ماڵو سامانێك دەگەڕێتەوە بۆ لای خودا ، ماڵو سامان هی خودایەو ئێوە بریکارو جێنشینن لەسەری. چی ببەخشن خودا بۆتان پڕ دەکاتەوە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ ﴿وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾(سبأ:٣٩) یان دەفەرموێ: ﴿مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ﴾(النحل:٩٦).

لەراستیدا دەستەی یەکەم لەموسوڵمانان (مهاجرینو ئەنصار) ئەوەی لەتوانایاندا بوو لەماڵبەخشینو خۆبەختکردن ئەنجامیان دا، لەکاتی تەنگانەو رۆژی رەشدا جوانترین نموونەی جوانمێریو سەخاوەتیان نواند، لەرۆژگاری پێش رزگار کردنی مەککە یان پێش پەیماننامەی ئاشتی (حودەیبییە) : کە ئیسلام غەریبو بێهێزو گەمارۆ دراوبوو لەهەموو لایەکەوە، هەموو جیهان دوژمنی بوو، ئا لەو رۆژگارەدا

هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) ئەوپەڕی دڵ قایمیو وره بەرزیو گیان بەخشیو ماڵبەخشینیان لێ وەشایەوە. بۆیە لەماوەیەکی کەمدا سەروەرییان بەدەست هێناو ئیمپراتۆرییەتی فارسو رۆمیان روخاندو بوونە تاکە هێزی دونیای ئەو رۆژگارەو زۆربەی جیهانی ئاوەدانی ئەوسایان کۆنترۆڵ کرد!!!

﴿لا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ﴾ ئەو موسوڵمانەی لەپێش رزگارکردنی مەککەدا ماڵو سامانی خۆی لەرێگای خودادا بەخشیوەو دژی کوفر جەنگاوە نابێتە هاوتای کەسێك کە لەدوای فەتحی مەککە ماڵو سامانی بەخشیوەو دژی کوفر جەنگاوە، ئەم دوو تاقمە یەکسان نین، ﴿أُولَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا﴾ ئەوانەی پێش رزگارکردنی مەککە ماڵیان بەخشیوەو جیهادیان کردوە پلەی پایەیان گەورەترە لەوانەی دوای رزگار کردنی مەککە ئەو کارەیان ئەنجام داوە. چونکە ئەو کاتە پێویستی موسوڵمانان بەماڵو بەخشینو بەخشندەیی پتر بوو لەکاتی دوای فەتح، پێش فەتح موسوڵمانان بێهێزو هەژار زەبوون بون، بەلاّم دوای فەتح موسوڵمان زۆر بونو بەهێز بونو خێرو بەرەکەت زیاد بوو، ماڵو سامان زۆر بوو. ئەو ئاتاجییەی پێش فەتح هەبوو دوای فەتح نەما.

بەلاّم لەگەڵ ئەوەشدا ﴿وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى﴾ هەردوو تاقمەکە خودا وادەی پاداشی باشی پێداون: کە بەهەشتی رازاوەیە وەلێ پلەیان

خوارو ژووره. ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ خودا ئاگاداره بەکردارو رەفتارتان، حاڵو وەزعی نهێنیو پەنامەکیتان دەزانیو پاداشتان دەداتەوە بەگوێرەی کردەوەکانتان.

ئیمام ئەحمەد لەئەنەسەوە ریوایەت دەکاو دەڵێ: خالیدی کوڕی وەلیدو عەبدوررەحمانی عەوف دەم بەقاڵییەکیان بوو، خالید وتی: چەند رۆژێك پێش ئێمە موسوڵمان بون ئەمجار خۆتانمان بەسەردا رادەوەشێنن!؟ ئەمەیان بۆ پێغەمبەر(ﷺ) گێڕایەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (دعوا لی أصحابی فو الذی نفسی بیده لو انفقتم مثل أحد او مثل الجبال ذهبا ما بلغتم أعمالهم) واز لەهاوەڵانم بێنن، سوێندم بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە ئەگەر یەکێك لەئێوە بەئەندازەی کێوی ئوحود یان بەئەندازەی کێوان زێڕ ببەخشن ناگەنە کردەوەی ئەوان.

بوخاریو موسلیمو هی تریش لەئەبوسەعیدی خودریەوە ریوایەتیان کردوە: دەڵێ : پێغەمبەر(ﷺ) فەرموی: (لا تسبوا أصحابی، فو الذی نفس محمد بیده لو ان أحدكم انفق مثل احد ذهبا ما ادرك مد احدهم ولا نصیفه) جنێو بەهاوەڵانم مەدەن، سوێندم بەو کەسەی گیانی موحەممەدی بەدەستە ئەگەر یەکێك لەئێوە بەئەندازەی ئوحود زێڕ ببەخشێ ناگاتە موددی یەکێکیان بەڵکوو نیوە موددێکیش.

ئەنجار بەروبومی بەخشین دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ﴾ کێیە ئەو کەسەی ماڵی خۆی لەرێگەی خودادا دەبەخشێو بەتەمای پاداشی خودایە، واتە: ماڵێکی حەلاڵ ببەخشێو منەت بەسەر بابای هەژاردا نەکاو بەدزیەوە ئەو کارە ئەنجام بدا، پاداشی خودا چاوەڕوان بکا، ئەوە خودا ئەو قەرزەی بۆ دوچەندانە دەکاتەوە، لەدە هێندە تا حەوتصەد هێندەی بۆ دەنووسێ. بەگوێرەی گۆڕانی وەزعو حاڵی بەخشندەو پێبەخشراوەکە، سەرباری ئەوەش پاداشی باشو بەنرخ تریشی دەداتێ: کە بەهەشتی رازاوەیە.

ئیبنوئەبو حاتەم لەعەبدوڵلای کوڕی مەسعودەوە ریوایەتی کردوە دەڵێ: کە ئایەتی ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً..الآية﴾ نازڵ بوو ئەبو دەحداحی ئەنصاریی وتی: ئەی پێغەمبەرئەوە بەراستیی خودا داوای قەرزمان لێ دەکا؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی بەڵێ ئەی ئەبودەحداح! وتی دە دەستتم بدەرێ ئەی پێغەمبەر خودا! پێغەمبەریش(ﷺ) دەستی خستە ناو دەستییەوە، ئەنجار ئەبودەحداح وتی: ئەوا باخە خورماکەم بەقەرز دا بەخودا، (باخە خورماکەی شورایەکی بەدەوردا کرابوو شەشسەد بڕە خورمای تێدا بوو، ماڵو منداڵیشی هەر لەناو باخەکەدا دەژیان.) ئیتر ئەبودەحداح هاتەوە بۆ

ماڵەوە بانگی لەخێزانەکەی کرد ئەویش بەوشەی بەڵێ وەڵامی دایـەوە، ئەبودەحاح وتی لەباخەکە وەرە دەرەوە بەقەرز داومە بەخودای گەورەو مەزن.

لەریوایەتێکی تردا هاتووە: کە خێزانەکەی وتویەتی: ئەبودەحداح، سەوداکەت قازانجی کردوە، ئیتر کەل‌وپەل‌و منداڵەکانی لێ هێنایە دەرەوە، ئەمجار پێغەمبەر(ﷺ) فەرموی: چەند برە دارخورمای بەردار لەبەهەشتدا بۆ ئەبودەحداح ئامادەکراوە.

ئەمجار پەروەردگار باسی ئەو رۆژە دەکا کە پاداشی خوداپەرستانی تێدا دوچەندانەو چەند چەندانە دەدرێتەوە. دەفەرموێ:
﴿يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ﴾ ئەی پێغەمبەر! باسی ئەو رۆژە بۆ هاوەڵانت بکە: کە تۆ دەبینی پیاوانی بڕوادارو ئافرەتانی خوداپەرست" ئەوانەی لەژیانی دونیادا بەخشندە بوون نورو روناکی لەسەر پردی سیرات لەپێشیانەوە دەڕواو رێگایان بۆ روناک‌و خۆش دەکاو بەدەستی راستیان نامەی عەمەلیان گرتووەو بەرەو بەهەشت دەڕۆن. واتە: کردەوە باشەکانیان دەبنە هۆی رزگاربونیان‌و رەهنومایی کردنیان بۆ بەهەشت.

ئەمجار فریشتەکان پێیان دەڵێن: ﴿بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ مزگێنیتان لێ بێ

ئەمڕۆ: کە دەچنە ناو باخو باخاتێکەوە بەژێر درەختو باڵەخانەکانیدا چۆمو جۆگای جوانو دڵڕفێن ڕەوان دەبن، بۆ هەتا هەتایە تێیدا دەمێننەوەو هەرگیز لێی وەرز نابن. ئەمەش بەهۆی ئەو کردارو ڕەفتارە باشانەی لەژیانی دونیادا ئەنجامتان داوە. ئەو روناکیو رزگاربوونە بەمراز گەییشتنێکی فرە مەزنەو لەوە خۆشتر نیە. نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿وَالْمَلائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ. سَلامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾(الرعد/٢٣-٢٤)

بەکورتی: بڕواو بەخشین لەدونیادا، سێ سەروەری بۆ موسوڵمان لەقیامەت دەستەبەر دەکەن.

(١) رزگاربوونی رۆژی حیساب

(٢) مزگێنی فریشتە بەبەهەشت، مانەوەی ئەبەدیی لەبەهەشتدا بۆ هەتاهەتایە. ئایەتەکە ئەوە رادەگەیەنێ: کە خوداپەرستان نارەحەتیو تەنگانەی ئەو رۆژەیان توش نایە.

حاڵو وەزعی دووڕووەكان لەڕۆژی قیامەتدا

يَوْمَ يَقُولُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتُ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱنظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِن نُّورِكُمْ قِيلَ ٱرْجِعُوا۟ وَرَآءَكُمْ فَٱلْتَمِسُوا۟ نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُۥ بَابٌۢ بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحْمَةُ وَظَٰهِرُهُۥ مِن قِبَلِهِ ٱلْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَٱرْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ ٱلْأَمَانِىُّ حَتَّىٰ جَآءَ أَمْرُ ٱللَّهِ وَغَرَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَٱلْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مَأْوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ هِىَ مَوْلَىٰكُمْ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ



لەوەپێش حاڵو وەزعی موسوڵمانە بەخشندەكانی كرد، ئەمجار لێرەدا باسی دووڕووەكان دەكا، حاڵو وەزعی پەرپوتیو هیوابڕاوییان لەو ڕۆژەدا ڕون دەكاتەوەو دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ﴾ لەو ڕۆژەدا كە ڕۆژی قیامەتە پیاوانی دووڕوو ئافرەتانی دووڕوو بەو موسوڵمانانە دەڵێن: كە لەناو نورو ڕوناكیدانو نامەی ئەعمالیان بەدەستی ڕاستیان گرتووە، ئەی موسوڵمانە بەختەوەرو بەمراز گەییشتوەكان! تۆزێك چاوەڕێمان بكەنو ئاوڕێكمان لێ

بدەنەوە بەڵکوو لێتان نزیك ببینەوەو کەمێك لەنوورو روناکی ناوچەوانتان وەربگرین‌و لەم تاریکستانی‌و سزا بەئازارە رزگارمان ببێ.

کۆمەڵێك لەزانایانی ئیسلام دەفەرموون: ئادەمیزاد هەموویان رۆژی قیامەت لەناو تاریکی‌دان، وەلێ پەروەردگار ئەم نورو روناکییە بەموسوڵمانان دەبەخشێ‌و دووروەکان داوایان لێ دەکەن: کە ئاوڕێکیان لێ بدەنەوە، چونکە ئەگەر ئاوڕیان لێ بدەنەوە روناکی دەم‌و چاویان لەدووڕوەکان دەدا.

وەلێ وەڵامێکی هیوابڕ وەڵامیان دەدرێتەوە مرادیان حاصڵ نابێ، وەکوو دەفەرموێ: ﴿قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُوراً﴾ لەلایەن فریشتەوە یان لەلایەن موسوڵمانەکانەوە پێیان دەگوترێ: بگەڕێنەوە بۆ دونیا لەوێ هەوڵ بدەن ئەم نوورە بەدەست بێنن، وەکوو چۆن ئێمە بەدەستمان هێناوە، ئەم گاڵتە پێکردن‌و سوکایەتی پێکردنەیان تۆڵەی ئەوەیە: کە لەژیانی دونیادا مونافیقەکان گاڵتەیان بەموسوڵمانەکان دەکرد، دەیانگوت ئێمەیش موسوڵمانین‌و بڕوامان بەپەیامی ئیسلام هەیە بەلاّم لەراستیدا بێ‌بڕوا بوون.

﴿فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ﴾ ئیتر خێرا شورەیەك لەنێوان بڕواداران‌و بێ‌بڕوایان دەکێشرێ، ئەو شورەیە دەروازەیەکی تێدایە خودا پەرستانی لێ دەچنە ژوورەوە،

دیوی ناوەوەی ئەو شورەیە بەلای بەهەشتدایەو پڕە لەرەحمەتو نیعمەتی خودا، دیوی دەرەوەی بەلای دۆزەخدایەو پڕە لەسزا !

ئەمجار لەو دەمەدا: کە بڕواداران‌و بێبڕوایان لێك جیا دەکرێنەوەو ئەوان بۆ بەهەشت‌و ئەمان بۆ دۆزەخ ﴿يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ﴾ بێبڕواکان بانگی بڕواداران دەکەن‌و پێیان دەڵێن: ئەرێ ئێمە لەجیهاندا لەگەڵ ئێوە نەبووین؟ وەکوو ئێوە حازری جومعەو جەماعەت نەدەبوین؟ لەگەڵ ئێوە کاروباری حەجمان نەکرد؟ وەکوو ئێوە نەچوین بۆ جیهادو روبەڕوی دوژمن نەبوینەوە؟ هەموو ئەرکێکی ئاینیمان وەکوو ئێوە ئەنجام نەدا؟ ئەدی بۆچی ئێستا ئێوە بەرەو بەهەشت دەچن‌و ئێمە بەرەو دۆزەخ؟!!

﴿قَالُوا بَلَى وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّى جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ﴾ موسوڵمانەکان وەڵامیان دەدەنەوەو دەڵێن: بەڵێ: ئێوە بەرواڵەت لەگەڵ ئێمە بوون وەلێ بۆ خۆتان بەهۆی دووڕوویتانەوە نەفسی خۆتان بەفتارە برد، بەرواڵەت موسوڵمان‌و لەدڵدا کافر خۆتان تووشی ئەم رۆژە سەختە کرد، سەرگەرمی تاوان‌و دابینکردنی پێویستیاتی ئارەزۆبازیی خۆتان بوون. تۆبەتان دواخست‌و چاوەڕوانی ئەوە بوون موسوڵمانان توشی چورتم‌و بەلای رۆژگار بن‌و ئیعلانی کوفرو بێدینی خۆتان بکەن، بەو حاڵەتی نیفاقەوە مانەوە شك‌و گومانتان لەبنەماکانی ئایندا هەبوو،زیندوبوونەوەتان بەلاوە پەشم

بوو، لەراستیی قورئان دوودڵ بوون، موعجیزەی ئاشکراتان بەسیحر دەزانی. هیوای پوچو بێبنەما دەسخەڕۆی کردن، دەتانگوت: خودا لێمان خۆش دەبێ، ئاوا ژیانتان بردە سەر تا مردن یەخەی گرتن، شەیتان فێڵی لێ کردن، ئەوەی بردە گوێچکەتانەوە: کە خودا غەفوورو رەحیمەو لەسەر تاوان سزاتان نادا!! ئیتر سزای سەختی دۆزەخ بچێژنوسەرزەنشتی خودی خۆتان بکەن.

﴿فَالْيَوْمَ لا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوَاكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلاكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾ ئەمڕۆ فیدیە لەئێوەو لەکافرەکان وەرناگیرێ، جێگەتان دۆزەخەو باشترین شوێنە بۆ ئێوە هەر ئەوەتانقابیلە، دۆزەخ قۆناغێکی بەدو خراپە کەوا بۆی دەچن!

ترسان لەخوداو پاداشی موسوڵمانانی بەخشندەو سزای کافرەکان

﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ ٱللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ ٱلْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿١٦﴾ ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يُحْىِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّ ٱلْمُصَّدِّقِينَ وَٱلْمُصَّدِّقَٰتِ وَأَقْرَضُوا۟

ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنٗا يُضَٰعَفُ لَهُمۡ وَلَهُمۡ أَجۡرٞ كَرِيمٞ ﴿١٨﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصِّدِّيقُونَۖ وَٱلشُّهَدَآءُ عِندَ رَبِّهِمۡ لَهُمۡ أَجۡرُهُمۡ وَنُورُهُمۡۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١٩﴾

لەوەوپێش باسی حاڵو وەزعی خواپەرستانودووڕووەکانی کرد لەرۆژی قیامەتدا، ئەمجار موسوڵمانان هەڵدەنێ بۆ زێدەلەخواترسانو کردنەوەی دڵو گوێچکەیان بۆ بیستنی ئایەتی قورئانو پەیڕەوکردنی ڕێنومایییەکانیی. ئەمجار موسوڵمانان دەترسێنێ لەلاسایی کردنەوەی ئەهلی کیتابو وەرگرتنی خوورەوشتی ئەوان. دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ﴾ ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە: کە موسوڵمانان دڵیان نەرم بێو لەکاتی بیستنی ئایەتەکانی قورئاندا چاویان فرمێسک هەڵوەرێنێ، پاشان لەنیازو مەبەستەکانی قورئان حاڵی بنو پابەندی فەرمانو جڵەوگیریەکانی بن؟؟

پەروەردگار دەیەوێ موسوڵمانان وا لێ بکا هەمیشە جیددی بن لەئایینەکەیاندا، هەموو کاتێ دڵو دەرونیان ئامادەباشی ئەوەی تێدا بێ قورئان وەربگرن بەبیستنی ئایەتەکانی چاویان ئاوی تێ بچزێو دڵیان بێتەکوڵ ، تەمبەڵی نەیانگرێو پشتیان لەخواپەرستیی ڕاستەقینە سارد

نه‌بێته‌وه، له‌سه‌ره‌تاوه موسوڵمانان به‌و گوڕو تینو ته‌وژمه‌وه باوه‌شیان به‌ئیسلام‌دا کردو به‌حه‌ماسه‌تو وره‌به‌رزیو بڕواوه جه‌نگان،بۆیه توانیان له‌ماوه‌یه‌کی کورتو قیاسی‌دا وێڕای که‌می ژماره‌و که‌می که‌ره‌سته‌ی جه‌نگیان ره‌وڕه‌وه‌ی مێژوو بگۆڕن، وا دیاره به‌ره‌به‌ره پاش ماوه‌یه‌ك ئه‌و تینو ته‌وژمه له‌دڵی هه‌ندێ له‌موسوڵمانه‌کان‌دا کز بووه بۆیه خودا به‌و ئوسلوبه سه‌رنج راکێشه سه‌رزه‌نشتی کردنو وه‌ئاگای هێنانه‌وه.

ئیبنو ئه‌بی حاته‌م له‌ئیبنوعه‌بباسه‌وه ریوایه‌ت ده‌کا ده‌فه‌رموێ: خودا ته‌مبه‌ڵی‌یه‌کی له‌دڵی موسوڵمانه‌کان‌دا بینی بۆیه دوای تێپه‌ڕ بونی سیانزه ساڵ له‌نازڵ بونی قورئان سه‌رزه‌نشتی کردن! ⁽⁾

ئه‌مجار جڵه‌وگیری ئه‌وه له‌موسوڵمانه‌کان ده‌کا که لاسایی گاورو جوله‌که بکه‌نه‌وه، فه‌رمانیان پێ ده‌کا له‌خوره‌وشتی ئه‌وان دور بن. ده‌فه‌رموێ: ﴿وَلا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾ با موسوڵمانان لاسایی ئه‌هلی کیتاب نه‌که‌نه‌وه، نه‌چن وه‌کوو ئه‌و گه‌لو نه‌ته‌وانه‌ی له‌پێش هاتنی ئیسلام‌دا نامه‌ی ئاسمانییان بۆ ـنێردراوه له‌گاورو جوله‌که‌و کاتێ رۆژگارێکی درێژ به‌سه‌ر ئایینه‌که‌یان‌دا تێپه‌ری سه‌رده‌می هاتنی پێغه‌مبه‌ره‌کانیان دوور که‌وته‌وه، ئیتر دڵیان ره‌ق بوو وایان لێ هات

وەعظو ئامۆژگاریی کاری تێنەکردن، وادەو هەڕەشە هەستیی نەبزواندن، گۆڕانکارییان لەتەوراتو ئینجیلدا کرد، دەستیان کرد بەدونیا خواردنو ئایین فرۆشتن، شەریعەتی خۆیان وا شێواند هیچی بەسەر هیچەوە نەما، جۆرەها راو بۆچونی جیاجیاو بێ بناغەو بێبەڵگە لەئاینەکەیاندا بەرپا بوو، کوێرانە شوێن مالمو قەشەکانیان کەوتن، زۆربەی مالمو قەشەکانیشیان لەسنوری ئایینی خودا دەرچوونو ئەوەی بەئایینیان حسێب دەکرد فری بەسەر ئایینی خوداوە نەبوو. دڵیان لەتاوانکاریدا رەش بووبوو، کردەوەکانیشیان بەتاڵو پوچ! وەکوو لەئایەتێکی تردا قورئان دەربارەیان دەفەرموێ: ﴿فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ﴾(المائدة:١٣) ئەمجار پەروەردگار نموونەیەك دێنێتەوە بۆ کاریگەریی وەعظو ئامۆژگاریێو خوێندنی قورئان، دەفەرموێ: ﴿اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ بزانن: کە خودا دوای ئەوەی زەوی وشكو سوتەمەڕۆیە زیندوی دەکاتەوە.بێگومان ئێمە نیشانەکانی دەسەلاتی خۆمانتان بۆ رون دەکەینەوە بۆ ئەوەی ئێوە ژیر بنو بەخۆتاندا بچنەوە. بەم جۆرە پەروەردگار جلەوگیری لەموسوڵمانەکان دەکا کە وەك گاورو جولەکەکانیان لێ نەیە، بەوێنەی ئەوان سەریان لێ نەشێوێ، بۆیە پەروەردگار فەرمانی ئاراستە کردنو پێێ فەرمون با ئێوە وەکوو ئەهلی کیتابتان لێ نەیە، ئایینتان لەبیر

بچێتەوەو شەریعەتتان لێ بگۆڕێ. هەمیشە قورئان بخوێننەوەو لەمانای ئایەتەکانی ورد ببنەوە، گوێی لێ رابگرنو بیری لێ بکەنەوە، چونکە قورئان بارانی رەحمەتەو بیروباوەڕ لەدڵەکاندا تازە دەکاتەوە، گەشەو نەشەیان پێدەکا، چۆن زەوی وشكو سوتەمەڕۆ: کە بارانی لێ دەبارێ زیندوو دەبێتەوەو گژوگیاو گوڵو گوڵزاری تێدا دەڕوێ، قورئانیش بۆ دڵە مردوەکان وەهایە، زیندویان دەکاتەوەو نەشونمایان تێدا بەدی دێنێ. مشتوماڵیان دەکا، ژەنگو چلکیان لەسەر لادەبا.

ئەمجار پەروەردگار پاداشی بەخشندەکان چ پیاو بن چ ئافرەت دیاریی دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ﴾ بێگومان پیاوانی بەخشندەو ئافرەتانی دلاوا ئەوانەی کە لەماڵوسامانی خۆیان دەبەخشنە هەژارو ئاتاجان، بەنیازی بەدەستهێنانی رەزامەندیو پاداشی خودا یارمەتی بێنەوایان دەدەن، بەروی گەشو ناوچاوانی رونەوە دەسگرۆیی هەژارو لێقەوماوان دەکەن، منەتیان بەسەردا ناکەنو خۆیان هەڵنانێنەوە، ئەوانە خودا چاکەکانیان بەدەچەندانە بۆ تۆمار دەکا، بەبەریشیەوە هەیە تا حەوتصەد هێندەو زیاتریش پاداشیان بداتەوە، بۆ ئەوان هەیە پاداشی زۆرو بەبەهاو رێزا دەبێ چ پاداشتێك بێ، خودا بە﴿أجر كريم﴾ ئاماژەی بۆ کردبێ؟!

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ﴾ ئەوانەی خاوەن بیروبڕوان دان بەتاكوتەنهایی خودادا دەنێن‌و بڕوایان بەپێغەمبەرانی خودا هەیە، ئەوانە لەپلەوپایەی صیددیقینددان، وەكوو ئەوان لای خودا ڕێز لێ گیراون، ئەوانەیش كە لەرێگای خودادا شەهید بون‌و گیانی خۆیان بەخت كردوە بۆ ئەوەی ئالای (لا اله الا الله، محمد رسول الله) لەبەرزیی بشەكێتەوەو ئایینی خودا بەرقەرار بێ‌و شەریعەتی خودا یاسای كۆمەڵ‌و فەرمانڕەوا بێ، ئەوانە پاداشی گەورەیان لای خودا بۆ ئامادە كراوە، نوورو روناكی قیامەتیان پێ دەدرێ‌و بەرەو بەهەشت بەرێ دەكرێن‌و بەمراز دەگەن، ئیمامی عەلی دەفەرموێ: پێغەمبەر(ﷺ) بەهاوەڵانی فەرمو: ئێوە كێ بەشەهید حسێب دەكەن؟ وتیان: كەسێك لەپێناو ئایینی خودادا گیانی خۆی بەخت بكا. پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی كەوابێ شەهیدی ئوممەتی من كەمن. نەخەیر شەهید هەر ئەوانە نین بەڵكو كەسێك بەناحەق بكوژرێ شەهیدە، كەسێك بەتاعون بمرێ شەهیدە، كەسێك بەسك ئێشە بمرێ شەهیدە.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ ئەوانەی كافرو بێ بڕوان ئینكاریی هەبوون‌و تاك‌وتەنهایی خودا دەكەن، ئایەتەكانی قورئان رەت دەكەنەوە، پشت لەبەڵگەو نیشانەكانی خودایەتی خودا هەڵدەكەن. پێغەمبەر بەدرۆ دەخەنەوە، ئەوانە ئەهلی دۆزەخن، رۆژی قیامەت تورِ دەدرێنە ناوی‌و بۆ هەتا هەتایە تێیدا دەمێننەوە!

دونیا بیٚ بایەخەو هەولٚ بدەن لەقیامەتدا بەختەوەر بن

ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَوْلَٰدِ ۖ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ ٱلْكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمًا ۖ وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنٌ ۚ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

لە ئایەتەکانی پیٚشودا حالٚو وەزعی موسولٚمانانو کافرەکانی لەقیامەتدا رون کردەوە، بەشویٚن ئەوەدا هیچوپوچی ژیانی دونیاو بەنرخی ژیانی قیامەت باس دەکا، موسولٚمانان هەلٚدەنیٚ بۆ ئەنجامدانی ئەو کارانەی لیٚخۆشبوونو رەزامەندی خودایان پیٚ دەستەبەر دەبیٚ.

دەفەرمویٚ: ﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ﴾ ئەی ئادەمیزادینە" هەموتان بزانن

ژیانی دونیا گاڵتەو گەپە، ماوەیەکەو بەسەر دەچێ، یاری منداڵانەو زوو تێك دەچێ، خۆ خەریك كردنە بەشتێكەوە سودی نیە، ئارایشتێكەو ئادەمیزادی دونیا پەرست خۆی پێ دەڕازێنێتەوە زۆری پێ ناچێ نامێنێ. خۆهەڵنانەوەو شانازی كردنە بەسەر یەكتردا، هەندێكتان بەسەر هەندێكتاندا شانازیی دەكا بەماڵو سامانو منداڵو خزمو كەس‌وكارو دارودەستە. خۆیان پێوە هەڵدەكێشێو لافو گەزاف لێ دەدا. وەكوو لەئایەتێكی تردا ئاماژە بەم مانایە دەكاو دەفەرموێ: ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ﴾(آل عمران:١٤) ئەمەش نیشانەی بێبایەخی جیهانە، ئەوە دەخوازێ كە ئادەمیزاد هێندە خۆی پێوە هەڵوگێڕ نەكا قیامەتی لەبیر بەرێتەوە.

ئەمجار ژیانی دونیا دەشوبهێنێ بەگژوگیایەكی تەمەنكورتی زوو بەسەرچوو خێرا پەڕیوو بێسود، دەفەرموێ: ﴿كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرّاً ثُمَّ يَكُونُ حُطَاماً﴾ دونیا وەكوو بارانێك وایە: كە ئەو گژوگیایەی پێ شین دەبێ كەشتیار سەرسام بكاو دڵی پێ خۆش ببێ پاشان وشك ببێو، ببینی زەرد هەڵبگەڕێو ئەمجار ببێتە پوش‌و پەلاش‌و با بەملاو بەولایدا بداو پاش ماوەیەك شوێنەكەی ببێتەوە بەزەوییەكی سوتەمەڕۆ، وەكوو لەئایەتێكی تردا ئاماژە بەم مانایە دەكاو

دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلاً أَوْ نَهَاراً فَجَعَلْنَاهَا حَصِيداً كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ﴾(يونس: ٢٤) ئیتر هەرکەسێك دونیاپەرست بێو خۆی پێوە هەڵوگیر بکا، جوانیو رازاوەیی کورتخایەنی دەسخەڕۆی بکا، بەتەواوی قیامەتی لەبیر بچێتەوە، ئەوە بەدبەختو چارەڕەشە ﴿وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾ لەژیانی قیامەتدا دوو حاڵ هەن یان سزای بەشیددەت بۆ دوژمنانی خودا، یان لێخۆشبونو رەزامەندی خودا بۆ خۆشەویستانی. ژیانی دونیاش جگە لەمەتاعو هۆکارێکی رابواردن هیچی تر نیە، داوو تەڵەیەکە بۆ کەسێك تێی بکەوێو خوی بداتێ.

کەسێك وای لێ هات لەدونیاپەرستیی‌دا پێی وابوو ژیان هەر ژیانی دونیایەو ژیانی تر نیە، ئەوە ماڵوێرانو بەدبەختو چارەڕەشە.

سەعیدی کوڕی جوبەیر فەرمویەتی دونیا ئامێری هەڵخەڵەتاندنو دەسخەڕۆبوونە، ئەگەر هێندەت خو دایە قیامەتی لەبیر بردیەوە، وەلێ ئەگەر دونیات کرد بەمەزرەعەی قیامەتو بەکارت هێنا بۆ بەختەوەریی دوارۆژو وەدەستهێنانی رەزامەندیی خودا ، ئەوە باشترین کالآیەو بەنرخترین هۆکارە.

ئیمامی بوخاریو ئەحمەد لەعەبدوڵڵای کوڕی مەسعودەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (بەهەشت بۆ هەریەکێ لەئێوە لەسیرمەی نەعلەکەی لێی نزیکترە. دۆزەخیش هەروا) کەوابێ خێرو شەڕ لەئادەمیزاد نزیکنو خۆی کامەیانی بوێ لەئامێزی دەگرێ.

ئەمجار پەروەردگار موسوڵمانان هەڵدەنێ بۆ پێشبڕکێ کردن لەکاری چاکەدا بۆ دەست پێشخەری لەوەدەست هێنانی لێخۆشبونو بەهەشت، بەهۆی ئەنجامدانی کردەوەی چاكو خۆگرتنەوە لەشتی حەرامو کاری نادروست. دەفەرموێ: ﴿سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾ ئەی خاوەن باوەڕان، پەلە بکەن لەئەنجامدانی کاری چاکەو بکەونە پێشبڕکێو موسابەقە لەگەڵ یەکتری بۆ ئەنجامدانی ئەو کردەوە چاکانەی دەبنە هۆی لێخۆشبونی خودا لێتان، پەلە بکەن لەتۆبەکردنو گەڕانەوە بۆ لای خوداو پەشیمانبوونەوە لەتاوان، بۆ ئەوەی بگەن بەبەهەشتێکی پانو پۆڕ: کە پانیەکەی بەئەندازەی پانی ئاسمانو زەوییە، کە ئامادەکراوە بۆ ئەوانەی بڕوایان بەتاكوتەنهایی خوداو راستیی پێغەمبەرانی هەیە. ئەرکی سەرشانیان ئەنجام دەدەن خۆ لەو شتانە دەپارێزن: کە خودا نەی لێ کردوە. ﴿ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ ئەو پاداشە گەورەو بەمراز گەیشتنە بێوێنەیە، ئەو بەهەشتە رازاوەو لێخۆشبونو رەزامەندیی خودایە لێتان فەضلو رەحمەتی خودایە پێتان دەبەخشێو واجب نیە لەسەری.

خـــودا خـــاوەنی فـــەضـــڵی گـــەورەو کـــەرەمو میهرەبـــانیی زۆرو زەبەندەیە بۆ موسوڵمانان.

بەلاو موصیبەت پەیوەندن بەقەزاو قەدەرەوە، ئەوانەی چروکن ستەم لەخۆیان دەکەن

مَآ أَصَابَ

مِن مُّصِيبَةٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾ لِّكَيْلَا تَأْسَوْا۟ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا۟ بِمَآ ءَاتَىٰكُمْ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبُخْلِ ۗ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

لەوەپێش ئەوەی ڕاگەیاند: کە هەموو خێرو خۆشییەکی قیامەت لەچوونە ناو بەهەشتو لێخۆشبونو ڕەزامەندیی، هەمووی فەضلو کەرەمی خودایە، ئەمجار ئەوە رادەگەیەنێ: کە هەرچی رووداو بەلاو موصیبەتی دونیا هەن هەموویان بەقەزاو قەدەری خودان. ئەمجار موسوڵمانان هەڵدەنێ بۆ ئەوەی بەلەدەستدانی ماڵو سامانو نازو

نیعمەت خەفەتبار نەبنو بەرژانی نازو نیعمەت بەسەریاندا لەخۆیان بایی نەبن. هەڕەشە لەوانەش دەکا: کە بەخیلو چروکنو ئەوەی لەسەرشانیانە ئەنجامی نادەن، بەڵکوو دەنە دەنەی کەسانی تریش دەدەن بۆ بەخیلیو دەست قوچاندن. دەفەرموێ: ﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا﴾ هیچ بەڵاو موصیبەتێکتان توش نابێ نە لەزەویدا وەکوو گرانیو لافاوو بومەلەرزەو ئەو جۆرە شتانە، نە لەخودی خۆتاندا وەکوو نەخۆشیو هەژاریو مردنو قەلەقو خەمباریی، ئیللا لەزانیاریی خودادا، لەلەوحولمەحفوظدا تۆمار کراوە پێش ئەوەی ئەم مەخلوقاتانە دروست بکەین! هەرچی بەڵاو موصیبەتی دونیا هەیە هەمووی بەقەزاو قەدەری خودایە، خودا لەئەزەلدا تەقدیری کردوەو لەلەوحولمەحفوظدا تۆمار کراوە ﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ بێگومان تۆمارکردنی ئەو هەموو رووداوو کارەساتانە لەئەزەلداو زانیاریی خودایی پێیان پێش پەیدابوونیان کارێکی سەهلو ئاسانە بۆ خوداو هیچ گرانی تێدا نیە، چونکە خودا بۆ خۆی بەدیهێنەری هەمو شتێکەو دەزانێ چی دروست کردوەو چۆنی هێناوەتە دیو چی دەکاو چی بەسەر دێنێ، لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە: دەفەرموێ: (من عرف سر الله فی القدر هانت علیه المصائب) کەسێك نهێنی خودا بزانێ دەربارەی قەزاوقەدەر، قورسایی بەڵاو موصیبەتی لەسەر سوك دەبێ.

لە حەقیقەتو راستیدا هەموو روداوو بەڵاو موصیبەتێك بەدەست خودایەو ئەو خەلقی دەکا، خەلقو ئیجاد بەدەست خودایە، کردەوەی ئادەمیزاد سەبەبو هۆکارێکی رواڵەتییە نەك حەقیقی، سیحرو چاوەزارو کوشتن هەموویان بەکاریگەریی پەروەردگار دێنە دی، (مؤثر)ی حەقیقیو کاریگەر خودایە.

بێگومان ئەم بونەوەرە بەرفراوانە پەروەردگار بەنەخشەو پلانێك هێناویەتە وجود، هێندەی وردبینیو ئەندازیاریی تێدا کردوە، هەر روداوێکی تێدا روبدا پێش بەدیهێنانی بونەوەر خۆی، مەزندە کراوەو بڕیاریی خودایی بۆ دراوە، هیچ شتێکی تێدا بەرێکەوتو بێهودە رونادا، هەرچی روبدا لەم بونەوەرەدا پێش خەلقی زەویو ئادەمیزاد لەزانیاریی خودادا بەوردی تەقدیر کراوە، کاتو شوێنی روداوەکەو چۆنیەتی روداني لەعیلمی خودادا بەشەفافی دیاریی کراوە. چونکە لەزانیاریی خودادا رابردوو حاڵو داهاتوو لەزەماندا یەکەو بەنیسبەت پەروەردگارەوە ماضیو حاڵو موستەقبەل وجودیان نیە. ئەو زەمەنە رابردوو ئێستایەو دوایییە بەنیسبەت ئێمەوەیە کە رۆژێك بووە نەبووینو رۆژێکیش دێ نابین. ئێمە بەو زەمانە جیاجیایانە سنووری شتەکان دەزانین بەبێ سنووری مەکانییو زەمانیی ناتوانین مەزندەی شتەکان بکەین. خودا بۆ خۆی حەقیقەتی موطلەقەو دەتوانێبە چرکەیەك ئاگاداریی هەموو بونەوەر

ببێ، بەبێ سنووررو لەمپەڕ کونو قوژبنی ناو ئەم کەونەو هەر گەردیلەو خانەیەکی دەزانێ چیەو چۆنەو چۆن بووەو چی لێ دێ! ئەم کەونەو هەرچی تێدایەو تیایدا رو دەدا هەر لەئەزەلەوە تا ئەبەد لەزانیاری خودادا بەبێ سنورو هەبوونی پەردەو لەمپەڕ دیاریی‌یەو گەردیلەیەکی لێ نەدیو نیە. هەر موصیبەتێك خێر بێ یان شەڕبێ کە لەزەوی رودەدا یان یەخەی ئادەمیزادەکان خۆیان دەگرێ لەکتێبی ئەزەلی خودادا تۆمار کراوە. کەوابێ پێویستە دڵەکان بەوردی هەست بەو حەقیقەتە بکەنو بەو بیروباوەڕەوە هەنگاو بهاونو روبەڕوی بەڵاو موصیبەت ببنەوە، ﴿لِكَيْلا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ﴾ بۆ ئەوەی ئەگەر شتێکتان لەکیس چوو ئەوەندە خەفەتی بۆ نەخۆن سەنتەرتان تێك بدا ئەگەر خێرو خۆشیتان هاتەرێو ماڵو سامانتان زۆر بوو لەشساغو تەن دروست بوون لەخۆتان بایی نەبنو بوغرایی روتان تێ نەکا.﴿وَاللَّهُ لا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ خودا هیچ خۆبەزلزانو شانازیکەرو خۆهەڵکێشێکی خۆش ناوێ، هەرکەسێ لەدڵی خۆیدا خۆی بەلاوە زل بێو لوتبەرز بێ، شانازی بەسەر مەردومدا بکا، بەماڵو منداڵو کورسیو پلەوپایە بنازێ تاوانەو خودا سزای دەداو تۆڵەی لێ دەستێنێ. بێگومان خەفەتو خۆشی، دڵتەنگیو دڵخۆشی لەسروشتی ئادەمیزادانو جلەوگیری لەشتێك ناکرێ سروشتیی بێ، کەوابوو نەهیەکە رودەکاتە ئەو حاڵەتانەی لەفەرەحو حوزنەکەوە سەر هەڵ دەدەن. بەم جۆرە کەیفخۆشییەکە وای لێ بکا کوفرانی نیعمەت

بکا، یان ناخۆشی‌یەکە وای لێ بکا ناڕازی بێ بەقەدەر! واتە حوزن‌و فەرەحەکەی لەئەندازەو سنوور دەرچن بگاتە ئەو حاڵەتەی نەهی لێ کراوە، ئەگینا کێ هەیە بەناخۆشی دڵتەنگ نەبێ‌و بەخۆشیی کەیفخۆش نەبێ. وەلێ پێویستە لەسەر خۆشی سوپاسگوزار بین‌و لەناخۆشی‌دا پشوو درێژ بین.

﴿الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ خۆبەزلزان‌و خۆهەڵکێش ئەوانەن بەخیل‌و چروکن دەستیان ناچێتە خەرجکردنی ماڵ‌و سامانی خۆیان بۆ هەژارو ئاتاجان، زەکاتی ماڵی خۆیان دەرناکەن، یارمەتی لێقەوماوان نادەن. نەك هەرئەوەندە بەڵکوو داوا لەکەسانی دیکەش دەکەن دەست قووچاوو بەخیل بن، بەڵکوو بەخیلی‌و چروکی لەپێش چاوی کەسانی دیکە جوان دەکەن، کەسێك پشت لەبەخشندەییی بکاو بێگوێیی فەرمانی خودا بکا، با ئەوە بزانێ خودا هیچ ئاتاجی بەئەو نیەو لێی بێ‌منەتە. چونکە خودا شوپاسکراوە لەئاسمانەکان‌و زەوی‌دا بەگوێ نەکردنی ئەم‌و ئەو. چ زیانێکی پێ ناگەیەنێ. بەخیل‌و چروك زیان بەخۆی دەگەیەنێ‌و خۆی خەسارەتمەندە وەکوو قورئان لەسەر زمانی حەزرەتی موسا دەفەرموێ: ﴿وَقَالَ مُوسَى إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾(ابراهیم:٨) یان دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾(فاطر:١٥).

دەستوری کۆمەڵگای ئیسلامیی و یاسای حوکم

لَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلَنَا بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلۡنَا مَعَهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَأَنزَلۡنَا ٱلۡحَدِيدَ فِيهِ بَأۡسٞ شَدِيدٞ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥ وَرُسُلَهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٞ ﴿٢٥﴾

لەوەپێش باسی حاڵو وەزعی دونیاو قیامەتی کرد، ئەمجار لێرەدا مەبەست لەناردنی پێغەمبەران دیاریی دەکا کە خودا ناردونی بۆ رێکخستنی کۆمەڵگاو رەهنومایی کردنی ئادەمیزاد بۆ رێبازی راستو بەختەوەریو چەسپاندنی عەداڵەتکاریی لەناو کۆمەڵگادا بۆ ئەوەی بەختەوەریی دونیاو قیامەت بەدەست بهێنن. دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ﴾ بێگومان ئێمە فریشتەمان ناردوە بۆ لای پێغەمبەرانمانو نیگاو سروشمان پێدا ناردوە بۆیان، پێغەمبەرانیشمان رەوانە کردون بۆ سەر گەلو نەتەوەکانیان، موعجیزەو بەڵگەی ئاشکرامان لەسەر راستیی پەیامەکەیان پێداون، شەریعەتو یاسامان بۆ ناردون تا بیگەیەننو بۆ مەردومی شی بکەنەوە، ﴿وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ نازڵمان کردوە بۆ سەر ئەو پێغەمبەرانەمان نامەی

ئاسمانیی وەکوو﴿تەورات‌و زەبورو ئینجیل‌و قورئان﴾ لەناو ئەو نامە ئاسمانییانەدا حوکم‌و عەدالەتکاریمان ناردۆتە خوار، فەرمانمان بەپێغەمبەرانمان کردوە کە ئەو شەریعەت‌و یاسایە بەمەردوم رابگەیەنن.

بۆ ئەوەی ئادەمیزادەکان شوێن شەریعەتی خودا بکەون‌و پابەندی فەرمان‌و جلەوگیرییەکانی پەروەردگار ببن‌و ژیانی خۆیان بەگوێرەی ئەو یاسایە بەرێوە بەرن. بەویژدان‌و عەدالەتکاریی لەگەڵ یەکتردا مامەڵە بکەن، کاروباریی دونیاو قیامەتیان بەگوێرەی شەریعەتی خودا ئەنجام بدەن، رێز لەشەریعەتی خودا بگرن‌و شوێن پێغەمبەرانی خودا بکەون.

﴿وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ﴾ ئاسن‌و پۆلامان بۆ دروست کردون، دەرهێنان‌و دروستکردنیمان فێر کردون، شارەزامان کردون: کە ئامێری جیاجیای جەنگی‌و ناجەنگی لێ دروست بکەن، تۆپ‌و تفەنگ‌و کەشتی‌و سەیارەو فڕۆکەو شەمەندەفەرو گەلێ شتی تری گرنگتری لێ دروست بکەن.

لە ئاسن‌دا هێزێکی جەنگیی زۆر سەخت هەیە، هەرچی ئامێری جەنگ هەیە هەموی لەئاسن دروست دەکرێ، بەڵکوو ئاسن هێزی بەکارە لەئاشتی‌و شەڕدا، سوودی زۆری بۆ ئادەمیزاد هەیە لەزۆر بواردا بەکاری دێنن، دروستکردنی باڵەخانەی قاتقات‌و ئامێری کشت‌وکاڵ‌و کردنەوەی رێگاوبان‌و ئامێری پیشەسازیی‌وجەنگی‌وئابوری‌و کارگەی دروستکردنی

کالاّو پێداویستی ژیان، هەموویان پێویستیان بەئاسن هەیە، بەشی زۆریان لەئاسن بەرهەم دەهێنرێن. هەر بەئاسن ئادەمیزاد دەتوانێ پردو رێگاویان رابکێشێو سروشت بۆ سودی خۆی بەکار بێنێ. هەرچی شارستانیەت هەیە بەبێ ئاسن دەستەبەر نابێ، هەموو ئامێرێکی کارکردن بەدەگمەن نەبێ بەشێکی ئاسن تێدایە، شەمەندەفەرو ئامێری کشتوکاڵو رستنو چنینو بیناسازییو چاپو چاپەمەنیو گەلێ شتی تر پەیوەستن بەئاسنەوە.بەڵکوو بەئاسن پارێزگاریی لەئایینو لەولاّت دەکرێ، بۆ تێکشکاندنو تەمبێ کردنی دوژمن بەکار دەهێندرێ،.

پێغەمبەر(ﷺ) دوای ئەوەی کرا بەپێغەمبەر سیانزە ساڵ لەمەککە مایەوە، ئایاتی مەککی بۆ نازڵ دەکران بۆ چەسپاندنی بنەماکانی عەقیدەو رەوشی جوان. لەماوەی ئەو سیانزە ساڵەدا هەر خەریکی ئامۆژگارییو بانگکردنی خەڵك بوو، موعجیزەی دەنواند، قورئانی بۆ دەخوێندن، بەشێوەی جوانو لەسەرەخۆ موناقەشەی دەکرد، بەرنامەی ئایینی خودای رادەگەیاند، کاتێك فەرمانی پێکرا کۆچ بکا بۆ مەدینەو ئیزن درا شەڕ بکا بۆ دیفاع لەعەقیدەو بیروباوەڕو دەوڵەتی تازە رسکاوی ئیسلامیی لەمەدینە.

ئەمجار وێڕای دەعوەتو بانگەوازیو نەصیحەتو ئامۆژگاریی تاوی دایە شمشێریش، بۆ روبەڕوبونەوەی دوژمنە سەرڕەقەکانو بەگژدا

چونەوەیان. ئیمام ئەحمەدو ئەبوداوود لەئیبنوعومەرەوە ریوایەتیان کردوە دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (بعثت بالسیف حتى یعبد الله وحده لا شریك له، و جعل رزقى تحت ظل رمحی، و جعلت الذلة الصغار على من خالف امرى، و من تشبه بقوم فهو منهم)

بەکورتی ئادەمیزاد دوو جۆرن، هەیانە بەنەصیحەتو ئامۆژگاریی دێتە سەر رێگای راستو واز لەخراپەکاریی دەهێنێ، هەشیانە بەزەبرو زەنگو شمشێرو تفەنگ نەبێ مەهار ناکرێ. زۆر جاری وا هەیە کاریگەریی هێزو دەسەڵات لەکاریگەریی قورئان پترە. وەکوو لەئەثەردا هاتوە (ان الله لیزع بالسلطان ما لا یزع بالقرآن)

ئیتر خودا: کە پێغەمبەرانی ناردوە بەنامەی ئاسمانیەوە شەریعەتو یاسای بۆ داناون، ئاسنیشی دروست کردوە بۆ ئەوەی هەموو جۆرە چەکێکی لێ دروست بکەن، ئایینی پێ بپارێزنو عەدالەتو دادی پێ بچەسپێنن. ﴿وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ واتە: خودا هەموو ئەو کارانەی کرد بۆ ئەوەی دەری بخاو دەربکەوێ کێ یارمەتی ئایینی خودا دەدا، کێ پشتگیریی پێغەمبەرەکانی دەکا، کێن ئەوانەی دڵسۆزانە بەهۆی ئیمان بڕوایان بەو شتانەی کە پەنامەکین لێیان وەکوو بڕوا بەرۆژی قیامەت. چەك هەڵدەگرنو ئاسن بەکار دێننو دژی دوژمن دەجەنگن، بێگومان خودا بۆ خۆی تواناو دەسەلاتی رەهای هەیەو

پێویستی بەیارمەتیدانی ئێوە نیە، عەزیزو بالآدەستە لەفەرمانڕەواییو حوکمڕانی خۆیدا. وەلێ: کە فەرمان بەموسوڵمانان دەکا بەجیهاد کردن بۆ ئەوەیە خۆیان سودی لێ وەربگرن، لەدونیادا سەربەرز بژینو لەقیامەتدا بەختەوەر بنو بەمرازی گەورە بگەن کە چونە ناو بەهەشتە.

شەریعەتە ئاسمانییەکان لەبنەمادا هەموویان یەکن

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ ۖ فَمِنْهُم مُّهْتَدٍ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ ۖ وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ رِضْوَٰنِ ٱللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۖ فَـَٔاتَيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ

وَءَامِنُواْ بِرَسُولِهِۦ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِۦ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِۦ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾ لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ مِّن فَضْلِ ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

لەوەپێش پەروەردگار ئەوەی راگەیاند: کە پێغەمبەرانی بەموعجیزەو ئایاتەوە رەوانە کردوە، فەرمانیشی بەئادەمیزاد کردوە: کە پشتگیریی ئایینی خوداو پێغەمبەرەکانی بکەن، ئەمجار لەم کۆمەڵە ئایەتەدا ئەوە رادەگەیەنێ کە هەموو پێغەمبەران یەك بەرنامەیان هەیەو بۆ یەك مەبەست بانگەوازییان کردوە، بنەمای بیروباوەڕیان یەك بووە دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحاً وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ﴾ بێگومان ئێمە بابە گەورەی دووەمی ئادەمیزاد کە حەزرەتی (نوح)ە کردمانە پێغەمبەرو ناردمان بۆ سەر گەلەکەی، هەروەها ئیبراهیم: کە خۆشەویستی خودایە بەباوکی پێغەمبەران ناسراوە رەوانەمان کرد بۆ سەر نەتەوەی تر، ئیتر لەوەچەو نەوەی ئەم دوو زاتە زنجیرەی پێغەمبەرانمان تێدا هەڵبژاردنو رەوانەمان کردن، نامەی ئاسمانیمان پێدا ناردن، هەموو پێغەمبەرەکانمان لەنەوەی ئەو دوو پێغەمبەرە بەرێزەن. هەر چوار نامە ئاسمانییەکان: کە تەوراتو ئینجیلو

زەبووروو قورئانە لەنەوەی نوحو ئیبراهیم بەدەر نیە، وەلیّ ئەم نەتەوانەی: کە ئەو هەموو پێغەمبەرانەیان بۆ سەر رەوانە کراو ئەو نامانەیان بۆ نێردرا هەموویان وەکوو یەك نەبوون، بەڵکوو دابەش بون بەدوو کۆمەڵ، ﴿فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾ سەرەنجامی ئەو نەتەوانە ئەوە بوو بوونە دوو تاقم، کۆمەڵێکیان بەپیر بانگەوازی پێغەمبەرەکانیانەوە چونو شوێن نامەی ئاسمانی کەوتن، زۆرینەشیان لەرێگا لایان داو سنووری خودایان شکاندو فاسق بوون. بەرواڵەت لەناو ئایینەکەدا مابوونەوە بەلاّم هەموو جۆرە تاوانێکیان ئەنجام دەدا.

﴿ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا﴾ ئەمجار دوای نوحو ئیبراهیمو گەلەکانیان پەیتاپەیتا پێغەمبەرانی خۆمانمان ناردە سەر گەلو نەتەوەکانی دوا ئەوان، بەگوێرەی پێویستو بەدرێژایی رۆژگار یەك لەدوای یەك پێغەمبەرمان ناردن. تا گەیشتە سەردەمو رۆژگاریعیسای کوڕی مەریەم، ئیتر ﴿وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْأَنْجِيلَ﴾ بەشوێن زنجیرەی پێغەمبەراندا عیسای کوڕی مەریەممان هێناو کردمانە پێغەمبەرو (ئینجیل)مان پێدا: کە تەواوکەری کتێبی تەورات بوو، حەقیقەتو ناوەرۆکی شەریعەتی عیسای لەخۆ گرتبوو، هەندێ ئەحکامی تەوراتی سوك کردبوون: کە کاتی خۆی پەروەردگار لەسەر نەتەوەی ئیسرائیلی قورس کردبون. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژەی پێ دەکاو دەفەرموێ: ﴿فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ﴾(النساء: ١٦٠)

ئەنجار پەروەردگار برێ رەوشتی نەتەوەی حەزرەتی عیسا باس دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا﴾ گێرامان لەدڵی شوێنکەوتوەکانی عیسادا دڵنەرمیو بەزەیی هاتنەوە بەکەسانی دیکەدا بەپێچەوانەی جولەکەکان: کە دڵڕەق‌و بێویژدان بوون. شوێنکەوتوەکانی عیسا لەخۆیانەوە دیاردەی رەبەنییان داهێنا، لەئاکامی ئەو زۆرو ستەمەی چەشتیان لەدەستی ستەمکاران، هیچیان بەدەستەوە نەما دەستیان کرد بەخوداپەرستییەکی تایبەتی: ئەوە بوو رویان دەکردە ئەشکەوت‌و بن بەردو چۆڵ‌و بیابان، جل‌وبەرگی زبریان دەپۆشی‌و خواردنێکی کەم‌و هەژارانەیان دەخوارد، ژن هێنانیان لەخۆیان قەدەغە دەکردو لەکۆمەڵ‌و ئاوەدانی گۆشەگیر دەبوون، خودا لەسەری پێویست نەکردبوون خۆیان دایانهێنابوو. ئەوان ئەو گۆشەگیریەیان کە دایانهێنابوو مەبەستیان رەزامەندی خودا بوو، لەسەر خۆیان نەزر دەکردو بەباشی ئەنجامیان دەدا، وەلێ پاش ماوەیەك کە لەرۆژگاریی حەزرەتی عیسا دوور کەوتنەوە، ئایینەکەیان شێواو گۆڕانکاریی تێدا کرا، ئیتر موراعاتی ئەرك‌و پێداویستی گۆشەگیرییەکەیان نەکرد عیبادەتەکەیان کردە روپامایی‌و بۆ مەبەستی دونیایی بەکاریان هێنا، فەسادیان لەناودا بلاو بوەوە. واتە: (ئەوان دوو تاوانیان ئەنجام دان، یەکەم گۆشەگیری‌و رەبەنی خۆیان دایانهێناو لەئایینەکەیاندا نەبوو، دووەم پابەندیشی نەبوون..)

ئیبنو ئەبی حاتەم لەئیبنومەسعودەوە ریوایەت دەکا" دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی ئەی ئیبنومەسعود، وتم بەڵێ: ئەی پێغەمبەری خودا! فەرمووی دەزانی نەتەوەی ئیسرائیل بەسەر حەفتاو دو تاقمدا دابەش بوون؟ سێ تاقمیان نەبێ ئەوانی تر هەموویان گومڕاو خەسارەتمەندن:

١-تاقمێك لەدوای عیسا لەدژی پاشاو ملهوڕو بێویژدانەکان راپەڕینو بانگەوازییان کرد بۆ پابەند بوون بەئایینی حەزرەتی عیساو. شەڕیان کردو لێیان کوژرا خۆیان راگرتو رزگاریان بوو.

٢-تاقمێکی تریان لەدژی پاشاو ملهوڕەکان راپەڕینو بانگەوازییان کرد بۆ ئایینی عیسا کوژرانو بەمشار دایانهێنانو سوتاندنیانن، خۆیان راگرتو بەشەهیدی دونیایان بەجێهێشتو بەمراز گەیشتن.

٣-تاقمێکی تریان توانای شەڕو خەباتیان نەبوو نەیانتوانی بانگەوازیی بکەنو بیروباوەڕی خۆیان لەناو کۆمەڵدا بلاو بکەنەوە، ناچار رویان لەکێوو کەژو بیابان کردو گۆشەگیر بونو بون بەرەبەن، ئەمانە ئەو کەسانەن کە خودا دەربارەیان دەفەرموێ: ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ ...﴾

﴿فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾ بەخشیمان بەوانەی بەراستی ئیماندار بوونو دڵسۆزانە خوداپەرستییان کرد پاداشی خۆیان، زۆربەی زۆری ئەو رەبەنانە فاسقو گومڕان، لەئاییینی خۆیان لایان داوەو سنووری خودایان شکاندوە، بەناحەقی ماڵی خەڵك دەخۆن، فڕیان بەسەر شەریعەتی عیساوە نیە. ئاشکرایە زێدەڕەوی لەهەموو شتێك ر١ ناپەسەندە. تەنانەت لەئەنجامدانی ئەرکی ئاییینیشدا.

هەر بۆیە ئاییینی ئیسلام ئاییینێکی میانەکارەو دژی توند رەوییە. ئەبو یەعلا لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت دەکاو دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو: ئەرکی ئاییینی لەسەر خۆتان قورس مەکەن قورس دەبێ لەسەرتان، بێگومان گەلو نەتەوەیەك ئەرکی ئاییینیان لەسەر خۆیان قورس کرد قورس بوو لەسەریان ئەوەتا ئەوە پاشماوەی ئەوانە لەدێرو کەنیشتەکاندا بەدی دەکرێن. ئیمام ئەحمەد لەئیاسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لکل نبی رهبانیة ورهبانیة هذه الامة الجهاد فی سبیل الله عزوجل)

ئەنجار پەروەردگار خیطاب ئاراستەی کۆمەڵی موسوڵمانان دەکا کە دوا زنجیرەن لەزنجیرەی بڕوادارانی ئادەمیزاد لەمێژووی کەونارایدا و میراتگرو جێنشینی هەموو ئاییینەکانن... دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ

نُوراً تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ئەی خاوەن باوەڕانی ئەهلی کیتاب ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بەتاكوتەنهایی خودا هەیەو پێغەمبەر بەراست دەزانن‌و شوێنی کەوتوون تەقوای خودا بکەن، بترسن لەخودا بەوە هەرچی لێ قەدەغە کردون توخنی مەکەون، هەرچی فەرمانی پێکردون بەگوێرەی توانا ئەنجامی بدەن، شوێن پەیامی پێغەمبەری ئیسلام بکەون، خودا دو بەشتان لەرەحمەتی خۆی دەداتێ چونکە ئیمانتان بەپێغەمبەری خۆتان هەبوە. سەرباری ئەو بەشە رەحمەتە نورو روناکیتان پێ دەبەخشێ بەو نورەوە بەسەر پردی سیراتدا تێدەپەڕن، رێگای بەهەشت دەگرنەبەر، لەدونیادا بەهۆی ئەو نورەی ئیمانەوە چاك‌و خراپ جیا دەکەنەوە، خۆتان لەکوفرو نەفامی دەپارێزن. پەروەردگار لەتاوانی رابوردوتان خۆش دەبێ‌و خودا زۆر لێ خۆشبووەو خاوەنی بەزەیی‌یە.

پەروەردگار لەم ئایەتەدا وادەی بەوانە داوە کە بڕوایان بەپێغەمبەری ئیسلام هێناوە دوای ئەوەی ئیمانیان بەپێغەمبەرانی پێشوو هەبووە، کە سێ پاداش‌و سەرەوەرییان بداتێ. دوو چەندانەی پاداش‌و بەخشینی نورو روناکی‌و لێخۆشبون لەتاوانی پێشویان..

خاوەن نامەکان (بەتایبەت جولەکەکان) پێیان وابوو ئەوان هەڵبژاردەی رەگەزی ئادەمیزادن، خۆیان بەکوڕی خوداو خۆشەویستی خودا دەزانی، دەیانگوت: خودا دڵی نایە ئێمە سزا بدا، هەروەها

دەیانگوت هەرکەسێ جولەکەو فەلە نەبێ ناچێتە بەهەشتەوە، بەهەشت هەر بۆ ئەوان قۆرغ کراوە. لەهەمان کاتدا جولەکەکان پێیان وابوو پێغەمبەرایەتی هەر دەبێ لەرەگەزی نەتەوەی ئیسرائیلدا بێو تایبەتە بەوانەوە. ئیتر پەروەردگار رەددی دانەوەەو فەرمووی: ئەی ئەهلی کیتاب تەقوای خودا بکەن ئیمان بەپێغەمبەری ئیسلام بێنن، وەکوو دەفەرموێ: ﴿لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ بۆ ئەوەی خاوەن نامەکان لەو گاورو جولەکانەی بڕوایان بەحەزرەتی موحەممەد نەهێناوە تێبگەنو بزانن: کە هیچ فەضلو رەحمەتێکی خودایان دەست ناکەوێ، تا بڕوا بەحەزرەتی موحەممەد نەکەنو شوێن پەیامەکەی نەکەون. دڵنیاش بن: کە ناتوانن ئەو فەضلو میهرەبانییە قەدەغە بکەن لەوانەی خودا پێی بەخشیون. ئەوەش بزانن: کە ئەو فەضلو میهرەبانییە بەدەست خودایەو خودا دەیدا بەکەسێك شایەنی ئەو سەروەریو بەهرەیە بێ وەکوو چۆن بەموحەممەدو هاوەڵانی بەخشیوە. خودا فەضلو رەحمەتی بەرفراوانەو بەخشایندەو خاوەن بەزەییەو بەخششی گەورەی هەیەو دەیدا بەبەندە راستاڵەکانی.

بەکورتی ئیمانهێنان بەموساو عیساو بەتەوراتو بەئینجیل بێسودە ئەگەر بڕوا بەحەزرەتی موحەممەد نەکەنو شوێن پەیامی ئیسلام نەکەون...

بە یارمەتی خودا شەوی یەکەمی ڕەمەزانی ساڵی ١٤٢٣ی کۆچی لەپاکنوسی ئەم جزمە لەتەفسیری ڕەوان بومەوە. کە بەرامبەر بوو بە٦/١١/٢٠٠٢

لەکاتێکدا کە لەژیانمدا هێندە خەمو خەفەت ڕوی تێ نەکردوم،

خودا بەگەورەیی خۆیو بەفەضلو کەرەمی

دڵخۆشمان بکاو خەمو خەفەتمان لەدڵ دەربهاوێ..

مەلا مەحمود احمد

پێڕستی بابەتەكان